

कथाकार अनिता तुलाधरको कथाकारिता

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र
सङ्काय नेपाली केन्द्रीय विभाग अन्तर्गत स्नातकोत्तर तह द्वितीय
वर्षको दसौं पत्रको प्रयोजनको लागि
प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधार्थी :

देव कुमारी काम्बाङ्ग
त्रिभुवन विश्वविद्यालय
नेपाली केन्द्रीय विभाग
कीर्तिपुर, काठमाडौं
२०६९

स्वीकृति - पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय अन्तर्गत नेपाली केन्द्रीय विभागका छात्रा देव कुमारी काम्बाङ्गले स्नातकोत्तर नेपाली विषयको दसौं पत्रको प्रयोजनका लागि तयार पार्नुभएको 'कथाकार अनिता तुलाधरको कथाकारिता' शीर्षकको प्रस्तुत शोधपत्र आवश्यक मूल्याङ्कन गरी स्वीकृत गरिएको छ ।

शोधपत्र मूल्याङ्कन समिति

१. प्रा.डा. देवीप्रसाद गौतम (विभागीय प्रमुख)
२. डा. लक्ष्मणप्रसाद गौतम (शोधनिर्देशक)
३. प्रा.डा. पारसमणि भण्डारी (बाह्य परीक्षक)

मिति : २०६९/०३/....

शोधनिर्देशकको मन्तव्य

नेपाली एम. ए. (शैक्षिक वर्ष : २०६४-६५) दोस्रो वर्षका विद्यार्थी देव कुमारी काम्बाङ्गले 'कथाकार अनिता तुलाधरको कथाकारिता' शीर्षकको प्रस्तुत शोधपत्र मेरो निर्देशनमा तयार पार्नुभएको हो । परिश्रमपूर्वक तयार पारिएको उहाँको यस शोधकार्यबाट म सन्तुष्ट छु र यसको आवश्यक मूल्याङ्कनका निम्ति नेपाली केन्द्रीय विभाग समक्ष सिफारिस गर्दछु ।

मिति : २०६९/०३/.....

.....
डा. लक्ष्मणप्रसाद गौतम
नेपाली केन्द्रीय विभाग
त्रि. वि. कीर्तिपुर
काठमाडौं

कृतज्ञताज्ञापन

‘अनिता तुलाधरको कथाकारिता’ शीर्षकको प्रस्तुत शोधपत्र मैले मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय अन्तर्गत नेपाली विषयका स्नातकोत्तर तह द्वितीय वर्षको दसौं पत्रको प्रयोजनका लागि आदरणीय गुरु डा. लक्ष्मणप्रसाद गौतमको प्राज्ञिक निर्देशनमा तयार पारेकी हुँ । आफ्नो व्यस्तताको बावजुत पनि प्रस्तुत शोध विषयमा उपयुक्त किसिमको सल्लाह, सुझव तथा प्रेरणा दिई मार्गनिर्देशन गराएर शोधकार्य गर्न अवसर जुटाइदिनु हुने गुरुप्रति म हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन एवम् श्रद्धाभाव व्यक्त गर्दछु । मेरो शोधप्रस्तावलाई विभागीय स्वीकृति प्रदान गरी शोधपत्र लेख्ने सुअवसर प्रदान गर्नु हुने विभागीय प्रमुख प्रा.डा. देवीप्रसाद गौतमप्रति म हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु । शोध तयार गर्ने क्रममा सल्लाह, सुझव र प्रेरणा प्रदान गर्ने नेपाली केन्द्रीय विभागका सम्पूर्ण गुरुवर्गहरुप्रति कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु । साथै प्रस्तुत शोधपत्र तयार गर्ने क्रममा आवश्यक विभिन्न पुस्तक र पत्रपत्रिका उपलब्ध गराई सहयोग गर्नुहुने कथाकार अनिता तुलाधरप्रति म आभार व्यक्त गर्दछु । कथाकार अनिता तुलाधर पुरानो र सशक्त नारी कथाकार भएर पनि उनको त्यति चर्चा नभएको र उनको बारेमा विस्तृत जानकारी उल्लेख नभएको कारण मैले उनको कथाकारिता शीर्षक चयन गरेकी हुँ ।

मलाई कखरा देखि उच्च तहसम्मको शिक्षा हासिल गराउनका लागि मेरा अभिभावकहरुले जुन संघर्ष गर्नु भयो । उहाँहरुको कारण नै आज म यो अवस्थासम्म आइपुग्न सफलभएको छु । तसर्थ उहाँहरुप्रति म सदासर्वदा ऋणी छु । शोधपत्र तयार पार्ने क्रममा आवश्यक सामग्री उपलब्ध गराइदिने त्रि.वि. केन्द्रीय पुस्तकालय, नेपाली केन्द्रीय विभागको विभागीय पुस्तकालय र कर्मचारी प्रति आभार प्रकट गर्दछु ।

शोधकार्यको चयनदेखि शोधपत्रको अन्तिम स्वरूप तयार पार्दासम्म विभिन्न किसिमले सहयोग पुऱ्याउनु हुने मेरा मित्रहरु कृष्ण राई, सन्तोस भट्टराई, बसन्ती लामा र रुपा राई लगायत छिटो छरितोसँग टड्कण गरिदिनु हुने मित्रहरुलाई पनि धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

शैक्षिक सत्र २०६४/६५

क्रमाङ्क - २६६

त्रि.वि.द.नं. ६-१-२-३४८-२०००

मिति :

.....
स्नातकोत्तर तह, दोस्रो वर्ष
त्रिभुवन विश्वविद्यालय
नेपाली केन्द्रीय विभाग
कीर्तिपुर, काठमाडौं

विषय-सूची

पहिलो परिच्छेद: शोधपरिचय	१-३
१.१ विषयपरिचय	१
१.२ समस्याकथन	१
१.३ शोधको उद्देश्य	१
१.४ पूर्वकार्य समीक्षा	२
१.५ शोधकार्यको औचित्य, महत्व र उपयोगिता	२
१.६ शोधकार्यको सीमाङ्कन	३
१.७ सामाग्री सङ्कलन र शोधविधि	३
१.८ शोधपत्रको रूपरेखा	३
दोस्रो परिच्छेद	४-१४
२.१ कथाकार अनिता तुलाधरको परिचय	४
२.२ अनिता तुलाधरको कथाकारिता	५
२.३ अनिता तुलाधरको कथायात्रा र चरण विभाजन	६
२.३.१ पूर्वार्द्ध (वि.सं. २०२४-२०३५)	७
२.३.२ उत्तरार्द्ध (२०४०-२०४६)	८
२.४ अनिता तुलाधरको कथागत विवेचना र योगदान	९
२.४.१ बान्किला कथालेखन प्रवृत्ति	९
२.४.२ आत्मपरक कथालेखन प्रवृत्ति	९
२.४.३ सामाजिक यथार्थता	९
२.४.४ प्रगतिशील जीवनदृष्टि	१०
२.४.५ मनोविज्ञानको प्रयोग	१०
२.४.६ प्रेमपरक कथालेखन	११
२.४.७ सहरिया नेवारी परिवेशको चित्रण	११
२.४.८ परम्परागत रुढी र अन्धविश्वासका कुराहरूको प्रयोग	१२
२.४.९ कमजोर खालको पात्रको प्रयोग	१२
२.४.१० आञ्चलिकता	१२
२.४.११ पत्रात्मकता	१३
२.५ आधुनिक नेपाली कथामा अनिता तुलाधरको योगदान	१३

२.६	निष्कर्ष	१३
तेस्रो परिच्छेदः कथाविश्लेषणका सैद्धान्तिक आधारहरूः कथातत्व		१५-१९
३.१	कथावस्तु वा कथानक	१५
३.२	पात्र वा चरित्र	१६
३.३	परिवेश	१६
३.४	दृष्टिविन्दु	१७
३.५	उद्देश्य	१८
३.६	भाषाशैली	१९
चौथो परिच्छेदः अनिता तुलाधरका कथाकृतिको विश्लेषण		२०-१०६
४.१	'फूलु' कथासङ्ग्रहभित्रको कथाहरूको विश्लेषण	२०
४.१.१	क्षितिज	२०
४.१.१.१	कथानक	२०
४.१.१.२	पात्र वा चरित्र	२०
४.१.१.३	परिवेश	२०
४.१.१.४	दृष्टिविन्दु	२०
४.१.१.५	उद्देश्य	२०
४.१.१.६	भाषाशैली	२१
४.१.२	सुस्केराहरू	२१
४.१.२.१	कथानक	२१
४.१.२.२	पात्र र चरित्र	२१
४.१.२.३	परिवेश	२१
४.१.२.४	दृष्टिविन्दु	२१
४.१.२.५	उद्देश्य	२२
४.१.२.६	भाषाशैली	२२
४.१.३	आउदै गरेका क्षणहरू	२२
४.१.३.१	कथानक	२२
४.१.३.२	पात्र वा चरित्र	२२
४.१.३.३	परिवेश	२२
४.१.३.४	दृष्टिविन्दु	२२
४.१.३.५	उद्देश्य	२२

४.१.३.६ भाषाशैली	२३
४.१.४ मेटिसकेको सिन्दूर	२३
४.१.४.१ कथानक	२३
४.१.४.२ पात्र वा चरित्र	२३
४.१.४.३ परिवेश	२३
४.१.४.४ दृष्टिविन्दु	२४
४.१.४.५ उद्देश्य	२४
४.१.४.६ भाषाशैली	२४
४.१.५ चुहिएका तरङ्गरूप	२४
४.१.५.१ कथानक	२४
४.१.५.२ पात्र वा चरित्र	२४
४.१.५.३ परिवेश	२५
४.१.५.४ दृष्टिविन्दु	२५
४.१.५.५ उद्देश्य	२५
४.१.५.६ भाषाशैली	२५
४.१.६ कथा	२५
४.१.६.१ कथानक	२५
४.१.६.२ पात्र वा चरित्र	२६
४.१.६.३ परिवेश	२६
४.१.६.४ दृष्टिविन्दु	२६
४.१.६.५ उद्देश्य	२६
४.१.६.६ भाषाशैली	२६
४.१.७ अस्पष्टता	२६
४.१.७.१ कथानक	२६
४.१.७.२ पात्र वा चरित्र	२७
४.१.७.३ परिवेश	२७
४.१.७.४ दृष्टिविन्दु	२७
४.१.७.५ उद्देश्य	२७
४.१.७.६ भाषाशैली	२७
४.१.८. मृत्युको संगीत	२७
४.१.८.१ कथानक	२७

४.१.८.२ पात्र वा चरित्र	२७
४.१.८.३ परिवेश	२८
४.१.८.४ दृष्टिविन्दु	२८
४.१.८.५ उद्देश्य	२८
४.१.८.६ भाषाशैली	२८
४.१.९. विश्राम	२८
४.१.९.१ कथानक	२८
४.१.९.२ पात्र वा चरित्र	२८
४.१.९.३ परिवेश	२८
४.१.९.४ दृष्टिविन्दु	२९
४.१.९.५ उद्देश्य	२९
४.१.९.६ भाषाशैली	२९
४.१.१०. शून्य भावना	२९
४.१.१०.१ कथानक	२९
४.१.१०.२ पात्र वा चरित्र	२९
४.१.१०.३ परिवेश	२९
४.१.१०.४ दृष्टिविन्दु	२९
४.१.१०.५ उद्देश्य	३०
४.१.१०.६ भाषाशैली	३०
४.१.११ आँखाहरू	३०
४.१.११.१ कथानक	३०
४.१.११.२ पात्र वा चरित्र	३०
४.१.११.३ परिवेश	३०
४.१.११.४ दृष्टिविन्दु	३०
४.१.११.५ उद्देश्य	३१
४.१.११.६ भाषाशैली	३१
४.१.१२. चाहना	३१
४.१.१२.१ कथानक	३१
४.१.१२.२ पात्र वा चरित्र	३१
४.१.१२.३ परिवेश	३१
४.१.१२.४ दृष्टिविन्दु	३१

४.१.१२.५ उद्देश्य	३१
४.१.१२.६ भाषाशैली	३१
४.१.१३.रुखो बगर	३२
४.१.१३.१ कथानक	३२
४.१.१३.२ पात्र वा चरित्र	३२
४.१.१३.३ परिवेश	३२
४.१.१३.४ दृष्टिविन्दु	३२
४.१.१३.५ उद्देश्य	३२
४.१.१३.६ भाषाशैली	३२
४.१.१४ प्रतीक्षा	३२
४.१.१४.१ कथानक	३२
४.१.१४.२ पात्र वा चरित्र	३३
४.१.१४.३ परिवेश	३३
४.१.१४.४ दृष्टिविन्दु	३३
४.१.१४.५ उद्देश्य	३३
४.१.१४.६ भाषाशैली	३३
४.१.१५ फूलु	३३
४.१.१५.१ कथानक	३३
४.१.१५.२ पात्र वा चरित्र	३४
४.१.१५.३ परिवेश	३४
४.१.१५.४ दृष्टिविन्दु	३४
४.१.१५.५ उद्देश्य	३४
४.१.१५.६ भाषाशैली	३४
४.२ 'रित्तो शहर' कथासङ्ग्रह भित्रका कथाहरूको विश्लेषण	३४
४.२.१ कान्छा मगर	३५
४.२.१.१ कथानक	३५
४.२.१.२ पात्र वा चरित्र	३५
४.२.१.३ परिवेश	३६
४.२.१.४ दृष्टिविन्दु	३६
४.२.१.५ उद्देश्य	३६
४.२.१.६ भाषाशैली	३६

४.२.२ रिक्तो सहर	३७
४.२.२.१ कथानक	३७
४.२.२.२ पात्र वा चरित्र	३७
४.२.२.३ परिवेश	३७
४.२.२.४ दृष्टिविन्दु	३८
४.२.२.५ उद्देश्य	३८
४.२.२.६ भाषाशैली	३८
४.२.३ चिताभिन्न सेलाएको लाश	३८
४.२.३.१ कथानक	३८
४.२.३.२ पात्र वा चरित्र	३९
४.२.३.३ परिवेश	३९
४.२.३.४ दृष्टिविन्दु	३९
४.२.३.५ उद्देश्य	३९
४.२.३.६ भाषाशैली	४०
४.२.४ विस्थापित	४०
४.२.४.१ कथानक	४०
४.२.४.२ पात्र वा चरित्र	४०
४.२.४.३ परिवेश	४१
४.२.४.४ दृष्टिविन्दु	४१
४.२.४.५ उद्देश्य	४१
४.२.४.६ भाषाशैली	४१
४.२.५ रामुकाका	४१
४.२.५.१ कथानक	४१
४.२.५.२ पात्र वा चरित्र	४२
४.२.५.३ परिवेश	४२
४.२.५.४ दृष्टिविन्दु	४२
४.२.५.५ उद्देश्य	४३
४.२.५.६ भाषाशैली	४३
४.२.६ मानिस एउटा मृत्यु कुरिरहन्छ	४३
४.२.६.१ कथानक	४३
४.२.६.२ पात्र वा चरित्र	४४

४.२.६.३ परिवेश	४४
४.२.६.४ दृष्टिविन्दु	४४
४.२.६.५ उद्देश्य	४४
४.२.६.६ भाषाशैली	४४
४.२.७ वातावरण	४५
४.२.७.१ कथानक	४५
४.२.७.२ पात्र वा चरित्र	४५
४.२.७.३ परिवेश	४५
४.२.७.४ दृष्टिविन्दु	४६
४.२.७.५ उद्देश्य	४६
४.२.७.६ भाषाशैली	४६
४.२.८ बन्धन	४६
४.२.८.१ कथानक	४६
४.२.८.२ पात्र वा चरित्र	४७
४.२.८.३ परिवेश	४७
४.२.८.४ दृष्टिविन्दु	४७
४.२.८.५ उद्देश्य	४७
४.२.८.६ भाषाशैली	४७
४.२.९ ज्याबु	४७
४.२.९.१ कथानक	४७
४.२.९.२ पात्र वा चरित्र	४८
४.२.९.३ परिवेश	४८
४.२.९.४ दृष्टिविन्दु	४८
४.२.९.५ उद्देश्य	४८
४.२.९.६ भाषाशैली	४८
४.२.१०. खोजी	४८
४.२.१०.१ कथानक	४८
४.२.१०.२ पात्र वा चरित्र	४९
४.२.१०.३ परिवेश	४९
४.२.१०.४ दृष्टिविन्दु	४९
४.२.१०.५ उद्देश्य	४९

४.२.१०.६ भाषाशैली	४९
४.२.११ च्यातिएको अतीत	५०
४.२.११.१ कथानक	५०
४.२.११.२ पात्र वा चरित्र	५०
४.२.११.३ परिवेश	५०
४.२.११.४ दृष्टिविन्दु	५०
४.२.११.५ उद्देश्य	५१
४.२.११.६ भाषाशैली	५१
४.२.१२ तरङ्गित छालहरू	५१
४.२.१२.१ कथानक	५१
४.२.१२.२ पात्र वा चरित्र	५२
४.२.१२.३ परिवेश	५२
४.२.१२.४ दृष्टिविन्दु	५२
४.२.१२.५ उद्देश्य	५२
४.२.१२.६ भाषाशैली	५२
४.२.१३ भत्किरहने पर्खाल	५२
४.२.१३.१ कथानक	५२
४.२.१३.२ पात्र वा चरित्र	५३
४.२.१३.३ परिवेश	५३
४.२.१३.४ दृष्टिविन्दु	५३
४.२.१३.५ उद्देश्य	५४
४.२.१३.६ भाषाशैली	५४
४.२.१४. छेउ लागेको जीवन	५४
४.२.१४.१ कथानक	५४
४.२.१४.२ पात्र वा चरित्र	५५
४.२.१४.३ परिवेश	५५
४.२.१४.४ दृष्टिविन्दु	५५
४.२.१४.५ उद्देश्य	५५
४.२.१४.६ भाषाशैली	५५
४.२.१५.....!	५५
४.२.१५.१ कथानक	५५

४.२.१५.२ पात्र वा चरित्र	५६
४.२.१५.३ परिवेश	५६
४.२.१५.४ दृष्टिविन्दु	५६
४.२.१५.५ उद्देश्य	५७
४.२.१५.६ भाषाशैली	५७
४.२.१६. पत्रैपत्रमा अल्फेको सम्झना	५७
४.२.१६.१ कथानक	५७
४.२.१६.२ पात्र वा चरित्र	५७
४.२.१६.३ परिवेश	५८
४.२.१६.४ दृष्टिविन्दु	५८
४.२.१६.५ उद्देश्य	५८
४.२.१६.६ भाषाशैली	५८
४.२.१७ केही साँझहरू आला रगतका	५८
४.२.१७.१ कथानक	५८
४.२.१७.२ पात्र वा चरित्र	५९
४.२.१७.३ परिवेश	५९
४.२.१७.४ दृष्टिविन्दु	५९
४.२.१७.५ उद्देश्य	५९
४.२.१७.६ भाषाशैली	५९
४.२.१८ दुलही	५९
४.२.१८.१ कथानक	५९
४.२.१८.२ पात्र वा चरित्र	६०
४.२.१८.३ परिवेश	६०
४.२.१८.४ दृष्टिविन्दु	६०
४.२.१८.५ उद्देश्य	६१
४.२.१८.६ भाषाशैली	६१
४.३ 'सूर्यग्रहण' कथासङ्ग्रह भित्रका कथाहरूको विश्लेषण	६१
४.३.१ मोड	६१
४.३.१.१ कथानक	६१
४.३.१.२ पात्र वा चरित्र	६२
४.३.१.३ परिवेश	६२

४.३.१.४ दृष्टिविन्दु	६२
४.३.१.५ उद्देश्य	६२
४.३.१.६ भाषाशैली	६२
४.३.२ पीडा	६२
४.३.२.१ कथानक	६३
४.३.२.२ पात्र वा चरित्र	६३
४.३.२.३ परिवेश	६३
४.३.२.४ दृष्टिविन्दु	६३
४.३.२.५ उद्देश्य	६४
४.३.२.६ भाषाशैली	६४
४.३.३ तृष्णा	६४
४.३.३.१ कथानक	६४
४.३.३.२ पात्र वा चरित्र	६५
४.३.३.३ परिवेश	६५
४.३.३.४ दृष्टिविन्दु	६५
४.३.३.५ उद्देश्य	६५
४.३.३.६ भाषाशैली	६५
४.३.४ पल्लवी	६५
४.३.४.१ कथानक	६६
४.३.४.२ पात्र वा चरित्र	६६
४.३.४.३ परिवेश	६६
४.३.४.४ दृष्टिविन्दु	६७
४.३.४.५ उद्देश्य	६७
४.३.४.६ भाषाशैली	६७
४.३.५ पिंजरा	६७
४.३.५.१ कथानक	६७
४.३.५.२ पात्र वा चरित्र	६८
४.३.५.३ परिवेश	६८
४.३.५.४ दृष्टिविन्दु	६८
४.३.५.५ उद्देश्य	६८
४.३.५.६ भाषाशैली	६९

४.३.६ निष्पाप	६९
४.३.६.१ कथानक	६९
४.३.६.२ पात्र वा चरित्र	७०
४.३.६.३ परिवेश	७०
४.३.६.४ दृष्टिविन्दु	७०
४.३.६.५ उद्देश्य	७०
४.३.६.६ भाषाशैली	७०
४.३.७ निष्फल	७०
४.३.७.१ कथानक	७०
४.३.७.२ पात्र वा चरित्र	७१
४.३.७.३ परिवेश	७१
४.३.७.४ दृष्टिविन्दु	७१
४.३.७.५ उद्देश्य	७२
४.३.७.६ भाषाशैली	७२
४.३.८. अतृप्ति	७२
४.३.८.१ कथानक	७२
४.३.८.२ पात्र वा चरित्र	७२
४.३.८.३ परिवेश	७३
४.३.८.४ दृष्टिविन्दु	७३
४.३.८.५ उद्देश्य	७३
४.३.८.६ भाषाशैली	७३
४.३.९ डिस्चार्ज	७३
४.३.९.१ कथानक	७३
४.३.९.२ पात्र वा चरित्र	७४
४.३.९.३ परिवेश	७४
४.३.९.४ दृष्टिविन्दु	७४
४.३.९.५ उद्देश्य	७४
४.३.९.६ भाषाशैली	७४
४.३.१० प्रतिबन्ध	७५
४.३.१०.१ कथानक	७५
४.३.१०.२ पात्र वा चरित्र	७५

४.३.१०.३ परिवेश	७५
४.३.१०.४ दृष्टिविन्दु	७५
४.३.१०.५ उद्देश्य	७६
४.३.१०.६ भाषाशैली	७६
४.३.११ बाँच्ने क्रम	७६
४.३.११.१ कथानक	७६
४.३.११.२ पात्र वा चरित्र	७६
४.३.११.३ परिवेश	७७
४.३.११.४ दृष्टिविन्दु	७७
४.३.११.५ उद्देश्य	७७
४.३.११.६ भाषाशैली	७७
४.३.१२ भग्नावशेष	७७
४.३.१२.१ कथानक	७७
४.३.१२.२ पात्र वा चरित्र	७८
४.३.१२.३ परिवेश	७८
४.३.१२.४ दृष्टिविन्दु	७८
४.३.१२.५ उद्देश्य	७८
४.३.१२.६ भाषाशैली	७८
४.३.१३ अग्निशिखा	७९
४.३.१३.१ कथानक	७९
४.३.१३.२ पात्र वा चरित्र	७९
४.३.१३.३ परिवेश	८०
४.३.१३.४ दृष्टिविन्दु	८०
४.३.१३.५ उद्देश्य	८०
४.३.१३.६ भाषाशैली	८०
४.३.१४ पश्चत्ताप	८०
४.३.१४.१ कथानक	८०
४.३.१४.२ पात्र वा चरित्र	८१
४.३.१४.३ परिवेश	८१
४.३.१४.४ दृष्टिविन्दु	८१
४.३.१४.५ उद्देश्य	८१

४.३.१४.६ भाषाशैली	८१
४.३.१५ अनिश्चित	८१
४.३.१५.१ कथानक	८२
४.३.१५.२ पात्र वा चरित्र	८२
४.३.१५.३ परिवेश	८२
४.३.१५.४ दृष्टिविन्दु	८३
४.३.१५.५ उद्देश्य	८३
४.३.१५.६ भाषाशैली	८३
४.३.१६ परिवर्तन	८३
४.३.१६.१ कथानक	८३
४.३.१६.२ पात्र वा चरित्र	८४
४.३.१६.३ परिवेश	८४
४.३.१६.४ दृष्टिविन्दु	८४
४.३.१६.५ उद्देश्य	८४
४.३.१६.६ भाषाशैली	८४
४.३.१७ परिस्थिति	८४
४.३.१७.१ कथानक	८४
४.३.१७.२ पात्र वा चरित्र	८५
४.३.१७.३ परिवेश	८५
४.३.१७.४ दृष्टिविन्दु	८५
४.३.१७.५ उद्देश्य	८६
४.३.१७.६ भाषाशैली	८६
४.३.१८ सूर्यग्रहण	८६
४.३.१८.१ कथानक	८६
४.३.१८.२ पात्र वा चरित्र	८७
४.३.१८.३ परिवेश	८७
४.३.१८.४ दृष्टिविन्दु	८७
४.३.१८.५ उद्देश्य	८७
४.३.१८.६ भाषाशैली	८७
४.३.१९ निषेध-निर्णय	८७
४.३.१९.१ कथानक	८८

४.३.१९.२ पात्र वा चरित्र	८८
४.३.१९.३ परिवेश	८८
४.३.१९.४ दृष्टिविन्दु	८८
४.३.१९.५ उद्देश्य	८९
४.३.१९.६ भाषाशैली	८९
४.३.२० धानको हरियो बाला	८९
४.३.२०.१ कथानक	८९
४.३.२०.२ पात्र व चरित्र	९०
४.३.२०.३ परिवेश	९०
४.३.२०.४ दृष्टिविन्दु	९०
४.३.२०.५ उद्देश्य	९०
४.३.२०.६ भाषाशैली	९०
४.४ 'विडम्बना' कथासङ्ग्रह भित्रका कथाहरूको विश्लेषण	९०
४.४.१ कन्दन	९१
४.१.१.१ कथानक	९१
४.४.१.२ पात्र वा चरित्र	९१
४.४.१.३ परिवेश	९२
४.४.१.४ दृष्टिविन्दु	९२
४.४.१.५ उद्देश्य	९२
४.४.१.६ भाषाशैली	९२
४.४.२ निश्चय	९२
४.४.२.१ कथानक	९२
४.४.२.२ पात्र वा चरित्र	९३
४.४.२.३ परिवेश	९३
४.४.२.४ दृष्टिविन्दु	९३
४.४.२.५ उद्देश्य	९३
४.४.२.६ भाषाशैली	९४
४.४.३ सन्तपप्त	९४
४.४.३.१ कथानक	९४
४.४.३.२ पात्र वा चरित्र	९४
४.४.३.३ परिवेश	९५

४.४.३.४ दृष्टिविन्दु	९५
४.४.३.५ उद्देश्य	९५
४.४.३.६ भाषाशैली	९५
४.४.४ अभियोग	९५
४.४.४.१ कथानक	९५
४.४.४.२ पात्र वा चरित्र	९६
४.४.४.३ परिवेश	९६
४.४.४.४ दृष्टिविन्दु	९६
४.४.४.५ उद्देश्य	९६
४.४.४.६ भाषाशैली	९६
४.४.५ हिमशिला	९७
४.४.५.१ कथानक	९७
४.४.५.२ पात्र वा चरित्र	९७
४.४.५.३ परिवेश	९७
४.४.५.४ दृष्टिविन्दु	९७
४.४.५.५ उद्देश्य	९८
४.४.५.६ भाषाशैली	९८
४.४.६ अभिषाप	९८
४.४.६.१ कथानक	९८
४.४.६.२ पात्र वा चरित्र	९८
४.४.६.३ परिवेश	९९
४.४.६.४ दृष्टिविन्दु	९९
४.४.६.५ उद्देश्य	९९
४.४.६.६ भाषाशैली	९९
४.४.७ विडम्बना	९९
४.४.७.१ कथानक	९९
४.४.७.२ पात्र वा चरित्र	१००
४.४.७.३ परिवेश	१००
४.४.७.४ दृष्टिविन्दु	१००
४.४.७.५ उद्देश्य	१००
४.४.७.६ भाषाशैली	१००

४.४.८ सम्भव - असम्भव	१०१
४.४.८.१ कथानक	१०१
४.४.८.२ पात्र वा चरित्र	१०१
४.४.८.३ परिवेश	१०१
४.४.८.४ दृष्टिविन्दु	१०२
४.४.८.५ उद्देश्य	१०२
४.४.८.६ भाषाशैली	१०२
४.४.९ रजत जयन्ती	१०२
४.४.९.१ कथानक	१०२
४.४.९.२ पात्र वा चरित्र	१०३
४.४.९.३ परिवेश	१०३
४.४.९.४ दृष्टिविन्दु	१०३
४.४.९.५ उद्देश्य	१०३
४.४.९.६ भाषाशैली	१०३
४.४.१० आकस्मिकता	१०३
४.४.१०.१ कथानक	१०३
४.४.१०.२ पात्र वा चरित्र	१०४
४.४.१०.३ परिवेश	१०४
४.४.१०.४ दृष्टिविन्दु	१०४
४.४.१०.५ उद्देश्य	१०५
४.४.१०.६ भाषाशैली	१०५
४.४.११ आत्मघात	१०५
४.४.११.१ कथानक	१०५
४.४.११.२ पात्र वा चरित्र	१०५
४.४.११.३ परिवेश	१०६
४.४.११.४ दृष्टिविन्दु	१०६
४.४.११.५ उद्देश्य	१०६
४.४.११.६ भाषाशैली	१०६

पाचौँ परिच्छेद: अनिता तुलाधरका कथाको प्रवृत्तिगत विश्लेषण

१०७-१०९

५.१ सामाजिक यथार्थको चित्रण

१०७

५.२	नारीवादी चेतनाको अभिव्यक्ति	१०७
५.३	नारीमनोविज्ञानको चित्रण	१०८
५.४	घरव्यवहार र पारिवारिक परिवेशको चित्रण	१०८
५.५	प्रणयपरक सन्दर्भको प्रस्तुति	१०८
५.६	यौनको प्रयोग	१०८
५.७	सामाजिक विकृतिप्रति व्यङ्ग्य	१०८
५.८	रुढीवादी परम्पराको प्रयोग	१०८
५.९	नियति माथि विश्वास	१०९
	छैटौँ परिच्छेद: उपसंहार	११०-११२
	सन्दर्भ ग्रन्थ सूची	११३

सङ्क्षेपीकृत शब्दसूची

आई.ए.	इन्टरमिडियट अफ आर्ट्स
एस.एल.सी.	स्कूल लिभिड सर्टिफिकेट
कि.मि.	किलोमिटर
क.सं.	क्रम सङ्ख्या
गा.वि.स.	गाउँ विकास समिति
त्रि.वि.द.नं.	त्रिभुवन विश्व विद्यालय दर्ता नम्बर
नं.	नम्बर
पृ.	पृष्ठ
वि.ए.	व्यचलर अफ आर्टस्
मा.वि.	माध्यमिक विद्यालय
रु.	रुपैया
वि.सं.	विक्रम सम्बत
सं.	संस्करण
सम्पा.	सम्पादक
ने.रा.प्र.प्र.	नेपाल राष्ट्रिय प्रज्ञा प्रतिष्ठान
स.क्रि.	सकर्मक क्रिया
एन.जि.ओ.	नन् गर्भमेन्ट अर्गनाइजेशन
कृ.वि.वि.	कृषि विकास बैंक

पहिलो परिच्छेद शोधपरिचय

१.१ विषयपरिचय

वि.सं. २००७ वैशाख १७ गते, मोरङको विराटनगरमा पिता रामराज तुलाधर र माता स्नेहप्रभा तुलाधरकी सुपुत्रीका रूपमा जन्मेकी अनिता तुलाधर नेपाली साहित्यका क्षेत्रमा सुपरिचित छिन् । उनी मोरङको विराटनगरमा जन्मे पनि उनको स्थायी ठेगाना काठमाडौं नै रहेको छ र हाल उनी काठमाडौंको त्रिपुरेश्वर स्थायी सरस्वती मार्ग वडा नं :- ११ मा बसोबास गर्दै आएकी छिन् । अनिता तुलाधरले स्नातक तह सम्मको अध्ययन गरेकी छिन् । उनको रुचि सानै उमेरदेखि नै साहित्य क्षेत्रमा रहेको बुझिन्छ । वि.सं. २०२७ सालको रत्नश्री पत्रिकामा प्रकाशित 'कान्छा मगर' शीर्षकको कथा अनिता तुलाधरको पहिलो प्रकाशित कथा हो भनेर उल्लेख गरिएको पाइन्छ तर यिनको पहिलो प्रकाशित कथा 'कान्छा मगर' नभएर २०२४ सालको कस्तुरी पत्रिकामा प्रकाशित 'मेरो मनको धोको' हो । उनी लघु मात्र नभएर लघुतम आयामका कथा लेख्ने कथाकार हुन् । 'फूल' उनको पहिलो लघु कथासङ्ग्रह हो । यसमा सङ्गृहीत यिनका यस प्रकारका कथाहरूलाई 'बान्किला कथा' भनेर नामाकरण गरिएको छ । अन्य तीन सङ्ग्रह 'रित्तो सहर', 'सूर्यग्रहण' र 'विडम्बना' का कथाहरू पनि प्रायः छोटो आयाममै संरचित छन् । उनले कविता विधाबाट नै आफ्नो साहित्य यात्रा सुरु गरे पनि उनको मुख्य विधा भने कथा नै रहेको छ । उनको कविता रत्नश्री पत्रिका मार्फत 'पन्छी' २०२०, 'यो कस्तो दुनिया' २०२६ प्रकाशित भएको छ । उनले कविता एक विश्लेषण हिन्दीमा पनि प्रकाशित गरेको जानकारी उनीबाट नै पाइएको छ । वि.सं. २०२४ सालदेखि औपचारिक रूपमा प्रारम्भ भएको कथायात्रा साठे एक दशकको वि.सं. २०४६ अवधिसम्म आएपुग्दा लघु, लघुतम र छोटो छोटो आयामका छ दर्जन भन्दा बढी कथा लिएर नेपाली साहित्य फाँटमा उभिएकी छिन् । हाल उनको प्रकाशोन्मुख कृति अङ्ग्रेजीमा 'THE ENDLESS KNOT' collection of short stories रहेको उनीबाट जानकारी पाइएको छ ।

१.२ समस्याकथन

अनिता तुलाधरले कविता, कथा आदि विधामा कलम चलाएकी छिन् । तर उनको मूल विधा कथा विधा नै रहेको छ । आख्यान अन्तर्गत कथा विधामा बढी रुची लिनु हुने अनिता तुलाधरका हालसम्म चारओटा सङ्ग्रहहरू प्रकाशित भैसकेका छन् । उनको कथासङ्ग्रहका आधारमा उनको कथाकारिताको अध्ययन गर्नु यस शोधकार्यको मूल समस्या रहेको छ । साथै यससंग सम्बन्धित अन्य समस्याहरूको समाधानमा प्रस्तावित शोधकार्य केन्द्रीत रहने छ । बुँदागत रूपमा प्रस्तुत शोधकार्यका समस्याहरू निम्ननुसार रहेका छन् :

१. कथाकार अनिता तुलाधरको कथायात्रा र प्रवृत्ति के कस्ता रहेका छन् ?
२. कथातत्वका आधारमा अनिता तुलाधरका कथालाई कसरी विश्लेषण गर्ने ?
३. प्रवृत्तिगत आधारमा अनिता तुलाधरका कथा के कस्ता छन् ?

१.३ शोधको उद्देश्य

समस्याकथनमा भएका शोध समस्याहरूसँग सम्बन्धित प्रश्नहरूको उत्तर वा समाधान खोज्ने कार्य नै शोधकार्यको प्रमुख उद्देश्य रहेको छ । तसर्थ यस शोध समस्याकथनमा भएका प्रश्नहरूलाई के कसरी सुव्यवस्थित एवम् वैज्ञानिक ढङ्गले व्याख्या विश्लेषण र समाधान गर्न सकिन्छ भन्ने कुरामा आधारित रहेर अध्ययन गर्नका लागि निम्नानुसार उद्देश्यहरू निर्धारण गरिएका छन् :

१. कथाकार अनिता तुलाधरको कथायात्रा र प्रवृत्तिको अध्ययन गर्नु,
२. कथातत्वका आधारमा अनिता तुलाधरका कथाहरूलाई विश्लेषण गर्नु,
३. प्रवृत्तिगत आधारमा अनिता तुलाधरका कथाहरूको अध्ययन गर्नु ।

१.४ पूर्वकार्य समीक्षा

मूलतः कथाकारका रूपमा परिचित अनिता तुलाधरले विविध साहित्यिक विधामा कलम चलाएको भए पनि कथा विधा उनको लोकप्रिय विधा रहेको छ । हालसम्म उनको बारेमा विस्तृत अध्ययन नभएर फाटफुट चर्चा मात्र गरिएको छ । त्यसैले उनका बारेमा भएका पूर्वकार्यको विवरण र समीक्षा तल प्रस्तुत गरिएको छ :

- 'साभा प्रकाशन' द्वारा प्रकाशित अनिता तुलाधरका कथा सङ्ग्रह 'सूर्यग्रहण' २०४० चैत्र १४ को भूमिकामा उक्त संस्थाले अनिता तुलाधरलाई 'नारी कथाकारहरूमा अविराम र दुर्लभ मध्येकी सुलभ नारी कथाकार अनिता हो' भनी उल्लेख गरेका छन् । भने उनको लेखन शैलीको पनि वर्णन गरेको छ जस्तै; 'स-साना, आकार प्रकार, सरल सजिलो भाषा, रोचकशैली, घर-समाजका अनुभूतिहरू र सुबोध्य प्रस्तुतिभिन्न अनिता तुलाधरका घटना रेखिन्छन्, वस्तु सजिन्छन् र कथा मूर्तिन्छन् ।' भनि उल्लेख गरेका छन् ।
- घट्टराज भट्टराइको 'नेपाली लेखककोश' प्रथम संस्करण, २०५६, पृष्ठ ५५, लक्ष्मीप्रसाद देवकोटा प्रतिष्ठान, पुस्तकमा कथाकार अनिता तुलाधरको परिचय उनको कथासङ्ग्रह उल्लेख गरेका छन् । उनले 'नेपाली समाजमा नारी साहित्यकारको निकै कमि छ । त्यस पृष्ठभूमिमा कथाकार अनिता तुलाधरले कथासङ्ग्रहका चार पुस्तक प्रकाशित गरेर मात्र होइन सामाजिक नारी मानसिकताको सुन्दर चित्रण आफ्नो कथामा गरेर पनि नेपाली कथालाई उठाउने र उचाल्ने काम गरेकी छिन् ।' भनि उल्लेख गरेका छन् ।
- जयदेव भट्टको 'नेपाली साहित्यकार र अभिव्यक्ति' २०५४, पृष्ठ ७, नेपाल राष्ट्रिय प्रज्ञाप्रतिष्ठान, पुस्तकमा अनिता तुलाधरको साहित्यिक व्यक्तित्वको सम्बन्धमा चर्चा गरेका छन् । उनको प्रकाशित कथासङ्ग्रह र सम्पादित, अनुदित र फुटकर कृतिहरू पनि उल्लेख गरेका छन् । यसमा उनले अनिता तुलाधर स्वयम्को छोटो मन्तव्य समेत प्रस्तुत गरेका छन् 'मान्छेका विभिन्न इच्छाहरू हुन्छन् मलाई केटाकेटीमा पढ्ने बानी थियो त्यही बानी पछि गएर इच्छामा परिणत भयो र त्यही इच्छाको विकसित रूप साहित्य लेखनको थालनी हो ।' भनि उल्लेख गरेका छन् ।
- लीला लुईटेलको 'नेपाली महिला कथाकार' प्रथम संस्करण २०६०, पृष्ठ १३३, ने.रा.प्र.प्र, पुस्तकमा कथाकार अनिता तुलाधरको साहित्यिक परिचय र उनको पेसा, कार्यरत विभिन्न संघसंस्थाको उल्लेखका साथै मान सम्मान र पुरस्कार पनि प्रस्तुत गरेकी छन् । उनले अनिता तुलाधरका कथाको सामान्य प्रवृत्ति र विशेषता पनि उल्लेख गरेकी छिन् । जस्तै; 'यिनका कथामा एकातिर मानवीय कमजोरीलाई केलाइएको छ भने अर्कोतिर मानिसको पशुवत र बर्बर प्रवृत्तिको पराकाष्ठालाई देखाइएको छ । निस्साराताबोध र विसङ्गतिको प्रस्तुति यिनको अर्को प्रवृत्ति हो ।' भनि उल्लेख गरेको पाइन्छ ।
- लक्ष्मणप्रसाद गौतम, ज्ञानु अधिकारी, नेपाली कथाको इतिहास, नेपाल प्रज्ञा प्रतिष्ठान, २०६९, पेज नं. १३१ । उनको कथा, प्रवृत्ति र कथा सङ्ग्रहका बारेमा चर्चा गरिएको छ र उनलाई सामाजिक यथार्थवादी धाराकी कथाकारको रूपमा मूल्याङ्कन गरिएको छ ।

१.५ शोधकार्यको औचित्य, महत्व र उपयोगिता

नेपाली साहित्यको विकासमा गद्य साहित्यलाई योगदान दिने विभिन्न साहित्यिक व्यक्तित्वहरू मध्ये अनिता तुलाधर पनि एक सफल व्यक्तित्व हुन् । नेपाली कथा साहित्यमा सरल,

सरस र मार्मिककथाहरू लेख्ने तुलाधरले साढे एक दशकको लामोसमय साहित्य लेखनमा विताइसकेकी छिन् । उनका बारेमा पूर्व अध्येताहरूले दिएको सूचना,अध्ययन पर्याप्त देखिदैन र विस्तृत अध्ययन पनि भएको पाइँदैन, त्यसैले यस अध्ययनमा उनको बारेमा गरिएको कथाकारिता सम्बन्धी अध्ययन तथ्य परक र वस्तुवादी तरिकाले गरिने हुँदा यस शोधकार्यको औचित्य स्पष्ट भएको छ ।

१.६ शोधकार्यको सीमाङ्कन

प्रस्तुत शोधकार्य अनिता तुलाधरको जीवनमा विविध पक्षको परिचय दिइ उनको प्रकाशित कथासङ्ग्रहहरूमा सङ्गृहीत सम्पूर्ण कथाहरूको अध्ययन र विश्लेषणमा केन्द्रित रहेको छ ।

१.७ शोधविधि

प्रस्तुत शोधपत्र तयार पार्ने क्रममा अनिता तुलाधरका कथाका बारेमा गरिएका समीक्षात्मक टिप्पणीका साथै पुस्तकालयीय अध्ययन र लेखकसंगको प्रत्यक्ष भेट नै सामग्री सङ्कलनको प्रमुख आधार बनाएको छ । यसका अतिरिक्त शोधनायक संगको कुराकानी, समकालीन व्यक्तित्वहरूले उनका बारेमा दिएको जानकारी र विभिन्न पुस्तक तथा पत्रपत्रिकामा प्रकाशित सुचनात्मक अध्ययनद्वारा सामग्री सङ्कलन गरिएको छ । यसका साथै सङ्कलित सामग्रीको अवस्था हेरेर ऐतिहासिक, वर्णनात्मक, तुलनात्मक, विश्लेषणात्मक आदि शोधविधिहरूको पनि प्रयोग गरिएको छ । उनका कथाहरूलाई निम्न तत्व (कथावस्तु वा कथानक, पात्र वा चरित्र, परिवेश, दृष्टिविन्दु, उद्देश्य र भाषाशैली) का आधारमा विश्लेषण गरिएको छ भने उनका विभिन्न प्रवृत्तिहरू मध्ये मुख्य मुख्य प्रवृत्तिहरूको पनि विश्लेषण गरिएको छ ।

- . सामाजिक यर्थाथको चित्रण,
- . नारीवादी चेतनाको अभिव्यक्ति,
- . नारीमनोविज्ञानको चित्रण,
- . पारिवारिक परिवेशको चित्रण,
- . प्रणयपरक सन्दर्भको प्रस्तुति,
- . यौनको प्रयोग,
- . सामाजिक विकृतिप्रति व्यङ्ग्य,
- . रुढीवादी परम्पराको प्रयोग,
- . नियतिमाथि विश्वास,

यसरी प्राप्त हुन आएका सामग्रीहरू यस शोधकार्यमा वस्तुवादी र विश्लेषणात्मक ढङ्गले प्रस्तुत गरी अनिता तुलाधरको कथाकारिताको विश्लेषण गरिएको छ ।

१.८ शोधपत्रको रूपरेखा

प्रस्तुत शोधपत्रलाई मुख्यतः निम्ननुसार छ परिच्छेदमा विभाजन गरिएको छ र ती परिच्छेदहरू आवश्यकतानुसार विभिन्न शीर्षक र उपशीर्षकहरूमा विभाजन गरिएका छन् । यस शोधपत्रको रूपरेखा यस प्रकार रहेका छन् ।

१. पहिलो परिच्छेद : शोधपरिचय
२. दोस्रो परिच्छेद : कथाकार अनिता तुलाधरको कथायात्रा र प्रवृत्ति

३. तेस्रो परिच्छेद : कथाविश्लेषणका सैद्धान्तिक आधारहरू : कथातत्व
४. चौथो परिच्छेद : कथातत्वका आधारमा अनिता तुलाधरका कथाको विश्लेषण
५. पाँचौ परिच्छेद : प्रवृत्तिगत आधारमा अनिता तुलाधरका कथाको विश्लेषण
६. छैटौ परिच्छेद : उपसंहार

दोस्रो परिच्छेद

२.१ कथाकार अनिता तुलाधरको परिचय

मोरङको विराटनगरमा (कोशी अञ्चल) साहित्यकार अनिता तुलाधरको जन्म वि. सं. २००७ सालको वैशाख १७ गतेका दिन पिता रामराज तुलाधर र माता स्नेहप्रभा तुलाधरकी सुपुत्रीका रूपमा भएको थियो ।

कथाकार अनिता तुलाधरको जन्म पूर्वी नेपालको विराटनगर भए पनि स्थायी ठेगाना काठमाण्डौं भएकोले उनको विद्यार्थी जीवन पनि काठमाण्डौंको कान्ति माध्यमिक विद्यालयबाट भएको जानकारी उनैबाट पाइएको छ । उनले यही विद्यालयबाट वि. सं. २०२३ सालमा एस. एल. सी. परीक्षा उत्तीर्ण गरिन् । यसैगरी उनले प्रवीणता प्रमाण पत्र तह र स्नातक तह पद्यम कन्या क्याम्पसबाट र स्नातकोत्तर तह भने त्रिभुवन विश्वविद्यालय कीर्तिपुरबाट गरेकी तर शोधप्रस्ताव नगरेको हुनाले स्नातकोत्तर तहको प्रमाणपत्र नपाएको कुरा पनि उनैबाट जानकारी पाइएको छ ।

उनी बाल्यकालदेखि नै मिहिनेती र अनुशासित र कल्पनाशील स्वभावका थिइन् । विद्यालयको निर्धारित कार्यक्रम बाहेक फर्सदको समयमा उनी साहित्यिक कृति, पत्रपत्रिकाहरू आदिको अध्ययन गर्न रुचाउँथीन् । उनले २०२२ सालमा नौ कक्षामा अध्ययनरत हुँदादेखि नै मैले कविता लेख्न थालेकी हुँ भनेर स्वयम्ले जानकारी दिएकी छिन् । वि. सं. २०२४ सालदेखि कथा लेखनको सुरुवात र निरन्तरता पनि दिएकी छिन् । उनलाई लेखन प्रेरणा चाहि अन्य साहित्यकारहरूको कथा, कविता पढेर नै मिलेको बताएकी छिन् । लेख्दा आत्मसन्तुष्टि मिलेको कुरा उल्लेख गरेकी छिन् र विवाह पछि चाही श्रीमान पन्नाकाजी तुलाधरले निकै प्रेरित गरेको विभिन्न पत्रिकामा अर्न्तवार्ताका क्रममा बताएकी छिन् ।

साहित्यकार अनिता तुलाधर साहित्य लेखनका क्षेत्रमा मात्र नभएर उनले समाज सेवाका विभिन्न क्षेत्रहरूमा समेत नेतृत्वदायी ढङ्गले अघि बढेको पाइन्छ । उनी समाजमा विद्यमान अन्धविश्वास, कुरीति, कुसंस्कार, विकृति विसङ्गत परिवेशमाथि क्रान्तिकारी सुधार चाहने साहित्यकार हुन् । उनी नारीका दुःख सुखलाई उजागर गर्ने नारीवादी कथकारको रूपमा देखिएकी छिन् । उनले विभिन्न साहित्यिक संघसंस्थाहरूमा सम्बद्धता रहेरकाम पनि गरेकी छिन् । जस्तै; सिर्जनशील साहित्यिक समाज, गंकी धुस्वाँ बसुन्धरा प्रतिष्ठान, साहित्यकार पत्रकार संघ, नेपाली महिला साहित्यकार संघ, नेपाल राजकीय प्रज्ञा प्रतिष्ठान द्वारा आयोजित गाईजात्रा महोत्सव समिति आदि ।

नेपाली साहित्यको श्रीवृद्धिका निम्ति निरन्तर क्रियाशील रहेकी नेपाली नारी साहित्यकार अनिता तुलाधरको प्रतिभा र समर्पणको कदर गर्दै विभिन्न सामाजिक र साहित्यिक संघ संस्थाहरूले उनलाई पुरस्कृत गरेका छन् । उनले हालसम्म प्राप्त गरेको पुरस्कारहरू पाटन कलेजद्वारा आयोजित अन्तर कलेज प्रतियोगितामा प्रथम भई स्वर्ण पदक प्राप्त , रत्नश्री स्वर्णपदक, विद्वित वृत प्राप्त , लोकप्रिय पुरस्कार , क्षेत्रीय प्रतिभा पुरस्कार , नेपाल सरकारद्वारा सम्मानित आदि रहेको छ ।

वि.सं. २०२२ सालमा कक्षा नौमा अध्ययनरत हुँदादेखि नै कविता लेखेको कुरा उनी स्वयम्बाट जानकारी पाइएको भए पनि उनको कविता **रत्नश्री** पत्रिका द्वैमासिक , वर्ष -३१, अंक - ४, पूर्णाङ्क-१६०, २०२० पृष्ठ-३१ मा 'पन्छी' र **रत्नश्री** पत्रिका, वर्ष-७, अंक -१, , २०२६, पृष्ठ- ५७ 'यो कस्तो दुनियाँ' प्रकाशित भएको छ । उनको लेखन यात्रा कविता विधाबाट प्रारम्भ भए पनि उनको मुख्य विधा कथा विधा नै रहेको छ । वि.सं. २०२७ सालको **रत्नश्री** पत्रिकामा प्रकाशित 'कान्छा मगर' शीर्षकको कथालाई अनिता तुलाधरको पहिलो प्रकाशित कथा हो भनेर उल्लेख गरेको पाइन्छ , यिनको पहिलो प्रकाशित कथा 'कान्छा मगर' नभएर वि.सं. २०२४ सालको **कस्तुरी** पत्रिकामा प्रकाशित (वार्षिक मुखपत्र) वर्ष -१, अंक -१, पद्यमकन्या कलेज,

प्रकाशित 'मेरो मनको धोको' हो । त्यसपछि, उनको कथा लेखन वि. सं. २०२४ साल देखि निरन्तर अधि बढेको पाइन्छ । उनको वि. सं. २०२४ साल देखि वि. सं. २०४६ साल सम्ममा चारवटा कथासङ्ग्रहहरू प्रकाशित भइसकेका छन् । उनको पहिलो कथासङ्ग्रह 'फूल' (बान्किलो कथासङ्ग्रह) २०३४, बान्किलो प्रकाशन, काठमाडौँबाट प्रकाशित भएको छ । जसमा लघु आकारका कथाहरूको सङ्ग्रह रहेको छ । त्यसैगरी अरू तीनवटा कथासङ्ग्रह पनि छोटो छोटो आयाममै रचना भएका छन् । उनको दोस्रो कथासङ्ग्रह 'रित्तो शहर' (२०३५), साभा प्रकाशन, ललितपुरबाट प्रकाशित भएको छ । तेस्रो सङ्ग्रह 'सूर्यग्रहण' (२०४०), साभा प्रकाशन, ललितपुरबाट नै प्रकाशित भएको छ । उनको अन्तिम सङ्ग्रह 'बिडम्बना' (२०४६), नेपाल राजकीय प्रज्ञा प्रतिष्ठान कमलादीबाट प्रकाशित भएको छ । यसरी उनले चारवटा कथासङ्ग्रहहरूको रचना गरेकी छिन् ।

उनले छोटो अवधिमा नै राम्रो र बान्किला कथाहरूको रचना गरेर पाठक वर्गबाट माया चर्चा पाउन सफल भएकी छिन् । 'हाल उनको प्रकाशोन्मुख कृति 'The Endless Knot' Collection of Short Stories रहेको स्वयम्बाट जानकारी पाइएको छ ।'^१ यसका साथै उनका अरू फुटकर रचनाहरू विभिन्न पत्रपत्रिकामा प्रकाशित भएको पनि उनीबाट जानकारी पाइएको छ ।

यसरी प्रारम्भ भएको तुलाधरको साहित्यिक यात्राले उनलाई एउटा सुपरिचित नारी साहित्यकार वा कथाकारको रूपमा स्थापित गराएको छ । उनले आफूलाई नेपाली नारी साहित्यकारको कमिमा थप प्रेरणाको स्रोतको रूपमा प्रस्तुत गराएकी छिन् ।

२.२ अनिता तुलाधरको कथाकारिता

साहित्यका विभिन्न विधामा कलम चलाउने साहित्यकार अनिता तुलाधरले कथा विधालाई आफ्नो मुख्य विधा बनाएकी छिन् । हुन त उनले वि. सं. २०२२ सालमा कक्षा नौ मा अध्ययनरत छँदादेखि नै कविता लेखेको कुरा उनी स्वयम्बाट जानकारी पाइएको भए पनि उनको कविता रत्नश्री पत्रिका द्वैमासिक, वर्ष-३१, अंक -४, पूर्णाङ्क - १६०, पृष्ठ-३१, २०२० मा 'पन्छी' र रत्नश्री पत्रिका, वर्ष -७, अंक-१, २०२६, पृष्ठ - ५७ 'यो कस्तो दुनियाँ' प्रकाशित भएको छ । उनको लेखन यात्रा कविता विधाबाट प्रारम्भ भए पनि उनको मुख्य विधा कथा विधा नै रहेको छ । वि. सं. २०२७ सालको रत्नश्री पत्रिकामा प्रकाशित 'कान्छा मगर' शीर्षकको कथालाई अनिता तुलाधरको पहिलो प्रकाशित कथा हो भनेर उल्लेख गरिएको पाइन्छ, तर यिनको पहिलो प्रकाशित कथा 'कान्छा मगर' नभएर वि.सं. २०२४ सालको कस्तुरी पत्रिका - वार्षिक मुखपत्र) वर्ष -१, अंक - १, पद्यम कन्या कलेज, प्रकाशित 'मेरो मनको धोको' हो । उनले यही कथाको प्रकाशित गरी औपचारिक रूपमा कथा लेखन यात्रा प्रारम्भ गरेकी छिन् । यसरी उनको कथा लेखन वि. सं. २०२४ सालदेखि निरन्तर अधि बढेको पाइन्छ । उनको वि.सं. २०२४ सालदेखि वि.सं. २०४६ सालसम्ममा चारवटा कथासङ्ग्रहहरू प्रकाशित भइसकेका छन् । उनको पहिलो कथासङ्ग्रह 'फूल' (बान्किलो कथासङ्ग्रह) २०३४, बान्किलो प्रकाशन, काठमाण्डौँबाट प्रकाशित भएको छ । जसमा लघु आकार कथाहरूको सङ्ग्रह रहेको छ । त्यस्तै उनको तीनवटा सङ्ग्रह पनि छोटो छोटो आयाममा नै संरचित छन् । उनको दोस्रो कथासङ्ग्रह 'रित्तो शहर' २०३५, साभा प्रकाशन, ललितपुरबाट र तेस्रो सङ्ग्रह पनि 'सूर्यग्रहण' २०४०, साभा प्रकाशन बाट नै प्रकाशित भएको छ । उनको अन्तिम सङ्ग्रह 'बिडम्बना' २०४६, नेपाल राजकीय प्रज्ञा प्रतिष्ठान कमलादीबाट प्रकाशित भएको छ । यसरी उनले चारवटा कथासङ्ग्रहको रचना गरेकी छिन् । यि सङ्ग्रहका अतिरिक्त विभिन्न पत्रपत्रिकाहरूमा उनका अन्य कथाहरू प्रकाशित भइसकेका भए पनि ती कथाहरू सङ्गहात्मक कृतिका रूपमा समेटिन सकेका छैनन् भनि उनी स्वयम्बाट जानकारी पाइएको छ ।

^१ अनिता तुलाधर स्वयम्बाट ।

‘उनका कथाहरूमा मूलतः निस्सारताबोध र विसङ्गतिको प्रस्तुति पाइन्छ, र जीवनलाई बाँच्नुको बाध्यताको रूपमा चित्रण गरिएको छ।’^२ लक्ष्यहीनता, सिलसिलाहीनता, नैराश्यता, कुण्ठा आदि यिनका कथामा अभिव्यक्त भएका छन्। जीवनजगतमा जताततै विसङ्गति व्याप्त भएको धारणा अघि सारिएको यिनका कथामा विसङ्गतिबोध कै प्रवलय पाइन्छ। यिनका प्रायः कथाहरू विसङ्गतिको रुग्ण परिस्थितिमै रुमलिएका छन् भने केही कथाहरूमा विसङ्गति भित्र मानवीय अस्तित्वको खोजी गरिएको छ। यिनका कथाहरूमा सहरी जीवनका विषाक्तता, गरिबीबाट उत्पन्न त्रासदी यौन र यसका विविध पक्षहरू, नारी प्रति हुने गरेका शारीरिक एवम् मानसिक दमन, उत्पीडन, दुराचार जस्ता सन्दर्भहरूको प्रस्तुति भएको छ। उनका कथामा पलायनको स्वर तिब्र रूपमा देखिन्छ। यिनका कथाहरूका पात्रहरूमा बर्हिमुखिको सद्दा अन्तर्मुखि प्रवृत्तिको प्रवलता देखिन्छ। यिनका कथामा एकातिर मानवीय कमजोरीहरूलाई केलाएको छ भने अर्कोतिर मानिसको पशुवत र बर्बर प्रवृत्तिको पराकाष्ठालाई देखाएको छ। परम्परागत रुढि, अन्धविश्वास एवं सामाजिक विकृतिहरूको चित्रण यथार्थपरक ढङ्गले गरिएको यिनका प्रायः कथाहरूमा विभिन्न दृष्टिकोणबाट जीवन र जगत सम्बन्धी चिन्तनको अभिव्यक्ति पाइन्छ। यिनका कथाहरूमा निम्न मध्यम र निम्न वर्गीय काठमाण्डौली शहरिया नेवारी परिवेशको चित्रण शुक्ष्म रूपमा गरिएको पाइन्छ। यती भएर पनि उनका कथाहरू नारीहरू माथि हुने गरेका थिचोमिचोका विरुद्धका तथा नारीसम्मान र अस्मिताका पक्षमा उनका कथाहरू अग्रसर भएका छन्।

आधुनिक नेपाली कथाको विकासक्रममा नवीन विचारधारा लिएर देखापर्ने कथाकारहरूमा अनिता तुलाधर पनि एक मान्न सकिन्छ। उनले विभिन्न विम्ब र प्रतिकहरूको प्रयोग गरेकाले उनका कथाहरू रोचक र प्रभावकारी बनेका छन्। यिनका कथाहरूमा पोषण पाण्डे र मनु ब्राज्राकी आदिको जस्तो रतिरागात्मकतामा मात्र नअल्मलिएर बरु पारिजातका जस्तो निस्सारताबोधले ग्रस्त छन्। यसरी हेर्दा उनका कथाहरूमा पात्रहरू बर्हिमुखी भन्दा अन्तर्मुखी प्रवृत्ति भएकाले मनोविश्लेषणवादी विद्वान फ्रायडीय मनोविज्ञानको पनि प्रयोग भएको पाइन्छ।

समग्रमा हेर्दा तुलाधर साहित्यको कथाकारिता कै समतलमा देखिन्छन्। आधुनिक नेपाली कथाको क्षेत्रमा वि. सं. २०२० पछि देखा परेको धारा र प्रवृत्तिबाट प्रभावित भई कलम चलाउने अनिता तुलाधर समसामयिक कथाकार हुन्। आफ्नो मौलिक विशेषताले भरिएको उनका कथासङ्ग्रहहरूको प्रकाशन पछि उनले आफ्नो एउटा छुट्टै अस्तित्व स्थापित गर्न सफल भएको देखिन्छ।

२.३ अनिता तुलाधरको कथायात्रा र चरण विभाजन

साहित्य विधामा सफलतापूर्वक कलम चलाउने नारी साहित्यकार अनिता तुलाधर कथा विधामा सफलता पूर्वक कलम चलाउन सक्षम भएकी छिन्। उनको पद्यम कन्या कलेजको - वार्षिक मुखपत्र) का रूपमा प्रकाशित ‘कस्तुरी’ वर्ष-१, अंक-१, २०२४ सालमा ‘मेरो मनको धोको’ नामक कथा पहिलो प्रकाशित कथा लिएर नेपाली कथा फाँटमा देखापरेकी कथाकार अनिता तुलाधर बीचमा केही वर्ष विश्राम लिए पनि हाल केही प्रकाशोन्मुख अङ्ग्रेजी कथाहरू लिएर आफ्नो कथायात्रालाई अद्यावधि जारी राखेकी छिन्। साढे एक दशक लामो आफ्नो कथायात्रामा उनले थुप्रै कथाहरूको सिर्जना गरेकी छिन्। यसका अतिरिक्त अन्य थुप्रै फुटकर कथाहरू पनि विभिन्न पत्र पत्रिकाहरूका प्रकाशित भई सकेका छन् तर ती कथाहरू सङ्कलनमा आउन सकेका छैनन्।

यसरी वि.सं. २०२४ सालदेखि वि.सं. २०४६ सम्मको उनको कथायात्राले साढे एक दशक यात्रा पुरा गरेको छ। यस समय अवधिभित्र लेखिएका उनका कथाहरूको अध्ययन गर्दा उनले प्रारम्भिककालका कथाहरूमा जीवनका विसङ्गतिका कुराहरूलाई विषयवस्तु बनाएकी छिन्। जीवन जगतमा जताततै विसङ्गति, नैराश्य, कुण्ठाहरू कथामा अभिव्यक्त गरेकी छिन् र निस्सारताबोध र विसङ्गतिको प्रस्तुती पाइने यिनका कथामा जीवनलाई बाँच्नुको बाध्यतामा

^२ लिला लुईटेल, ‘नेपाली महिला कथाकार’, नेपाल राजकीय प्रज्ञा प्रतिष्ठान, संस्करण प्रथम, २०६०।

रूपमा चित्रण गरेको देखिन्छ । उनले आफ्ना पछिल्ला कथाहरूमा पूर्वाद्धका कथाहरूमा अंगालिएका विषयवस्तुलाई नै निरन्तरता दिनुका साथै तत्कालीन परिप्रेक्ष्यमा समाजका विकृति र विसङ्गति, नारी माथी दमन, शहरी जीवनको कुराहरूको यथार्थपरक ढंगले चित्रण गरेको देखिन्छ । उनले मानवीय कमजोरहरूलाई केलाएकी छिन् र यसले समाजमा पार्ने प्रभावहरूका बारेमा उल्लेख गरेकी छिन् ।

कथाकारले कथालेखनमा आएको प्रवृत्तिगत परिवर्तनसंगै कथालेखनको यात्राले अर्कै मोड लिन्छ । लेखन क्रममा सबैतिर देखा पर्ने स्थिति अनिता तुलाधरको कथायात्रामा पनि देखा पर्छ । उनको साहित्यिक यात्रामा हालसम्म कथाविधा नै मुख्य रहेको देखिन्छ । उनका कथाहरूलाई परिणात्मक गुणात्मक दुवै दृष्टिले उच्च स्थानमा राख्न सकिन्छ । उनका कथायात्राका क्रममा देखिएका कथासङ्ग्रहहरूको अध्ययन गर्दा 'फूल' र 'रित्तो शहर' कथासङ्ग्रहलाई पूर्वाद्धमा र 'सूर्यग्रहण' र 'विडम्बना' लाई उत्तराद्धमा राखी दुई चरणमा विभाजन गर्न सकिन्छ । पूर्वाद्धका कथासङ्ग्रहमा देखिने प्रवृत्ति भन्दा उत्तराद्धका कथासङ्ग्रहहरूमा देखिने प्रवृत्तिहरू कथानक ढाँचा, शिल्प, शैली, संरचना र विषय आदि फरक देखिएकाले उनको कथासङ्ग्रहहरूलाई उनको कथायात्राको चरण विभाजनको आधार मान्न सकिन्छ ।

२.३.१ पूर्वाद्ध (वि.सं. २०२४-२०३५)

कथाकार अनिता तुलाधरको कथायात्रामा वि. सं. (२०२४) देखि वि. सं. (२०३५) सम्मको समयावधिलाई पूर्वाद्धकाल मानिन्छ । कथाकार अनिता तुलाधरको औपचारिक कथायात्रा 'मरो मनको धोको' को कथाको प्रकाशन वर्ष वि.सं. (२०२४) साल देखि आरम्भ भएकाले वि.सं. (२०२४) साललाई नै उनको कथायात्राको आरम्भ विन्दु मान्न सकिन्छ । यसपछि उनले निरन्तर रूपमा कथाहरू रचना गरेको देखिन्छ । उनको पहिलो प्रकाशित कथासङ्ग्रह 'फूल' (२०३४) हो भने उनको दास्रो कथासङ्ग्रह 'रित्तो शहर' (२०३५) रहेको छ । त्यसैले उनको कथायात्राको पूर्वाद्धमा दुईवटा कथासङ्ग्रहलाई लिन सकिन्छ । यस कथासङ्ग्रहहरूमा उनका झण्डै तीनदर्जन कथाहरू रहेको पाइन्छ ।

कथाकार अनिता तुलाधरले आफ्नो कथायात्राको पूर्वाद्धमा जम्मा दुईवटा कथासङ्ग्रहहरू प्रकाशित गरेकी छिन् । उनका यस चरणमा कथाहरूको अध्ययन गर्दा उनी आधुनिक कथाका प्रारम्भकर्ता अथवा सामाजिक यथार्थवादी धाराका सशक्त कथाकार गुरुप्रसाद मैनालीको र मनोवैज्ञानिक धाराका प्रारम्भकर्ता कथाकार विश्वेश्वरप्रसाद कोइरालाको साथै पारिजातको जस्तो निस्सारताबोध जस्ता प्रवृत्तिले प्रभावित भएकी देखिन्छन् । उनले गुरुप्रसाद मैनालीको सामाजिक यथार्थवादी धारालाई ग्रामीण भन्दा शहरिया परिवेशमा बढी चित्रण गरेको देखिन्छ । यस चरणका कथामा अनिता तुलाधरले मूलतः निस्सारताबोध र विसङ्गतिको प्रस्तुत गरेको देखिन्छ र जीवनलाई बाँच्नुको बाध्यताको रूपमा चित्रण गरेको देखिन्छ । जीवनका शुष्म कुराहरू कथाको विषयवस्तुको रूपमा प्रस्तुत गरेको देखिन्छ । बिछोडका पिडाबोध कुराहरू र त्यसमा केही गर्न नसकि निस्सारताबोध भएको र जीवनमा केही सोचे जस्तो नभई दिएको कुराहरू उनका पहिलो कथासङ्ग्रह 'फूल'मा व्याक्त भएको छ । जसमा मानिसका कुनै पनि इच्छा आकांक्षाहरू पुरा हुने सकेका छैनन् र समाजमा भएका विकृतिले जीवनमा विसङ्गति ल्याई दिएको कुरा यस सङ्ग्रहमा देखिएको छ । जसले गर्दा जीवनमा निस्सारताबोधको उत्पत्ति भएको छ । त्यस्तै उनको दास्रो कथासङ्ग्रह 'रित्तो शहर'मा पनि यस्तै जीवनको विसङ्गति, लक्ष्यहीनता, नैराश्य, कुण्ठा आदि कुराहरूको अभिव्यक्त भएको छ । यहाँ प्रेममा पीडा पाएका कुरावाट पनि यहाँ निस्सारताको छनक पाइन्छ । उनको यो कथाहरूमा जीवन जगतमा जताततै विसङ्गति व्याप्त भएको छ । यस सङ्ग्रहका कथाहरूमा शहरी जीवनका विषाक्तता, गरिबीवाट उत्पन्न त्रासदी, यौन र यसका विविध पक्षहरू, नारी प्रति हुने गरेका दमन उत्पीडन, दुराचार जस्ता कुराहरूको प्रस्तुत भएको छ भने अर्को तिर उनको यस चरणको कथासङ्ग्रहमा परम्परागत रूढी र अन्धविश्वास एवम्

सामाजिक विकृतिको चित्रण यथार्थपरक ढङ्गले गरिएको देखिन्छ । त्यसैले उनको यो सङ्ग्रहहरूमा विभिन्न दृष्टिकोणबाट जीवन र जगतसम्बन्धी चिन्तनको अभिव्यक्ति देखिन्छ । उनका यी दुई सङ्ग्रहमा कतिपय कथाहरूको एउटै शिर्षक रहेकाले यी दुई सङ्ग्रहलाई एकै चरणमा राख्न सकिन्छ ।

समग्रमा कथाकार अनिता तुलाधरका पूर्वाद्धका कथाहरूको अध्ययन गर्दा निम्न लिखित कथागत प्रवृत्तिहरू देखिन्छन् ।

-) सरल कथानक ढाँचा,
-) बान्किला कथालेखन,
-) लघुकथाबाट कथासङ्ग्रहको शुरुवात उनको पहिलो सङ्ग्रह लघुकथाको सङ्ग्रह रहेकोले,
-) जीवनका विसङ्गतिको प्रस्तुति, उनको कथाहरूमा जताततै विसङ्गतिबोधको प्रबल्य रहेको छ,
-) निस्सारताबोध कथालेखन, उनका कथाका पात्रहरू निस्सारताले ग्रस्त देखिन्छ,
-) नारी वर्गका विषय जस्तै नारीप्रति हुने गरेका दमन, उत्पीडन, दुराचार जस्ता कुराहरू प्रकाश पार्नु,
-) आत्मपरक कथालेखन प्रवृत्ति,
-) अन्त्यमा विछोडको आभास पाइने उनका कथाहरू वियोगान्त कथालेखन प्रस्तुति,
-) शहरिया परिवेशको चित्रण,
-) नारी तथा पुरुषका यौन विषयको चित्रण,
-) बोलीचालीको भाषाको प्रयोग,
-) शुक्ष्म कथावस्तुको प्रयोग,
-) मानवीय आन्तरिक मनोद्वन्द्वको चित्रण,

२.३.२ उत्तरार्द्ध (२०४०-२०४६)

कथाकार अनिता तुलाधरले आफ्ना पछिल्ला कथाहरूमा पनि पूर्वाद्धका कथाहरूमा अंगालिएका विषयवस्तुलाई निरन्तरता दिनुका साथै तत्कालीन परिप्रेक्ष्यमा सामाजिक विसङ्गतिलाई विषयवस्तु बनाइ प्रस्तुत गरेको देखिन्छ । पछिल्ला कथासङ्ग्रहहरूमा विशेषरूपले युगिन विसङ्गतिहरूलाई र नेवारी परिवेशलाई शुक्ष्म रूपमा चित्रण गरेको देखिन्छ । मानव मनका महत्वकांक्षाको पूर्ति वा आपूर्तिमै दुःख सुख आधृत रहने नियतिको पक्षमा लेखिएको देखिन्छ र यी कथाको समस्यालाई प्रतिकात्मक रूपमा अधि सारिएको देखिन्छ । सामाजिक विसङ्गतिले जीवनलाई कसरी प्रभाव परेको छ भन्ने कुरालाई प्रस्तुत गरेको देखिन्छ । उनको यो चरणमा दुईवटा सङ्ग्रहहरू रहेका छन्, 'सूर्यग्रहण' (२०४०), र 'विडम्बना' (२०४६) उनको यी सङ्ग्रहहरूमा विभिन्न विसङ्गतिको प्रस्तुत गरी पात्रहरूमा निस्सारताबोध हुन पुगेको देखिन्छ भने कति कथामा विसङ्गति भित्र अस्तित्वको खोजी पनि गरिएको देखिन्छ । यस कथासङ्ग्रहको प्रकाशन पश्चात् उनको कथा लेखनमा निम्न लिखित भिन्न प्रवृत्तिहरू देखिन आएकोले यसै सङ्ग्रहबाट दोस्रो चरण शुरु भएको मान्न सकिन्छ ।

-) सामाजिक विसङ्गतिको प्रस्तुति,
 -) वृत्तकारिय कथानक ढाँचा,
 -) प्रगतिशील कथा -आर्थिक गतिविधिलाई आधार बनाएको)
 -) शिक्षित तथा अशिक्षित पात्रको प्रयोग,
 -) कथ्य शिल्प,
 -) नेवारी धरातलमा कथाको संरचना,
 -) शुरुमा आशावादी र अन्त्यमा निराशावादी विचारको बाहुल्य,
- यसरी यस कथामा पूर्वाद्धका कथामा भन्दा विषय, शैली तथा शिल्प संरचना आदिमा भिन्नता पाइन्छ । त्यसैले यस सङ्ग्रहलाई चरण विभाजनका क्रममा दोस्रो चरणमा राखिएको छ ।

यसरी कथाकार अनिता तुलाधरको यस दोस्रो चरणका कथाहरूको समग्र अध्ययनबाट उनका कथामा निम्नलिखित कथागत प्रवृत्तिहरू पाउन सकिन्छ ।

-) विसङ्गतिको प्रबल्य,
-) बर्हिमुखी भन्दा अन्तरमुखी प्रवृत्ति,
-) समकालीन सामाजिक जीवन कथावस्तुको स्रोत,
-) परिवेश र पात्रअनुसारको भाषा शैलीको प्रयोग,
-) पारिवारिक जीवनमा आधारित कथालेखनको प्रवृत्ति,
-) स्थानीय परिवेशको वर्णन,
-) वर्णनात्मकताको प्रयोग,
-) नेपाली सामाजिक पुरुषद्वारा नारीमाथि गरिएको शोषण, दमन र उत्पीडनको चित्रण,
-) थोरै पात्रको प्रयोग,
-) यौन विषयवस्तु अंगालेर कथा लेख्ने प्रवृत्ति,
-) नारीमनोविज्ञानमा आधारित कथा लेखन,
-) नेपाली समाजमा विशेषतः शहरिया समाजको यथार्थ प्रस्तुति,
-) नेवारी शब्दावलीको प्रयोग,

यसरी साहित्यकार अनिता तुलाधरको कथायात्रालाई पूर्वाद्ध र उत्तराद्ध गरी दुई चरणमा विभाजन गर्न सकिन्छ । उनले आफ्ना कथाहरूको नवीन शिल्प र शैलीको प्रयोगमा जागरुकता देखाएकी छिन् । उनी नेपाली साहित्यमा एक सशक्त नारी कथाकार हुन् । नेपाली समाजमा विद्यमान विभिन्न नारी पीडा, गरिवी, सामाजिक विकृति एवम् संस्कृति जीवनको चित्रण गरिएका उनका कथाहरू नेपाली समाजका यथार्थ प्रतिविम्ब हुन् र डेढ दशक लामो कथायात्रामा उनले समाजका पक्षमा, जीवनका पक्षमा आफ्ना कथाहरू सिर्जना गरेकी छिन् र उनीबाट अझ उत्कृष्ट कथाहरूको अपेक्षा गर्न सकिन्छ ।

२.४ अनिता तुलाधरको कथागत विवेचना र योगदान

अनिता तुलाधरले नेपाली साहित्यका कविता, कथा विधामा सफलतापूर्वक कलम चलाएकी छिन् । उनले कविता विधामा कलम चलाए पनि उनको मुख्य विधा भनेको कथा विधा नै रहेको छ । उनले चारवटा 'फूल', 'रित्तो शहर', 'सूर्यग्रहण', र 'विडम्बना' सङ्ग्रह अतिरिक्त अरू फुटकर कथाहरू पनि रहेको कुरा उनीबाट नै जानकारी पाइएको छ । यी सबै कथाहरूलाई आधार मानी उनको कथायात्रालाई पूर्वाद्ध र उत्तराद्ध गरी दुई चरणमा विभाजन गरिएको छ । उनको पूर्वाद्ध र उत्तराद्धका कथाहरूमा कतिपय प्रवृत्तिहरू एउटै पाइएका पनि छन् तापनि धेरै प्रवृत्तिहरू भिन्नै खालका देखिएका छन् त्यसैले सबै कथाहरूको अध्ययन गर्दा निम्न लिखित कथाकारितागत प्रवृत्तिहरू पाउन सकिन्छः

२.४.१ बान्किला कथालेखन प्रवृत्ति

'लघु कथा' शब्द 'लघु' र 'कथा' शब्दको योगबाट बनेको समस्त हो । 'लघु छ जुन कथा' भन्ने तात्पर्यमा यो समस्त शब्द भए पनि संस्कृतको 'कथ' धातुमा 'टाप' -आ) प्रत्यय लगाउँदा कथा शब्दको निर्माण हुन्छ र त्यही कथा शब्दका अगाडी सानो बुझाउने 'लघु' शब्द जोडिन आइपुग्दा लघुकथा शब्दको व्युत्पादन भएको हो । यसरी सामान्य अर्थमा 'लघुकथा' भनेको सुत्रात्मक छोटो छरितो, साडकेतिक, विम्वात्मक, स्वतन्त्र, पुष्ट, कसिलो पोटिलो र स्वयम्मा पूर्ण एवम् दुईसय पचास शब्द सम्मको आख्यान रचनालाई लघुकथा भनिन्छ ।

कथाकार अनिता तुलाधरले लघुमात्र नभएर लघुतम आयामका कथाहरूको पनि रचना गरेकी छिन् । उनको यही आयामको कथाहरूलाई 'बान्किला कथा' भनेर नामाकरण गरिएको छ । त्यसैले अनिता तुलाधरका लघुकथामा पनि लघुकथामा हुनुपर्ने सम्पूर्ण विशेषताले पूर्ण रहेको पाइएको छ । त्यसैले उनको यो लघु कथासङ्ग्रहका कथाहरू बान्किले परेको कथाहरूमा पर्न गएको

देखिन्छ । उनको यो कथाहरूको सङ्ग्रह 'फूल' कथासङ्ग्रह रहेको छ । उनको यो सङ्ग्रह बान्किलोप्रकाशनको दास्रो अंकदेखि प्रकाशित भएको हो । त्यसैले उनको 'फूल' कथासङ्ग्रहमा सङ्ग्रहीत सबै कथाहरू बान्किला कथा हुन् ।

२.४.२ आत्मपरक कथालेखन प्रवृत्ति

मनमा लागेको कुराहरूलाई उद्धृत गर्ने क्रममा आत्मपरक लेखन पद्धतिको सङ्गति हुन्छ । त्यसैलाई आत्मपरक लेखन प्रवृत्ति भनिन्छ । त्यसरी नै कथाकार अनिता तुलाधारले पनि आफ्नो मनमा उब्जिएका कुराहरूलाई उनका कथाहरूमा व्यक्त गरेको पाइन्छ । उनका यस प्रकारका कथाहरू धेरै रहेका छन् । जस्तै; 'फूल' सङ्ग्रहका सुस्केराहरू, अस्पष्टता, मृत्युको संगित, विश्राम, चाहाना, प्रतीक्षा आदि रहेको छन् ।

दोस्रोसङ्ग्रह 'रित्तो शहर'- रित्तो शहर, मानिस एउटा मृत्यु कुरिरहन्छ, पत्रैपत्रमा अल्फेको सम्भना, केही साँभहरू ऋाला रगतका, आदि रहेका छन् । तेस्रोसङ्ग्रह 'सूर्यग्रहण' - सूर्यग्रहण, खिया परेको जिन्दगी र उनको चौथोसङ्ग्रह 'बिडम्बना' -कन्दन, बिडम्बना, सन्तप्त आदि रहेको छन् ।

यसरी लउनले आत्मपरक कथालेखनबाट जीवनमा भोगेका पिडा, विछोड, दुःखसुखलाई यस कथाहरू मार्फत व्याप्त गरेकी छिन् । उनले जीवनका, समाजका विभिन्न क्षेत्रबाट पात्रलाई टिपेर आन्तरिक जीवनको चित्र उतार्न सफल भएकी छिन् ।

२.४.३ सामाजिक यथार्थता

समाजका मूल्यमान्यताहरूलाई प्रस्तुत गर्ने क्रममा कथाकारले समाजका असल घटनाहरू र खराव प्रवृत्तिहरूलाई जस्ता तस्तै प्रस्तुत गर्ने काम सामाजिक यथार्थवादी कथामा गरिन्छ । यस किसिमका कथामा आफूले सुनेका, देखेका र भोगेका अनुभवलाई कथाकारले यथार्थवादी वक्ता जस्तो प्रस्तुत गर्दछ । यी कथामा आर्थिक, सामाजिक, साँस्कृतिक र राजनीतिक आदि पक्षको यथार्थ रूपले चित्रण गरिएको हुन्छ । समाजको यथार्थ प्रतिविम्ब भल्केको कथालाई नै सामाजिक यथार्थवादी कथा भनिन्छ । कथाकार अनिता तुलाधार पनि सामाजिक यथार्थवादी कथाकार हुन् । सरल र सरस भाषाशैलीका माध्यमबाट उनले सामाजिक यथार्थलाई प्रस्तुत गरेकी छिन् । नेपाली समाजमा भएका घटना त्यसमा उनले नेवारी समाजको सानो सानो घटना, मानिसहरूको दिनचर्या, जीवन पद्धती र सुख दुःख आदिलाई कथाकार तुलाधारले नजिकैबाट नियाल्ने प्रयास गरेको देखिन्छ । उनका अधिकांश कथाहरूले सामाजिक यथार्थतालाई नै पृष्ठभूमि बनाई समाजको विसङ्गति, विकृति आदिलाई कलात्मक तथा शुक्ष्म ढङ्गले वर्णन गरेको देखिन्छ ।

कथाकार अनिता तुलाधारको कथासङ्ग्रहहरू 'फूल', 'रित्तो शहर', 'सूर्यग्रहण' र 'बिडम्बना' यी चारवटा रहेका छन् । जसमा उनको चारवोटै कथासङ्ग्रहमा सामाजिक यथार्थता भल्केको पाइन्छ । यी सङ्ग्रहहरूका कथामा समाजमा भएका विसङ्गतिले जीवनमा कसरी प्रभाव पार्दछ, भन्ने कुरालाई देखाएको छ । र जीवनका विसङ्गति, नैराश्य, कुण्ठा जस्ता कुरालाई उनले प्रस्तुत गरेकी छिन् । सामाजिक विसङ्गति र जीवनका विसङ्गतिहरू प्रस्तुत गर्नु उनको कथा प्रवल रूपमा अगाडि

देखिन्छ । अथवा विसङ्गति नै उनको प्रमुख विषय रहेको छ भने कतै कतै विसङ्गति भित्र अस्तित्वको खोजी पनि गरेको देखिन्छ । उनको पहिलो कथासङ्ग्रह 'फूल' मा 'मेटिसकेको सिन्दुर' मा नारीको पीडाको प्रस्तुती पाइन्छ जसमा बाल विवाह र विधूवाप्रति नकारात्मक सोचलाई उनले प्रस्तुत गरेकी छिन् । विधूवाको इच्छामा समाजले संस्कारको जुन साँद लगाएको छ त्यसलाई यथार्थ रूपमा प्रस्तुत गरेकी छिन् । यस सङ्ग्रहका अरू कथाहरू क्षितिज, शून्य भावना आदिमा पनि विसङ्गतिवोध भएको पाइन्छ । त्यस्तै उनको दोस्रो कथासङ्ग्रह 'रित्तो शहर', का 'कान्छा मगर' मा गरिवीले मानिसलाई मृत्युन्जय अवस्थासम्म पुऱ्याउँछ भन्ने कुरा देखाएको छ र समाजमा धनी मानिसले गरिवलाई गरेको व्यवहारलाई प्रस्टसंग देखाएको छ । यसमा सामाजिक यथार्थतालाई देखाएको छ । 'बन्धन' कथामा विहे पछि नारीको अवस्थालाई देखाएको छ भने उनको यस कथासङ्ग्रहका अन्य कथाहरू पनि विसङ्गतिवोध भएको पाइन्छ । जस्तै केही साँभहरू आला

रगतका, छेउ लागेको जीवन, भत्किरहने पर्खाल, तरङ्गित छालहरू, खोजी, विस्थापित । उनको तेस्रोसङ्ग्रह 'सूर्यग्रहण' मा 'परिस्थिति', यसमा पनि समाजमा नारीलाई हेर्ने तरिका प्रस्ट्याएको छ । नारी जीवनलाई पशुतुल्य एउटा पागलसंग विवाह गरिदिएको उसको इच्छा आकांक्षालाई त्यसै मारेको पाइन्छ । यसरी सामाजिक यथार्थलाई देखाएको छ । 'भग्नावशेष' कथामा आफ्नोबाट पराइको अनुभव हुनु जस्मा भाउजूको नराम्रो व्यवहार एउटा नन्द माथि भएको कुरालाई देखाएको छ । यस सङ्ग्रहका कथाहरू प्रायः सबै विसङ्गतिबोध भएको पाइन्छ भने उनको चौथोसङ्ग्रह 'विडम्बना' मा विडम्बना कथामा एउटा अन्धी केटीले समाजमा बिहोर्नु पर्ने बाध्यता पीडा र दुःख आदिलाई देखाएको छ । 'कन्दन' मा समाजमा गरिव मानिसहरूमा भएको दिनचर्यालाई देखाएको छ । त्यस्तै उनको यस सङ्ग्रहका अन्य कथा आत्माघात, अभिषाप आदिमा पनि विसङ्गतिबोधको प्रवलय रहेको पाइन्छ ।

यसरी अनिता तुलाधरले कथामा नेपाली समाजमा भएका विकृति विसङ्गति, आर्थिक अभाव, सामाजिक संस्कार संस्कृतिलाई आफ्नो कथाहरूमा प्रस्तुत गरेकी छिन् । त्यसैले सामाजिक यथार्थवादी कथागत प्रवृत्ति उनको महत्वपूर्ण प्रवृत्ति हो ।

२.४.४ प्रगतिशील जीवनदृष्टि

समाजमा देखिएका घटनाहरूलाई जस्ताको तस्तै प्रस्तुत गर्दै त्यसलाई गतिशील रूपमा उभिएर आलोचना गरी हेर्ने काम प्रगतिशील साहित्यकारहरूले गर्दछन् । प्रगतिशील कथाहरूमा पात्रहरू समाजका निम्न वर्ग तथा हेपिएका वर्गका हुन्छन् । समाजको आर्थिक विपन्नता, सांस्कृतिक कुरीतीका प्रभाव आदिबाट सिर्जित मानव जीवनका दुःख, दर्द आदिलाई यथार्थ रूपमा प्रस्तुत गरिएको हुन्छ ।

साहित्यकार अनिता तुलाधरका कतिपय कथाहरू प्रगतिशील जीवन दृष्टिमा पनि आधारित छन् । उनको दोस्रोसङ्ग्रह 'रित्तो शहर' मा कान्छ मगर कथा प्रगतिशील देखिन्छ । जसमा कान्छा मगर आफ्नो घरको अभाव टार्न सहर पसी पैसाको लोभमा आफ्नो शरिर गुमाउन पुग्छ, जसमा जिम्मावाल भन्ने धनि मानिसले पैसाको लोभ देखाई स्वार्थ पुरा भए पछि पैसा नदिइ कान्छा मगरलाई मृत्युको मुखसम्म पुऱ्याएको देखाएको छ ।

२.४.५ मनोविज्ञानको प्रयोग

पात्रको आन्तरिक परिवेशको चित्रण गर्ने कथालाई मनोवैज्ञानिक कथा भनिन्छ । यस खालका कथामा पात्र वा पात्राका मनको विश्लेषण गरिन्छ । पात्र वा पात्राका सामान्य वा असामान्य मनोदसाको चित्रण गरिन्छ । यस किसिमका कथाको उद्देश्य मानसिक कुण्ठा र विकृतिको उद्घाटन गर्नु देखिन्छ । मनोवैज्ञानिक कथाभित्र यौनमनोविज्ञान, बालमनोविज्ञान आदि कुरालाई समेटिन्छ । खास गरी फ्रायडवादको प्रभावबाट लेखिएका कथाहरूमा यौनजन्य पक्षहरूको चित्रण तथा यौनच्छाबाट निस्कने समस्या वा विकृतिलाई देखाएको हुन्छ । यस धारालाई अंगालेर कथा लेख्ने कथाकारहरू मध्ये अनिता तुलाधरले पनि मानिसको मानसिकतालाई यथार्थ रूपले विश्लेषण गरी कथाहरू लेखेकी छिन् । उनको यस किसिमको कथाहरू 'विडम्बना' सङ्ग्रहका 'निश्चय' कथामा म पात्रले आधा उमेर सम्म विहे नगरी बसेको । यहाँ यौनले उचित स्थान पाउने वित्तिकै निकासको बाटो खोजेको र यसको उपयोग सही रूपमा नभएको र विभिन्न बाधा आइपरेको र जीवन सोचे जस्तो नभइ दिएको कुरालाई देखाएको छ । 'रित्तो शहर' सङ्ग्रहमा 'भत्किरहने पर्खाल', 'दूलही', 'सूर्यग्रहण' सङ्ग्रहमा 'निषेध-निर्णय', 'परिस्थिति' आदिमा नारीयौन चाहानालाई शुष्म रूपमा विश्लेषण गरिएको छ ।

यसरी उनले आफ्ना कथाहरूमा नारी र पुरुषको मनोविश्लेषण सफलरूपमा प्रयोग गरेकी छिन् । त्यसैले मनोविश्लेषण उनको कथाको महत्वपूर्ण प्रवृत्ति हो ।

२.४.६ प्रेमपरक कथालेखन

प्रेम भनेको मानसिक संवेदना हो । यो मानवको जन्मजात प्राकृतिक प्राप्ति हो । प्रेम शाश्वत र चिरस्थायी हुन्छ । यसलाई देशकाल परिस्थितिले छेक्न सक्दैन । प्रेम युवायुवती, आमा छोरा, दाजु भाइसंग सम्पूर्ण मानव जाति प्रति गरिने अनुराग हो । तुलाधरले प्रेममा विछोडको

पीडा भएको आफ्नो कथाहरूमा प्रस्तुत गरेको पाइन्छ । जसमा उनको पहिलो कथासङ्ग्रहको 'फूल'का सुस्केराहरू, जहाँ आफूलाई छोडेर जाने प्रेमिका प्रति आफ्नो भावना पोखिएको छ । दोस्रोसङ्ग्रह 'रित्तो सहर' को 'रित्तो शहर' मा प्रेमको आशवाशन देखाए पछि छोडी अर्को विहे गर्ने धोकोवाज प्रेमीको सम्झना गरेको कुरालाई देखाएको छ । 'केहीसाभँहरू आला रगतका' मा स्वार्थी प्रेमीको कुरालाई देखाएको छ, जो रोगले ग्रस्त भएको बेला आफ्नो प्रेमिकालाई छोडी अर्कै संग विहे गर्ने 'पात्रैपात्रमा अल्फेको सम्झना' जसमा आफ्नो अतितलाई सम्झेर आफ्नो प्रेमका पत्रहरू हेर्ने क्रममा यो कथाको रचना भएको छ । जसमा समाजमा रहेको जातभातको प्रचलनलाई देखाइ एउटा असफल प्रेमको प्रस्तुत गरेको छ । जहाँ एक अर्कालाई चाहेर पनि समाजको अगाडि उनीहरू लाचार भएर आफ्नो प्रेमलाई सफल बनाउन सकेका छैनन् । यसरी कथाकार अनिता तुलाधरका कथामा पनि प्रेमपरक प्रवृत्ति पाउन सकिन्छ ।

२.४.७ सहरिया नेवारी परिवेशको चित्रण

उनको कथाहरूमा शहरिया परिवेशका साथै नेवारी परिवेशको पनि चित्रण रहेको पाइन्छ । उनले युगीन विसङ्गतिहरूलाई नेवारी परिवेशमा प्रयोगात्मक रूपले प्रस्तुत गरेकी छिन् । उनका कथाहरूमा उनले निम्नमध्यम र निम्न वर्गीय काठमाण्डौली शहरिया नेवारी परिवेशको शुष्म रूपमा चित्रण गरेकी छिन् । नेवारी समाजको प्रतिनिधित्व गरे पनि वर्गीय भन्दा बढी व्यक्तिगत प्रवृत्तिका देखिन्छन् । उनको यसप्रकारको कथाहरूमा 'रित्तो सहर' कथासङ्ग्रहका कतिपय कथाको शिर्षकले पनि नेवारी परिवेश भल्केको पाइन्छ, भने त्यस भित्रका स्थान र परिवेशबाट पनि शहरिया परिवेश भल्केको पाइन्छ । जस्तै; 'ज्याबु' कथामा शिर्षकबाट नेवारी परिवेश भल्केको छ । 'मेटिसकेको सिन्दुरमा सानुचा जस्तो नामको प्रयोग हुनु,! कथामा ठूलाका विरुद्ध सानोले सहि कुरा राखे पनि त्यो गलत हुने र ठूलाको हर कुरामा सानाले आफ्नो इच्छालाई मार्नु पर्ने यो सामाजिक संस्कारलाई देखाएको छ, त्यसमा यो पनि काठमाण्डौं कै शहरिया परिवेश देखाएको छ । 'सूर्यग्रहण' कथासङ्ग्रहमा सूर्यग्रहण कथा मानै काठमाण्डौंको विभिन्न स्थान र परिवेश देखाएको छ । त्यस्तै उनको अन्तिम सङ्ग्रह 'विडम्बना'मा 'सम्भव-असम्भव' यहाँ पात्रको नामाकरणबाट र यहाँ प्रयोग भएका शब्दहरूबाट जस्तै; अष्टमान, जाँडको भोल र चिउराले नेवारी परिवेश भल्काएको छ । 'सन्तप्त' मा 'पुनचा' र ज्यापुनी, कौसी आदिबाट पनि नेवारी परिवेशको चित्रण पाइन्छ । 'क्रन्दन' अलिकति पातलो जाँड र कोठाको बहाल आदि शहरिया नेवारी परिवेशको चित्रण पाइन्छ । उनको 'मौन व्याथाहरू' कथामा काठमाण्डौंको बागमती र असनको तरकारी बजारको उल्लेख गरिएको छ । यसबाट उनको कथाहरू शहरिया परिवेश र त्यसमा नेवारी परिवेश पनि रहेको पाइन्छ ।

यसरी अनिता तुलाधरका कथाहरूमा ग्रामिण परिवेशलाई भन्दा शहरिया परिवेशलाई पूर्ण रूपमा प्रयोग गरेको देखिन्छ । प्राय उनको सबै कथासङ्ग्रहका कथाहरूमा शहरिया परिवेशको प्रयोग भएको छ ।

२.४.८ परम्परागत रुढी र अन्धविश्वासका कुराहरूको प्रयोग

समाजमा रहेका विभिन्न विकृतिहरू मध्ये परम्परागत रुढी र अन्धविश्वासका कुराहरू पनि पर्दछन् । जसका कारण समाजमा नराम्रो प्रभाव पारेको र विभिन्न विकृति फैलिएको हुन्छ । कथाकार अनिता तुलाधरले यसलाई पनि आफ्नो कथामा व्यक्त गरेर रुढी र अन्धविश्वासको विपक्षमा आवाज उठाएको देखिन्छ । उनको 'विडम्बना' कथासङ्ग्रहका 'अभियोग' कथामा यस कुराको प्रयोग भएको पाइन्छ । यस कथाको पात्रले लाटो सर्प मारेको र उसको स्वास्नी विरामी भएको भन्ने सोच, 'रित्तो शहर' कथासङ्ग्रहमा! शीर्षकको कथामा आफ्नो इच्छा विरुद्ध ठूलाको कुरा जे भए पनि मान्नु पर्ने होइन भने सराप पाइने कुरालाई देखाएको छ । 'मेटिसकेको सिन्दुर' मा विधुवाले सधै निरिह जीवन जीउनु पर्ने आफ्नो सारा इच्छा आकांक्षालाई त्यागेर भन्ने कुराहरू देखाएको छ । 'सूर्यग्रहण' कथासङ्ग्रहका 'सूर्यग्रहण' कथामा ग्रहण लागेको बेला घरबाट हिंडेको कुरालाई देखाइ त्यहाँ पात्रले सास्ती जीवन बाँच्नु परेको देखाएको छ ।

‘अनिश्चित’ मा बालविवाह प्रतिको विरोधको आवाज उठेको पाइन्छ । ‘विडम्बना’ कथासङ्ग्रहका ‘आत्मघात’ कथामा विरालोले बाटोकाटेको कुरालाई नराम्रो कुराको संकेत दर्शाएको छ ।

२.४.९ कमजोर खालको पात्रको प्रयोग

परिस्थितिसंग सजिलै सम्भौता गर्न सक्ने खालका पात्रलाई कमजोर खालका पात्र भनेर चिनिन्छ । उनिहरूसंग जस्तोसुकै परिस्थितिसंग लडेर उक्सिने विचार पाइदैन बरु सम्भौता गर्न पुग्छन् र निस्सारताबोध गरेर बाँच्न बाध्य हुन पुग्दछन् । त्यस्तो पात्र कमजोर पात्र हुन । कथाकार अनिता तुलाधरका कथासङ्ग्रहहरूका कथाहरूमा प्राय सबै पात्रहरू कमजोर खालका देखिएका छन् । उनका यस खालका कथाहरू चारैवटा कथासङ्ग्रहमा पाइन्छ । त्यसैले उनका कथाहरू सबैमा निस्सारता बोधको प्रबल्य पाइन्छ ।

२.४.१० आञ्चलिकता

कुनै खास स्थान, समाज, भौगोलिक अवस्था, संस्कृतिमा आधारित भएर त्यसै अनुसारका पात्रहरूको चयन गरी लेखिएको कथालाई नै आञ्चलिक कथा भनिन्छ । कथाकार अनिता तुलाधरका कथाहरूमा आञ्चलिकता केही मात्रामा पाइन्छ । उनको कथाको स्थान प्रायः काठमाण्डौँ शहरकै भए पनि विभिन्न स्थानको प्रयोग भएको पाइन्छ र कुनै कथामा नेपालको पूर्वी तराईदेखि भारतको बनारस हुँदै मध्य तराइको स्थानको पनि प्रयोग पाइन्छ । त्यसैले उनको कथाहरूमा आञ्चलिकता पाउन सकिन्छ ।

उनका कथाहरू प्राय सबै नै शहरिया परिवेशमा रुमलिएका छन् । उनको दोस्रो सङ्ग्रह ‘रित्तो सहर’ का ‘कान्छा मगर’ यसमा काठमाण्डौँ सहरको विभिन्न स्थानको प्रस्तुत भएको छ । ‘भत्किरहने पर्खाल’ मा काठमाण्डौँ सहर कै परिवेशलाई लिएको देखिन्छ । ‘तरङ्गित छाल’ मा नेपालको पूर्वी भागदेखि भारतको बनारस हुँदै विरगञ्जसम्मको परिवेशलाई समेटेको छ । त्यस्तै उनको ‘सूर्यग्रहण’ सङ्ग्रहका ‘सूर्यग्रहण’, बाँच्ने क्रम र मोड मा काठमाण्डौँको शहरिया परिवेशलाई समेटेको छ । ‘मौन व्यथाहरू’ मा काठमाण्डौँको वागमती र असनको तरकारी बजार आदि उल्लेख गरेको छ । त्यसै गरी उनको ‘विडम्बना’ कथासङ्ग्रहमा कन्दन, सम्भव, असम्भव मा पनि काठमाण्डौँको नेवारी परिवेशलाई समेटेको छ यहाँको रहन सहन भाषा भाषिका जस्तै पातलो जाँड, जाँडको भोल र चिउरा आदिको प्रयोग भएको पाइन्छ । त्यस्तै ‘सन्तप्त’ मा पुनचा नेवारी नाम र ज्यापुनी शब्दको प्रयोग गरेको देखिन्छ ।

यसरी उनका कथाहरूमा नेपालको पूर्वी भाग देखि भारतको बनारस हुँदै नेपालको मध्यभाग विरगञ्ज सम्मको परिवेश र काठमाण्डौँको नेवारी समाज र काठमाण्डौँको विभिन्न स्थान र परिवेशको प्रयोग भएको पाइन्छ ।

२.४.११ पत्रात्मकता

पत्रात्मकता कथामा घटना, कार्य, व्यापार, चरित्र पत्रकै आधारमा निर्धारण हुन्छ । पत्र लेखन नै मुख्य पात्र हुन्छ अन्य पात्रहरू असीमित हुन सक्छन् । पात्रको वैयक्तिक भावनाको स्वतन्त्र अभिव्यक्ति हुन्छ । कथाकार अनिता तुलाधरका पनि पत्रात्मकशैली अन्तर्गतका कथाहरू रहेका छन् । ‘फूल’ कथासङ्ग्रहका ‘अस्पष्टता’ ‘रित्तो शहर’ कथासङ्ग्रहका ‘ज्यापु’ ‘च्यातिएका अतित’ आदिकथामा पत्रात्मकशैलीको प्रयोग भएको पाइन्छ । यसरी उनले अन्य कथाकारले जस्तो पत्रात्मक कथाहरूको रचना गरेको देखिन्छ ।

२.५ आधुनिक नेपाली कथामा अनिता तुलाधरको योगदान

लामो समयदेखि नेपाली कथा साहित्यमा कलम चलाएकी अनिता तुलाधरको समसामयिक नेपाली कथा फाँटमा अतुलनिय योगदान रहेको छ । त्यसमा पनि नेपाली साहित्यको क्षेत्रमा नारी साहित्यकारको अभाव खड्केको अवस्थामा उनले आफ्नो कथाहरू लिइ आएर अभाव कम गरेको पाइन्छ । यसले पनि नेपाली साहित्यमा थप योगदान पुऱ्याएको छ । साभा प्रकाशकीयमा उनलाई नारी कथाकारमा अविरल लेखिरहने नाउँ दुर्लभ देखिन्छन् यही दुर्लभ मध्येकी सुलभनारी कथाकार

अनिता हो भनेका छन् । यसबाट पनि उनको नेपाली साहित्यमा महत्वपूर्ण योगदान रहेको देखिन्छ ।

उनको पुस्तककार कृतिका रूपमा विभिन्न प्रतिष्ठित प्रकाशन संस्थाहरूबाट उनको कथासङ्ग्रहहरूको प्रकाशित भएको छ । उनको पहिलो कथासङ्ग्रह 'फूल' बान्किलो प्रकाशन, दोस्रो 'रित्तो सहर' साभा प्रकाशन, तेस्रो सङ्ग्रह 'सूर्यग्रहण' साभा प्रकाशन, चौथो सङ्ग्रह 'विडम्बना', नेपाल राजकीय प्रज्ञा प्रतिष्ठानद्वारा प्रकाशित छन् । विभिन्न समयमा प्रतिष्ठित पत्रपत्रिकामा मधुपर्क, सुसेली, रत्नाश्री, गरिमा, कस्तुरी आदि पत्रिकामा छापिएको कथाहरूको र कथासङ्ग्रह भित्र सोभै छापिएका कथाहरूको मूल्याङ्कनबाट उनको योगदान थाहा पाउन सकिन्छ ।

आधुनिक नेपाली कथाको सामाजिक यथार्थवाद, मनोवैज्ञानिक यथार्थवाद, विसङ्गतिवाद, नेवारी र सहरिया परिवेशमा आधारित कथा लेख्ने कथाकार भएकाले अनिता तुलाधरको कुनै नवीनतम ऐतिहासिक योगदान देखिदैन । उनी अग्रज हिंडेको बाटोमा नै हिंडेको देखिन्छ, तर यती भएपनि नेपाली नारी कथाकारको इतिहासको जगमा थप इँटको काम गरेकी छिन् । उनको गुणात्मक र परिणात्मक योगदानलाई भने भूल्न सकिन्दैन । उनको कथाहरूको प्रकाशन पछि उनले पाएको विभिन्न पुरस्कारहरू र उनलाई विभिन्न पत्रपत्रिकाले लिएको पटक पटकको अर्न्तवार्ता आदिबाट पनि उनको गुणात्मक योगदान मान्न सकिन्छ, भने उनले छ दर्जन भन्दा बढी कथाहरूको रचना गरेबाट परिमाणात्मक योगदान मान्न सकिन्छ ।

यसरी विद्यमान समाजको अवस्था, दयनीय आर्थिक अवस्था, नारीका वेदना र मानवीय संवेगका धरातललाई केलाएर लेखेका उनका कथाले नेपाली कथा साहित्यमा आफ्नो छुट्टै पहिचान बनाउन सफल भएका छन् । कथाकार अनिता तुलाधरका कथाले पाठकको मन छुनु, विभिन्न प्रतिष्ठित पत्रिकाले महत्वदिनु र विभिन्न पुरस्कारद्वारा सम्मानित र उनको अर्न्तवार्ता आदिबाट उनको साहित्यिक योगदान उच्च रहेको पाउन सकिन्छ ।

२.६ निष्कर्ष

कथाकार अनिता तुलाधर नेपाली साहित्यका विविध विधामध्ये कथा विधामा सफलता पाएकी व्यक्तित्व हुन् । उनले विद्यार्थी जीवन देखि नै कथा कविता लेख्न थालेकी हुन् । उनी लघु, लघुकथा र प्राय छोटो आयाममै कथा लेख्ने कथाकार हुन् । उनको साहित्यमा विशेष भुकाव रहेको छ ।

अनिता तुलाधरले सामान्य रूपमा अन्य विधामा कलम चलाए पनि विशेष गरी कथा विधामा अमूल्य योगदान पुऱ्याएकी छिन् । उनको जन्म पूर्वी नेपाल मोरङको विराटनगरमा भए पनि उनको स्थायी बसोबास काठमाण्डौं भएकाले उनले आफ्नो धेरै जसो कथाहरू सहरिया परिवेशमा लेखेकी छिन् । उनले सहरिया परिवेशमा भएका विसङ्गतिलाई उनले राम्ररी बुझेकी हुनाले उनले कथामा नेपाली समाज र सहरिया परिवेशमा भएका दुःख सुख, यथार्थता र विसङ्गतिहरूलाई आफ्ना सिर्जनामा उतारेकी छिन् । उनको कथामा मूलतः निस्सारता र विसङ्गतिबोधको प्रबल रूप पाउन सकिन्छ ।

कथाकार अनिता तुलाधर नेपाली आधुनिक कथाका समसामयिक कथाकार रूपमा उदाएकी प्रतिभा हुन् । विशेष गरी उनी गुरुप्रसाद मैनाली, विश्वेश्वरप्रसाद कोइराला र पारिजात आदिले अंगालेका सामाजिकता, यथार्थवाद, मनोवैज्ञानिकता र विसङ्गतिवाद आदिलाई अंगालेर कथा लेख्ने कथाकार हुन् । उनले नेपाली कथाका फाँटमा भिन्न मोड र प्रवृत्ति भित्रयाउन नसकेता पनि नेपाली साहित्यको कथा विधालाई फराकिलो बनाउने काम गरेकी छिन् ।

यसरी उनी नेपाली कथा साहित्यको इतिहासमा आएका विविध धारा मध्ये सामाजिक यथार्थवादी, मनोवैज्ञानिकता, विसङ्गतिवाद जस्ता धारामा बढी भुकाव राखेर कथा लेख्ने कथाकार हुन् कुनै गुणान्तकारी कथाकारको रूपमा स्थापित हुन नसके पनि सबल नेपाली नारी साहित्यकारको रूपमा प्रस्तुत भई परम्परित नेपाली कथाको क्षेत्रलाई समृद्ध पार्ने काम गरी नेपाली कथा साहित्यमा समसामयिक कथाकारका रूपमा आफ्नो नाम राख्न सफल छिन् ।

तेस्रो परिच्छेद

कथाविश्लेषणका सैद्धान्तिक आधारहरू: कथातत्व

‘कृतिको विश्लेषण तथा मूल्याङ्कन गर्ने व्यवस्थित र निश्चित नियम एवम् पद्धतिको रूपरेखा नै प्रारूप हो । यस्तो प्रारूप कुनै निश्चित मान्यतामा आधारित हुन्छ र आवश्यकता अनुसार कुनै निश्चित सिद्धान्तद्वारा निर्देशित अवधारणामा पनि आधारित हुन्छ ।’^३

सैद्धान्तिक ढाँचाविना कुनै पनि कथाको विश्लेषण हुन सक्दैन । कथाकार अनिता तुलाधरका कथाहरूको विश्लेषण गर्दा निश्चित सैद्धान्तिक आधारहरू लिइएको छ । ती सैद्धान्तिक आधार भनेका मूलतः कथातत्वहरू हुन् । कथातत्वहरूका अतिरिक्त आवश्यकता अनुरूप अन्य आधारहरू पनि लिइएका छन् । सैद्धान्तिक आधारहरू नै अनिता तुलाधरका कथा विश्लेषणका प्रारूप हुन् र खास प्रारूपहरू यस प्रकार छन्-

१. कथावस्तु वा कथानक
२. पात्र वा चरित्र
३. परिवेश
४. दृष्टिविन्दु
५. उद्देश्य
६. भाषाशैली

कथालाई पूर्ण रूपमा व्यवस्थित गर्नका लागि आवश्यक पर्ने तत्वहरूलाई कथाका तत्व भनिन्छ । कथाका तत्वहरूलाई कसैले अवयव, कसैले उपकरण, कसैले रचना विधानका आधारमा विश्लेषण गरेका छन् भने धेरै जसो कथाकारहरूले कथाका तत्वहरूको आधारमा विश्लेषण गरेका छन् । कथाका का वारेमा विभिन्न लेखकहरूका बीचमा प्रशस्त मात्रामा मतमतान्तरहरू देखिएका छन् । तापनि समग्र रूपमा कथाका तत्वका रूपमा कथावस्तु वा कथानक, पात्र वा चरित्र, परिवेश, दृष्टिविन्दु, उद्देश्य र भाषाशैलीलाई लिइएको छ । यी विभिन्न प्रकारका तत्वहरूको समायोजनबाट कथाले आकार ग्रहण गर्दछ । कथालाई पूर्णता प्रदान गर्न आवश्यक पर्ने तत्वहरू नै कथाका आवश्यक तत्वहरू हुन् । यहाँ यिनीहरूको सङ्क्षिप्त वर्णन गरिएको छ ।

३.१ कथावस्तु वा कथानक

कथावस्तु वा कथानक कथाका लागि एक आवश्यक तत्व हो । सबै साहित्यिक कृतिको रचना कुनै खास विषयलाई लिएर गरिएको हुन्छ । कथा पनि कुनै न कुनै विषयमा केन्द्रित भएर लेखिन्छ । कथावस्तु कथामा वर्णन गरिएका घटना, कार्य आदिको समष्टि रूप हो । ‘यसले कथाको संरचनामा स्थूल र सबल तत्वको बोध गराउँछ । वास्तवमा कथावस्तु भन्नु नै कथाकार स्वयम्को विचार धारणा वा अनुभूतिको मूर्त अभिव्यक्ति वा प्रस्तुति हो ।’^४ कथावस्तुको अभावमा कुनै पनि कथा सक्रिय कथा बन्न सक्दैन । यसले कथाको मूल्य निर्धारण वा अनुभूतिको प्रस्तुति गर्दछ । कथाको चरित्र विकासमा सहयोग पुऱ्याउनु र योगदान दिनु कथानकको मुख्य उद्देश्य हो ।

कथाभित्रका साना ठूला घटनाहरूको सङ्गठित रूपलाई कथावस्तुको रूपमा लिइन्छ । कथावस्तुको व्यवस्थित योजना नै कथावस्तु हो । स्वतन्त्र तथा साना साना घटनाहरूको श्रृङ्खलालाई सार्थक रूपमा संयोजन गर्दा कथानक तयार हुन्छ । कथावस्तु प्रायः आदि, मध्य र अन्त्यका श्रृङ्खलामा रहेर सुसङ्गठित बनेको हुन्छ । ‘त्यसैले प्रारम्भले आगामी भावी

^३ लक्ष्मणप्रसाद गौतम, समकालीन नेपाली कविताका प्रवृत्ति, (काठमाडौं: पैरवी प्रकाशन), २०६६, पृ. २४६ ।

^४ दयाराम श्रेष्ठ, नेपाली कथा भाग ४, (ललितपुर: साभा प्रकाशन), २०५६, पृ. ९ ।

क्रियाव्यापारलाई सम्भाव्य बनाउँछ, मध्यले पूर्व क्रियाव्यापारका साथै भावी क्रियाव्यापारलाई समेत सम्भाव्य बनाइदिन्छ, र अन्त्यले सम्पूर्ण क्रियाव्यापारलाई अन्वित गरी किनारा लगाइदिन्छ।^५

कथानक रैखिक वृत्तकारीय गरी दुई प्रकारको हुन्छ। रैखिक ढाँचाको कथामा कथानकका अङ्गहरूलाई क्रमबद्ध गरी सीधा अगाडि बढाउँदा त्यसले रेखाको रूपमा आदि, मध्य र अन्त्यलाई जोड्दछ। कथानक पछ्याडि फर्कदैन, जसलाई रैखिक ढाँचा भनिन्छ। वृत्तकारीय ढाँचामा कथानकका अङ्गलाई सरल रेखामा अगाडि नबढाएर भुमरी भै घुमेको अवस्थामा प्रकट हुन्छ, जसको कारण पाठकमा कौतुहलको सिर्जना हुन्छ।

वर्तमान कथालेखनमा परम्परामा कथानकको ढाँचा भत्काएर एउटा चुनौतीपूर्ण लेखनलाई स्वीकार्दै आएको छ। कतिपय आधुनिक कथाहरूमा कथावस्तुलाई भिनो रूपमा उपस्थित गराएर मानवीय मनका अति शुष्म भावना तथा विचारलाई मूल रूपमा प्रस्तुत गरिएको हुन्छ, त्यसैले ती कथानक तर्फ उन्मुख देखिन्छन्। कथाहरू अकथा जस्ता देखिन्छन्। 'आज कथानक निकै शक्तिहीन भएको छ र यसको पुख्यौली लक्षण मुस्किलैले बाँचिरहेको छ। यस तत्वलाई 'विष' ठान्न थालिएको हुँदा यो विधा आज भिन्न चरित्रको देखिन थालेको छ।'^६ तापनि कथानक बिना कथाको रचना नहुने भएकोले यो कथाका लागि अपरिहार्य तत्व बन्न गएको छ।

३.२ पात्र वा चरित्र

'कथामा पाइने सहभागी व्यक्तिलाई चरित्र वा पात्र भनिन्छ।'^७ कथामा चरित्रहरू कथावस्तु र उद्देश्यसंग गाँसिएर आएका हुन्छन्। कथामा पात्रले कथावस्तुको स्थिति अनुरूप विभिन्न विशेषताहरू अंगालेका हुन्छन्। चरित्रले कथाको सारवस्तु तथा विविध विचारहरूलाई पाठकसामु सम्प्रेषण गर्ने गर्दछन्। कथामा चरित्रहरू आवश्यकता अनुसार प्रवेश पाएर गतिअनुसार विकसित र बिस्तारित हुँदै जान्छन्। 'पात्रहरू समाजबाटै लिइन्छन् र ती जस्ताको त्यस्तै नभएर कथाकारको सिर्जनात्मक कल्पनाको रङ्गमा रङ्गिएर प्रकट हुने गर्दछन्।'^८ पात्रहरूको आचरण, तिनीहरूको व्यवहार, संवाद र क्रियाकलापबाट अभिव्यक्त हुन्छ।

'कथाको स्थापत्यकलामा पात्रहरूले स्तम्भका रूपमा भूमिका खेल्छन् र कथाको संरचना हुन्छ। पात्रले कथालाई उर्जा प्रदान गर्ने भएकाले यस अङ्गबिनाको संरचना गर्न असम्भव हुन्छ। कथानकका लागि आवश्यक पर्ने उपकरण क्रियाव्यापार र द्वन्द्वको प्रत्यक्ष सम्बन्ध पात्रसंग नै रहेको हुन्छ। यसैले कथामा पात्र भन्नासाथ अभिप्रेरणा र स्थिरताको कसीमा सफल हुनु आवश्यक ठानिन्छ।'^९ कथाको संरचना तयार हुनको लागि पात्रहरूले नै कथालाई उर्जा प्रदान गरेका हुन्छन् त्यसैले पात्र बिना कथाको कल्पना पनि गर्न सकिन्दैन। किन भने पात्रले कथालाई सजीव बनाएर कथानकलाई अघि बढाउने काम गरेको हुन्छ।

कथामा प्रयोग गरिने पात्रहरूको प्रकार छुट्टयाउने केही महत्वपूर्ण आधारहरू रहेका छन्। लिङ्गका आधारमा पुरुष र स्त्री, कार्यका आधारमा मुख्य, सहायक र गौण, स्वभावका आधारमा स्थिर र गतिशील, जीवन चेतनाका आधारमा प्रतिनिधिमूलक र व्यक्तिगत, सामाजिक तथा आर्थिकस्तरका आधारमा उच्च, मध्य र निम्न, प्रवृत्तिका आधारमा अनुकूल र प्रतिकूल, आसन्नताका आधारमा मञ्चीय र नेपथ्य तथा आवद्धताका आधारमा बद्ध र मुक्त गरी पात्रहरू अनेक प्रकारका हुन्छन्।

^५ दयाराम श्रेष्ठ, अभिनय कथाशास्त्र, (काठमाडौं: पालुवा प्रकाशन), २०६६, पृ. २३।

^६ दयाराम श्रेष्ठ, नेपाली कथा भाग ४, पूर्ववत्, पृ. १०।

^७ मोहनराज शर्मा, आधुनिक तथा उत्तरआधुनिक पाठकमैत्री समालोचन, (काठमाडौं: क्वेस्ट पब्लिकेसन), २०६६, पृ. १४८।

^८ कल्पना श्रेष्ठ, कृष्ण धारावासीको कथाकारिता, अप्रकाशित स्नाकोत्तर शोधपत्र, त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय, त्रिभुवन विश्वविद्यालय क्याम्पस, काठमाडौं: २०६६।

^९ दयाराम श्रेष्ठ, नेपाली कथा भाग ४, पूर्ववत्, पृ. १०।

३.३ परिवेश

‘कृतिमा प्रयुक्त चरित्रले कार्यव्यापार गर्ने र घटनाहरू घटित गर्ने वस्तुजगतलाई परिवेश भनिन्छ।’^{१०} परिवेशलाई घटना र चरित्र भन्दा कम अनिवार्य ठानिएतापनि यसलाई कहिले (समय), कहाँ (स्थान) सूचित गर्ने आवश्यक तत्व मानिन्छ। घटना, कहिले, कहाँ, र कसरी घटित हुने भौतिक स्थितिलाई समेत बुझाउँछ। परिवेश भन्नाले देश, काल, र परिस्थितिलाई बुझिन्छ। पात्रको चरित्र विकासमा परिवेशको महत्वपूर्ण भूमिका हुन्छ। कथावस्तुका घटना एवम् पात्रसंग सम्बन्धित देश (ठाउँ), काल (समय), र परिस्थिति (अवस्था) को सम्भव नभए तापनि कथावस्तु र पात्रको अपेक्षा अनुरूप सङ्क्षिप्त चित्रण गरिन्छ। ‘कथामा मूलतः स्थान विशेष र कालविशेष दुई तत्वहरू नै परिवेशभित्र अन्तर्भूत रहन्छन् तापनि आधुनिक कथामा भौतिक वा वस्तुगत परिवेशको मात्र प्रत्यङ्कन नभई मानसिक अवस्था पनि रहेको पाइन्छ। बाहिरी स्थानविशेषलाई भन्दा चरित्रको आन्तरिक मानसिक स्थितिलाई कथा परिवेश स्वीकारिएको पाइन्छ।’^{११} कथामा भौतिक जगतमा विभिन्न प्राकृतिक वातावरण, सामाजिक, राजनीतिक, आर्थिक, संस्कृतिक क्रियाकलापहरू बाह्य परिवेशको रूपमा चित्रण हुने गर्दछन् भने पात्रका मानसिक क्रियाकलापहरू आन्तरिक परिवेशका रूपमा चित्रण हुन्छन्। परिवेशले पात्रको मनोभावनालाई प्रभावित पारेको हुन्छ।

यसरी कथामा प्रयुक्त हुने स्थान, समय र पात्रको सामाजिक र मानसिक अवस्था आदिको संयोजनलाई नै देश, काल, वातावरण र परिवेश भनि उल्लेख गर्न सकिन्छ। परिवेश अन्तर्गत समेटिन आउने स्थान, समय, रीतिरिवाज, रहनसहन, भेषभूषा, विचार, चिन्तन तथा प्राकृतिक पृष्ठभूमि सबैलाई दृश्यात्मकताका आधारमा आन्तरिक र बाह्य गरी दुवै भागमा विभाजन गर्न सकिन्छ। आन्तरिक परिवेश अन्तर्गत पात्रका मनोलेखमा देखिन आउने डर, त्रास, पीडा, क्रोध, रीस हाँसो, निरास चिन्ताजस्ता कुराहरू पर्दछन् भने बाह्य परिवेशलाई प्राकृतिक वा धरातलीय, सामाजिक, साँस्कृतिक आदि भागमा विभाजन गर्न सकिन्छ। यसरी कथामा देखिन आउने सामाजिक, साँस्कृतिक, कालिक र भावजगतका सम्पूर्ण परिवेशको निरूपणले पात्रलाई यथार्थ धरातल प्रदान गरी कृतिको सार्थकतालाई समाजकै यथार्थसंग एकाकार गर्दछ।

वास्तवमा परिवेश भनेको देश, काल र वातावरण हो। देशले कार्यव्यापार सम्पन्न हुने स्थानकालले कार्यव्यापार हुने समय र वातावरणले कार्यव्यापारबाट उत्पन्न प्रभावलाई जनाउँछ। यसरी घटना घटित हुने स्थान, समय र परिस्थिति नै परिवेश हो। परिवेश आफैमा एक स्वतन्त्र तत्व नभए पनि कथाको कथाआधारलाई यथार्थ, वास्तविक वा विश्वासनीय तुल्याउने एक अपरिहार्य तत्व भने पक्कै हो।

३.४ दृष्टिविन्दु

कुनै पनि विषयवस्तुका बारेमा विशेष किसिमले हेर्ने तरिकालाई नै दृष्टिविन्दु भनिन्छ। ‘कृतिलाई पाठक समक्ष उपस्थित गर्ने तरिका वा उपस्थापना पद्धतिलाई दृष्टिविन्दु भनिन्छ। सामान्यतया हेराइको कोण वा परिवेशलाई जनाउने दृष्टिविन्दु कृतिको प्रस्तुतीकरण संगै सम्बन्धित संरचक घटक हो। कृतिकारको स्थितिलाई बुझाउने दृष्टिविन्दुले कृतिका सहभागी, कार्यव्यापार परिवेश, उद्देश्य आदिलाई पाठक समक्ष पुऱ्याउने तरिकालाई पनि बुझाउँछ। यसले कृतिलाई ठोस आकृति वा संरचनागत पूर्णता प्रदान गर्ने तथा कृतिको वस्तुको सम्प्रेषणीय र संवेदनशील तुल्याउन मद्दत पुऱ्याउँछ।’^{१२}

^{१०} लक्ष्मणप्रसाद गौतम, समकालीन नेपाली कविताका प्रवृत्ति, पूर्ववत्, पृ. २४८।

^{११} राजेन्द्र सुवेदी, स्नातकोत्तर नेपाली कथा, (ललितपुर: साझा प्रकाशन), २०५७, पृ. २६।

^{१२} खगेन्द्र प्रसाद लुङ्गेल, कविताको संरचनात्मक विश्लेषण, पूर्ववत्, पृ. १७७-७८।

‘कथामा कथावस्तुलाई जीवन्त बनाउदा पात्रका भित्री तथा बाहिरी संसार स्पष्टसंग प्रतिविम्बित भएको हुनुपर्छ । कथात्मक दृष्टिविन्दु यसैसंग सम्बन्धित छ ।^{१३} दृष्टिविन्दुको माध्यमबाट कृतिमा अर्न्तनिहित विचारधारालाई सजिलैसंग बुझ्न सकिन्छ । विचारधारामा जीवनजगतका वास्तविक कुरालाई उल्लेख गरिएको हुन्छ । रचनाकारले आफ्नो जीवन भोगाइको ढङ्ग वा तरिका एवम्सोचाइका प्रकारले आधारमा जीवनजगत र यसको वास्तविकतालाई अझीकार गरी कृतिको रचना गर्ने हुँदा हरेक कृतिमा कुनै न कुनै विचारधाराको अभिव्यक्त भएकै हुन्छ । यस्तो अभिव्यक्ति समाख्याता वा अन्य सहभागीका माध्यमबाट गरिन्छ । कृतिमा विचारधाराको प्रकृति सहभागीको बौद्धिक र मानसिक क्षमता अनुसार गरिनुपर्दछ, नत्र भने यो निरर्थक हुन्छ । यस दृष्टिबाट हेर्दा प्रत्येक रचनाकारलाई एउटा विचारधारा मानिन्छ ।

कथाको रचना गर्दा कथाकारले मुख्यतया प्रथमपुरुष र तृतीय पुरुष गरी दुई दृष्टिकोणले पात्रहरूको प्रयोग गरेका हुन्छन् । कुनै कथामा पुरुष अर्थात ‘म’ पात्रको सक्रिय भूमिका रहन्छ भने कुनै कथामा तृतीय पुरुष अर्थात ‘त्यो’ पात्रको भूमिका रहन्छ । कथाको मुख्य पात्र प्रथम या तृतीय पुरुषमा रहेको अवस्थामा कथाको संरचनात्मक स्वरूपमै भिन्नता आउँछ । दृष्टिविन्दुका माध्यमबाट कथाकारले आफ्नो विचार वा अनुभूतिलाई पाठकसम्म पुर्याउँछ ।

‘कथात्मक दृष्टिविन्दु दुई प्रकारका हुन्छन्- (१) आन्तरिक र (२) बाह्य । आन्तरिक दृष्टिविन्दु पनि (१) केन्द्रीय र (२) परिधीय गरी दुई प्रकारका हुन्छन् । बाह्य दृष्टिविन्दु चाहि (१) सर्वदर्शी (२) सीमित र (३) वस्तुपरक गरी तीन प्रकारका हुन्छन् ।^{१४} कथामा प्रथम पुरुषको रूपमा रहदा आन्तरिक दृष्टिविन्दु हुन्छ त्यसैले प्रथम पुरुष अन्तर्गत केन्द्रीय दृष्टिविन्दुमा स्वयम् कथाकार वा अरू कुनै पात्र ‘म’ पात्रको रूपमा मुख्य रही कथा प्रस्तुत गरेको हुन्छ भने परिधीय दृष्टिविन्दुमा ‘म’ पात्र रहेता पनि उसको स्थान कि त गौण रहन्छ कि त तटस्थ रहन्छ अथवा उ मात्र माध्यम बन्दछ । यस्तो दृष्टिविन्दुमा लेखिएका कथाको केन्द्र आफै पात्र बनेको हुन्छ । बाह्य अन्तर्गत पनि कथामा प्रयोग भएका सबै पात्रहरूका बारेमा आन्तरिक चिनारी दिने काम सर्वदर्शी दृष्टिविन्दुमा गरिएको हुन्छ । सीमित दृष्टिविन्दुमा केवल एकमात्र पात्रको मानसिक संसारको विचरण गरिएको हुन्छ र वस्तुपरक दृष्टिविन्दुमा भने कुनै पनि पात्रको मानसिक संसारको विचरण गरिएको हुँदैन ।

यस प्रकार दृष्टिविन्दुका माध्यमबाट कुनै पनि कथाको संरचनात्मक पक्षलाई सबल बनाउन सकिन्छ । दृष्टिविन्दुका माध्यमबाट कथाकारको ज्ञान विचार तथा भावना पाठक समक्ष पुर्याइएको देखिन्छ । पात्रहरूको जीवन्तता तथा विश्वसनीयता दृष्टिविन्दुमा निर्भर रहेको हुन्छ ।

३.५ उद्देश्य

‘साहित्य सिर्जनाको प्रयोजनमूलकतालाई उद्देश्य भनिन्छ । साहित्यको उद्देश्य र प्रयोजनले एउटै कुरालाई बुझाउँछ । यसले अपेक्षित परिणाम तथा वैयक्तिक प्रयोजनका लागि हुने सहभागिता समेतलाई बुझाउँछ ।^{१५}

कथाका विभिन्न तत्वहरूमध्ये उद्देश्य पनि एक महत्वपूर्ण तत्व हो । साहित्यको उद्देश्यलाई विचार वा जीवनदर्शन पनि भनेको पाइन्छ । लेखकले आफ्ना विचारहरूलाई रचनामा माध्यमबाट कुराहरू विचार वा उद्देश्यका माध्यमबाट प्रकट गर्दछ ।

‘पूर्वीय र पाश्चात्य साहित्यमा कृतिसिर्जनाका विभिन्न उद्देश्यहरू निर्धारण गरिएका छन् । ती मध्ये मनोरञ्जन, शिक्षा, आनन्द, लोककल्याण र यथार्थको प्रकटीकरणलाई कृति सिर्जनाको प्रमुख उद्देश्य मानिन्छ, र यी उद्देश्य मध्ये पनि यथार्थको प्रकटीकरणलाई नै समकालीन नेपाली

^{१३} दयाराम श्रेष्ठ, अभिनव कथाशास्त्र, पूर्ववत्, पृ. २८ ।

^{१४} दयाराम श्रेष्ठ, नेपाली कथा भाग ४, पूर्ववत्, पृ. ११ ।

^{१५} कल्पना श्रेष्ठ, पूर्ववत् ।

कृतिको प्रमुख उद्देश्य मानिन्छ ।^{१६} उद्देश्यले मानवीय मूल्य तथा अस्तित्वका शाश्वत पक्षहरूलाई कलात्मक ढङ्गमा प्रस्तुत गर्दछ ।

आधुनिक कथाहरूमा उद्देश्यलाई त्यति महत्व दिइएको पाइदैन तापनि बिना उद्देश्य कुनै पनि साहित्यिक कृतिको रचना गरिदैन र हरेक कृतिमा कुनै न कुनै उद्देश्य प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष रूपमा आएको हुन्छ । उद्देश्य बिनाको कृति सार्थक देखिदैन ।

३.६ भाषाशैली

‘आख्यान व्यक्त गर्ने माध्यमलाई भाषा भनिन्छ र आख्यान अभिव्यक्त गर्ने ढङ्गलाई शैली भनिन्छ ।^{१७} ‘भाषा बिना कथाको रचना सम्भव हुँदैन । कथाकथनको माध्यम नै भाषा हो । कथावस्तु, घटना, चरित्र आदि सामग्रीहरू पूर्णतया तयारी भइसके पछि तिनीहरूलाई रूप दिन कथाकारले जुन भाषिक कुशलता अपनाउँछ । त्यस्तो ढाँचालाई शैली भनिन्छ । यस अन्तर्गत रचनाशैली, भाषाशैली आदि पर्दछन् । भाषाशैली प्रयोग लेखकपिच्छे, फरक फरक हुन्छ । कृतिमा प्रयोग गरिने भाषाशैलीय विन्यासलाई लेखकको निजी परिचयका रूपमा समेत लिइन्छ ।^{१८} भाषाशैलीले साहित्यिक कृतिलाई विशिष्टता प्रदान गर्न महत्वपूर्ण भूमिका खेल्दछ । भाषाशैलीमा माध्यमबाट कथाकारले आफ्ना विचार वा भावनाहरूलाई पाठकसमक्ष पुर्याउँछ । यसलाई विचार आदान प्रदानको माध्यम पनि भन्न सकिन्छ ।

कथामा कथावस्तु, घटना र पात्रहरू राम्रा भएर मात्र हुँदैन । यदि यसको प्रस्तुत गर्ने शैली राम्रो हुन सकेन भने कथाले पाठकमा राम्रो प्रभाव पार्न सक्दैन । कथाकारले कथामा प्रयोग गरेको भाषा, कथानक, गठन चरित्रचित्रण र वियषको क्रमिक रूपमा प्रस्तुत गर्ने क्रममा शैलीको विशिष्टता रहेको हुन्छ । भाषा र शैली दुई अलग अलग कुरा भएतापनि शैलीको निर्माण भाषाकै माध्यमबाट हुने भएकाले भाषाशैलीलाई एकै ठाउँमा राख्न सकिन्छ ।

‘दयाराम श्रेष्ठले रूपविन्यास अन्तर्गत पदविन्यास, विम्बविधान, व्यङ्ग्य, प्रतीकविधान, शीर्षक आदि कथाको भाषिक एवम् शिल्पशैलीगत निर्माणमा सहयोग गर्ने तत्वहरूलाई राखेका छन् कथामा प्रतीक र विम्बलाई अनिवार्य तत्वको रूपमा लिइदैन तापनि प्रतीकले कथाको संरचना पक्षलाई नै अझ बढी संवेद्य बनाउने अथवा पात्रको स्थितिलाई बोध गराउने भूमिका खेल्छ र यसको उपस्थितिमा कथामा अर्थक्षेपण तीव्र बन्दछ । यस्तै अलङ्कारले कथाको सौन्दर्यप्रवर्द्धनको काम गर्दछ र विम्बको उपस्थितिमा कथाको स्थापत्यमा आन्तरिक सौन्दर्य थपिन्छ । कथामा वर्णनात्मक अनुच्छेदहरूलाई पनि विम्ब भनिन्छ ।^{१९}

‘विम्बको अर्थ हुन्छ काल्पनिक चित्रको निर्माण ।^{२०} विम्ब शब्दको प्रयोग साहित्यमा ‘मानसिक तस्बिर’ भन्ने अर्थमा प्रयुक्त हुन्छ । कुनै वस्तुको रूप, रङ्ग, गुण वा आकारको इन्द्रियग्राह्य अनुभूतिको सञ्चारण पाठकमा गर्नु नै विम्बको मुख्य एवम् चित्रकलासदृश दृश्यलाई उभ्याइदिन्छ । त्यसैले विम्ब सौन्दर्य बोधक तत्वका रूपमा आउँछ ।

प्रतीक साहित्यमा मूर्त वस्तुका रूपमा देखाइन्छ र त्यस वस्तुले कुनै अमूर्त कुरालाई जनाउँछ । यसरी प्रतीक अमूर्तको मूर्त विधान हो । ‘प्रतीक एक प्रकारको भाषा नै हो । कथामा

^{१६} लक्ष्मणप्रसाद गौतम, समकालीन नेपाली कविताका प्रकृति, पूर्वत, पृ. २४९ ।

^{१७} मोहनराज शर्मा, आधुनिक तथा उत्तरआधुनिक पाठकमैत्री समालोचना, पूर्ववत्, पृ. १४८ ।

^{१८} खगेन्द्रप्रसाद लुईटेल, कविताको संरचनात्मक विश्लेषण, पूर्ववत्, पृ. ४४ ।

^{१९} दयाराम श्रेष्ठ, नेपाली कथा भाग ४. पूर्ववत्, पृ. १३ ।

^{२०} दयाराम श्रेष्ठ, अभिनय कथाशास्त्र, पूर्ववत्, पृ. ४४ ।

कुनै पात्रको मनको स्थिति, उसका प्रवृत्ति वा अभिवृत्ति, स्वभाव, चरित्र आदिलाई प्रस्तुत गर्नु परेमा वा कुनै घटना वा परिस्थितिवारे बोध गराउनु परेमा प्रतीकहरूको प्रयोग गर्ने गरिन्छ ।^{२१}

^{२१} दयाराम श्रेष्ठ, अभिनय कथाशास्त्र, पूर्ववत्, पृ. ४५ ।

चौथो परिच्छेद अनिता तुलाधरका कथाकृतिको विश्लेषण

४.१ 'फूल' कथासङ्ग्रहभित्रका कथाहरूको विश्लेषण

अनिता तुलाधरको 'फूल' कथासङ्ग्रह(२०३४) विभिन्न पत्रपत्रिकाहरूमा प्रकाशित फुटकर कथाहरू सङ्कलन गरी सङ्ग्रहका रूपमा बान्किलो प्रकाशन द्वारा प्रकाशित गरिएको हो । प्रस्तुत कथासङ्ग्रहभित्र जम्मा पन्ध्रवटा कथाहरू सङ्ग्रहीत छन् । यो सङ्ग्रह बान्किला लघुकथाहरूको सङ्ग्रह हो । यिनीहरूको अध्ययन र विश्लेषण परिच्छेद तीनमा उल्लेख गरिएका कथा विश्लेषणका प्रारूप र आधार(कथानक, पात्र वा चरित्र, परिवेश, दृष्टिविन्दु, उद्देश्य र भाषाशैली)मा विश्लेषण गरिन्छ ।

४.१.१ क्षितिज

क्षितिज कथाको विश्लेषण निम्न प्रारूप (कथानक, पात्र वा चरित्र, परिवेश, दृष्टिविन्दु, उद्देश्य र भाषाशैली)का आधारमा तल गरिन्छ ।

४.१.१.१ कथानक

यस कथाको कथानकमा पीरु भन्ने पात्रले आफ्नो अमिल्दा परिस्थिति र अभावको जिन्दगीलाई सोच्ने क्रममा कथानक सुरु भएको छ । पीरुका आँखाबाट आँशुहरू खस्न पुग्छन् सोच्दा सोचै । ऊ फेरी आकाश नियाल्छे र पानी पर्छ भन्ने आसामा उसले घरको भ्याल थुन्छे र पानीलाई पर्खन्छे, तर उसको पानी पर्ने पर्खाइ पर्खाइमा नै सिमित रहन्छ । यसरी कथानकको अन्त्य भएको छ । यसबाट उसको जिन्दगीमा आउने खुसीको पर्खाइलाई प्रतीकात्मक रूपमा प्रस्तुत गरिएको छ ।

यस कथाको कथावस्तुलाई अध्ययन गर्दा कथानकको पूर्णतालाई जनाउने तीन तत्वहरूमा(आदि, मध्य र अन्त्य)संयोजित हुँदै अगाडि बढेको पाइन्छ । यो कथा छोटो लघु कथा भएर पनि पूर्ण कथाको रूपमा प्रस्तुत भएको छ । पहिले आफ्नो जिन्दगीलाई सोचेर बस्नु र आफ्नो अभावलाई च्यातेर फाल्ने मन हुनु आदि भाग, त्यसपछि खुसी आउला भनेर पर्खिनु मध्य भागमा र जीवनमा खुसी नआए पछि फेरी निरास हुनु कथानकको अन्त्य भाग हो । यसले गर्दा कथानक घुमाउरो वृत्तकार्य ढाँचामा नभइ सरल रैखिक ढाँचामा रहेको छ ।

४.१.१.२ पात्र वा चरित्र

प्रस्तुत कथाको प्रमुख पात्र पीरु हो र ऊ नारी पात्र हो । यस कथामा अन्य पात्रको उपस्थिति रहेको छैन । यस कथाको प्रमुख पात्र पीरु भएको र सम्पूर्ण कार्यव्यपार पीरुबाट नै सम्पन्न भएकोले पीरु स्थिर, मन्वीय र वद्ध चरित्रका रूपमा रहेकी छ ।

४.१.१.३ परिवेश

प्रस्तुत कथामा बाह्य परिवेशलाई भन्दा पात्रको आन्तरिक मानसिक परिवेशलाई विशेष जोड दिएको पाइन्छ । कथामा पात्रको अर्न्तद्वन्द्वलाई प्रस्तुत गर्ने क्रममा चरित्रको आन्तरिक मानसिकपरिवेशको चित्रण भएको पाइन्छ । कथाको प्रमुख पात्र पीरुका अमिल्दा परिस्थितिहरू र आफ्ना अभावहरूले गर्दा पीरुका मनमा अनेक द्वन्द्वहरूको सिर्जना भएको छ । त्यसैलाई कथाकारले परिवेशको रूपमा प्रस्तुत गरेका छन् ।

४.१.१.४ दृष्टिविन्दु

प्रस्तुत कथामा पीरुका जीवनका सबै घटनाहरू कथावाचकले आफ्नो अनुपस्थितिमा अभिव्याक्त गरेको छ । कथाका पात्रको जीवनमा आएको सुख, दुःख, अभाव र अमिल्दो परिस्थितिहरू कथावाचकले आफू सर्वदर्शी भएर प्रस्तुत गरेकाले तृतीय पुरुष वाह्य अर्न्तगतको सर्वदर्शी दृष्टिविन्दु पद्धति यसकथामा अंगालिएको छ ।

४.१.१.५ उद्देश्य

प्रस्तुतकथामा मानिसले जीवनमा जति अभाव र अमिल्दा परिस्थितिहरू सहनु परे पनि बाँचुन्जेलसम्म भोलीको आशामा अथवा भोली केही राम्रो होला भन्ने आशामा बाँच्छ, भन्ने कुरा क्षितिज कथामा देखाएको छ ।

४.१.१.६ भाषाशैली

कथाकारले यस कथामा सामान्य जनजीवनमा प्रयोग गरिरहने सरल र सरस भाषाको प्रयोग गरेका छन् । अति छोटो र सरल वाक्यहरूका प्रयोग गरी कथालाई सरल बनाएको छ । पात्र र परिवेश अनुसारको भाषाको प्रयोगले उनको कथा स्वाभाविक बनेको छ । त्यसैले यस कथाको भाषाशैली सरल र स्वाभाविक बनेको छ ।

४.१.२ सुस्केराहरू

यस कथाको विश्लेषण निम्न प्रारूप (कथानक, पात्र वा चरित्र, परिवेश, दृष्टिविन्दु, उद्देश्य र भाषाशैली)का आधारमा तल गरिएको छ ।

४.१.२.१ कथानक

जिन्दगीलाई तिम्रो ओठको सुस्केरा सँगै सिंगान खोजे भन्दै कथानक शुरु गरेको भएको छ । म पात्रले आफ्नो प्रेमिकालाई तिम्री भनि सम्बोधन गरेको छ । म पात्रले आफू र आफ्नो प्रेमिकाप्रति एउटा सुन्दर संसार सजाएको छ । जसमा म पात्रले आफ्नो परिवारको मायाबाट बञ्चित रहेको अवस्थामा प्रेमिकाको मायामा सबै मायाको आभास साथै रमाइलो र रसिलो वातावरण पाएको छ तर अन्त्यमा मायाको आभास देखाएर छोडेर गएपछि आफ्नो जिन्दगीमा कोही नभएको र आउने जीवन पनि एकलै जिउने निर्णय म पात्रले लिएको छ । यसरी कथानकको अन्त्य भएको छ ।

यस कथाको कथानक ढाँचा कता कता वृत्तकार्य जस्तो देखिए पनि यो सरल र रैखिक ढाँचामा नै रहेको छ । किन कि शुरुमा मिठो सपनाको कुरा आएको छ, मध्यभागमा छोडेर गएको प्रेमिकाप्रति रिस र गुनासो मात्र पोखिएको छ भने अन्त्य भागमा म पात्रले एकलै जिउने निर्णय लिएको छ । त्यसैले आदि, मध्य र अन्त्यको श्रृङ्खलावद्ध रूपमा कथानक अगाडि बढेको छ ।

१.२.२ पात्र वा चरित्र

प्रस्तुत कथाको प्रमुख 'म' पात्र हो र 'म' पात्र पुरुष पात्र हो । सहायक पात्रको रूपमा 'तिम्री' रहेकी छन् भने गौण पात्रको रूपमा आफन्तहरू रहेका छन् । यस कथाको प्रमुख पात्र म को प्रारम्भदेखि अन्त्यसम्म सक्रिय भूमिका रहेको छ । त्यसैले मञ्चीय र वद्ध चरित्रका रूपमा उपस्थित रहेको छ भने कथानकको आरम्भतिर म पात्र सहायक पात्र प्रति सकारात्मक अभिव्यक्ति व्याक्त गरेको देखिन्छ, र अन्त्यतिर नकारात्मक अभिव्यक्ति प्रकट गरेकोले म पात्र गतिशील पात्रका रूपमा देखिन्छ ।

सहायक पात्रका रूपमा तिम्री रहेकी छिन् । जसलाई म पात्रले आफ्नो गुनासोहरू पोखेका छन् । तिम्री पात्र नेपथ्यकालिन चरित्रका रूपमा रहे पनि सहायक पात्रको रूपमा रहेकी छ, भने आफन्तहरू नेपथ्यकालीन चरित्रका रूपमा रहेका छन्, जो गौण पात्र हुन् ।

४.१.२.३ परिवेश

प्रस्तुत कथामा वाप्य परिवेशलाई भन्दा पात्रको आन्तरिक मानसिक परिवेशलाई जोड दिएको छ । प्रस्तुत कथामा पनि पात्रको अर्न्तद्वन्द्वलाई प्रस्तुत गर्ने क्रममा नै चरित्रको आन्तरिक मानसिक परिवेशको चित्रण भएको पाइन्छ । यसमा म पात्रलाई आफ्नो प्रेमिकाले छोडेर गएको अवस्थामा म पात्रको मनमा ज्वालामुखी गुम्सिएको हुन्छ तर फुट्न सक्दैन र पात्रले मनमनै गुनासो साथै रिस पोखेको कुराले चरित्रको आन्तरिक मानसिक परिवेशको चित्रण भएको पाइन्छ ।

४.१.२.४ दृष्टिविन्दु

प्रस्तुत कथामा म पात्र नै कथावाचक हो । यस कथामा म पात्रले आफ्नो प्रेमिकाले माया गर्छु भनेकाले उहीसंग सारा जीवन बिताउन चाहेको तर उही प्रेमिकाले छोडेर गएको र अन्त्यमा

अनेक गुनासो पोखी म पात्रले एकलै बाँच्ने निर्णय गरेकोमा कथानक अन्त्य भएको छ । यस कथामा तिमि भनि प्रेमिकालाई सम्बोधन गरे पनि म पात्र नै प्रमुख पात्र रहेकाले प्रस्तुत कथामा प्रथम पुरुष आन्तरिक अर्न्तगत केन्द्रीय दृष्टिविन्दु प्रयोग भएको छ ।

४.१.२.५ उद्देश्य

यस कथामा आफूले माया गरेको वस्तु आफू देखि टाढा हुँदा वा आफूलाई छोडेर जाँदा पनि उसलाई बाँच्न कर लाग्छ र त्यो समयमा समय नै उसको मलम बन्ने छ भनि देखाउनु यस कथाको उद्देश्य देखिन्छ ।

४.१.२.६ भाषाशैली

यस कथाको भाषाशैली अलङ्कार युक्त नभएर साधारण पाठकका लागि बोधम्य, सरल, सहज र स्वभाविक रहेको छ । यस कथामा छोटो छोटो वाक्यहरूको प्रयोग गरी संवादात्मक शैलीको प्रयोग गरिएको छ । प्रस्तुत कथामा भित्रिभित्रै, एकएक, छ्यापछ्याप्ती जस्ता द्वित्व व्युत्पन्न शब्द र त, र जस्ता निपातको प्रयोग भएको छ ।

४.१.३ आउँदै गरेका क्षणहरू

यस कथाको विश्लेषण निम्न प्रारूप (कथानक, पात्र वा चरित्र, परिवेश, दृष्टिविन्दु, उद्देश्य र भाषाशैली)का आधारमा तल गरिएको छ ।

४.१.३.१ कथानक

हृदयको वरिपरी, आँखाको परपर सम्म केही छैन, कोही छैन भन्दै कथानक शुरु भएको छ । म पात्रले देश भर विकासको आशा गरेको छ । म पात्रलाई आफ्नो देश प्राकृतिक रूपमा अति नै सुन्दर लाग्छ तर देशभर शिक्षा नपुगेको र भोकमारीले जनता भोकभोकै मरेको देख्दा अति नै नरमाइलो पनि लागेको छ । म पात्रलाई देशको निम्ती केही गरुँ जस्तो लागेर आउँछ र गर्न नसक्दा म पात्रको मुटुमा पीर र ब्याथाहरू छटपटी रहन्छ र आफूले हिँडने गरेको गारेटो भरि फाड्न नसक्ने भारहरू बाधा बनेर रहेको लाग्छ । यसरी कथानकको अन्त्य भएको छ ।

यस कथाको कथानक ढाँचा सिधा रैखिक नभएर कथाको अन्तिम भागबाट कथानकको शुरु भएकोले यस कथाको ढाँचा वृत्तकार्य रहेको छ ।

४.१.३.२ पात्र वा चरित्र

प्रस्तुत कथाको प्रमुख पात्र म हो र म पात्र नारी पात्र हुन् । सहायक पात्रमा आमा रहेकी छन् । कथाको सम्पूर्ण कार्यव्यापार म पात्रबाट सम्पन्न भएकोले म पात्रकथामा मञ्चीय चरित्रको रूपमा आएको छ । म पात्रलाई निकाल्दा कथानक बिग्रने भएकोले म पात्र बद्ध चरित्र हो । कथानकको शुरुबाट नै एउटै स्वभाव भएकाले म पात्र स्थिर चरित्रका रूपमा रहेको छ ।

सहायक पात्र म पात्रकी आमा रहेकी छन् जो म पात्रले सम्भन्ने क्रममा उनको नामाकरण भएको छ र उनलाई सोच्नेक्रममा नै सम्पूर्ण कथानक अधि बढेको छ । त्यसैले उनी बद्ध चरित्रको रूपमा रहेकी छन् ।

४.१.३.३ परिवेश

यस कथामा पनि पात्रको आन्तरिक मानसिक परिवेशको चित्रण भएको पाइन्छ । जसमा कथाको प्रमुख पात्र मलाई आफ्नो देश प्राकृतिक रूपमा जति सुन्दर छ त्यति नै ज्यादा देशभर नरमाइला भोक, प्यास, अशिक्षाहरू रुमलिरहेको लाग्छ र केही गरुँ जस्तो लाग्छ गर्न नसकेकोमा सपनामा छटपटी भएको कुराले चरित्रको आन्तरिक मानसिक परिवेशको चित्रण भएको पाइन्छ ।

४.१.३.४ दृष्टिविन्दु

प्रस्तुत कथाको प्रारम्भदेखि अन्त्यसम्म म पात्रको सक्रिय भूमिका रहेको छ । कथामा कथावाचक म पात्र आफै हो । कथाको सम्पूर्ण घटनाहरू म पात्र आफैले प्रस्तुत गरेकाले कथामा प्रथम पुरुष आन्तरिक अर्न्तगत केन्द्रीय दृष्टिविन्दु प्रयोग भएको छ ।

४.१.३.५ उद्देश्य

प्रस्तुत कथामा म पात्रले देशको बारेमा चिन्ता गरेको देखाइ कथाकारले राष्ट्रिय भावना जाग्रितगराएर देशका नागरिकहरूलाई सचेत र जाग्रित गराउने काम गरेकी छिन र यही नै यस कथाको उद्देश्य हो भन्न सकिन्छ ।

४.१.३.६ भाषाशैली

यस कथामा वाक्यहरू छोटो छोटो र पूर्ण देखिन आएकाले वाक्य गठन जटिल नभइ सरल किसिमको छ, जसले गर्दा यसको भाषाशैली सरल, सहज र स्वभाविक बन्न पुगेको छ । जनजजीवनमा प्रचलित कथ्य भाषाको प्रयोगले कथालाई अझ बोधगम्य बनाउन सहयोग गरेको छ । कथामा तर, किनभने, तैपनि जस्ता संयोजकको प्रयोग भएको छ भने चिच्याइ चिच्याइ जस्ता द्वित्व व्युत्पन्न शब्द र भै, त जस्ता निपातको पनि प्रयोग भएको छ ।

४.१.४ मेटिसकेको सिन्दूर

यस कथाको विश्लेषण निम्न प्रारूप (कथानक, पात्र वा चरित्र, परिवेश, दृष्टिविन्दु, उद्देश्य र भाषाशैली)का आधारमा तल गरिएको छ ।

४.१.४.१ कथानक

आज पनि मैले प्रभालाई देखे भन्दै कथानक शुरु भएको छ । म पात्रको विवाह म पात्र सानो हुँदा भएको छ । म पात्रलाई विहे के हो भन्ने पनि थाहा नभइ विवाह सम्पन्न हुन्छ र विहे भएको केही महिनामा उसको सिउँदोको सिन्दूर मेटिदिएको, गलाको पोते भिकिदिएको म पात्रको मानस पटलमा सपना जस्तो आउँछ । जब म पात्रले प्रभालाई देख्न पुग्छ आफ्नो नआएको जवानी आएको अनुभव हुन्छ । म पात्रलाई पनि ती सम्पूर्ण श्रृंगार लगाउने रहर उल्लेख आउँछ तर म पात्रको वास्तविकता त्यो होइन । म पात्रलाई त्यो सबै कुराहरू आफ्नो लागि नभएको लाग्छ र उसको मानस पटलमा आउने सपना साँचो भैदिन्छ । अन्त्यमा म पात्रले एउटा चिसो लामो श्वास फेर्छ । सन्तोष लिन पुग्छ । म पात्रलाई जीवनमा सिन्दूर, पोते, टिका र चुरा बिनाको जीवन नै सन्तोष लाग्न थालेको छ । म पात्रलाई अभावमा नै सन्तोष लाग्न थालेको छ । यसरी कथानकको अन्त्य भएको छ ।

यस कथाको कथानक ढाँचा घुमाउरो वृत्तकार्य ढाँचामा नभइ सरल रैखिक ढाँचामा रहेको छ । कथानकमा म पात्रले प्रभालाई देख्नु र उसलाई हेरिनु मन लाग्नु आदि भाग हो, म पात्रले प्रभालाई देखेपछि आफ्नो जवानी याद आउनु म पात्रलाई सबै थोक लगाउने इच्छा भएर आउनु आफ्नो अतीत याद आउनु मध्य भाग हो र यो सबै थोक बिना नै अथवा अभावमा नै सन्तोष हुनु कथानकको अन्त्य भाग हो । यसरी आदि, मध्य र अन्त्यमा कथानक अधि बढेको छ ।

४.१.४.२ पात्र वा चरित्र

यस कथाको प्रमुख पात्र म हो र सहायक पात्र प्रभा रहेकी छन् । यस कथाको प्रमुख पात्र म नारी पात्र हो र गौण पात्रका रूपमा म पात्रको मरिसकेको लोग्ने रहेको छ ।

प्रस्तुत कथाको प्रारम्भदेखि अन्त्यसम्म म पात्रको सक्रिय भूमिका रहेको छ । म पात्रले प्रभालाई देखेपछि आफ्नो नआएको जवानी भक्तिको आउनु, आफूलाई सानुचाले लगाइ दिएको सिन्दूर, पोते सपना जस्तो भएर मानस पटलमा आउनु, लगाउन रहर लाग्नु र सिन्दूर पोते भिकिदिएको कुरा पनि याद आउनु र अन्त्यमा सिन्दूर पोते बिना नै जिउने निर्णय लिन जस्ता सम्पूर्ण कार्यव्यपार म पात्रबाट सम्पन्न हुनुले म पात्र मञ्चीय पात्रको रूपमा रहेकी छ र यसबाट म पात्रलाई निकाल्दा कथानक विग्रने भएकोले म पात्र बद्ध चरित्रको रूपमा रहेकी छ । सहायक चरित्रका रूपमा प्रभा रहेकी छन् । जसले गर्दा म पात्रलाई आफ्नो अतीत याद आएको छ । त्यसैले प्रभा मञ्चीय पात्रको रूपमा रहेकी छ भने सानुचा गौण पात्रको रूपमा रहेको छ ।

४.१.४.३ परिवेश

प्रस्तुत कथामा काठमाण्डौली नेवारी परिवेशको चित्रण गरिएको छ । यस कथामा म पात्र प्रमुख पात्र हो । म पात्रको आफ्नो विहे भएको र विहे भएको केही महिनामा सिन्दूर पोते भिकिदिएको आफ्नो मानस पटलमा सपना जस्तो लाग्नु, सबै कुरा लगाउन मन लाग्नु तर आफू विधूवा भैसकेको र यो सबै कुरा लगाउन नपाउने कुराबाट नेपाली कुसंस्कारहरूको प्रस्तुत गरी नेवारी परिवेशको चित्रण गरेको पाइन्छ ।

४.१.४.४ दृष्टिविन्दु

प्रस्तुत कथाको प्रारम्भदेखि अन्त्यसम्म म पात्रको सक्रिय भूमिका रहेका छ । कथामा कथावाचक नै म पात्र हो । कथामा भएका क्रियाकलाव म पात्र आफैले प्रस्तुत गरेको छ । यस कथामा अन्य पात्रहरू आए पनि म पात्रको केन्द्रीयतामा कथाको रचना भएकोले यो कथा प्रथम पुरुष आन्तरिक अर्न्तगत केन्द्रीय दृष्टिविन्दुको प्रयोग गरी लेखिएको छ ।

४.१.४.५ उद्देश्य

प्रस्तुत कथामा प्रमुख पात्र ममा घटेका सबै घटनाहरू प्रस्तुत गरी समाजमा रहेका कुसंस्कारहरू र नारी माथि हुने गरेका अन्याय अत्याचारलाई देखाउनु र यसको विरोधमा समाजलाई सचेत गराउनु यस कथाको प्रमुख उद्देश्य रहेको छ ।

४.१.४.६ भाषाशैली

प्रस्तुत कथामा वर्णनात्मक र संवादात्मक भाषाशैलीको प्रयोग भएको छ । कथाकारले सामान्य जनजीवनले प्रयोग गरिरहने सरल र सहज भाषाको प्रयोग गरेको छ । त्यसैले कथालाई सरल र स्वभाविक बनाएको छ । कथाको कथावस्तु शीर्षकले नै प्रस्ट पारेको पाइन्छ । यस कथामा 'अहिले त यस्तो लाग्छ मलाई मेरो लाश जलाई मेरो सिउँदो सजाइदिउ जस्तो, मेरो दुनिया जलाई मेरो घर उज्यालो पारिदिउ जस्तो र मेरो मुटु काटेर मेरो निधारमा टिका लगाउ जस्तो' जस्ता विम्वत्तात्मक वाक्यहरूको प्रयोग भएको छ । भने यस कथामा समाजमा संस्कारको नाममा नारी माथि हुने गरेका अन्याय अत्याचारलाई प्रस्तुत गरी नारी चेतना जगाउने काम भएको छ ।

४.१.५ चुहिएका तरङ्गहरू

यस कथाको विश्लेषण निम्न प्रारूप (कथानक, पात्र वा चरित्र, परिवेश, दृष्टिविन्दु, उद्देश्य र भाषाशैली)का आधारमा तल गरिएको छ ।

४.१.५.१ कथानक

ओह ! यहाँ त केवल बालुवा छ, भन्दै कथानक शुरु हुन्छ । म पात्रलाई उराठ लाग्छ, त्यहाँ केही नदेखेर कच्ची घरहरू टोलाएर एकनासले उभिएको देख्न पुग्छ । सबै तिर शून्य लाग्छ म

पात्रलाई । यसै क्रममा एउटा आवाजले भस्कन पुग्छ म पात्र - 'मेरो कान्छा खै भनी मलाई भनिदेऊ !' म पात्रले एउटा भयानक नारी आकृति देख्न पुग्छ र लाग्छ शायद बौलाही होली । उसले म पात्रलाई मेरो कान्छा देख्यौ भनि साध्छे । कस्तो निठूरी कान्छा हाम्रो माया पनि लाग्दैन एकलै बोलिरहन्छे । म पात्रले त्यसवेला एउटा प्रश्न सोध्न पुग्छे- तिम्रो कान्छा कहाँ जान्छु भनेर गएको हो ? ऊ यो प्रश्न सुनेर डरलाग्दो हाँसो हाँसी भन्न थाल्छे - अचानक पानी बेस्सरी आयो, गोठमा गाई करायो र कान्छा गाई हेर्न गएको त्यसपछि माइलीको छोरा पानीले बगायो र यसलाई बचाउन गएका कान्छा आजसम्म फर्केको छैन । उसका आँखाहरू तिनाउको बाडी जतिकै भएर बगेको देख्छ म पात्रले । त्यसपछि परपर गएर एकनासले पानीमा हेरिरहन्छे । शायद त्यहाँ यसको कान्छाको अनुहार प्रतिविम्बित भइरहेको छ क्यार ! भन्दै कथानकको अन्त्य भएको छ ।

यस कथाको कथानक ढाँचा सरल रैखिक ढाँचामा लेखिएको छ । म पात्र पानीले बगाएको ठाउँमा पुग्नु त्यहाँको वातावरण सबै शून्य लाग्नु कथानकको आदि भाग हो र मेरो कान्छा खै

भन्ने आवाज सुन्नु,छेउमा भयङ्कर नारी आकृति देख्नु, म पात्रलाई बौलाही लाग्नु त्यसपछि हाम्रो माया पनि लाग्दैन कान्छालाई भन्दै चिच्याइ चिच्याइ रुनु कथानकको मध्य भाग हो भने बौलाहीले कान्छा हराएको कहानी सुनाउनु त्यसपछि ऊ पानीमा आफ्नो कान्छालाई खोज्न थाल्नु कथानकको अन्तिम भाग हो । त्यसैले कथानक आदि, मध्य र अन्त्यको श्रृङ्खलामा बढ्द भएर अघि बढेको छ ।

४.१.५.२ पात्र वा चरित्र

प्रस्तुत कथाको प्रमुख पात्र बौलाही हो र सहायक पात्रका रूपमा म पात्र रहेको छ । त्यसै गरी गौण पात्रका रूपमा कान्छा,नानी,माइली र माइलीको छोरा आदि रहेका छन् । बौलाही प्रस्तुत कथाको प्रमुख पात्र हो । कथानकको शुरुदेखि अन्त्यसम्म बौलाहीको सक्रिय भूमिका रहेको छ । बौलाहीले म पात्रलाई भेटनु र आफ्नो कान्छाको बारेमा सोध्नु,कान्छा कसरी हरायो हराएको बारेमा बताउनु र अन्त्यमा उसको कान्छालाई खोजिरहनु जस्ता सम्पूर्ण कार्यव्यपार बौलाहीवाट नै सम्पन्न भएकाले ऊ मञ्चीय पात्र हो उसलाई कथानकबाट निकाल्दा कथानक बिग्रने भएकाले बौलाही बढ्द चरित्रका रूपमा रहेकी छ । स्वभावका आधारमा स्थिर चरित्र हो । सहायक चरित्रका रूपमा म पात्र रहेको छ । उसले प्रमुख पात्र बौलाहीको स्वभाव र चरित्रका बारेमा शुरुदेखि अन्त्यसम्म वर्णन गरेको छ । कथाको बीच बीचमा म पात्रले आफ्ना व्यक्तिगत कुराहरू पनि प्रस्तुत गरेको छ । कथामा म पात्र मञ्चीय पात्र हो । बौलाहीको मानसिकता चित्रण गर्न सघाउ पुऱ्याएकोले बढ्द चरित्र हो ।

अन्य चरित्रहरू कान्छा,नानी माइली र माइलीको छोरा नेपथ्यकालीन चरित्रका रूपमा प्रस्तुत भएका छन् ।

४.१.५.३ परिवेश

प्रस्तुत कथामा ग्रामीण परिवेशको चित्रण भएको पाइन्छ । यस कथामा टाढासम्म बालुवा मात्र देख्नु, कच्ची घरहरू टोल्हाएर उभिएको हुनु, गाईको गोठमा गाई कराउनु, माइलीको छोरा पानीले बगाउनु जस्ता कुराले ग्रामीण परिवेशलाई जनाउँछ । त्यसैले ग्रामिण परिवेशको चित्रण भएको पाइन्छ ।

४.१.५.४ दृष्टिविन्दु

प्रस्तुत कथाको प्रारम्भदेखि अन्त्यसम्म बौलाही संगसंगै म पात्रको पनि सक्रिय भूमिका रहेको छ । कथावाचकले कथामा आफू पनि म पात्रका रूपमा रहेर एउटा बौलाहीको क्रियाकलापको वर्णन गरेको छ । कथाका सबै घटनाहरू कथाकार स्वयम् म पात्रका रूपमा रहेर अभिव्यक्त गरेको छ । कथावाचकले आफू स्वयम् उपस्थित भएर प्रस्तुत गरेकाले प्रथम पुरुष आन्तरिक अन्तर्गतको परिधीय दृष्टिविन्दु पद्धति कथामा अंगालिएको छ ।

४.१.५.५ उद्देश्य

यस कथामा मानिसले आफ्नो प्रिय चिज गुमाउँदा आफ्नो मानसिक सन्तुलन गुमाउन पुगिने रहेछ भन्ने कुरालाई यस कथाकी प्रमुख पात्र बौलाही पात्रको चरित्रवाट देखाएको छ, जसले आफूलाई माया गर्ने आफ्नो लोग्ने गुमाएकी र उसलाई खोज्नेक्रममा बौलाही बनिसकेकी छ ।

४.१.५.६ भाषाशैली

प्रस्तुत कथामा वर्णनात्मक र संवादात्मक भाषाशैलीको माध्यमबाट कथानकको विकास गरिएको यसको भाषाशैली सरल र सहज भएको पाइन्छ । वाक्यहरू सरल र पूर्ण भएको कथा अर्थपूर्ण र स्वाभाविक बन्न पुगेको छ । यस कथामा ओहो!, क्यार! जस्ता विस्मयादिबोधक शब्दको प्रयोग भएको छ, भने उराठ-उराठ, चिच्याई-चिच्याई, कतै-कतै जस्ता द्वित्व व्युत्पन्न शब्दको प्रयोग भएको छ ।

४.१.६ कथा

यस कथाको विश्लेषण निम्न प्रारूप (कथानक, पात्र वा चरित्र, परिवेश, दृष्टिविन्दु, उद्देश्य र भाषाशैली)का आधारमा तल गरिएको छ ।

४.१.६.१ कथानक

ऊ अहिले मेरो नजिकै बसेर एउटा कथा सुनाई रहेको छ, भन्दै कथानक शुरुको भएको छ । म पात्र त्यस कथाको हराइमा डुब्न खोजिरहेको हुन्छ । म पात्रलाई ऊ पात्रको कथा सुन्ने बानी परिसकेको छ । म पात्रलाई लाग्छ ऊ पात्र आफ्नो जीवनको पर पर सम्म डुलाउन खोज्छ अर्थात ऊ आफै नै कथा भएर कथा भनिरहेको लाग्छ । म पात्रलाई अरूको कथा सुन्न मन लाग्दैन । उसको कथा सुन्दा म पात्रलाई मुटुको घाउ शितल भएको अनुभव हुन्छ । ऊ कहिल्यै मुटु दुख्ने कथा भन्दैन, म पात्रलाई उसको कथा मिठो लाग्छ । उ कहिल्यै साथीहरूको कथा भन्दैन जो अविश्वासी हुन्छन्, उ कहिल्यै प्रेमप्रेमीकाको कथा भन्दैन, जो सधैं निठूरी हुन्छन् । तै पनि उसमा राम्रो कथा भन्ने क्षमता भएको म पात्र अनुभव गर्छ । र म पात्रलाई पनि कथा भन्ने एउटा रहर जाग्न थाल्छ । तर म पात्रको कथा सुनिदिने कोही साथी नै हुदैन अथवा म पात्रलाई आफ्ना साथीहरू मरिसकेको जस्तो लाग्छ । यसरी कथानकको अन्त्य भएको छ ।

यस कथाको कथानक ढाँचा सिधा रैखिक ढाँचामा रहेको छ । म पात्रले उसको छेउमा बसेर कथा सुन्नु, त्यस कथाको गहिराइमा डुब्नु, कथानकको आदि भाग म पात्रलाई उसको कथा राम्रो लाग्नु, उसले मुटु दुखाउने कथा नभन्नु र म पात्रलाई उसका कथा ज्यादै राम्रो लाग्नु मध्यभाग र म पात्रलाई कथा भन्न मन लाग्नु तर म पात्रको निमित्त कथा सुन्ने कोही नहुनु कथानकको अन्त्य भाग हो ।

४.१.६.२ पात्र वा चरित्र

प्रस्तुत कथाको प्रमुख पात्र 'म' हो र ऊ नारी पात्र हो । सहायक पात्रको रूपमा ऊ रहेको छ । कथाको प्रमुख म पात्र स्थिर, मन्चय र वद्ध चरित्रको रूपमा छ । सहायक ऊ पात्रको पनि त्यति कै सक्रिय भूमिका देखिन्छ । ऊ पात्रले कथानकमा कथा म पात्रलाई सुनाएको छ जो म पात्रलाई ज्यादै नै मन पर्छ । त्यसैले ऊ पात्र मञ्जीय र वद्ध चरित्र हो ।

४.१.६.३ परिवेश

प्रस्तुत कथामा आएको परिवेश यही हो भनी किटान गर्न गाह्रो छ तापनि स्थान विशेषका दृष्टिले सहरिया परिवेश रहेको पाइन्छ ।

४.१.६.४ दृष्टिविन्दु

प्रस्तुत कथाको प्रारम्भदेखि अन्त्यसम्म ऊ पात्र संगसंगै म पात्रको भूमिका पनि सक्रिय देखिन्छ । कथावाकचले कथामा म पात्रको रूपमा रहेर ऊ पात्रका कार्यव्यपारहरूको वर्णन गरेको छ । कथाको प्रमुख पात्र ऊको सम्पूर्ण घटनाहरू कथावाकचले आफू स्वयम् संलग्न रह्र प्रस्तुत गरेकाले यस कथामा प्रथम पुरुष आन्तरिक अन्तर्गतको परिधीय दृष्टिविन्दु पद्धति अंगालिएको छ ।

४.१.६.५ उद्देश्य

यस कथामा जो स्रष्टाले पाठकलाई आफ्नो कथामा डुबाउन सक्छ त्यही स्रष्टा एउटा असल स्रष्टा बन्न सक्छ भन्ने कुरा देखाउन यस कथाको उद्देश्य रहेको देखिन्छ ।

४.१.६.६ भाषाशैली

प्रस्तुत कथा वर्णनात्मक भाषाशैलीका माध्यमबाट कथानकको विकास गरिएकोले यसको पनि भाषाशैली सरल र सहज रहेको पाइन्छ । यस कथामा र, त, पो जस्ता निपातको प्रयोग गरिएको छ, भने पर-पर जस्ता द्वित्व व्युत्पन्न शब्दको प्रयोग भएको छ ।

४.१.७ अस्पष्टता

यस कथाको विश्लेषण निम्न प्रारूप (कथानक, पात्र वा चरित्र, परिवेश, दृष्टिविन्दु, उद्देश्य र भाषाशैली)का आधारमा तल गरिएको छ ।

४.१.७.१ कथानक

यस कथाको कथानकमा 'म' पात्रलाई धेरै पहिल्यै आफ्नो प्रिय प्रेमीले दिएको सादा कागजका पानाहरूमा उनैप्रति केही लेख्ने वा उनकै प्रतिविम्ब कोर्ने इच्छा जागेको कुराबाट कथानक शुरु भएको छ । म पात्रलाई त्यस सादा कागजमा उसको वारेमा केही लेख्न वा उसको

चित्र कोर्न मन लाग्छ । फेरी त्यस कागजमा केही नकोरेर उही प्रेमीको प्रतिविम्ब देख्न पुग्छ । त्यस सादा कागजमा तिम्रो हाँसो, तिम्रै आँशु अथवा जताततै तिमी नै बगेको होऊ भनि सम्भन पुगेको छ । म पात्रले केही नलेखेर त्यस कागजमा नियाल्दा मात्र पनि सन्तोष हुन्थ्यो । एकदिन त्यस कागजमा म पात्रले एउटा कथा लेख्न पुग्छ तर त्यो कथामा कथा उनकै थियो, अस्पष्ट आकाँक्षा उनकै थियो, आँशु उनकै थियो अनि त्यस आँशु संग म पात्रको आँशु र हाँसो पनि थियो अर्थात् त्यस कथाको गहिराइ संगै म पात्र पनि बगिरहेको छ उसको गहिराइसम्म पुगिदिन एकअर्कालाई देखिदिन । यसरी कथानकको अन्त्य भएको छ।

यस कथाको कथानक सरल रैखिक ढाँचामा रहेको छ । कथानकमा म पात्रलाई तिमी पात्रले सादा कागजका पानाहरू दिनु र त्यसमा म पात्रले उसकै वारेमा केही लेख्न खोज्नु, उसकै चित्र कोर्न मन लाग्नु कथानकको आदि भाग हो र त्यस पछि त्यस सादा कागजमा म पात्रले उसको प्रतिविम्ब देखिदिनु, म पात्रलाई त्यस सादा कागजमा सबै भएको अनुभव हुनु र केही नभएको जस्तो पनि लाग्नु कथानकको मध्य भाग हो भने त्यस सादा कागजमा एकदिन म पात्रले एउटा कथा लेख्नु त्यस कथामा आफू र तिमी पात्र रहको सम्भन कथानकको अन्त्य भाग हो ।

४.१.७.२ पात्र वा चरित्र

प्रस्तुत कथाको प्रमुख पात्र म हो । सहायक पात्रका रूपमा तिमी पात्र रहेको छ । म पात्रको कथानकमा शुरुदेखि अन्त्यसम्म सक्रिय भूमिका रहेको छ । कथानकको सम्पूर्ण कार्यव्यपार म पात्रबाट सम्पन्न भएको छ । त्यसैले आसन्नताका आधारमा मञ्चीय र आवद्धताका आधारमा वद्ध चरित्र र स्वभावका आधारमा स्थिर पात्रका रूपमा रहेको छ । सहायक पात्रका रूपमा तिमी पात्र रहेको छ । जसलाई म पात्रले सम्भनेकममा तिमी पात्र प्रस्तुत भएको छ । नेपथ्यकालीन चरित्र र गौण पात्रका रूपमा देखिन्छ ।

४.१.७.३ परिवेश

प्रस्तुत कथामा पात्रको आन्तरिक मानसिक परिवेश रहेको पाइन्छ । प्रस्तुत कथामा म पात्रलाई तिमी पात्रले दिएका थुप्रै पानाहरू म पात्रले के लेख्ने भने अर्न्तद्वन्द्वबाट कथानक शुरु भइ अन्त्य भएकाले यस कथामा चरित्रको अर्न्तद्वन्द्वलाई प्रस्तुत गर्ने क्रममा पात्रको मानसिक परिवेशको चित्रण भएको पाइन्छ ।

४.१.७.४ दृष्टिविन्दु

प्रस्तुत कथामा प्रारम्भदेखि अन्त्यसम्म नै म पात्रको सक्रिय भूमिका रहेको छ । कथामा कथावाचक नै म पात्र हो । कथाका सबै घटनाहरू कथावाचक स्वयम् म पात्रका रूपमा उपस्थित भएर अभिव्यक्त गरेकाले यस कथामा प्रथम पुरुष आन्तरिक अर्न्तगत केन्द्रीय दृष्टिविन्दु पद्दति अंगालिएको छ ।

४.१.७.५ उद्देश्य

प्रस्तुत कथामा आफूले चाहेर पनि नपाएको अवस्थामा मनमा लागेका कुराहरू शब्द मार्फत प्रस्तुत गर्नु र आत्मा सन्तोष मिल्नु नै यस कथाको उद्देश्य रहेको छ अन्यथा त्यस्तो महत्वपूर्ण उद्देश्य रहेको देखिन्दैन।

४.१.७.६ भाषाशैली

प्रस्तुत कथामा वर्णनात्मक तथा विम्वात्मक भाषाशैलीका माध्यमबाट कथानकको विकास गरेकाले यसको भाषाशैली सरस र सभ्य भाषाशैलीका साथै प्रतिकात्मक र स्वभाविक पनि रहेको देखिन्छ । किन कि म पात्र र म पात्रको तिमी वीचको अस्पष्ट सम्बन्धलाई प्रतिकात्मक रूपमा प्रस्तुत भएको छ । एउटा सादा कागजमा म पात्रले तिमी पात्रको प्रतिविम्ब देखिदिनु, उसको नभेटिदो खोज गर्नु जस्ता विम्बहरू प्रयोग भएको पाइन्छ । कथामा र, त, न, त जस्ता निपातको प्रयोग भएको छ । कता- कता जस्ता द्वित्व व्युत्पन्न शब्दको प्रयोग भएको छ ।

४.१.८. मृत्युको संगीत

यस कथाको विश्लेषण निम्न प्रारूप (कथानक, पात्र वा चरित्र, परिवेश, दृष्टिविन्दु, उद्देश्य र भाषाशैली)का आधारमा तल गरिएको छ ।

४.१.८.१ कथानक

म केही सोचन बाध्य हुन्छु भन्दै कथानक शुरु भएको छ । म पात्रले लामो समयदेखि एउटा सुन्दर संसारको कल्पना गरेको छ । तर त्यस सुन्दर संसार जस्तो म पात्रको जीवन नभइदिएकोमा ऊ सोचन बाध्य भएको छ । जस्मा म पात्रले आफ्नो शरीरभरि काँडाको घोचाइ र हिँउको रापलाई जीवन संगै लिएर हिँडेको अनुभव गर्न पुगेको छ । जीवन सोचे जस्तो नभइदिएको अवस्थाबाट नै म पात्रलाई मृत्युको संगीत प्यारो लाग्न थालेको छ । यसरी कथानकको अन्त्य भएको छ । कथानक आदि, मध्य र अन्त्यमा श्रृंखलावद्ध रहेको छ । त्यसैले कथानक रैखिक ढाँचामा संरचित छ ।

४.१.८.२ पात्र वा चरित्र

प्रस्तुत कथाको प्रमुख पात्र म पात्र हो । यस कथा सहायक र गौण पात्रको उपस्थिति रहेको देखिन्दैन । यस कथाको शुरुदेखि अन्त्यसम्म म पात्रको सक्रिय भूमिका रहेको छ र अन्य पात्रको उपस्थिति नरहेकाले कथाको सम्पूर्ण कार्यहरू म पात्रबाट सम्पन्न भएको छ । त्यसैले म पात्र मञ्चीय, वद्ध र स्थिर चरित्रका रूपमा रहेको देखिन्छ ।

४.१.८.३ परिवेश

प्रस्तुत कथामा पात्रको आन्तरिक मानसिक परिवेशलाई चित्रण गरेको पाइन्छ । यस कथामा म पात्रले सोचे जस्तो जीवन नभइदिएको कुरालाई लिएर म पात्रको मनमा अनेक द्वन्द्वहरूको सिर्जना भइ कथा प्रस्तुत भएकाले यस कथामा पात्रको आन्तरिक मानसिक परिवेशको चित्रण भएको पाइन्छ ।

४.१.८.४ दृष्टिविन्दु

प्रस्तुत कथाको प्रारम्भदेखि अन्त्यसम्म म पात्रको सक्रिय भूमिका रहेको पाइन्छ । कथामा कथावाचक आफै म पात्रको रूपमा उपस्थित भएको छ । कथाको प्रमुख पात्रले जीवनका सुख दुःख सबै आफैले प्रस्तुत गरेकोले प्रथम पुरुष आन्तरिक अर्न्तगत केन्द्रीय दृष्टिविन्दु पदति अंगालिएको छ ।

४.१.८.५ उद्देश्य

प्रस्तुत कथामा जीवनमा दुःख पीडा मात्र आइदिदा मानिसलाई बाँच्ने रहर नभइ मृत्युलाई रुचाउन पुगिने रहेछ भन्ने कुरालाई देखाउनु यस कथाको उद्देश्य रहेको देखिन्छ । किन कि यस कथामा म पात्रले आफ्नो जीवन फूल संग दाँजेको तर जीवन त्यस्तो नभइदिएको कुराबाट स्पष्ट गराएको छ ।

४.१.८.६ भाषाशैली

प्रस्तुत कथामा वर्णनात्मक भाषाशैलीको प्रयोग भएको छ । छोटो छोटो वाक्यहरूको प्रयोग भएपनि अर्थपूर्ण रहेकोले कथा स्वभाविक बन्न पुगेको छ । यस कथामा विम्ब र प्रतीक दुबैको प्रयोग भएको पाइन्छ । कथामा 'मेरो सोचाइको बाटुलो पृथ्वीमा एउटा सानो च्यातिएको आकाश हुन्छ, नदीको पानीमा हिउँ जमेको हुन्छ, हिउँको रापलाई आफूमा समेट्न खोज्नु' जस्ता विम्वात्मक वाक्यहरूको प्रयोग भएको छ र जीवन सोचे जस्तो नभइदिदा र दुःख पीडा मात्र जीवनमा आईदिदा कता-कता मानिसलाई मृत्यु नै प्यारो बन्न पुग्ने कुरा प्रतिकात्मक रूपमा प्रस्तुत गरिएको छ ।

४.१.९. विश्राम

यस कथाको विश्लेषण निम्न प्रारूप (कथानक, पात्र वा चरित्र, परिवेश, दृष्टिविन्दु, उद्देश्य र भाषाशैली)का आधारमा तल गरिएको छ ।

४.१.९.१ कथानक

सल्लाका रुखहरू एकनासले आकाश ताकिरहेको छुन् भन्दै कथानक शुरु भएको छ । म पात्रले गल्लि गरेर घर छोडेर धेरै अगाडि गएको छ । जब जीवनको अन्तिम क्षण अथवा जीवनले विश्राम चाहने बेला आयो तब उसलाई घर याद आएको छ । म पात्रले आफ्नो जीवनलाई अस्ताउन लागेको सूर्यसंग दाँजेको छ । आफूले गरेको गल्लि सम्झि आफूलाई धिक्कार्न पुगेको छ । प्रायश्चित पनि गर्न पुगेको छ । र मानिसलाई अन्तिम समयमा आफ्नो घर परिवार नै चाहिने रहेछ भन्ने उसलाई लागेकोमा कथानकको अन्त्य भएको छ । कथानकको अन्तिम भागबाट कथानकको शुरुवात भएकोले कथानक वृत्तकार्य ढाँचामा रहेको छ ।

४.१.९.२ पात्र वा चरित्र

प्रस्तुत कथाको प्रमुख पात्र म हो र म पात्र पुरुष पात्र रहेको छ । यस कथामा सहायक र गौण पात्रको उपस्थिति रहेको देखिन्दैन । यस कथाको प्रारम्भदेखि अन्त्यसम्म म पात्रको सक्रिय भूमिका रहेको पाइन्छ । प्रारम्भमा म पात्र आफैँ गल्लि गरेर घर छोडेर जानु र अन्त्यमा जीवनमा विश्राम चाहिने बेला भयो अनि घर फर्केर आएको छ । यसरी कथानकको सम्पूर्ण कार्यव्यपार म पात्रबाट सम्पन्न भएको छ । त्यसैले ऊ मञ्चीय, वृद्ध र गतिशील चरित्रका रूपमा रहेको देखिन्छ ।

४.१.९.३ परिवेश

प्रस्तुत कथामा ग्रामीण परिवेशका साथै पात्रको आन्तरिक मानसिक परिवेशको चित्रण भएको पाइन्छ । बाटो नागबेली जस्तो घुमेको हुनु, भोगटेका बोटहरू ठूला ठूला हुनु, सल्लाका रुखहरू एकनासले आकाश ताक्नु जस्ता कुराले ग्रामीण परिवेशको चित्रण रहेको पाइन्छ भने म पात्रलाई घर जाउ कि नजाउ हुनु जब कि ऊ घर फर्केर आएको छ । घरका मान्छे र अरूले के भन्नु भन्ने अनेक सोचहरू आउनुले चरित्रको आन्तरिक मानसिक परिवेशको चित्रण भएको पाइन्छ ।

४.१.९.४ दृष्टिविन्दु

प्रस्तुत कथाको प्रारम्भदेखि अन्त्यसम्म म पात्रको सक्रिय भूमिका रहेको पाइन्छ । कथामा कथावाचक म पात्र आफैँ रहेको छ । कथाको प्रमुख पात्र मले आफूले जीवनमा गरेका गल्लि सबै आफैँले प्रस्तुत गरेकाले प्रथम पुरुष आन्तरिक अर्न्तगत केन्द्रीय दृष्टिविन्दु पद्धति अंगालिएको छ ।

४.१.९.५ उद्देश्य

प्रस्तुत कथामा मानिसले जीवनमा कुनै पनि निर्णय लिदा सोचेर सम्भरेर बुझेर मात्र लिनु पर्छ अन्यथा पश्चतापको भुमरीमा पर्नु पर्ने अवस्था आउन सक्छ भन्ने कुरालाई देखाउनु यस कथाको उद्देश्य रहेको देखिन्छ । यस कथामा म पात्रले आफ्नो घर परिवारसंग भगडा गरी छोडेर जानु र जीवनको अन्तिम अवस्थामा घर फर्कदा पश्चतापले पिरोलेको छ ।

४.१.९.६ भाषाशैली

प्रस्तुत कथामा आत्मामनोवाद भाषाशैलीमा कथानकको विकास भएको छ । छोटो छोटो र सरल वाक्यहरूको प्रयोग गरी कथाको भाषालाई सरल र स्वभाविक बनाएको छ । यस कथामा धेरै-धेरै, सबै-सबै, र त्यसै-त्यसै जस्ता द्वित्व व्युत्पन्न शब्दको प्रयोग भएको छ । त, र जस्ता निपातको प्रयोग भएको छ ।

४.१.१०. शून्य भावना

यस कथाको विश्लेषण निम्न प्रारूप (कथानक, पात्र वा चरित्र, परिवेश, दृष्टिविन्दु, उद्देश्य र भाषाशैली)का आधारमा तल गरिएको छ ।

४.१.१०.१ कथानक

वर्षातको धमिलो गहिरो पानीमा एउटा डुङ्गा बगिरहेछ, भन्दै कथानक शुरु भएको छ । सिन्तलीलाई यस्तै लाग्छ, आफ्नो जिन्दगीको परिस्थिति र वातावरणहरू । आफ्नो लोग्ने विरामी

भएको धेरै भइसक्दा पनि निको हुन नसकेकोमा सिन्तलीका मनमा अनेक प्रकारका कुराहरूले ठाउँ लिन पुगेको छ । अचानक लोग्ने केहि भैहालेमा आफ्नो पाँच छोरा छोरी के गरी पाल्ने अथवा जिन्दगी कसरी जिउने भन्ने सोच्ने क्रममा सिन्तलीलाई सधै देखिरहेको कुराहरू पनि नौलो र भर्को लाग्न थालेको छ । त्यसमाथि उसको लोग्नेले तँ अभागी रहेछस् सिन्तली भने पछि सिन्तलीलाई कहाली लागेर आउँछ केही बिर्से जस्तो केही हराए जस्तो । यसरी कथानकको अन्त्य भएको छ । कथाको अन्तिम भागबाट कथानकको शुरुवात भएकोले कथानक वृत्तकार्य ढाँचामा अधि बढेको छ ।

४.१.१०.२ पात्र वा चरित्र

यस कथाको प्रमुख पात्र सिन्तली हो र ऊ नारी पात्र हो । उसको लोग्ने सहायक पात्र र छोरा छोरी गौण पात्रका रूपमा आएको देखिन्छ । कथानकको शुरुदेखि अन्त्यसम्म सिन्तलीको सक्रिय भूमिका रहेको देखिन्छ । कथाको आरम्भदेखि लोग्नेको पीरमा छटपटाएकी सिन्तली अन्तिमसम्म नै त्यही सोचले पिरोली रहेकी छ । यसरी कथानकको सम्पूर्ण कार्यव्यपार सिन्तलीबाट सम्पन्न भएकोले ऊ मञ्चीय,वद्ध,स्थिर चरित्रका रूपमा रहेकी छ ।

सहायक पात्रका रूपमा सिन्तलीको लोग्ने रहेको छ । जसले गर्दा सिन्तली पीरमा परेकी छ र सिन्तलीलाई लाग्नेले तँ धेरै अभागी छस् भनेबाट सिन्तली कहालिन पुगेकी छ । यसरी लोग्ने मञ्चीय पात्रका रूपमा रहेको पाइन्छ । गौण पात्रका रूपमा छोरा छोरी आएका छन् जो नेपथ्यकालीन चरित्रका रूपमा रहेका छन् ।

४.१.१०.३ परिवेश

प्रस्तुत कथामा ग्रामीण परिवेशको चित्रण रहेको पाइन्छ । सिन्तलीका पाँचवाटै भुराभाराहरू कहिले खेतको डिलमा चडेर खेल्नु, कहिले परालको पहाड उक्लेर जोड-जोडसंग चिच्याएर खेल्नु जस्ता कुराहरूले ग्रामीण परिवेशको चित्रण रहेको देखाउँछ ।

४.१.१०.४ दृष्टिविन्दु

यस कथामा प्रारम्भदेखि अन्त्यसम्म सिन्तली पात्रको सक्रिय भूमिका रहेको छ । कथाकारले सिन्तलीको सक्रियतामा कथाको सिर्जना गरेका छन् । कथामा सिन्तलीका जीवनका सबै घटनाहरू कथावाचकले आफ्नो अनुपस्थितिमा अभिव्यक्त गरेको छ । कथामा पात्रका जीवनमा आएका दुःख अभावहरूलाई कथावाचकले आफू सर्वदर्शी भएर प्रस्तुत गरेकाले यस कथामा तृतीय पुरुष बाह्य अर्न्तगत सर्वदर्शी दृष्टिविन्दु पद्धति यस कथामा अंगालिएको छ ।

४.१.१०.५ उद्देश्य

यस कथामा मानिसलाई नसोचेको दुःख पीडाहरू एकैचोटी आइदिदा मानिस केही सोचन नसकी उसको भावना शून्य बन्न पुग्छ, भन्ने कुरालाई देखाउनु यस कथाको उद्देश्य रहेको देखिन्छ ।

४.१.१०.६ भाषाशैली

प्रस्तुत कथामा वर्णनात्मक र संवादात्मक भाषाशैलीका माध्यमबाट कथानकको विकास गरिएको छ । यस कथाको शीर्षक प्रतीकात्मक रहेको छ । यस कथाको प्रमुख पात्र सिन्तलीलाई तँ अभागी रहेछस् भनेबाट उसको मनमा कहाली लागि उसको भावना शून्य बन्न पुगेको कुरालाई प्रतीकात्मक रूपमा प्रस्तुत गर्न पुगेको छ । त्यसैले कथाको भाषाशैली सरल र स्वभाविक बन्न पुगेको छ । कथामा कहिल्ये-कहिल्ये,जोड-जोड जस्ता द्वित्व व्युत्पन्न शब्द र त, र जस्ता निपातको प्रयोग भएको छ ।

४.१.११ आँखाहरू

यस कथाको विश्लेषण निम्न प्रारूप (कथानक, पात्र वा चरित्र, परिवेश, दृष्टिविन्दु, उद्देश्य र भाषाशैली)का आधारमा तल गरिएको छ ।

४.१.११.१ कथानक

दिनभरीमा धेरैचोटी बाडुली लागि रह्यो भन्दै कथानक शुरु भएको छ । म पात्रलाई बाडुली लाग्दा उसले हरिशदाइलाई सम्झन पुगेको छ । म पात्रलाई मैले जस्तै हरिशदाइले पनि सम्झरहेको होला भन्ने लाग्छ । म पात्रलाई हरिशदाइको आँखाको याद आउँछ, जो डरलाग्दा रहेका

छन् । उनले त्यही आँखाले गर्दा बहाल नपाएको कुरा हरिशदाइले नै भनेको याद आउँछ । म पात्रलाई आश्चर्य लाग्छ । उनको आँखा म पात्रलाई मात्र डरलाग्दा नलागेर म पात्र जस्तै धेरै धेरैलाई डरलाग्दा लाग्दा रहेछन् । भन्दै कथानकको अन्त्य भएको छ ।

कथानक सिधा रैखिक ढाँचामा रहेको छ । म पात्रलाई बाडुली लाग्नु र हरिशदाइको सम्झना आउनु कथानकको आदि भाग हो, म पात्रलाई हरिशदाइको डरलाग्दो आँखाको याद आउनु मध्य भाग हो र हरिशदाइले आफ्नो आँखाको कारण बहाल नभेट्नु, म पात्रलाई मात्र हरिशदाइको आँखा डरलाग्दा नलागेर अरू सबैलाई लाग्नु कथानकको अन्त्य भाग हो ।

४.१.११.२ पात्र वा चरित्र

प्रस्तुत कथाको प्रमुख म हो भने सहायक पात्र हरिशदाइ रहेका छन् । कथानकको प्रमुख पात्र नारी पात्र रहेको छ । कथानकको प्रारम्भदेखि अन्त्यसम्म म पात्रको सक्रिय भूमिका रहेको पाइन्छ । म पात्रलाई बाडुली लाग्नु, हरिशदाइले सम्झे होला भनि सोच्नु, उसको डरलाग्दो आँखा याद गर्नु र त्यही आँखाले गर्दा हरिशदाइले बहाल नभेटाएको सम्झनु आदि कार्यव्यपारहरू म पात्रबाट सम्पन्न भएको छ । त्यसैले म पात्र मञ्चीय,स्थिर र वद्ध चरित्रका रूपमा रहेको छ । सहायक पात्रका रूपमा हरिशदाइ रहेका छन् । जसलाई म पात्रले सम्झे कथानकको अन्त्य भएको छ । त्यसैले हरिशदाइ वद्ध चरित्रका रूपमा रहेका छन् ।

४.१.११.३ परिवेश

प्रस्तुत कथामा सहरिया परिवेशको चित्रण रहेको पाइन्छ । यस कथामा कोठा बहाल नभेटाउने जस्ता कुराहरूले सहरिया परिवेशको चित्रण रहेको पाइन्छ ।

४.१.११.४ दृष्टिविन्दु

प्रस्तुत कथामा प्रारम्भदेखि अन्त्यसम्म म पात्रको सक्रिय भूमिका रहेको छ । कथामा कथावाचक नै म पात्र हो । कथामा म पात्रलाई बाडुली लाग्नु, हरिशदाइलाई सम्झन पुग्नु, म पात्रले हरिशदाइको आँखालाई सम्झन पुग्नु जस्ता सम्पूर्ण कार्यव्यपार म पात्रबाट सम्पन्न भएकाले यो कथामा प्रथम पुरुष आन्तरिक अन्तर्गत केन्द्रीय दृष्टिविन्दु पद्धति अंगालिएको छ ।

४.१.११.५ उद्देश्य

प्रस्तुत कथामा मानिसलाई बुझ्न मानिसको बाहिरी आवरण हेरेर बुझ्न सकिन्दैन उसको मन बुझ्न जरुरी हुन्छ भन्ने कुरा देखाउनु यस कथाको उद्देश्य रहेको देखिन्छ ।

४.१.११.६ भाषाशैली

प्रस्तुत कथामा वर्णनात्मक भाषाशैलीको प्रयोग भएको छ । छोटो-छोटो सरल र सभ्य भाषाहरूको प्रयोग गरी कथाको भाषा सरल र स्वभाविक बनेको छ । कथामा म पात्रले हरिशदाइको आँखाको वर्णन गरेकोले स्पष्ट रूपमा वर्णनात्मक भाषाशैलीको प्रयोग भएको छ, भन्न सकिन्छ । खतरनाक, बहाल जस्ता आगन्तुक शब्दको प्रयोग भएको छ । थुप्रै-थुप्रै जस्ता द्वित्व व्युत्पन्न शब्दको प्रयोग भएको छ ।

४.१.१२. चाहना

यस कथाको विश्लेषण निम्न प्रारूप (कथानक, पात्र वा चरित्र, परिवेश, दृष्टिविन्दु, उद्देश्य र भाषाशैली)का आधारमा तल गरिएको छ ।

४.१.१२.१ कथानक

मेरो वरीपरीको वातावरण, मेरो चारैतिर घेरिएको परिस्थिति कुनै पनि मेरो आफ्नो भनेर म स्वीकार्न सकिरहेको हुन्न भन्दै कथानक अधि बढेको छ । म पात्रले अतीतलाई सम्झनेक्रममा उसलाई पनि सम्झन पुगेको छ जसको मुटु भित्रको आवाज म पात्रलाई जिउने सहारा जस्तै लाग्छ । तर म पात्रलाई यस्तो लाग्छ आफूले मात्र उसको लागि सबै थोक गरिरहेको तर उसले म पात्रको लागि केही नगरेको र यसरी कसरी हामी बीच सामन्जस्य आउन सक्ला र ! भन्दै म पात्रले सोचेको छ । कतै मैले नै कसैलाई आफ्नो भनेर स्वीकार्न नसकेर शायद त्यसैकारण म पनि कसैको भइदिन सकिन कि ! भन्दै कथानकको अन्त्य भएको छ । यस कथाको कथानक घुमाउरो किसिमको रहेकाले कथानक वृत्तकार्य ढाँचामा रहेको छ ।

४.१.१२.२ पात्र वा चरित्र

प्रस्तुत कथाको प्रमुख पात्र म पात्र हो र सहायक पात्रका रूपमा तिमी पात्र रहेको छ । कथानकको प्रमुख पात्र नारी पात्र रहेको छ । कथानकमा म पात्रले अरूको इच्छा चाहना बुझिदिएको तर अरूले आफूलाई नबुझिदिएकोमा प्रारम्भदेखि अन्त्यसम्म नै गुनासो पोखिएको छ । त्यसैले म पात्र मञ्चीय, वद्ध र स्थिर चरित्रका रूपमा रहेकी देखिन्छ । सहायक पात्रका रूपमा तिमी पात्र रहेको छ । जो नेपथ्यका चरित्र भएर पनि वद्ध चरित्रका रूपमा रहेको देखिन्छ ।

४.१.१२.३ परिवेश

यस कथाको परिवेश यही हो भन्न गाह्रो भए पनि कथामा म पात्रको आन्तरिक मानसिक परिवेशको चित्रण रहेको पाइन्छ । किन कि म पात्रले अरूको निम्ती धेरै गरेको तर अरूले आफ्नो इच्छा वा आफूलाई नबुझेको, अरू कसैको आवाज आफ्नो निम्ती बाँच्ने सहारा भएको तर अरूले भने आफूलाई नबुझिदिएको जस्ता कुराहरूले म पात्रको मनमा एउटा हलचल ल्याएको कुराले पात्रको आन्तरिक मानसिक परिवेशको चित्रण भएको छ ।

४.१.१२.४ दृष्टिविन्दु

यस कथाको शुरुदेखि अन्त्यसम्म म पात्रको सक्रिय भूमिका रहेको छ । कथामा कथावाचक नै म पात्र आफै रहेको छ । त्यसैले म पात्रको केन्द्रीतामा कथाको रचना भएकोले यो कथामा प्रथम पुरुष आन्तरिक अन्तर्गत केन्द्रीय दृष्टिविन्दुको प्रयोग गरी लेखिएको छ ।

४.१.१२.५ उद्देश्य

यस कथामा मानिसहरूले आफूले अरूको निम्ती केही गरेपछि आफ्नो लागि पनि अरूले केही गरिदियोस भन्ने इच्छा स्वतः जाग्रीत हुन पुग्दो रहेछ भन्ने कुरा देखाउनु यस कथाको उद्देश्य देखिन्छ ।

४.१.१२.६ भाषाशैली

प्रस्तुत कथामा आत्मामनोवाद भाषाशैली प्रयोग भएको पाइन्छ । कथामा भाषाशैली सरल, सहज र स्वभाविक रहेको छ । सामान्य जनजीवनमा प्रयोग गरिने कथ्य भाषा, सरल र छोटो छोटो वाक्यहरूको प्रयोगले यस कथाको भाषा क्लिष्ट र दुर्बोध्य नभइ स्वभाविक बन्न पुगेको छ । यस कथामा किनभने, तर, त्यसकारण जस्ता संयोजकको प्रयोग भएको छ ।

४.१.१३.रुखो बगर

यस कथाको विश्लेषण निम्न प्रारूप (कथानक, पात्र वा चरित्र, परिवेश, दृष्टिविन्दु, उद्देश्य र भाषाशैली)का आधारमा तल गरिएको छ ।

४.१.१३.१ कथानक

म त एउटा बगर हुँ ! भन्दै कथानक शुरु भएको छ । म पात्रले आफूलाई एउटा उजाड मरुभूमी ठानेकी छ । आफूबाट अरूले प्यास मेट्न नसकेर भन बढेर आउने कुरा म पात्रले राखेकी

छ । किन कि आफूलाई फेरी कहिल्यै भेट्न आउदिन भन्ने प्रेमीले फेरी भेट्ने कुरा गरेको छ जो म पात्रलाई मन परेको छैन । त्यसैले म पात्र एकलै बाँच्ने अथवा रामु बिनाको जीवन जिउने र

उसको अनुपस्थितिमा विग्न बाधाहरू आइ परे पनि सहेर बाँच्ने निर्णय लिन पुगेकोमा कथानकको अन्त्य भएको छ । यस कथाको कथानक घुमाउरो किसिमको रहेकाले कथानक वृत्तकार्य ढाँचामा रहेको छ ।

४.१.१३.२ पात्र वा चरित्र

प्रस्तुत कथाको प्रमुख पात्र म हो र सहायक पात्रका रूपमा रामु रहेको छ । कथानकमा प्रमुख पात्र नारी पात्र रहेको छ । कथानकको प्रारम्भदेखि अन्त्यसम्म म पात्रको सक्रिय भूमिका रहेको छ । म पात्रले रामुको निम्ती आफू रुखो बगर भएको, किन कि पहिले रामुले आफू कहाँ कहिले नआउने कुरा गरे पछि फेरी आउने कोशिस गर्दा म पात्र रामु पात्रसंग रिसाउनु र उसको अनुपस्थितिमा जस्तो सुकै बाधा सहन तयार हुँनु जस्ता सम्पूर्ण कार्यव्यपार म पात्रबाट सम्पन्न हुनुले म पात्र मञ्चीय, गतिशील र वद्ध चरित्रका रूपमा रहेको छ । सहायक पात्रका रूपमा रामु पात्र रहेको छ जो म पात्रलाई रिसाउन मजबुर बनाउने पात्रका रूपमा आएको छ । त्यसैले ऊ वद्ध चरित्रका रूपमा रहेको छ ।

४.१.१३.३ परिवेश

यस कथामा पात्रको आन्तरिक मानसिक परिवेशको चित्रण रहेको छ । म पात्रलाई रामुले तिम्पोमा अवदेखि कहिले आउदिन भनेर गएको र त्यस पछि फेरी आउने कुरा गर्दा म पात्रको मनमा अनेक अर्न्तद्वन्द्वहरू उठेको छ त्यसैले पात्रको आन्तरिक मानसिक परिवेशको चित्रण रहेको पाइन्छ ।

४.१.१३.४ दृष्टिविन्दु

प्रस्तुत कथामा प्रारम्भदेखि अन्त्यसम्म म पात्रको सक्रिय भूमिका रहेको छ । कथामा कथावाचक नै म पात्र हो । कथाको सम्पूर्ण घटनाहरू म पात्र आफैँ उपस्थित भएर अभिव्यक्त गरेको छ । त्यसैले यस कथामा प्रथम पुरुष आन्तरिक अर्न्तगत केन्द्रीय दृष्टिविन्दु पद्धति अंगालिएको छ ।

४.१.१३.५ उद्देश्य

यस कथामा माया प्रेम जर्बजस्ती र एकोहोरोले हुँदैन भन्ने कुरालाई देखाएको छ र यही नै यस कथाको उद्देश्य भन्न सकिन्छ ।

४.१.१३.६ भाषाशैली

प्रस्तुत कथामा वर्णनात्मक र संवादात्मक भाषाशैलीका माध्यमबाट कथानकको विकास गरिएको छ । यस कथाको भाषाशैली केही घुमाउरो लागे पनि समग्रमा सरल, सहज र स्वभाविक नै रहेको छ भन्न सकिन्छ । प्रस्तुत कथामा काँडाको घोचाइ, फूलको सूवासले पोल्नु, धूँवा र आगो निल्नु र शीर्षक पनि रुखो बगर जस्ता कुराले प्रतिकात्मक अर्थ दिएको देखिन्छ ।

४.१.१४ प्रतीक्षा

यस कथाको विश्लेषण निम्न प्रारूप (कथानक, पात्र वा चरित्र, परिवेश, दृष्टिविन्दु, उद्देश्य र भाषाशैली)का आधारमा तल गरिएको छ ।

४.१.१४.१ कथानक

प्रत्येक वर्ष यहाँ मेला लाग्छ भन्दै कथानकको शुरु भएको छ । ऊ पात्रले बितेको वर्षको जस्तै यस वर्ष पनि मेलाको प्रतीक्षा गरेकी छ । ऊ पात्रलाई यो मेलाको प्रतीक्षा भन्दा त्यस मेलामा उपस्थित मानिसहरू बीच कोही एक जनाको प्रतीक्षा गरेकी छ । जसलाई म पात्रले रोजेकी छ । तर ऊ पात्रले उसलाई खोज्दा खोज्दै वा प्रतीक्षा गर्दा गर्दै कथानकको अन्त्य भएको छ ।

यस कथाको कथानक आदि, मध्य र अन्त्यमा श्रृंखलावद्ध भइ अधि बढेको छ । ऊ पात्रले पहिल्यै लाग्ने मेलालाई सम्भन्नु कथानकको आदि भाग हो र त्यस मेलामा उसलाई प्रतीक्षा गरेको तर नभेट्दै मेला सकिएको मध्य भाग हो भने ऊ पात्रले यसपालीको मेलाको प्रतीक्षा पनि

आशुआशामा गर्नु र यसपाली पनि उसलाई खोज्दा खोज्दै मेला सकिनु कथानकको अन्त्य भाग हो । यसरी कथानक रेखिक ढाँचामा रहेको छ ।

४.१.१४.२ पात्र वा चरित्र

प्रस्तुत कथाको प्रमुख पात्र उनी नारी पात्र हो । सहायक पात्र उनको प्रतीक्षा गरेको मान्छे रहेको छ र गौण पात्रका रूपमा मेला भर्न आउने मान्छेहरू रहेका छन् । कथानकको प्रारम्भदेखि अन्त्यसम्म उनी पात्रको सक्रिय भूमिका रहेको छ । उनले हरेक वर्ष जस्तै यो वर्ष पनि मेलाको प्रतीक्षा गर्नु, तर यस पाली मेला चाँडै आएको लाग्नु, मेलामा उनले जसको प्रतीक्षा गरेकी थिइन् उसलाई मेलामा नदेख्नु र हरेक साल जस्तै निराश हुँनु जस्ता कार्यव्यपारहरू उनी पात्रबाट सम्पन्न हुनुले उनी पात्र मञ्चीय, स्थिर र बद्ध चरित्रका रूपमा रहेकी छ ।

सहायक पात्रका रूपमा उनीपात्रको प्रतीक्षा गरेको मान्छे हो जसको कारण उनी पात्रले हरेक सालको मेलाको प्रतीक्षा गर्न पुग्छिन् । ऊ नेपथ्यका चरित्र भएर पनि बद्ध चरित्रका रूपमा रहेको देखिन्छ । गौण पात्रहरू मेला भर्न आउने मान्छेहरू रहेका छन् जो नेपथ्य चरित्रका रूपमा प्रस्तुत भएका छन् ।

४.१.१४.३ परिवेश

यस कथामा ग्रामीण परिवेशको चित्रण भएको पाइन्छ । वास्तवमा यो मेलाको कुरा गाउँघरमा महत्वपूर्ण हुने भएकाले यस कथामा पनि वर्षमा एक चोटी मात्र आउने कुराले प्रस्तुत कथामा ग्रामीण परिवेश नै रहेको देखिन्छ ।

४.१.१४.४ दृष्टिविन्दु

प्रस्तुत कथामा प्रारम्भदेखि अन्त्यसम्म उनी पात्रको सक्रिय भूमिका रहेको छ । कथाकारले उनको सक्रियतामा कथाको सिर्जना गरेको छ । कथामा उनको जीवनका सबै घटनाहरू कथावाचकले आफ्नो अनुपस्थितिमा अभिव्यक्त गरेको छ । त्यसैले यस कथामा तृतीय पुरुष वाह्य अर्न्तगत सर्वदर्शी दृष्टिविन्दु पद्धति अंगालिएको छ ।

४.१.१४.५ उद्देश्य

यस कथामा मानिसले मन पराएको मान्छे आफ्नो साथ नहुँदा मानिसले आफूलाई लाखौंको बीचमा पनि एक्लो भएको अनुभव गर्न पुग्छ भन्ने कुरा देखाउनु यस कथाको उद्देश्य रहेको देखिन्छ ।

४.१.१४.६ भाषाशैली

प्रस्तुत कथामा वर्णनात्मक भाषाशैलीका माध्यमबाट कथानकको विकास गरिएको छ । छोटो-छोटो वाक्यहरूको प्रयाग गरी भाषालाई सरल र स्वभाविक बनाएको छ । यस कथामा विस्तार-विस्तार, कतै-कतै जस्ता द्वित्व व्युत्पन्न शब्दको प्रयोग भएको छ ।

४.१.१५ फूल

यस कथाको विश्लेषण निम्न प्रारूप (कथानक, पात्र वा चरित्र, परिवेश, दृष्टिविन्दु, उद्देश्य र भाषाशैली)का आधारमा तल गरिएको छ ।

४.१.१५.१ कथानक

सुन्तला रङ्गले आकाश पोतिएको देखेर फूललाई हाँसु हाँसु लाग्छ भन्दै कथानक शुरु भएको

छ । फूलले आफ्नो मरिसकेकी स्वास्नीलाई पल पल सम्भन पुगेकोछ । उसलाई आफ्नो स्वास्नी जिउँदो भइन्जेल वास्था हुँदैन अथवा बाँचुन्जेल वास्था गर्दैन र स्वास्नी मरेपछि उसलाई स्वास्नीको अभाव खड्केको छ । यो अवस्थामा फूल हाँसुन चाहेर पनि हाँसुन नसकेर रुन पुग्छ र अहिले फूललाई जीवन रितो रितो अनुभव हुन पुगेको छ । यसरी कथानकको अन्त्य भएको छ ।

यस कथाको कथानक सिधा नभएर घुमाउरो रहेको छ । त्यसैले वृत्तकार्य ढाँचामा रहेको छ ।

४.१.१५.२ पात्र वा चरित्र

प्रस्तुत कथाको प्रमुख पात्र फूलु रहेको छ जो पुरुष पात्र रहेको छ । उसकी स्वास्थ्यी सहायक पात्रको रूपमा रहेकी छे । यस कथामा गौण पात्रको प्रस्तुति रहेको पाइदैन । प्रस्तुत कथाको कथानकमा प्रारम्भदेखि अन्त्य सम्म फूलु पात्रको सक्रिय भूमिका रहेको छ । फूलुलाई आफ्नो स्वास्थ्यी बाँचुन्जेल स्वास्थ्यीको वास्ता लाग्दैन र जब स्वास्थ्यीको मृत्यु हुन्छ त्यसपछि उनको अभाव खड्किनु र फूलुले स्वास्थ्यीको पल पल याद गर्नु जस्ता कार्यव्यापार फूलुबाट सम्पन्न भएको छ । त्यसैले फूलु मञ्चीय, गतिशील वद्ध चरित्र हो ।

सहायक पात्रका रूपमा फूलुको स्वास्थ्यी रहेकी छे । जसलाई फूलुले मरेपछि मात्र बुझेको छ । उनी नेपथ्य चरित्रको रूपमा प्रस्तुत भए पनि वद्ध चरित्रको रूपमा रहेकी छन् । ।

४.१.१५.३ परिवेश

यस कथामा शहरिया परिवेशको चित्रण रहेको छ । यस कथामा प्रमुख पात्र फूलुले कोठामा बस्नु, क्यालेन्डर भुन्डिरहेको हुनु कोठामा र मँहगीको कुरा गर्नु जस्ता कुराबाट सहरमा बस्ने निम्न स्तरका मानिसहरुको जीवनको प्रस्तुति रहेको छ र त्यसैले प्रस्तुत कथामा शहरिया परिवेशको चित्रण रहेको देखिन्छ ।

४.१.१५.४ दृष्टिविन्दु

प्रस्तुत कथामा प्रारम्भदेखि अन्त्यसम्म नै फूलु पात्रको सक्रिय भूमिका रहेको छ । कथामा फूलुका जीवनका सबै घटनाहरू कथा वाचकले आफ्नो अनुपस्थितिमा अभिव्यक्त गरेका छन् । कथाको पात्र फूलुको जीवनमा आइपरेका दुःख वा उसले आफ्नो स्वास्थ्यीको अभाव महसुस गरेको चरित्र कथा वाचकले आफू सर्वदर्शी भएर प्रस्तुत गरेकाले तृतीय पुरुष बाह्य अन्तर्गतको सर्वदर्शी दृष्टिविन्दु पद्धति यस कथामा अँगालिएको छ ।

४.१.१५.५ उद्देश्य

यस कथामा फूलु पात्रको माध्यमबाट कथाकारले मानिसलाई कुनै कुरा साथमा रहनुजेल त्यसको महत्व थाहा हुदैन र जब त्यही कुरा आफू देखि टाढा हुन्छ अनि मात्र त्यसको महत्व बुझ्न सक्छ । जबकि धेरै ढिलो भैसकेको हुन्छ भन्ने कुरा प्रस्तुत गर्नु यस कथाको उद्देश्य हो । यस कथामा फूलुले आफ्नो स्वास्थ्यी नमरुन्जेल वास्ता गरेन उसको महत्व बुझेन र जब उसको स्वास्थ्यी मरिसकी अनिमात्र उसको महत्व बुझेको छ ।

४.१.१५.६ भाषाशली

प्रस्तुत कथामा वर्णनात्मक भाषाशैलीका माध्यमबाट कथानकको विकास गरिएको छ । छोटो छोटो सरल र पूर्ण वाक्यहरूको प्रयोग गरी भाषा सरल, सरस र स्वभाविक बनेको छ । यस कथामा हाँसु -हाँसु, रिक्तो-रिक्तो, द्वित्व व्युत्पन्न शब्दको प्रयोग भएको छ भने क्यालेन्डर, तारिख जस्ता आगन्तुक शब्दहरूको प्रयोग भएको छ ।

४.२ 'रिक्तो सहर' कथासङ्ग्रह भित्रका कथाहरूको विश्लेषण-

अनिता तुलाधरको 'रिक्तो सहर' कथासङ्ग्रह(२०३५) विभिन्न पत्रपत्रिकाहरूमा प्रकाशित फुटकर कथाहरू सङ्कलन गरी सङ्ग्रहका रूपमा प्रकाशित गरिएको हो । प्रस्तुत कथासङ्ग्रह भित्रजम्मा एक्काइसवटा कथाहरू सङ्ग्रहीत छन् । यिनीहरूको अध्ययन र विश्लेषण परिच्छेद तीनमा उल्लेख गरिएका कथा विश्लेषणका प्रारूप वा आधार(कथानक, पात्र वा चरित्र, परिवेश, दृष्टिविन्दु, उद्देश्य र भाषाशैली)मा विश्लेषण गरिएको छ ।

यस कथासङ्ग्रहमा कुनै घटना वा परिस्थितिले संवेदनशील हृदयमा कुन किसिमको अनुभूति हुन्छ र त्यस अनुभूतिलाई कसरी प्रकट गर्न सकिन्छ भन्नेकुराको यो कथासङ्ग्रह पनि एउटा नमूना भएको देखिन्छ ।

४.२.१ कान्छा मगर

यस कथाको विश्लेषण निम्न प्रारूप (कथानक, पात्र वा चरित्र, परिवेश, दृष्टिविन्दु, उद्देश्य र भाषाशैली)का आधारमा तल गरिएको छ ।

४.२.१.१ कथानक

कान्छा मगर कथाको कथानक कान्छा मगरको घरबाट शुरु भएको छ । जसको एक छोरा एक छोरी र श्रीमती फूलमायासंगको एउटा परिवार छ । आकाशभरि कतै पनि बादल छैन आँखा तिरमिराउने घाम छ केवल घाम । तर प्रत्येक घामको न्यानोपनले कान्छा मगरलाई पोलिरहेको छ । कान्छा मगर साँझ घर फर्कन्छ, घरको वातावरणले उसलाई सोचन बाध्य बनाउँछ । घरको आँगनमा कतै फूल फूलेको हुँदैन जताततै सुकेका स्याउला मात्र हुन्छन् । उसले आफ्ना परिवारलाई एकै चोटी नियाल्न पुग्छ । उसले आफ्नो फूलमायाको अनुहारमा एउटा पीर सत्वलाएको पाउँछ । फूलमायाले सुतेको छोरा रामेलाई भित्र लैजाँदा छोरीलाई कान्छा मगरले आफ्नो काखमा लिन्छ र टोलाउन थाल्छ । त्यसैबेला छोरीको रुवाइको चिच्याहटले कान्छा मगर भस्केर विउँफन्छ । उसले छोरीलाई फकाउन पराल दिन्छ, तर कता कता कान्छा मगरलाई के के अनुभव हुन्छ र छोरी बोले जस्तो लाग्छ 'बाबा मलाई यो पराल होइन पुतली चाहिन्छ ।' उसलाई नरमाइलो भइ आफैलाई धिर्कान पुग्छ, म कस्तो बुबा अनि कस्तो लोग्ने उनीहरूलाई एक पेट खानदिन पनि सकिदैन उनीहरूको इच्छा पुरा गर्न पनि सकिदैन । कान्छा मगर गाउँमा काम खोज्नको निम्ती भौतारीरहन्छ, तर काम पाउँदैन र नियास्रो मुख लिएर घर फर्कन्छ । उसले काम नपाएर घर फर्केको हरेक पटक फूलमायाको अनुहारमा निराशा देख्छ र उसले आफ्नो परिवारलाई भोकै सुताउनु एउटा अपराध सम्झन थाल्छ । दिनदिनै उसलाई आफू भएकोमा पछुताउनु शिवाय केही देख्दैन । ऊ बुझ्न सक्दैन जिन्दगीको साँगुरो गारेटोलाई त्यसैले उसले निर्णय लिन्छ, सहर जाने र धेरै पैसा कमाएर ल्याउने र परिवारलाई पेटभरी खान दिने उनीहरूको इच्छा पुरा गर्ने । त्यसैले ऊ यही साचेर घर छोडेर सहर जान्छ, तर सहर पनि उसले सोचे जस्तो हुँदैन । कति दिन कति रात ऊ भाकै सुत्न पुग्छ । त्यतीबेला उसलाई घरको सम्झनाले धेरै नै सताउँछ, तर विवश ऊ कतै केही काम नपाएर भरिया काम गर्न थाल्छ । त्यसबाट केही थोरै पैसाले आफ्नो आवश्यकता टारेर अली धेरै पैसा बचाउन थाल्छ । उकदिन अचानक बाटोमा हिंड्दै गर्दा गाउँको धनी मान्छे जिम्मावाल जसकोमा एक दिन कान्छा मगर दश रूपैया माग्न जाँदा उसले कान्छा मगरको गरिवीलाई नाङ्गो बनाएर पैसा नदिइ पठाएको थियो । उही मान्छेलाई कान्छा मगरले देख्न पुग्छ र उसले कान्छा मगरको गोडा समातेर रुँदै आफ्नो छोराको लागी रगत माग्न थाल्छ । कान्छा मगरलाई आफूलाई पहिले गरेको कुरा साचेर रिसले धूँवा छुट्छ, तर उसको गरिवीको अगाडि उसको रिसको केही लाग्दैन र पैसाको सर्तमा आफ्नो रगत दिन मन्जुर हुन्छ । उसले आफ्नो रगत दिँदै जान्छ, उसको आँखा मन्द हुँदै जान्छ, सुस्तरी सुस्केरा हाल्दै जान्छ । यसरी उसको धेरै पैसा कमाउने सपना र परिवारको दुःख खुसीमा परिणत गर्ने सपना सपनामा नै सिमित भएर जान्छ । आखिर कान्छा मगरले पैसाको लोभमा आफ्नो शरीर नै गुमाउन पुग्छ । यता जिम्मावालले आफ्नो छोरा निको पारेर फूलमायालाई दुई सय रूपैयाँ दिएर कान्छा मगरको रगतको दाम असुल छ । यसरी कथानकको अन्त्य भएको छ ।

यो कथा आदि, मध्य र अन्त्यको श्रृंखलामा अघि बढेको छ । कान्छा मगरले आफ्नो घरको वातावरणमा जताततै निराशा देख्नु अभाव देख्नु र आफूलाई आफू हुनुमा धिक्कार लाग्नु कथानकको आदि भाग हो र कान्छा मगर सहर जानु, धेरै पैसा कमाउने र परिवारको अभाव टार्ने सपना देख्नु, तर सहर कान्छा मगरले सोचे जस्तो नहुनु कथानकको मध्य भाग हो भने सहरमा जिम्मावाललाई भेटनु, आफ्नो रगत दिने कुरालाई पैसामा स्वीकार गर्नु, रगत दिँदा दिँदै कान्छा मगर मर्नु र गाउँमा जिम्मावालले फूलमायालाई दुई सय रूपैयाँ दिएर कान्छा मगरको रगतको दाम असुल्नु आदि कथानकको अन्त्य भाग हो । त्यसैले यो कथा रैखिक ढाँचामा रहेको छ ।

४.२.१.२ पात्र वा चरित्र

प्रस्तुत कथाको प्रमुख पात्र कान्छा मगर हो । सहायक पात्रहरूमा उसको स्वास्थ्य फूलमाया, छोरा रामे, छोरी र जिम्मावाल रहेका छन् । भने गौण पात्रका रूपमा जिम्मावालको छोरा रहेको छ । प्रस्तुत कथाको प्रमुख पात्र कान्छा मगर पुरुष पात्र हो । यस कथाको प्रारम्भदेखि अन्त्य सम्म कान्छा मगरको सक्रिय भूमिका रहेको छ । कथामा घटेका अधिकांश घटनाहरूमा कान्छा मगरको उपस्थिति रहेको छ । कान्छा मगरले गाउँमा काम नपाउनु, उसले घरको अभाव टार्न नसक्नु र सहर जाने निर्णय लिनु, सहर उसले सोचे जस्तो नहुनु, सहरमा जिम्मावालसंग भेट हुनु, जिम्मावालको छोराको लागि रगत दिनु र मृत्यु वरण गर्न पुग्नु जस्ता सम्पूर्ण कार्यव्यपार कान्छा मगरबाट नै सम्पन्न हुन पुगेकाले ऊ आसन्नताका आधारमा मञ्चीय पात्र हो । कथाको प्रारम्भदेखि अन्त्यसम्म एउटै स्वभाव रहेकाले स्वभावका आधारमा स्थिर पात्र हो भने कथानकबाट कान्छा मगरलाई निकाल्दा कथानकको संरचना नै खल्वलिने भएकाले आवद्धताका आधारमा वद्ध चरित्रका रूपमा रहेको देखिन्छ ।

त्यस्तै सहायक पात्रहरूमा फूलमाया, उनीहरूका छोरा छोरीहरू, जिम्मावाल साहू आदि रहेका छन् भने जिम्मावालको छोरा गौण पात्रका रूपमा रहेको छ । फूलमाया भने कान्छा मगरकी स्वास्थ्य रहेकी छे । उसले आफ्नो लोग्न कान्छा मगरको दुःख सुखमा साथ दिएकी छे । छोरा छोरीहरूले कथानकलाई अघि बढाउन सहयोग गरेको देखिन्छ भने जिम्मावाल जो गाउँको शोसकको रूपमा रहेको छ । उसले गर्दा कान्छा मगरको मृत्यु हुन पुगेको छ । जसले पैसाको लोभ देखाएर कान्छा मगरलाई मृत्यु वरणमा पुऱ्याएको छ । उनीहरू मञ्चीय र वद्ध चरित्र हुन । त्यसैगरी जिम्मावालको छोरा गौण पात्रको रूपमा रहेको देखिन्छ जो नेपथ्यका चरित्रका रूपमा रहेको छ ।

४.२.१.३ परिवेश

प्रस्तुत कथामा ग्रामीण तथा सहरिया दुबै परिवेशको चित्रण भएको पाइन्छ । कथाको प्रारम्भमा नै गाउँको परिवेशको चित्रण रहेको पाइन्छ । कान्छा मगरको घर गाउँमा हुनु उसका जवानीका दिनहरू गाउँमा नै बित्नु र पछि उसले आफ्नो परिवारको खुसीको निम्ती गाउँमा नै काम खोज्नु जस्ता कुराहरू सबै गाउँको परिवेश रहेको छ । उसले गाउँमा काम नपाए पछि सहर जानु तर सहर उसले सोचे नस्तो नहुनु र उसले आफ्नो मृत्यु त्यही वरण गर्न पुग्नु जस्ता कुराहरू सहरिया परिवेशमा रहेको छ । त्यसैले यस कथामा ग्रामिण तथा सहरिया दुबै परिवेशको चित्रण रहेको देखिन्छ ।

४.२.१.४ दृष्टिविन्दु

यस कथामा कथाकारले कान्छा मगरको भूमिका प्रारम्भदेखि अन्त्यसम्म सक्रिय रहेको देखाएको छ । कथावाचकले कान्छा मगर, उसको स्वास्थ्य छोरा छोरी र जिम्मावालको क्रियाकलावहरू आफू संलग्न नभई वर्णन गरेको छ । यस कथाका सम्पूर्ण कार्यव्यपारहरूलाई कथाकारले आफू सर्वदर्शी भएर प्रस्तुत गरेकाले तृतीय पुरुष वाह्य अन्तर्गत सर्वदर्शी दृष्टिविन्दु पद्धति कथामा अंगालिएको देखिन्छ ।

४.२.१.५ उद्देश्य

समाजमा गरिब र निमोखा मानिसहरूको जीवनको वास्तविकतालाई यथार्थ रूपमा प्रस्तुत गर्नु यस कथाको उद्देश्य देखिन्छ । समाजमा सम्पन्न मानिसहरूले निम्न वर्गहरूलाई कसरी शोषण गरिरहेका हुन्छन् र गरिबहरू आफ्नो गरिबीका कारण कसरी शोषण हुन पुग्छन् भन्ने कुरा यस कथामा प्रस्तुत भएको पाइन्छ । यस कथामा कान्छा मगर शोषित पात्रका रूपमा रहेको छ । जसले गरिबीका कारण आफ्नो शरीर गुमाउन पुगेको छ । यसरी समाजमा रहेको यस्ता विकृतीहरूलाई प्रस्तुत गर्नु यस कथाको उद्देश्य रहेको छ ।

४.२.१.६ भाषाशैली

यस कथामा वर्णनात्मक तथा संवादात्मक भाषाशैली रहेको पाइन्छ । कथाकारले यस कथामा सामान्य जनजीवनमा प्रयोग गरिरहने सरल र सरस भाषाको प्रयोग गरेकी छिन् । छोटो र

सरल वाक्यहरूका प्रयोग गरी कथालाई सरल बनाइका छन् । पात्र वा परिवेश अनुसारको भाषाको प्रयोगले उनको कथा स्वभाविक बन्न पुगेको छ । प्रस्तुत कथामा र,त,नी,भै जस्ता निपातको प्रयोग भएको छ । भने कता-कता, साना-साना, विस्तार-विस्तार जस्ता द्वित्व व्युत्पन्न शब्द,भनभन जस्ता अनुकरणात्मक शब्दको पनि प्रयोग भएको छ ।

प्रस्तुत कथामा समाजका यथार्थ घटनालाई एउटा गरिब र निम्न स्तरको पात्र कान्छा मगरलाई उभ्याएर गाउँमा सोझा र गरिब मानिसहरूलाई धनि मनि शोषक वर्गले कसरी शोषित गरिरहेको हुन्छ भन्ने कुरालाई स्पष्ट रूपमा देखाएको छ ।

४.२.२ रिक्तो सहर

यस कथाको विश्लेषण निम्न प्रारूप (कथानक, पात्र वा चरित्र, परिवेश, दृष्टिविन्दु, उद्देश्य र भाषाशैली)का आधारमा तल गरिएको छ ।

४.२.२.१ कथानक

यस कथामा कथाको प्रमुख म पात्रले आफूले प्रेम गरेको मानिस धोकेवाज निस्किएपछि अथवा उसले दश वर्ष पहिले नै बिहे गरिसकेको कुरा थाहा पाएपछि म पात्रलाई नमिठो अनुभव भइ यही कुरालाई सोच्नेक्रममा म पात्रलाई आफू बसेको सहर सबै रिक्तो भएको अनुभव भएको छ र यहीबाट कथानक शुरु भएको छ ।

म पात्रलाई सहर अरूबेलाको भन्दा भिन्नै भएको जस्तो उराठ उराठ लाग्दो लाग्छ । सहरका कोलाहल पनि सुनसान रातमा कुकुर भुकेको आवाज जस्तो लाग्छ । यती भएर पनि उसलाई उही प्रेमीको हाँसो मन पर्छ, म पात्रलाई उही प्रेमीको हाँसो र आँशु संग मात्र मतलब छ । यसरी सोच्नेक्रममा म पात्रलाई जिन्दगीभर नै शायद यो सहरले रिक्तताको आभाश दिन्छ होला भन्ने लागि रहन्छ । म पात्रलाई त्यो कोठा जुनकोठा म पात्रको प्रेमी बस्थ्यो त्यसकोठामा बत्ती बल्दा पनि उही आएको होला भन्ने भान भैरहन्छ र प्रत्येक भन्दाको आवाजलाई ऊ एकोहोरो सुनिरहन्छ । तर अफसोस म पात्र त्यसै त्यसै रोइदिन पुग्छ कि उसलाई आँखाको आँशु नै सकियोस जस्तो लाग्छ । तर पनि उसको प्रतीक्षाको समय बढिरहन्छ । प्रत्येक अफिस गएको बिहान उसलाई आफ्नो उही प्रेमीको प्रतीक्षा हुन्छ तर म पात्रको प्रतीक्षामा आगो लाग्दै जान्छ । केही समय पछाडि अथवा प्रतीक्षाको सातौं दिनमा देखा पर्छ तर रक्सीले ढलमलाएको अवस्थामा र उसले म पात्रलाई बेस्सरी कराउँछ बोलाउँछ । तर म पात्र समाजको नियमलाई तोडेर जान सकिदैन । यसरी म पात्रको प्रेमीले उसलाई कोही संग विश्वास नभएको र कोहीसंग पनि आत्मा सन्तुष्टि नभएको भन्ने कुरा आफू संग गरेको सम्झन पुग्छे तर उसले घरमा श्रीमती छोरा छोरी भएर पनि आफू संग प्रेम गर्न आउने धोकेवाज भनेर सम्झन पुग्छे । म पात्रले जीवनमा आफ्ना मात्र खुसी कहाँ खुसी हो र ! त्यसमा अरूले पनि आत्मा शान्ति पाउन सकोस त्यही जीवन सुखमय हुन्छ भनेको कुरालाई सम्झन पुग्छ । म पात्रले प्रेम गरेको मानिस न त उसले आफ्नो स्वनस्नीलाई आघात प्रेम गर्न सक्थो न त म पात्र संग नै सत्य प्रेम गर्न सक्थो । यस्तो मानिसलाई प्रेम गरी उसको घरव्यावहार नबिगाने निधो गरी आफूलाई धिकार्न पुगेकी छ । म पात्रले आफ्नो जिन्दगीलाई फूलमा पाइदिन खोज्दा काँडामा मात्र अल्झिएको अनुभव गर्न पुगेकोमा कथानकको अन्त्य भएको छ ।

यस कथाको कथानक आदि, मध्य र अन्त्यको श्रृंखलावद्ध रूपमा नभइ घुमाउरो किसिमको रहेको छ । त्यसैले यो कथा रैखिक ढाँचामा नभएर वृत्तकार्य ढाँचामा रहेकोछ ।

४.२.२.२ पात्र वा चरित्र

प्रस्तुत कथाको प्रमुख पात्र म हो र उक्त पात्र नारी पात्र रहेकी छ । सहायक पात्रका रूपमा म पात्रको प्रेमी रहेको छ जसलाई तिमी भनि सम्बोधन गरेकी छ । कथाको प्रारम्भदेखि अन्त्यसम्म म पात्रको सक्रिय भूमिका रहेको छ । कथामा घटेका अधिकांश घटनाहरूमा म पात्रको उपस्थिति रहेको

छ । यस कथाको सम्पूर्ण कार्यव्यपार म पात्रको उपस्थितिमा सम्पन्न हुन पुगेको छ । त्यसैले आसन्नताका आधारमा म पात्र मञ्चीय चरित्रको रूपमा रहेको छ र यस कथानकको शुरुवातदेखि अन्त्यसम्म म पात्रको स्वभाव आचरण र कार्यशैलीमा परिवर्तन नभई एउटै खालको कार्यव्यपार प्रस्तुत भएकाले स्वभावगत आधारमा म पात्र स्थिर पात्रका रूपमा देखिन्छ । यस कथानकबाट म पात्र भिक्दा कथानक खल्बलिने भएकोले म पात्र आवद्धताका आधारमा वद्ध चरित्रको रूपमा रहेको छ ।

सहायक पात्रका रूपमा म पात्रको प्रेमी रहेको छ । जसको कारण म पात्र सोचन बाध्य भएकी छ । घरमा श्रीमती छोरा छोरी भए पनि म पात्रसंग प्रेम गर्न खोज्ने धोकेवाज प्रेमीका रूपमा आएको

छ । त्यसैले प्रेमी वद्ध चरित्रका रूपमा रहेको देखिन्छ ।

४.२.२.३ परिवेश

प्रस्तुत कथाको शीर्षकबाट नै सहरिया परिवेशको रहेको पाइन्छ । कथामा म पात्रले यस सहरमा केही छैन कोही छैन भनि सहर रित्तो भएको अनुभव गर्नु, सहरको कोलाहलले म पात्रलाई नछुनु, प्रेमी कोठा भाडामा बस्नु, म पात्रले अफिसको कुरा गर्नु आदि सम्पूर्ण कुराहरूले पूर्ण रूपमा सहरिया परिवेशको चित्रण भएको पाइन्छ ।

४.२.२.४ दृष्टिविन्दु

प्रस्तुत कथाको प्रारम्भदेखि अन्त्यसम्म म पात्रको सक्रिय भूमिका रहेको पाइन्छ । यस कथामा कथावाचक नै म पात्र हो । म पात्रले आफ्नो प्रेमी धोकेवाज निस्केपछि आफूलाई सहर सबै रित्तो भएको अनुभव भै आफ्नो जिन्दगीलाई धिकार्न पुगेकोमा कथानक अन्त्य भएको छ । अन्य पात्रमा म पात्रको प्रेमी मात्र प्रसङ्ग अनुसार आएको छ । त्यसैले म पात्रको केन्द्रीयतामा यो कथाको रचना भएकोले कथामा प्रथम पुरुष आन्तरिक अन्तर्गत केन्द्रीय दृष्टिविन्दु पद्धति अंगालिएको छ ।

४.२.२.५ उद्देश्य

प्रेम भनेको मानसिक संवेदना हो । यो मानवको जन्मजात प्राकृतिक प्राप्ति हो । प्रेम शाश्वत र चिरस्थयी हुन्छ । प्रेम युवा-युवती, आमा-छोरा, दाजु-भाइ एवं सम्पूर्ण मानव जाति प्रति गरिने अनुराग हो । तर विशेष गरेर युवा-युवती बीच गरिने प्रेममा कतिपय अवस्थामा ध्यान पुऱ्याउनु पर्ने हुन्छ । किन कि हामी बीचको जुन समाजको नियम छ त्यसलाई हामी सजिलै तोड्न सक्दैनौ । त्यसैले विचार पुऱ्याएर गर्नु राम्रो हुन्छ र प्रेम गर्दा अरूलाई पीडा नपुऱ्याउने गरी सत्य र सफल प्रेम गर्नु पर्छ, भन्ने सन्देश नै यस कथाको उद्देश्य हो ।

४.२.२.६ भाषाशैली

प्रस्तुत कथामा वर्णनात्मक तथा संवादात्मक भाषाशैलीको प्रयोग भएको पाइन्छ । साना-साना र पूर्ण वाक्यहरूको प्रयोग गरी संवादात्मक शैलीमा लेखिएको प्रस्तुत कथाको भाषा सरल, सरस र स्वभाविक रहेको देखिन्छ । सहरिया परिवेशमा लेखिएको भएता पनि प्रस्तुत कथामा साधारण पाठकका लागि पनि सहज र सरल लाग्ने भाषाको प्रयोग गरिएको छ । यस कथामा संवादात्मक र वर्णनात्मक शैलीका अतिरिक्त केही प्रश्नोत्तर शैलीको प्रयोग गरिएको छ । यस कथामा कुनै उखान वा विम्वको प्रयोग गरिएको पाइदैन । प्रस्तुत कथामा ठूला-ठूला, धमिलो-धमिलो, रित्तो-रित्तो जस्ता द्वित्व व्युत्पन्न शब्दहरू, भिलिक्क, सरक्क जस्ता अनुकरणात्मक क्रियाविशेषणहरू र नि, पो, भै, र जस्ता निपातको पनि प्रयोग गरिएको छ ।

यसरी यस कथामा प्रेमको सन्दर्भमा घटेका घटनाहरूको माध्यमबाट एउटा असफल प्रेमको चित्रण गरेको छ । यसमा प्रेमले मानिसको जीवन फूलमा परिणत पनि हुन सक्छ भने प्रेमलेनै मानिसको जीवन वैलाइ भर्न पनि सक्छ जो कहिल्यै नफुल्ने गरी भनि वर्णन गरिएको छ ।

४.२.३ चिताभिन्न सेलाएको लाश

यस कथाको विश्लेषण निम्न प्रारूप (कथानक, पात्र वा चरित्र, परिवेश, दृष्टिविन्दु, उद्देश्य र भाषाशैली)का आधारमा तल गरिएको छ ।

४.२.३.१ कथानक

आँखाहरूले जिन्दगीलाई धेरैचोटी नियालि सकेको छ भन्दै कथानक शुरु भएको छ । यस कथामा म पात्रले आफ्नो जिन्दगीलाई धेरै चोटी नियालि सकेको छ तर आफूलाई जहिल्यै अधुरो पाएकी छ । म पात्रलाई आफ्नो प्रत्येक क्षण अधुरो भै लाग्छ, हरेक वसन्त घृणा लाग्छ । उनलाई आफू विहे गरेर आएको घर पनि विरति र विरह शिवाय केही पाउँदैन कोही प्रति माया पनि लाग्दैन । म पात्रलाई आफूमा माया प्रेम सबै रिक्तएको जस्तो लाग्छ । यसैक्रममा नानीको चिच्याहटले म पात्रलाई सोचाइको दुनियाँबाट अलग गर्छ । म पात्रलाई नानीको रुवाइ पनि मन लाग्दैन, बच्चाले आमा भनेको पनि मन पर्दैन तर आमा भएको नाताले नानीलाई सुम्सुम्याउन पुग्छे । सोच्नेक्रममा नै उसले 'पहिलो सन्तान छोरो नै होस' भन्ने आवाज सुन्न पुग्छे तर यो सबै उसलाई केशवको यादले यस्तो भएको लाग्छ । देवीघाटको छेउछेउमा राम्रा राम्रा ढुङ्गाहरू खेप्नेक्रममा म पात्र अथवा नीरालाई केशवले भनेको थियो तर कारण बस केशव नीराबाट टाढा भएको छ र उसको प्रतीक्षामा नीराले चार वर्ष बिताएकी छ । उता केशव विहेको सिन्दूर लिन सक्ने भएर आउँछु भनेको तर केशव फेरी फर्केर नआएको र नीराको विहे गोपाल संग भएको छ । गोपाल संग नीराको एउटा छोरा पनि जन्मेको छ । नीरा भने गोपाल संग विहे भएर पनि केशवको बाटो हेरी उसैको प्रतीक्षा गरिरहेकी छ । नीरालाई केही कोही मननपर्नुको कारण पनि केशव नै रहेको छ । आफ्नै सन्तानको आमा भन्ने आवाज पनि मन परेको छैन किन कि उसले एउटै मान्छेलाई चाहेकी थिइ त्यो केशव थियो । यसरी कथानकमा केशवको पर्खाइमा नै कथानकको अन्त्य भएको छ ।

यस कथाको कथानक रैखिक ढाँचामा नभएर घुमाउरो किसिमको भइ वृत्तकार्य ढाँचामा रहेको छ । कथानकको अन्तिम भागबाट कथानक शुरु भएको छ ।

४.२.३.२ पात्र वा चरित्र

प्रस्तुत कथाको प्रमुख पात्र म अथवा नीरा रहेकी छ भने सहायक पात्रका रूपमा छोरा र केशव रहेका छन् । गौण पात्रका रूपमा म पात्रको लोग्ने अथवा गोपाल रहेको छ । कथाको प्रमुख पात्र म अथवा नीरा नारी पात्रको रूपमा रहेको छ । कथानकको प्रारम्भदेखि अन्त्यसम्म म पात्र नीराको सक्रिय भूमिका रहेको छ । कथामा घटेका अधिकांश घटनामा म पात्रको उपस्थिति रहेको छ । म पात्र आफूलाई जहिल्यै अधुरो भएको अनुभव हुनु, आफू विहे गरेर गएको घर सबै विरति लाग्नु, आफ्नै सन्तानको माया नलाग्नु,सधैं केशवको बाटो कुरेर बस्नु जस्ता कार्यव्यपारहरू म पात्रबाट सम्पन्न भएकोले आसन्नताका आधारमा मञ्चीय पात्र हो । कथानकको शुरुदेखि अन्त्यसम्म म पात्रको एउटै स्वभाव भएकोले स्वभावका आधारमा स्थिर पात्र हो भने म पात्रलाई कथानकबाट भिक्दा कथानक विग्रने भएकोले आवद्धताका आधारमा वद्ध चरित्रका रूपमा रहेको छ ।

सहायक पात्रहरूमा नानी र केशवरहेका छन् । जसमा छोरीले म पात्रलाई कल्पनाबाट विउँभइ वास्तविकता तिर ल्याउन खोजेकी छ भने केशवले वास्तविकताबाट कल्पना तिर लान खोजेको छ । यसरी यी दुई पात्रहरूले म पात्रलाई बीचमा उभ्याइ राखेको पाइन्छ । त्यसैले यी दुई पात्रहरूमा नानी मञ्चीय पात्र रहेकी छ र केशव मञ्चीय नभएर पनि वद्ध चरित्रका रूपमा रहेको छ । त्यसैगरी गौण पात्रमा म पात्रको लोग्ने गोपाल रहेको छ जसलाई कथाकारले नाम मात्र लिएको छ । ऊ नेपथ्यका चरित्रका रूपमा रहेको छ ।

४.२.३.३ परिवेश

प्रस्तुत कथामा बाह्य परिवेशको प्रस्तुति भिन्नो रूपमा रहेको र पात्रको आन्तरिक परिवेशलाई पूर्ण रूपमा समेटिएको छ । प्रस्तुत कथामा म पात्र नीराले आफ्नो पूर्व प्रेमीलाई सोच्नेक्रममा कथाको कथानक शुरु भएर सोच्नेक्रममा नै कथाको अन्त्य पनि भएको छ । त्यसैले

स्थान विशेष परिवेशको प्रस्तुति भएको पाइदैन । म पात्रले आफूले प्रेम गरेको प्रमीलाई सोच्नेक्रममा नानीले चिच्याएर रुँदा भस्किएको, आफूले मननपराएको लाग्नेबाट जन्मेको नानीले आमा भन्दा मन नपर्नु, बारम्बार प्रेमी केशवलाई सोच्नु र कल्पनामा हराउनु, नानीबाट वास्तविक दुनियाँमा फर्कनु जस्ता कुराले चरित्रको आन्तरिक मानसिक परिवेशको प्रस्तुत भएको छ भन्न सकिन्छ ।

४.२.३.४ दृष्टिविन्दु

प्रस्तुत कथाको प्रारम्भदेखि अन्त्यसम्म म पात्र अथवा नीराको सक्रिय भूमिका रहेको छ । कथामा कथावाचक आफैँ म पात्रको रूपमा उपस्थित भएको छ । कथाका सबै घटनाहरू कथावाचक स्वयम् म पात्रका रूपमा उपस्थित भएर अभिव्याक्त गरेको छ । त्यसैले कथामा प्रथम पुरुष आन्तरिक अन्तर्गतको केन्द्रीय दृष्टिविन्दु पट्टि यस कथामा अंगालिएको छ ।

४.२.३.५ उद्देश्य

यस कथामा मानिसको सबै भन्दा मन परेको मान्छे र आफूले माया गरेको मान्छे आफ्नो जिन्दगीमा नभइदिदा जीवन जीवनभर नै अधुरो र खल्लो अनुभव भैरहन्छ । त्यस बीचमा जति खुसी आए पनि खुसी नलाग्नु र आफ्नो प्यारो मान्छेको निम्ती बर्षौँ किन नबितोस उसको लागि कही न कही मनको एक कुनामा जग्गा खाली हुँदो रहेछ, कता कता यसको लागि प्रतिक्षा हुँदो रहेछ भन्ने कुरा देखाउनु यस कथाको उद्देश्य देखिन्छ । अर्को कुरा जीवनमा एउटा ठोस निर्णय लिन नसक्दा जिन्दगीमा कहिल्यै खुसी हुन सकिन्न भन्ने कुरालाई पनि देखाएको छ ।

४.२.३.६ भाषाशैली

साना-साना र पूर्ण वाक्यहरूको प्रयोग गरी संमरणात्मक शैलीमा लेखिएको प्रस्तुत कथाको भाषा सरल, सरस र स्वभाविक रहेको देखिन्छ । यस कथामा कुनै उखानको प्रयोग भएको पाइदैन भने केही विम्वहरूको प्रयोग भएको पाइन्छ । 'तिमीलाई सिगार्न इन्द्रेणीको सातपाटेफरिया, हरियो वनको हरियाली पछ्यौरी, शिरमा कलकबन्दी हिमको सेतो टाकुरा, ओठमा प्रभातको लालीकिरण, निधारमा चन्द्रमाको टिको मृगकोसे आँखामा गाजल, कोइलीकेशमा रजनीको सितारा भल्काउन त्यही केशको चलोमा लाली गुँरास लाइदिन' आदि जसले गर्दा कथामा थप सुन्दरता थपेको छ ।

प्रस्तुत कथामा चिच्याइ-चिच्याइ, राम्रा-राम्रा, कहिले-कहिले, भित्ता-भित्ता जस्ता द्वित्व व्युत्पन्न शब्दको प्रयोग भएको छ भने नै,भै,र जस्ता निपातको पनि प्रयोग भएको छ ।

४.२.४ विस्थापित

यस कथाको विश्लेषण निम्न प्रारूप (कथानक, पात्र वा चरित्र, परिवेश, दृष्टिविन्दु, उद्देश्य भाषाशैली)का आधारमा तल गरिएको छ ।

४.२.४.१ कथानक

म पात्रले धेरै गीत गाइसकेको र अब गीत नगाउने अथवा गीत गाउन असमर्थ भए भै अनुभव गर्न पुगेकोबाट कथानक शुरु भएको छ । तर पनि दुई चार हरप देख्ने बित्तिकै संगीत भर्न मन लाग्छ म पात्रलाई । यसरी म पात्र रातको एकान्तमा विउँझिएर व्याथाहरूलाई विउँझाइरहन्छ । मनलाई शान्ति दिइ निदाउने कोशिस गर्छ तर निद्रा पट्टकै लाग्दैन । उसलाई यो समस्या सबै सपना भैइदिए हुन्थ्यो जस्तो लाग्छ र सोचन पुग्छ यो समस्याहरू संग लडिरहेको । म पात्रलाई लाग्छ हारेर पनि बाँच्न सक्नु शायद यही नै जिन्दगी होला । म पात्र भोली आउने बिहान त केही सुनौलो होला कि भनेर सोचन पुग्छ तर सोचे जस्तो बिहान कहिल्यै भैदिदैन । जिन्दगी बिताउन साधारण भन्दा साधारण आवश्यकता त पूरा हुनु पर्छ जीवन जिउनको लागि त्यो पनि छैन अनि कसरी बाँच्ने सोचन थाल्छ । उसले यही पेट वा भोकको निमित्त छाती फुटाएर गीत गाउँछ तर पनि उसले आफ्नो अनि आफ्नो परिवारको भोक मेट्न सक्दैन त्यसैले ऊ छटपटाइरहन्छ ।

त्यसैकममा म पात्रलाई आफ्नो स्वास्थ्यी सुमिलाको याद आउँछ, जो विरामी भएको धेरै भैसकेको छ । उसको निम्ती औषधी किन्ने क्षमता पनि छैन र आफै सोचन थाल्छ, किन आएकी होला म संग जसले उसको निम्ती औषधी किन्न पनि सक्दैन यो सोचेर म पात्र सडकको एउटा ल्यामपोष्ट भएर उभिदिन्छ, त्यो ल्यामपोष्ट जो वर्षौंदेखि घामको चर्काइहरू सहेर, बिहानीको कुहिरो थामेर, धूवा धुलो र कयौं किटाणु निलेर । त्यसैले एउटा निष्कर्षमा पुग्न नसकेर रक्सी पिएर सबैलाई भुल्न खोजी रहन्छ । तर त्यसमा पनि स्वास्थ्यीको विरामी अनुहारले अभै पिडा थप्न पुग्छ । हरेक रक्सी पिएको भोली पल्ट उसले सुमिलालाई कस्तो छ भनि सोध्दा सुमिलाको दिनमा अलिक निको हन्छ कि भन्ने जवाफले भन पिडाबोध हुन पुग्छ । म पात्र रक्सीले मातेको हरेक रात सबैलाई कराउँछ । यसरी कराएको भोली पल्ट सुमिलाले उसको अनुहार हेर्दिनन् तर पनि ऊ सुमिलालाई माया गरिरहन्छ । म पात्र फेरी सोचन पुग्छ, आफ्नो परिवारको पेट भर्न नसक्ने आफ्नो कलाकारिता र अब म गीत गाउने छुइन र भोको पेटलाई पनि कराउन थाल्छ । युग युग निलेर पनि भोको छस् अब तँ सदा भोको नै हुन्छस् भन्दै कथानक को अन्त्य भएको छ । कथानक रैखिक ढाँचामा नभएर घुमाउरो वृत्तकार्य ढाँचामा रहेको छ ।

४.२.४.२ पात्र वा चरित्र

प्रस्तुत कथाको प्रमुख म पुरुष पात्र हो र सहायक पात्र स्वास्थ्यी सुमिला रहेकी छ, भने गौण पात्रका रूपमा बाबाहरू रहेका छन् । कथाको आरम्भदेखि अन्त्यसम्म म पात्रको सक्रिय भूमिका रहेको छ । उसले गीत गाएर थोरै पैसा कमाउनु, त्यस पैसाले जिन्दगीमा साना-साना आवश्यकता पुरा नहुनु, म पात्रलाई आफ्नो परिवारको साधारण आवश्यकता पुरा गर्न नसकेकोमा अफसोच हुनु, आफ्नो स्वास्थ्यीको औषधी किन्न सक्ने क्षमता आफूमा नहुनु, रक्सी पीउनु, कति गर्दा पनि भर्न नसकिने यो भोको पेटसँग रिसाउनु जस्ता सम्पूर्ण कार्यव्यापार म पात्रबाट सम्पन्न हुनुले म पात्र मञ्चीय पात्रको रूपमा रहेको देखिन्छ । स्वभावका आधारमा स्थिर पात्रको रूपमा रहेको छ, भने म पात्रलाई निकाल्दा कथानक बिग्रन सक्ने भएकोले आवद्धका आधारमा वद्ध चरित्रका रूपमा देखिन्छ ।

सहायक पात्रका रूपमा म पात्रको स्वास्थ्यी सुमिला रहेकी छ । उनी म पात्रको विरामी स्वास्थ्यीको रूपमा रहेकी छ । जसले गर्दा म पात्रलाई भन पिडा हुन पुगेको छ । यसरी सुमिलाले कथानक अघि बढाउन सहयोग पुऱ्याएकोले सुमिला मञ्चीय पात्रका रूपमा रहेकी छ । गौण पात्रका रूपमा बाबाहरू रहेका छन् । जसलाई म पात्रले नाम मात्र लिएका छन्, नेपथ्यकालीन चरित्रको रूपमा आएका छन् ।

४.२.४.३ परिवेश

प्रस्तुत कथाको परिवेश चरित्रको आन्तरिक मानसिक परिवेशको चित्रण शसक्त रूपमा रहेको छ, भने बाह्य परिवेश थोरै देखा परेको छ । जसमा शहरिया परिवेश हो भन्न सकिन्छ । बाह्य परिवेशमा गीत गाउनु तर पनि केहि गर्न नसक्नु, सडकको ल्याम्पोस्ट, बोर्डिङ्ग जस्ता कुराहरूले शहरिया परिवेशको चित्रण पाइन्छ, भने कथाको शुरुवात नै म पात्रले सोचन थालेको देखि शुरु भएको छ । आफूले एउटा लोग्ने भएर पनि परिवारको निम्ती केही गर्न नसकेको कुराले पिरोली रहेको अवस्था कथाको घटनाहरू प्रस्तुत भएकाले पात्रको आन्तरिक मानसिक परिवेशको चित्रण प्रस्तुत भएको पाइन्छ ।

४.२.४.४ दृष्टिविन्दु

प्रस्तुत कथामा प्रारम्भदेखि अन्त्यसम्म म पात्रको सक्रिय भूमिका रहेको छ । कथावाचक नै म पात्र रहेको छ । कथानकका सबै घटनाहरू कथावाचक स्वयम म पात्रका रूपमा उपस्थित भएर अभिव्यक्त गरेको छ । त्यसैले कथामा प्रथम पुरुष आन्तरिक अन्तर्गतको केन्द्रीय दृष्टिविन्दु पद्धति यस कथामा अंगालिएको छ ।

४.२.४.५ उद्देश्य

प्रस्तुत कथामा मानिसले चाहेर पनि गर्न नसकेको अवस्थामा उसको जीवनमा कसरी निराशा छाउँछ र ऊ रक्सीको साहारा लिन पुग्छ । जीवनमा गर्न चाहेर केही गर्न सकेन भने मानिसमा निराशा उत्पन्न भई मृत्युलाई पनि अंगाल्न पुग्छन् भन्ने कुरालाई देखाउनु यस कथाको उद्देश्य रहेको छ ।

४.२.४.६ भाषाशैली

यस कथाको भाषाशैली अलङ्कारयुक्त नभएर साधारण पाठकका लागि पनि बोधगम्य, सरल, सरस र स्वभाविक रहेको छ । छोटो छोटो वाक्यहरूको प्रयोग गरी संवादात्मक शैलीको प्रयोग गरिएको छ । शहरिया परिवेश र चरित्रको आन्तरिक मानसिक परिवेशमा लेखिएको यस कथामा कुनै किसिमको विम्ब, अलङ्कारहरूको प्रयोग भएको पाइदैन । प्रस्तुत कथामा भैं, पो, ए, त, की, र, खै जस्ता निपातको प्रयोग भएको छ भने कहिले-कहिले, किन-किन, युग-युग जस्ता द्वित्व व्युत्पन्न शब्द र भतभत जस्ता अनुकरणात्मक शब्दको प्रयोग भएको छ । त्यसैगरी अफसोच, डाक्टर, प्रेस्कप्सन, ल्याम्पोस्ट, बोर्डिङ्ग जस्ता आगन्तुक शब्दहरूको प्रयोग गरिएको छ ।

४.२.५ रामुकाका

यस कथाको विश्लेषण निम्न प्रारूप (कथानक, पात्र वा चरित्र, परिवेश, दृष्टिविन्दु, उद्देश्य भाषाशैली)का आधारमा तल गरिएको छ ।

४.२.५.१ कथानक

म पात्र उठ्नुभन्दा पहिले नै रामुकाका उठिसकेको हुन्थ्यो भन्दै कथानक शुरु भएको छ । चाँडो उठ्नु रामुकाकाको सधैंको कुरा हो । म पात्रलाई थाहा भएदेखि ऊ चाँडै उठ्दै आइरहेको छ । म बिहान चाडै उठेर आफ्नो कोठाबाट निस्कदा रामुकाका चुरोटको धूवाँमा एउटा गम्भिर सोचाइमा सोचिरहेको हुन्छ । तर म पात्रलाई रामुकाकाको आँखा र उसको टोलाई नै गम्भिर लाग्छ । म पात्र त्यहाँ आएको शुरु शुरुतिर सोधेको पनि थियो । रामुकाका त्यस चुरोटको धूवाँमा के छ ? तर रामुकाकाले प्रश्नको उत्तर नदिएर उल्टो प्रश्न गर्न पुगेको छ - 'मारुवी तिमी सधैं किन निदाउनु अगाडि नै विउँभन्छौ र हाँस्नु अगाडि नै रुन्छ्यौ ।' म पात्रलाई रामुकाकाको यो कुरा सुनेर बेस्सरी गाली गर्न मन लाग्छ । उसलाई मेरो घाउ कोट्याउन के खाँचो तर म पात्रले सोधेको कुराले पनि रामुकाकाको घाउ बल्केको हुन सक्छ भनि सम्झन पुग्छे । सायद घाउ दुख्यो होला, रामुकाका सबैको काका भएर बसेको छ । ऊ सबैको काका कहाँबाट आयो कसरी आयो सायद म पात्रले आफू जस्तै मारुवी दिदी भएर कतैबाट आएको हो कि ! म पात्र आफू पनि मारुवी दिदी भएर यो टोलमा बाँचेको कुरा सोच्छे । कहिल्ये काहि म पात्रलाई पनि पातलो मिमिरे संझना आउँछ तर पनि सम्झन चाहदैन एउटी मारुवी दिदी नै भएर यो जिन्दगीको अन्त । म पात्रले बिसन खोजेको कुरा म पात्रले उसलाई सम्झाइदिन्छ - रामुकाका तिमी कहाँबाट आयौ ? जवाफमा रामुकाकाले - मारुवी दिदी तिमी के रिडीबजारबाट आएकी हो ? म पात्रले दुङ्गा भएर उसलाई नियाली रहन्छ, की रामुकाकाले उसलाई यति अग्लो पहाडबाट घचेटि दियो कि उसले कल्पना पनि गरेकी थिइन । म पात्रलाई रामुकाकालाई फेरी हेर्नै साहस भएन । म पात्र डराउन थालेकी छ । यो गाउँमा बसाएको सानो संसार पनि कतै उठाउनु पर्‍यो भने तर फेरी म पात्रमा एउटा सानो द्विध विश्वास जन्मन्छ, हो मेरो सानो संसार यही बस्छ यही मर्छ पनि भन्ने । म पात्रले रामुकाकालाई भगाउन खोज्छे तर सकिदैन । किन कि म पात्र रामुकाकाको आफ्नो जस्तो कथा ब्याथा होला उसले पनि यही आएर रामुकाका बनेको होला भन्ने सोचन पुग्छे । यहाँ आएर एकछिन चैनको श्वास फेरेकी छ म पात्रले । उसको कोही छैनन् यहाँ खुइलिएको यौवन खुम्चिएको अनुहार र टाटेपाटे भएको एउटा अतीत लिएर । सडकमा बसहरूको आवतजावत, कयौ बस आउँछन् जान्छन् यस्तै एउटा बसले मारुवीलाई यहाँ पुऱ्याएको थियो । यसरी म पात्र अथवा मारुवीले आफ्नो अतीत सम्झन पुग्छे र फेरी रामुकाकालाई देखिदिन्छे, म पात्रलाई

रामुकाकासँग डरलाग्न थालेको छ र अब रामुकाकालाई कहिल्यै प्रश्न नगर्ने निश्चय गर्छे र नबोल्ने पनि । यसरी कथाको कथानकको अन्त्य भएको छ ।

कथानक सिधा रैखिक ढाँचामा नभएर घुमाउरो वृत्तकार्य ढाँचा रहेको छ ।

४.२.५.२ पात्र वा चरित्र

प्रस्तुत कथाको प्रमुख पात्र म अथवा मारुवी हो भने सहायक पात्रका रूपमा रामुकाका रहेको छ । प्रस्तुत कथामा प्रमुख म पात्र नारी पात्र हो । कथानकको प्रारम्भदेखि अन्त्यसम्म म पात्रको सक्रिय भूमिका रहेको छ । कथामा घटेका अधिकांश घटनामा म पात्रको उपस्थिति रहेको छ । म पात्रले रामुकाकालाई सधैं चाँडै उठेको देख्नु, रामुकाकाले उठाएको चुरोटको धूवा सँग उसको सम्बन्ध सोध्नु, रामुकाकाको जवाफबाट म पात्रले आफ्नो अतीत सम्झन पुग्नु, म पात्रलाई आफ्नो जिन्दगी र रामुकाकाको जिन्दगी उस्तै उस्तै लाग्नु जस्ता कार्यब्यापारहरू म पात्रबाट सम्पन्न हुनुले म पात्र आसन्नताका आधारमा मञ्चीय पात्र रहेका देखिन्छ, भने कथानकको शुरुदेखि अन्त्यसम्म म पात्रको स्वभाव एउटै रहेकोले स्वभावका आधारमा स्थिर पात्रका रूपमा रहेको छ र म पात्रलाई कथानकबाट भिक्दा कथानक बिग्रने भएकोले आवद्धताका आधारमा वद्ध चरित्रको रूपमा रहेको छ ।

सहायक पात्रका रूपमा रामुकाका रहेको छ । जसले पनि म पात्र जस्तै एउटा छुट्टै कथा ब्याथा बोकेको पात्र हो । अथवा म पात्रलाई उसको वास्तविकता सम्झन बाध्य बनाउने पात्रको रूपमा आएको छ । म पात्रको प्रश्नले रामुकाकाको कता कता ब्याथा पनि बल्झिन पुगि म पात्रलाई कथाब्याथा एउटै भन्न खोजेको पाइन्छ तर त्यसलाई नकोट्याउन आग्रह गरेको छ । रामुकाका जस्को कारण कथानक अघि बढेको छ । त्यसैले रामुकाका मञ्चीय र वद्ध चरित्रको रूपमा रहेको छ ।

४.२.५.३ परिवेश

प्रस्तुत कथामा सहरिया परिवेशको चित्रण रहेको पाइन्छ, भने यस कथामा चरित्रको आन्तरिक मानसिक परिवेशको पनि चित्रण रहेको पाइन्छ । सडकमा बसको आवत जावत, कोठा अथवा बहाल भन्ने शब्दहरूको प्रयोगले सहरिया परिवेशको चित्रण रहेको बुझिन्छ । कथाको कतिपय ठाउँमा म पात्रले आफ्नो बारेमा र रामुकाकाको बारेमा सोचेर पनि कथानक अघि बढाएको छ । त्यसैले यस कथामा आन्तरिक र बाह्य दुवै परिवेशको चित्रण भएको पाइन्छ ।

४.२.५.४ दृष्टिविन्दु

प्रस्तुत कथाको प्रारम्भदेखि अन्त्यसम्म म पात्रको सक्रिय भूमिका रहेको छ । म पात्र आफै कथावाचकको रूपमा उपस्थित भएको छ । कथाका सबै घटनाहरू कथावाचक स्वयम् म पात्रको रूपमा उपस्थित भएर अभिव्याक्त गरेको छ । कथाको प्रमुख पात्र मले जीवनका सुख दुःख सबै आफै प्रस्तुत गरेकाले प्रथम पुरुष आन्तरिक अर्न्तगतको केन्द्रीय दृष्टिविन्दु पद्धति अंगालिएको छ ।

४.२.५.५ उद्देश्य

सबै मानिसको आ-आफ्नो कथा ब्याथा हुन्छ । त्यसमा कसैले देखाएर हिँड्छ, कसैले देखाउँदैन फरक यति नै हुन्छ । अरूको जीवन जसरी चलेको होस त्यसलाई चासोको विषय बनाइ उसको पीडालाई कोट्याउनु हुन्न भन्ने कुरालाई देखाउनु नै यस कथाको उद्देश्य देखिन्छ ।

४.२.५.६ भाषाशैली

प्रस्तुत कथामा वर्णनात्मक तथा संवादात्मक भाषाशैलीको प्रयोग भएको छ । भाषाशैली अलङ्कार युक्त नभएर साधारण पाठकका लागि पनि बोधगम्य, सरल, सरस रहेको छ । छोटो-छोटा वाक्यहरूको प्रयोग गरी संवादात्मकशैलीको प्रयोग भएको छ । यस कथामा कुनै उखान वा विम्वको प्रयोग भएको पाइदैन । कथामा र, नै, भै, कि जस्ता निपातको प्रयोग भएको छ भने पहिल्ये पहिल्ये जस्ता द्वित्व व्युत्पन्न शब्दको पनि प्रयोग भएको छ ।

४.२.६ मानिस एउटा मृत्यु कुरिरहन्छ

यस कथाको विश्लेषण निम्न प्रारूप (कथानक, पात्र वा चरित्र, परिवेश, दृष्टिविन्दु, उद्देश्य भाषाशैली)का आधारमा तल गरिएको छ ।

४.२.६.१ कथानक

मलाई लाग्छ लहरहरू संग कुनै सम्बन्ध छैन भन्दै कथानक शुरु भएको छ । म पात्रलाई लहरहरू संग कुनै सम्बन्ध छैन । एकलो वातावरणमा आफूलाई बाधि राख्न चाहन्छ । त्यसमा म पात्रलाई निकै खुसी लाग्छ अनि निको पनि लाग्छ । म पात्र आफैलाई आफ्नो चाहना अनौठो लाग्न थाल्छ जस्तै कुहिरोले छोपेको बिहान जस्तो । किन हो किन त्यस काँडाको बिभाउनुबाट म पात्र कहिल्यै फुत्कन सकिरहेको हुँदैन । म पात्रलाई भ्यालको पर्दाहरूले तर्साउन लागे जस्तो लाग्छ । म पात्रलाई भित्ताका लुगाहरू एकनासले टोलाई रहनु र मैलिनुमा कुनै सम्बन्ध रहे जस्तो लाग्दैन । त्यसैक्रममा म पात्रको आँखा टेबलमा राखेको अंखोरामा पर्छ र सोच्छ, त्यसमा पानी छ वा छैन पनि अथवा कसले राख्यो होला र ? आफै सम्भन पुग्छ । म पात्र एउटा निरर्थक हुड्का बनिरहेको हुन्छ र जीवनमा शून्यता प्यारो लाग्न थालेको छ तर फोनको घण्टीले उसलाई बिउँझाइ दिन्छ । म पात्रलाई फोन उठाउन पनि मन लाग्दैन तर दोस्रो घण्टीले फोन उठाउन कर लाग्छ । फोनमा सुनेको आवाज कता कता चिनेको जस्तो र फोनमा गरेको प्रश्नले म पात्रलाई रिस उठ्छ । आखिर को हो मेरो अवस्थाको जानकारी राख्ने भनेर फोन बजारेर राख्न पुग्छ ।

म पात्र सोच्दा साच्चै आफ्नो अनौठो व्यावहार प्रस्तुत गरेको छ । म पात्रले लुगामा आगो लागि रहेको देख्छ, खरानी उडेर आँखा बिभाइ रहेको भक्तभक्ती पोलिरहेको तर एकै छिन पछि यस्तो केही नभएको र म पात्रलाई आफ्नो मुटुमा भएको जस्तो लाग्छ, धर्तीमा हिँउ जमे जस्तो तर पानी पनि जस्तो, कस्तो अनौठो सपना देखे जस्तो लाग्छ म पात्र आफैलाई । म पात्रलाई सागरको समिपता पाएर पनि मरुभूमिको प्यासमा छटपटाइरहेको जस्तो लाग्छ । कहिले कहिले म पात्र सपनामा अथवा विपनैमा पनि हाँसी दिन्छ । त्यसैकारण उनीहरूले म पात्रलाई शंकामा प्राय कोठैमा थुनि राख्छन् तर म पात्रलाई कोटामा थुनिएर मर्ने इच्छा छैन, आफू मरेकोमा कोही नरोओस, बाँचेकोमा कोही नहाँसोस जस्तो लाग्छ । आफ्नो हृदयमा ताल्चा मारेर केही कुरालाई पस्न नदिऊ जस्तो लाग्छ । प्रत्येक बन्नु र बिग्रनुलाई लिएर सोचिरहन्छ म पात्र अथवा संसार सबै बिग्रिएको पाउँछ । बिग्रनुमा सबै रोएको नै पाउँछ । सबैले सपनामा घर बनाउँछन्, सपनामा जागिर खान्छन् तर विपना कसैको बनेको छैन जस्तो लाग्छ म पात्रलाई ।

अस्ति भर्खर पल्लो घरको माइला दाइले जूवामा थुप्रै पैसा जितेर ल्याएको थियो र त्यो पैसाले उसले घर बनाउने, पसल खोल्ने योजना बनाएको थियो । तर त्यो पैसा जसरी आयो त्यसरी नै गयो पनि अनि घरमा भगडा शुरु हुन थाल्यो । मानिस जताबाट पनि बिग्रनु मात्र छ । यहाँ हरपल हर क्षण मानिसलाई पीरै मात्र छ । सुखको श्वास फेर्न सक्दैन केवल स्याँउ स्याँउती कीरा लागेको घाउ लिएर मानिस बाँचिरहेको हुन्छ र एउटा मृत्यु कुरिरहन्छ । म पात्रलाई आफू जस्तै सबै मानिसहरूको पनि स्वर्णिम सपनाहरूको हत्या भएको हुनु पर्छ । त्यस कारण म पात्रले हिजो आज एउटा यस्तो सपना देखे गछ जहाँ म पात्र हुन्छ र म पात्रको देवता हुन्छ जसको हर बिहान हर साँझ पुजा गछ र निर्णय लिन पुग्छ यो सपना म जसरी पुरा गछु तर मेरो सपना माइला दाइको घर बनाउने पसल खोल्ने । जस्तो हुँदैन । जिन्दगी जीउनु पनि बाँकी रहेको अनभव गर्न पुग्छ । यस कथाको कथानकको अन्त्य भएको छ ।

यस कथामा घटनाहरू बेग्ला बेग्लै छन् र बेग्ला बेग्लै रूपमा प्रस्तुत भएको छन् । प्रत्येक घटनाहरूबाट एउटा सिङ्गो कथा बनेको छ । त्यसैले प्रस्तुत कथा विनिर्माणशैलीमा रहेको पाइन्छ ।

४.२.६.२ पात्र वा चरित्र

प्रस्तुत कथामा प्रमुख म पात्र हो भने सहायक पात्रको रूपमा माइला दाइ रहेको छ । कथानको प्रारम्भदेखि अन्त्यसम्म म पात्रको सक्रिय भूमिका रहेको छ । कथाको अधिकांश घटनामा

म पात्रको उपस्थिति रहेको छ । यस कथामा प्रमुख म पात्र कथानकको शुरुमा निस्सारताबोधले ग्रस्त छ अन्त्यतिर बाँच्ने जीवनमा सर्घष गर्ने आफ्नो सपना पूरा गर्ने सोच भएकोले स्वाभावका आधारमा गतिशील पात्रको रूपमा रहेको छ भने सम्पूर्ण कार्यव्यापार म पात्रको उपस्थितिबाट सम्पन्न भएकोले आसन्नताका आधारमा मञ्चीय पात्र हो र म पात्रलाई निकाल्दा कथानक विग्रने भएकोले आवद्धताका आधारमा वद्ध चरित्रको रूपमा रहेको छ । सहायक पात्र माइला दाइ रहेको छ । जसले जूवा बाट ल्याएको पैसाले घर बनाउने पसल खोल्ने सपना देखेको सपनामा नै सिमित भएर गएको छ । यस कथामा कथानक अघि बढाउन सहयोग पुऱ्याएको छ । माइला दाइ मञ्चीय चरित्रको रूपमा रहेको छ ।

४.२.६.३ परिवेश

प्रस्तुत कथामा पात्रको आन्तरिक मानसिक परिवेशको चित्रणका साथै शहरिया परिवेशको चित्रण रहेको छ । प्रस्तुत कथाको कथानकको शुरुबाट नै म पात्रले आफ्नो सोचाइको कुराहरूबाट शुरु गरेको छ । एकलै एकलै रहनु, एकलो वातावरण निको लाग्नु, विपनामा नै अनेक किसिमको सपना देख्नु, कसैको सपना पुरा नभएको सोच्नु र आफ्नो सपना जसरी पनि पुरा गर्ने अठोट लिनु जस्ता कुराहरूले चरित्रको आन्तरिक मानसिक परिवेशको चित्रण रहेको पाइन्छ । भने घरको पर्दा, घरको कोठा, टेलीफोन र माइला दाइको ठूलो घर बनाउने र पसल खोल्ने सपना आदिले शहरिया परिवेशको चित्रण भएको पाइन्छ ।

४.२.६.४ दृष्टिविन्दु

प्रस्तुत कथाको प्रारम्भदेखि अन्त्यसम्म म पात्रको सक्रिय भूमिका रहेको पाइन्छ । कथामा म पात्र आफै कथावाचकको रूपमा उपस्थित भएको छ । कथाका सबै घटनाहरू कथावाचक स्वयम् म पात्रका रूपमा उपस्थित भएर अधिव्यक्त गरेको छ । त्यसैले यस कथामा प्रथम पुरुष आन्तरिक अन्तर्गत केन्द्रीय दृष्टिविन्दु प्रयोग भएको पाइन्छ ।

४.२.६.५ उद्देश्य

प्रस्तुत कथामा हरेक मानिसले सपना देख्छ र देखेको सपना सबै पूरा हुँदैन तर मानिसको सानो भन्दा सानो इच्छा चाहना पुरा नहुँदा मानिस पागलको स्थिति पुग्छ सक्छन् । मानिसले आफ्नो इच्छा चाहना वा देखेको सपना पुरा नहुँदा आफूलाई कमजोर बनाउनुको सट्टा यो सपना जसरी भए पनि पुरा गर्छु भनेर द्रिढ विश्वास लिनु पर्छ एकदिन पुरा हुन्छ भन्ने सोच राखेर अघि बढ्न पर्छ भन्ने सन्देश दिनु यस कथाको उद्देश्य हो ।

४.२.६.६ भाषाशैली

प्रस्तुत कथा विनिर्माण शैलीमा लेखिएकोले कथा सिधा सरल नवगेकोले अलिकति जटिल जस्तो देखिन्छ । तापनि पाठकका लागि रोचक र कौतुहल पूर्ण नै रहेको छ । समग्रमा भन्नु पर्दा भाषा सरल र स्वाभाविक रहेको नै देखिन्छ ।

प्रस्तुत कथामा एकलो-एकलो, निकै-निकै, के-के, कता-कता, विस्तार-विस्तार, चिच्याइ-चिच्याइ, कहिले-कहिले जस्ता द्वित्व व्युत्पन्न शब्दको प्रयोग भएको छ भने भतभत, परपर जस्ता अनुकरणात्मक शब्द र , र पो, भै, त जस्ता निपातको प्रयोग भएको छ ।

४.२.७ वातावरण

यस कथाको विश्लेषण निम्न प्रारूप (कथानक, पात्र वा चरित्र, परिवेश, दृष्टिविन्दु, उद्देश्य भाषाशैली)का आधारमा तल गरिएको छ ।

४.२.७.१ कथानक

खै के छ र त्यहाँ खै म त केही पनि पाउँदिन भन्दै कथानक अघि बढेको छ । तर हैन, एउटा नाङ्गो रुख उभिएको छ । बुढेस कालमा एकिलएको मान्छेको अनुहार लिएर, औसीको रातको सपना लिएर । त्यो रुखको हाँगाविँगा कतै पनि फैलन पाएन सँधै आकाश छुने लामो अग्लाई लिएर उभिरहेको छ । म पात्रले सँधै त्यस्तै देखिरहन्छ अरू केही पाउँदैन । म पात्रलाई अचानक लाग्छ म के सोचिरहेछु मलाई के मतलब त्यसको कुनै पनि अवस्थाको, त्यो बुढो होस या तरुनो मलाई के छ र ? तर अरू थुप्रै रुखहरू उग्रिएको देख्दा म पात्रलाई रहर जागेर आउँछ कि सँधै ती

रुखहरू जस्तै ठिङ्ग उभिएर आकाश ताकिरहुँ । म पात्रले एउटा काग रुखको टुप्पोमा बसेर कराइ रहेको देख्छ । विरलको स्वरले र लाग्छ कागको कराइले सँधै समाचार ल्याउँछ अरे भनि हामी कुरिरहन्छौ । तर म पात्रलाई कागको कराइसँग कुनै अर्थ छैन किन की मेरो को छ र ? र कस्को समाचार ल्याउँछ र न कोही परदेशमा न कोही गाउँमा भनि सोचन पुग्छ । म पात्रलाई हरिश दाइको छोरो याद आउँछ । जो परदेश गएको २८ वर्ष भयो के अतोपतो छैन । उसको लागि कुनै कागले समाचार ल्याएन । यसरी अनेक थरीका कुराहरू म पात्रको मनभरि उम्लिएर आउँछ । किनभने म पात्र न अफिस जान्छ ऊ त समय बिताउन सडक आँगनमा आँखा विछ्याइरहन्छ, किन की त्यही हेर्दा हेर्दै म पात्रको दिनहरू बित्थ्यो । यसरी कहिले सडकको मोटरहरू कहिले आँगनको केटाकेटीहरू खेलेको हेर्दै अनि साँझ परेपछि फेरी त्यही आफ्नो अर्ध्याँरो कोठा फर्किनु म पात्रको दिन चर्चा बनेको छ । तर त्यहाँ नैराश्य शिवाय अरु केही पाउँदैन । त्यसैले उसलाई आफ्नो जिन्दगी कहिल्यै च्यातेर फाल्न मन लाग्छ । यसरी कमशः जिन्दगी अब बुढो भैसकेको अनुभव हुन्छ । केशमा बादल छाइसकेको छ । एक दिन नदीको पानी धेरै माथि सम्म बढ्नेछ र जिन्दगीलाई सुस्तरी बगाइ लानेछ । पानीको चिसो भित्रभित्र भन्दै कथानकको अन्त्य भएको छ ।

कथानक आदि, मध्य र अन्त्यको श्रृङ्खलामा रहेको छ । म पात्रले बुढो रुख देख्नु, त्यसमा बुढेसकालको मानिसको चाउरिएको अनुहार देख्नु कथानकको आदि भाग हो र म पात्रले बुढो रुखलाई हेर्दा हेर्दै एउटा काग कराइरहेको देख्नु त्यस कागको कराइलाई लिएर सोचन पुग्नु कथानकको मध्य भाग हो र म पात्रलाई जिन्दगी त्यही सडक, घर आँगन हेरेर बितेको अनुभव हुन पुग्नु र आफ्नो जिन्दगी पनि त्यही बुढो रुख जस्तै नै भयो भन्दै सोच्नु पुग्नु कथानकको अन्त्य भाग हो । यसरी कथानक रैखिक ढाँचामा अधि बढेको छ ।

४.२.७.२ पात्र वा चरित्र

प्रस्तुत कथामा म पात्र प्रमुख पात्रको रूपमा रहेको छ र सहायक पात्रका रूपमा हरिश दाई र केटाकेटीहरू रहेका छन् भने गौण पात्रका रूपमा हरिश दाइको छोरो रहेको छ । प्रस्तुत कथाको प्रारम्भदेखि अन्त्यसम्म म पात्रको सक्रिय भूमिका देखिन्छ । कथामा घटेका अधिकांश घटनामा म पात्रको उपस्थिति रहेको छ । कथानकको शुरुदेखि अन्त्यसम्म एउटै स्वभाव प्रस्तुत भएकाले स्वभावका आधारमा स्थिर पात्रका रूपमा रहेको छ । सम्पूर्ण कार्यव्यापार म पात्रको उपस्थितिमा सम्पन्न भएकोले आसन्नताका आधारमा मञ्चीय पात्र हो भने म पात्रलाई कथानकबाट भिक्दा कथानक भत्किने भएकाले आवद्धताका आधारमा बद्ध चरित्रको रूपमा रहेको छ ।

सहायक पात्रहरूमा हरिश दाइ जसले म पात्रलाई सोचन बाध्य बनाएर कथा अधि बढाउन सहयोग गरेको छ भने केटाकेटीहरू जसले म पात्रको दिन बिताउन सहयोग गरेका छन् । त्यसैले मञ्चीय पात्रहरूको रूपमा रहेका छन् । भने गौण पात्रका रूपमा हरिश दाइको छोरो रहेको छ जो नेपथ्यकालीन चरित्रको रूपमा रहेको छ ।

४.२.७.३ परिवेश

प्रस्तुत कथामा शहरिया परिवेशको चित्रण रहेको छ । म पात्रले कोठाको मात्र कुरा गर्नु, काम नभएर दिनभरि सडकको मोटर र मान्छेको आवतजावत हेरेर टोलाई रहनु आदिले शहरिया परिवेशको चित्रण पाइन्छ ।

४.२.७.४ दृष्टिविन्दु

प्रस्तुत कथाको प्रारम्भदेखि अन्त्यसम्म म पात्रको सक्रिय भूमिका रहेको छ । कथामा सबै घटनाहरू कथावाचक स्वयम् म पात्रका रूपमा उपस्थित भएर अभिव्यक्त गरेको छ । कथाको प्रमुख पात्र म ले जिन्दगीलाई एउटा बुढो रुख सँग दाँज्दै कथानक प्रस्तुत गरेकोले प्रथम पुरुष आन्तरिक अन्तर्गतको केन्द्रीय दृष्टिविन्दु पद्धति यस कथामा अंगालिएको छ ।

४.२.७.५ उद्देश्य

जीवनको आसा र निरासा दुई पाटोहरूलाई प्रस्तुत गरी मानिसले सोचेको जस्तो नभइ दिदा निरासाले जीवनलाई छोपेर उद्देश्य बिहिन बनाउँदै लैजान्छ र मानिसको जीवन पनि एउटा

रुख जस्तो हो जो उम्रन्छ बुढो हुन्छ र मर्छ भन्ने कुरालाई देखाइएको छ । यसलाई प्रस्तुत गर्नु नै यस कथाको उद्देश्य रहेको छ ।

४.२.७.६ भाषाशैली

यस कथामा वर्णनात्मक भाषाशैलीको प्रयोग गरिएको छ । यस कथामा छोटो छोटो वाक्यहरूको प्रयोग भएको छ । शहरिया परिवेशको चित्रण भए पनि पाठकका लागि बोधगम्य, सरल , सहज र स्वभाविक किसिमको रहेको छ । यहाँ केही उखानको प्रयोग भएको छ । काग कराउँदा समाचार ल्याउँछ भन्ने कुराको प्रयोग भएको छ । भने यहाँ मानिसको जिन्दगीलाई एउटा बुढो रुखसँग तुलना गरी कथाको शुरुवात गरेकाले प्रतीकको रूपमा बुढो रुख आएको छ र प्रतीकको प्रयोग भएको छ । प्रस्तुत कथामा आफ्ना-आफ्ना, भित्र-भित्र जस्ता द्वित्व व्युत्पन्न शब्द र खै, नि, पो, र, त जस्ता निपातको प्रयोग पनि भएको छ ।

४.२.८ बन्धन

यस कथाको विश्लेषण निम्न प्रारूप (कथानक, पात्र वा चरित्र, परिवेश, दृष्टिविन्दु, उद्देश्य भाषाशैली)का आधारमा तल गरिएको छ ।

४.२.८.१ कथानक

अध्याँरो मैले चाहेकी पनि हैन तैपनि त्यो अध्याँरो भित्र मैले के पाउन खोजे र के पाउन चाहे त्यो म बुझिन भन्दै कथानक शुरु भएको छ । म पात्रलाई अध्याँरोमा केही पाउन खोजेर पश्चताप लागि रहेको छ । आफ्नो गलति जस्तो पनि लाग्दैन । आफू जस्ता धेरै पश्चताप गर्न खोज्छन् । म पात्रको अगाडिको घुमाउरो बाटोले घुम्दै घुम्दै जिन्दगीको प्राय सबै जसो भागलाई छोडसकेको छ । अब कतै पनि सजिलो बाटो छैन । अब यस्तो लाग्न थालेको छ सबै असजिलो । म पात्रलाई साँगुरो जेलखाना मन पर्न थालेको छ । जहाँ कसैलाई देख्न नसकियोस, केही सुन्न नसकियोस, तर यो सम्भव छैन तर पनि यही अध्याँरो स्वीकार छ । धर्मको नाममा सेवा गर्न चाहन्छन् जसबाट आफूले प्रेम दिन सकुँ र अरूबाट पनि पाइयोस । म पात्रलाई आफूले अरूलाई माया गर्न सकेकोमा आफूमा गौरव गर्छे । म पात्रलाई अरूले पनि माया गर्छन् तर बिना रस बिना माधुर्य अथवा कही नभएको माया । म पात्रलाई अरूले सुनको पिंजरामा थुनेर उनीहरू गर्व गर्छन् तर म पात्र कति पनि खुसी हुन सकिदैन किन कि म पात्रले चाहेको जीवन त्यो होइन । म पात्रलाई आफू कस्तो पिंजरामा थुनिन आइपुगेछु भन्ने लागि रहन्छ र जसबाट निस्कँदा आफ्नो चिरपरिचित सबै वस्तु, बाटो र मानिस नौलो लाग्ने छ । म पात्र सधैं सिङ्गो आकाश आँखाले निलिरहेर त्यही आकाशको एक छेउलाई निल्न सकिरहेको हुन्छ जस्तो लागि रहन्छ । लाग्छ निल्न सकेको दिन खुसीले पागल बन्ने छु । जीवनमा कुनै पनि निर्णय आफू एकलैले गर्न सकिदैन म पात्र र उसलाई लाग्छ कति अव्यवस्थित जिन्दगी भोगि रहेछु । म पात्रलाई दिनहरू व्यर्थै बितिरहेको लाग्छ र समय यसरी नै लम्किरहन्छ एकनासले । यसरी कथानकको अन्त्य भएको छ ।

कथानक सिधा रैखिक ढाँचामा नभएर घुमाउरो वृत्तकार्य ढाँचामा रहेको छ । वृत्तकार्य ढाँचामा भएर कथानक सरस र कौतुहल पूर्ण रहेको छ ।

४.२.८.२ पात्र वा चरित्र

प्रस्तुत कथामा प्रमुख म पात्र नारी रहेको छ । यस कथामा म पात्रले उनीहरू भनी अरूपात्रको उपस्थित गराएकोले उनीहरू गौण पात्रका रूपमा रहेका छन् । कथानकको प्रारम्भदेखि अन्त्यसम्म म पात्रको सक्रिय भूमिका रहेको छ । यस कथाको प्रत्येक घटनामा म पात्रको उपस्थिति रहेको छ । यस कथाको म पात्र एउटा बुहारीको रूपमा रहेको र बुहारी हुँदाको अनुभवलाई प्रस्तुत गरेको छ । स्वभावका आधारमा म पात्र स्थिर पात्रका रूपमा रहेको छ किन कि शुरुदेखि अन्त्यसम्म म पात्रको स्वभावमा परिवर्तन आएको छैन । सम्पूर्ण कार्यव्यपार म पात्रको उपस्थितिमा सम्पन्न भएकोले आसन्नताका आधारमा मञ्चीय पात्रका रूपमा रहेको छ भने म

पात्रलाई निकाल्दा कथानक विग्रने भएकोले आवद्धताका आधारमा वद्ध चरित्रका रूपमा रहेको देखिन्छ । अन्य पात्रहरूमा म पात्रले उनीहरू भनेर सम्बोधन गरेको पात्रहरू रहेका छन् । जो नेपथ्यका चरित्रका रूपमा रहेका छन् । जसले गर्दा म पात्र त्यो स्थितिमा पुगेकी छ ।

४.२.८.३ परिवेश

प्रस्तुत कथामा पात्रको आन्तरिक मानसिक परिवेशको चित्रण रहेको पाइन्छ । म पात्रले अध्याँरोको बारेमा सोच्नु, आफूले माया गरेको जस्तो अरूबाट पनि आसा राख्नु, आफूलाई सुनको पिंजरामा राखेको अनुभव गर्नु, आफू त्यस पिंजराबाट निस्कँदा आफ्नो लागि सबै परिचित वस्तु नौलो लाग्छ भन्ने सोच्नु, आफूले अरूको निम्ती सबै गरेर केही नगरेको अनुभव हुनु , म पात्रलाई पीडा हुनु र माइत को घर याद आउनु, आफू मरेको दिन मात्र अरूले आफूलाई बुझेछन् भनि सोच्नु र जीवन अब यसरी नै चल्ने भो यसरी नै बित्ने भो भनि सोच्नु आदि कुराहरूले चरित्रको आन्तरिक मानसिक परिवेशको चित्रण भएको छ भन्न सकिन्छ ।

४.२.८.४ दृष्टिविन्दु

प्रस्तुत कथामा म पात्रको भूमिका प्रारम्भदेखि अन्त्यसम्म सक्रिय रूपमा रहेको छ । कथामा म पात्र आफैँ कथावाचकको रूपमा रहेको छ कथामा घटेका घटनाहरूमा म पात्रको उपस्थिति रहेको छ । त्यसैले कथामा प्रथम पुरुष आन्तरिक अन्तर्गत केन्द्रीय दृष्टिविन्दु को प्रयोग भएको छ ।

४.२.८.५ उद्देश्य

हाम्रो समाजमा विहे गरेर लग्नेको घर गएकी एउटी नारीको स्थिति र स्थान कस्तो र कहाँ सम्म हुन्छ भन्ने कुरालाई देखाइ नारीहरूको निम्ती एउटा बलियो आवाज उठाउनु यस कथाको उद्देश्य रहेको छ ।

४.२.८.६ भाषाशैली

प्रस्तुत कथामा मनोवाद तथा संवाद दुबै भाषाशैलीका माध्यमबाट कथानकको विकास भएको छ । सरल र सभ्य छोटो वाक्यहरूको तथा बोली चालीका भाषाको प्रयोग गरी कथाको भाषालाई सरल, सहज र स्वभाविक बनाएको छ । कथामा त्यसै-त्यसै, हुँदा-हुँदा, नौलो-नौलो जस्ता द्वित्व व्युत्पन्न शब्द र कसुर, असीम, प्यार जस्ता आगन्तुक शब्दको प्रयोग भएको छ भने र, पो, जस्ता निपातको प्रयोग भएको छ ।

४.२.९ ज्याबु

यस कथाको विश्लेषण निम्न प्रारूप (कथानक, पात्र वा चरित्र, परिवेश, दृष्टिविन्दु, उद्देश्य भाषाशैली)का आधारमा तल गरिएको छ ।

४.२.९.१ कथानक

अँ त ज्याबु अहिले म यो चिठी तिम्रीलाई लेखिरहेछु , तिम्रो जिन्दगीबाट निकै टाढा रहेर भन्दै कथानक हुरु भएको छ । यस कथामा म पात्रले ज्याबुबाट टाढा रहेर पनि नजिक महसुस गरेकी छ । म पात्रलाई ज्याबु संग टाढा हुँदा उसको सम्भनाले पोलेको छ । कता कता ज्याबुको प्रतीक्षा गर्न पुगेकी छ र गुनासो पनि पोखेकी छ कि ज्याबु संग प्रतीक्षा गर्ने मुटु नै छैन ऊ त शून्य भैसकेकी छ भन्ने म पात्रलाई लागेको छ । म पात्रले ज्याबुलाई हामी साथी साथी बीचको संसारमा आगो लाग्यो, कलह जन्मियो तर कसरी? भन्ने प्रश्न गरेकी छ । म पात्रले आ-आफ्नो कमजोरी पनि देखाएको छ कि आ-आफ्नो विश्वासमा तटस्थ भएर रहनु । यसरी म पात्रले हामीहरू बीचमा कति वसन्त आए कति गए तर तिम्री दुःखी भइनु तर म पात्र आफू भने दुःखी भएकी छु भनेर गुनासो पोखेकी छ । म पात्रले आफूलाई ज्याबुले धेरै अन्याय गरेको कुरा प्रस्तुत गरेकी छ । सोधेकी छ हाम्रो मित्रतामा खसेको आँशुको अर्थलगाएयौ? तर म पात्रले विश्वासका साथ भनेकी छ कि तिम्रीले मित्रताको अर्थ कहिल्यै लाउन सक्दैनौँ किन कि अर्थ लगाउने तिम्रो बानी नै छैन । यसरी म पात्रले ज्याबु संग गुनासो पोख्दै ज्याबुलाई सराप्न पनि पुगेकी छ । यती भएर पनि म पात्रको मनमा ज्याबुको लागि अभै प्रतीक्षा रहेको छ । उता ज्याबुलाई भने वास्ता

छैन । म पात्रले ज्याबुलाई चिठी लेख्नुको अर्थ उसले आगो लगाएको सहरमा आफ्नै बस्ती बसाउ कुनै डर, त्रास नमानिकन भनि कथानकको अन्त्य भएको छ । कथानक पत्रात्मक ढाँचामा भए पनि सिधा सरल रैखिक ढाँचामा रहेको छ ।

४.२.९.२ पात्र वा चरित्र

प्रस्तुत कथामा म पात्र प्रमुख नारी पात्र रहेको छ । सहायक पात्रका रूपमा ज्याबु रहेको छ । कथानकको प्रारम्भदेखि अन्त्यसम्म म पात्रको सक्रिय भूमिका रहेको छ । कथानकको शुरुतिर म पात्र सकरात्मक देखिए पनि अन्त्यतिर नकरात्मक देखिन आइ स्वभावका आधारमा गतिशील पात्रका रूपमा रहेको देखिन्छ । कथानकको सम्पूर्ण कार्यव्यपार म पात्रबाट सम्पन्न भएकोले आसन्नताका आधारमा मञ्चीय र आवद्धताका आधारमा वद्ध चरित्रका रूपमा रहेको छ । सहायक पात्र ज्याबु रहेको छ । ज्याबु म पात्रसगको सम्बन्ध तोडी टाढा रहेको र वास्ता नगर्ने पात्रका रूपमा रहेको छ । ज्याबु वद्ध चरित्रका रूपमा रहेको छ ।

४.२.९.३ परिवेश

प्रस्तुत कथामा सहरिया परिवेशको चित्रण रहेको पाइन्छ । किन कि यस कथामा कथा नै चिठीको रूपमा प्रस्तुत हुनु, ज्याबु विदेशमा बस्नु, विमानको कुरा गर्नु, मोटरको कुरा गर्नु आदि र यस कथामा नै सहरको कुरा आएकोले कथामा सहरिया परिवेशको चित्रण रहेको देखिन्छ ।

४.२.९.४ दृष्टिविन्दु

प्रस्तुत कथामा प्रारम्भदेखि अन्त्यसम्म म पात्रको सक्रिय भूमिका रहेको छ । म पात्रले चिठी मार्फत आफूसंग रिसाएर छुट्टिएको साथीलाई गुनासो पोखेको कुरालाई प्रस्तुत गरेको छ । त्यसैले यस कथामा प्रथम पुरुष आन्तरिक अर्न्तगत केन्द्रीय दृष्टिविन्दु पद्धति अंगालिएको छ ।

४.२.९.५ उद्देश्य

मनिस मानिस बीच अथवा साथी साथी बीच सानो सानो कुराले पनि सम्बन्ध छुट्न सक्छ जस्मा एकले अर्कालाई बुझ्न नसक्दा भगडा उत्पन्न भइ सम्बन्ध छुट्न सक्छ भन्ने कुरालाई देखाउनु नै यस कथाको उद्देश्य रहेको पाइन्छ ।

४.२.९.६ भाषाशैली

प्रस्तुत कथामा पत्रात्मकशैलीको प्रयोग भएको छ । एउटा पत्रमा कथाको कथानक शुरु भएर अन्त्य पनि भएको छ । पत्रात्मकशैलीमा भए पनि कथानक सरल, सहज र स्वभाविक रहेको छ । कथामा धेरै-धेरै, कता-कता, कहिले-कहिले, आफ्नो-आफ्नो, पहिले-पहिले जस्ता द्वित्व व्युत्पन्न शब्दको प्रयोग भएको छ, भने पटकक, जस्ता अनुकरणात्मक शब्दको प्रयोग र अँ, त, र, नि जस्ता निपातको प्रयोग भएको छ ।

४.२.१०. खोजी

यस कथाको विश्लेषण निम्न प्रारूप (कथानक, पात्र वा चरित्र, परिवेश, दृष्टिविन्दु, उद्देश्य भाषाशैली)का आधारमा तल गरिएको छ ।

४.२.१०.१ कथानक

अब मलाई यस्तै लागि रहेछ, केही दिन पछि नै यहाँ एउटा रमाइलो उज्यालो पोखिने छ भन्दै कथानको विकास भएको छ । जुन उज्यालोमा आ-आफ्ना अनुहार चिन्दछौ । समय बग्दै गएर एउटा ल्याम्पोष्टमा टुङ्गिन्छ । सबैलाई आफ्नो अनुहार चिन्न हतार छ म पात्र भने कसैको अनुहार चिन्न सक्दैन र आफ्नै अनुहार पनि गिजीमिजी हुँदै गएको लाग्छ । के के आफ्नो घरमा पालेको कुकुर जस्तो । फेरी रिक्साको आवाज आउँछ आवाज सगै आउने मान्छेको बारेमा सोचन थाल्छ । हुन सक्छ मंगलचा । मंगलचालाई हररात यसरी नै यहाँ आउनु पर्छ । म पात्र सोचन पुग्छ अनुहार अब भन अस्पष्ट भइ सक्छ आफ्नो र अरूको पनि । म पात्रको अगाडि एउटा भित्ता उभिन्छ जहाँ जुनसुकै चित्र कोरिन सक्छ । भित्तामा मन्दिर उब्जे पनि नउब्जे पनि केही हुन्न जसले जन्मन जानेन मर्न के आउँछ । मृत्युले आफ्ना काइपरेका हातहरू फिजारेर चिप्लदै व्यथै फूलका थूंगा भाचिदिन्छ । फूलहरू

रङ्गीबिरङ्गी जे भए पनि भर्छन् अनि पानीको बाडी संगै बग्छन् पनि । म पात्रले चाहेको अनुहार बनेकै छैन अथवा चिन्न सकेन ।

तलेजुमा लाम लागेर उभिएका राँगाहरू आफ्नो अनुहारमा रगत टल्कदा टल्कदै पनि देख्दैनन् र निशब्द उभिएर आफ्नो पालो कुरी रहन्छन् । म पात्रलाई पनि यस्तै हुलमा मृत्यु कुरीरहेभै लाग्छ । म पात्रमा पनि त्यसै त्यसै सन्त्रास उब्जिन्छ, मृत्युको ? जीवनको ? खै के के को हो ? म पात्र सोचै अगाडिको कुरालाई सोचन पुग्छ, र लाग्छ, उज्यालो आउनेछ, तर उज्यालो पहाडको कुनाकाप्चामा लुकिसकेको पाउँछ । शायद बाडीसंगै बगिसक्यो होला भै लाग्छ, खोज्दा खोज्दा नपाएपछि ।

हामी सबै यस्तै हो जो खोजेर पाउने केही छैन, लडेर जित्न सकिने केही छैन । हाम्रो स्वभाव नै हार्नु हो । यहाँ सबै हारकै छन् । म पात्र हरेक चोटी लक्ष्यसम्म पुग्न लाग्दा फर्किएको छ र म पात्रलाई लक्ष्य सोचे भन्दा टाढा छ, जस्तो लाग्छ । यसरी कथानकको अन्त्य भएको छ ।

कथानक विनिर्माणशैलीमा रहेको छ । त्यसैले कथा बुझ्न केही गाह्रो जस्तो लाग्न सक्छ । विभिन्न घटनाको अथवा बेग्ला बेग्लै कथाहरूको एउटा सिङ्गो कथा रहेको छ । कथानक सिधा रैखिक ढाँचामा नरहेर घुमाउरो वृत्तकार्य ढाँचामा रहेको छ ।

४.२.१०.२ पात्र वा चरित्र

प्रस्तुत कथामा प्रमुख पात्र म पात्र रहेको छ, भने कतै हामी पनि भनिएको छ । गौण पात्रका रूपमा मंगलचा रहेको छ । कथामा म पात्रको प्रारम्भदेखि अन्त्यसम्म म पात्रको सक्रिय भूमिका रहेको छ । म पात्र आफै कथावाचकका रूपमा प्रस्तुत भएको छ । आजका मानिसहरूको आफ्नो लक्ष्यसम्म पुगिदिने इच्छाहरू धुजा धुजा भएर गएको कुरा म पात्रका माध्यमबाट प्रस्तुत भएको छ । कथामा म पात्र शुरुदेखि अन्त्यसम्म एउटै स्वभाव रहेकाले स्वभावका आधारमा स्थिर चरित्रका रूपमा रहेको छ, भने म पात्रलाई निकाल्दा कथानक बिग्रने भएकोले आवश्यकताको आधारमा वद्ध चरित्र हो । सहायक पात्रका रूपमा मङ्गलचा रहेको छ, जसले कथानक अघि बढाउन सहयोग गरेको छ र ऊ मञ्चीय पात्रको रूपमा रहेको छ ।

४.२.१०.३ परिवेश

प्रस्तुत कथामा सहरिया परिवेशको चित्रण गरिएको छ । विजुलीको ल्याम्पोष्ट, मङ्गलचाले रिक्सा चलाउनु जस्ता वाक्यहरूको प्रयोगले सहरिया परिवेशको प्रयोग भएको पाइन्छ ।

४.२.१०.४ दृष्टिविन्दु

प्रस्तुत कथामा प्रारम्भदेखि अन्त्यसम्म म पात्रको सक्रिय भूमिका रहेको छ । कथामा म पात्रको माध्यमबाट आजका मानिसहरूको परिस्थिति, आजका मानिसको अवस्था, मानिसहरूको लक्ष्यसम्म पुग्ने चाहना पुरा नभएको कुरालाई प्रस्तुत गरिएकोले प्रथम पुरुष आन्तरिक अन्तर्गत केन्द्रीय दृष्टिविन्दु रहेको पाइन्छ ।

४.२.१०.५ उद्देश्य

मानिसहरूले आफ्नो लक्ष्यसम्म पुगि दिन खोज्दा खोज्दै जिन्दगीलाई गुमाउन पुगिन्छ र कतिपय अवस्थामा आफैले आफैलाई नचिनेर पनि लक्ष्यमा पुग्न सकिन्दैन भन्ने कुरालाई देखाउनु यस कथाको उद्देश्य हो ।

४.२.१०.६ भाषाशैली

प्रस्तुत कथामा वर्णनात्मक भाषाशैलीका माध्यमबाट कथानकको विकास गरिएको छ, भने कताकता नेवारी परिवेशको प्रयोग भएकोले कथामा स्वभाविकता आएको छ । कथामा आफ्ना-आफ्ना, के-के, कता-कता, त्यसै-त्यसै, खोज्दा-खोज्दा जस्ता द्वित्व व्युत्पन्न शब्दको प्रयोग भएको छ, भने ल्याम्पोष्ट जस्ता आगन्तुक शब्द, र, त, खै जस्ता निपातको प्रयोग भएको छ ।

४.२.११ च्यातिएको अतीत

यस कथाको विश्लेषण निम्न प्रारूप (कथानक, पात्र वा चरित्र, परिवेश, दृष्टिविन्दु, उद्देश्य भाषाशैली)का आधारमा तल गरिएको छ ।

४.२.११.१ कथानक

आशाहरू सबै यस्तरी निराशामा परिणत हुन्छन् कि भन्दै कथानक सुरु भएको छ । एउटा निलो आकाशमा मात्र धूँवा, पहाडहरूमा सबै मात्र आगो र राम्रो बसन्त भरी पत्थर पलाएको र सबै अध्याँरो देख्न पुग्छ म पात्रले । अनि सबै तिर रिता रिता मात्र आँखाहरूले हेरिरहन्छ । त्यो हेराइ रिता भएर पनि त्यसमा भावनाहरू छताछुल्ल भएर पोखिरहेको हुन्छ । म पात्र त्यसलाई सम्हाल्ने पनि गरिरहेकी हुन्न । म पात्रले जिउने हरेक जीवनमा अस्तव्यस्तता रहेको छ र लाग्छ यो कस्तो बाँच्नु । जिन्दगी एउटा सानो परिधीमा बाँच्न खोज्दो रहेछ तर फैलाएर आकाशमा लिएर जान पनि नसकिने र कोठामा थुनेर राख्न पनि नसकिने । आशा निराशाका किनाराहरूमा सुस्तरी ठक्कर खाएर, पानीखोलाभिन्न सल्वलाउँछ । जिन्दगी खल्वलिन्छ, संघर्षको चट्टानमा ठक्कर खाएर तर फरक यति छ कि तिमी आशावादी छौ र आशाका फखेटाहरू फिजाएर संघर्ष गर्दछौ भनि म पात्रले तिमी पात्रलाई भनेको छ । तर म पात्रलाई लाग्छ हामी कोही बेला संघर्ष व्यर्थ गरिदिन्छौ र यस्तो सोच्दा म पात्रलाई जिन्दगीलाई च्यातेर फाल्न मन लाग्छ । त्यतिकैमा म पात्रलाई सपनाको कुरा याद आउँछ । जुन सपनामा एउटा अनौठो सहर देख्न पुग्छ र त्यहाँका मानिसहरूलाई प्यास लाग्दैन, उनीहरू दुङ्गा चपाउँथे र आफ्नो लाश आफै बोकेर आफ्नो मलामी आफै जान्थे । आकाश र धर्ती बीच उम्रिएको उनीहरूको टाउकोले आकाश छुँदैन थियो र गोडाले धर्ती टेक्दैन थियो । तर अचम्म म पात्र पनि त्यही सहरमा उम्रिएकी त्यसरी नै । तर यसबाट म पात्रलाई लाग्छ भविष्यको गन्ध आइरहेको छ । म पात्रलाई लाग्छ हामीले सपना जतिकै पनि सुखले बाँच्न पाएका छैनौं सधैं शून्य, अध्याँरो, उजाड र अत्यास लाग्दो वातावरण मात्र । भोलीको सम्भावनाहरू धेरै धेरै छन् । राम्रो हुन्छ भन्ने आशा र प्रतीक्षा रिक्तताले भरिएको हुनेछ । म पात्रलाई विनुले विर्सिएको छ । त्यसमा म पात्रलाई नरमाइलो लागेको छ । जस्ले स्वार्थपूर्तिको निम्ती मात्र मित्रता बढाएको लाग्छ र स्वार्थ पुरा हुने वित्तिकै मित्रताको नातालाई चटक्क छोडी गएको छ । म पात्रले अनेक कुराहरू गरेर मित्रता कायम गर्न खोजेको छ । विनुले वास्ता नगरेपछि म पात्रले पनि अतीतका सम्भनाहरूलाई श्रृंखलावद्ध हुन नदिने निर्णय लिएकी छ । यसरी कथानकको अन्त्य भएको छ । कथानक सिधा सरल नभएर घुमाउरो वृत्तकार्य ढाँचामा रहेको छ ।

४.२.११.२ पात्र वा चरित्र

प्रस्तुत कथामा म पात्र प्रमुख पात्र हो र सहायक पात्र विनु रहेकी छ । प्रस्तुतकथाको प्रमुख पात्र नारी पात्र रहेकी छ । कथानकको प्रारम्भदेखि अन्त्यसम्म म पात्रको सक्रिय भूमिका रहेको छ । कथानकको सम्पूर्ण कार्यव्यपार म पात्रबाट सम्पन्न भएको छ । त्यसैले म पात्र आसन्नताका आधारमा मञ्चीय पात्रका रूपमा रहेको छ । शुरुदेखि अन्त्यसम्म म पात्रको स्वभावमा परिवर्तन नआएको हुँदा स्वभावका आधारमा स्थिर पात्रका रूपमा रहेको देखिन्छ भने म पात्रलाई भिक्दा कथानक विग्रने भएकोले आवद्धताका आधारमा वद्ध चरित्रको रूपमा रहेको देखिन्छ । सहायक पात्रका रूपमा विनु रहेकी छ । जसले म पात्र संग स्वार्थ पूर्ण मित्रता गाँसेको छ र म पात्रले गुनासो पोख्दा कथानक अधि बढेको छ । ऊ नेपथ्य चरित्रका रूपमा रहेकी छ ।

४.२.११.३ परिवेश

प्रस्तुत कथामा सहरिया परिवेशको चित्रण रहेको पाइन्छ । कोठा बस्दाको कुरा, कोठाको पर्दा, सडकमा हिँडदा, ईँटा उप्केको घर, हातमा ब्याग भुन्डाउँदै आदि कुराहरूले सहरिया परिवेशको त चित्रण रहेको पाइन्छ ।

४.२.११.४ दृष्टिविन्दु

प्रस्तुत कथामा म पात्रको प्रारम्भदेखि अन्त्यसम्म सक्रिय भूमिका रहेको छ । कथामा म पात्र आफै कथावाचकको रूपमा उपस्थित भएको छ । कथामा घटेका सबै घटनाहरू कथावाचक स्वयम् म पात्रका रूपमा उपस्थित भएर अभिव्यक्त गरेको छ । त्यसैले प्रथम पुरुष आन्तरिक अन्तर्गत केन्द्रीय दृष्टिविन्दु पद्धति यस कथामा अंगालिएको छ ।

४.२.११.५ उद्देश्य

प्रस्तुत कथामा कथाकारले हाम्रो समाजमा अथवा संसारमा भोलीको दिनमा म पात्रले देखेको सपना पनि साँचो हुने कुरालाई पुष्टि गर्दै सपना प्रस्तुत गरी भविष्यवाणी गरी मानिसलाई सजक गरिएको छ भने मित्रतामा स्वार्थी भावना सल्वलाएको देखाएको छ । यही आदि कुराहरूलाई प्रस्तुत गर्नु यस कथाको उद्देश्य रहेको देखिन्छ ।

४.२.११.६ भाषाशैली

प्रस्तुत कथामा मनोवाद तथा वर्णनात्मक दुबै भाषाशैलीका माध्यमबाट कथानकको विकास भएको छ । कथा विश्रृंखलित ढाँचामा भए पनि पाठकलाई बोधम्य, सरल र स्वभाविक नै रहेको छ । प्रस्तुत कथामा विम्वको प्रयोग भएको छ, 'मैले गाउने गीत अस्तव्यस्त चट्याङको आवाज अस्तव्यस्त हुरीपछिको आँगन जस्तै र मैले देख्ने सपना पनि अस्तव्यस्त बन्दुकको आवाजले यताउता उडेको पंक्षीहरू जस्तै म सधैं अस्तव्यस्त' जस्तै आजको मानिसको अस्तव्यस्त जिन्दगीको वास्तविकतालाई उभ्याएको छ । प्रस्तुत कथामा लामा-लामा, कहिले-कहिले, किन-किन, धेरै-धेरै, जस्ता द्वित्व व्युत्पन्न शब्द, साफ इन्कार, आखिर जस्ता आगन्तुक शब्द, पटकक जस्ता अनुकरणात्मक शब्द र र, नि, पो, अ,त, कि जस्ता निपात प्रयोग गरेको छ ।

४.२.१२ तरङ्गित छालहरू

यस कथाको विश्लेषण निम्न प्रारूप (कथानक, पात्र वा चरित्र, परिवेश, दृष्टिविन्दु, उद्देश्य भाषाशैली)का आधारमा तल गरिएको छ ।

४.२.१२.१ कथानक

हरियो कतै देखिन्, पहाड कतै देखिन् । चारैतिर फाँटैफाँट भन्दै कथानकको विकास गरिएको छ । उनको टिनको सानो भुप्रो आकाशको निकै अग्लो सम्म उड्दै जान्छ र फेरि बज्रन्छ चकनाचुर भएर । गोमाका तरेली परेका आँआहरू सपनामा अचानक खुल्छन्, उनलाई नजिकै सुतेको आफ्नो छोरा देखेर मन ढुक्क हुन्छ । छोरालाई अंगालेर म्वाइ खान्छिन् र फेरी के के सोच्दै निदाउँछिन् । उता गोमाकी आमा गोमा धेरै बेर नउठेकी देख्दा कोठा भित्र पस्छिन् र गोमाले छोरालाई अंगालेर सुतेको देखेपछि निकै शान्त देखिन्छिन् । गोमालाई अनुहारमा कतै खेद छैन न त दुःखको आभास आमालाई सन्तोष लाग्छ । करिव करिव ११ वर्ष जति अगाडि गोमा एकदिन घरबाट गएको थिइन् । उनको बाबु एकजना वाहेक अरू सबै रोएका थिए । त्यस पछि गोमा कहाँ छिन कस्तो छिन् कसैले थाहा पाउन सकेन किन कि उनको बाबुको रिसको सामु कसैको कही लाग्दैन थियो । कसैले भन्थे बनारसमा, कसैले पटनामा । भन्दा डेढ वर्ष पछि गोमाको चिठी आयो बनारसबाट गोमाले विशेष केही लेखेकी थिइन् । उनको छोरा जन्मेको थियो यसै विषयमा मात्र लेखेकी थिइन् । यो चिठी सबैले पढे तर उनको बाबुले मात्र पढेनन् । गोमा पत्रको जवाफ आउने आशामा थिइन् तर जवाफ कसैले पठाएनन् । गोमा यो विषयलाई लिएर धेरै रोइन् तर उनको विवश गोडाहरूमा बलिया बन्धनहरू बेरिएका थिए । जीवन बन्धन एउटा गहिरो चोट भएर उनको मुटुमा विभयो । उनका ओठहरूमा हाँसो विलाए । जीवनका रङ्गिन क्षणहरू उदास भए । त्यसैक्रममा धागोको लप्काले बेरिएर आएको चिठी पाए पछि बनारसमा गोमा एकछिन पनि बस्न चाहिनन् । उनले लोग्ने संग विराटनगर जाने ठिपी गर्न थालिन् र पुगिन पनि । उनी पुग्दा बाबु मरेको एक महिना भैसकेको थियो । उता धेरै वर्षपछि आमा बहिनीहरू संग भेट्न पाउदा कताकता सन्तोष पनि लाग्यो, टन्टलापुरको तातो घाम पनि कताकता चिसो र शितलको आभाश हुन पुग्यो । उता गोमाको श्रीमान केही दिनमा नै फर्केर आउने वचन दिइ गएको कयौँ महिना बितिसकदा पनि फर्केनन् । दिनहरू त्यसै अल्मलिएर बित्दै गइरहे । उनी काम खोज्न थालिन् । यसैक्रममा गोमा एकदिन विरगञ्ज जान तम्बिसन र पुगिन पनि । विरगञ्जमा केही नभएपछि गोमा फेरी विराटनगर नै फर्किइन् । उनका मनमा धेरै कुराहरू खेलिरहन्थ्यो । आमा, बहिनी छोरा सोच्दा साच्चै कमला नदिको किनारमा पुगिन् अचानक उनको हातमा कमला नदीको भेलले छुन्छ उनका मुटुका चालहरू छालका तरङ्गहरू संगै तरङ्गित हुँदै गए । दुबै आँखा चिम्लेर

दुबै कान थुनिन् । नदीको जोसिलो संगीतलाई चिदै छोराले बोलाएको भान भयो । बस यँही एउटा दुःखी जीवनको अन्त्य हुन्छ । उसको अभागी लाश माथि कसैले एक थुँगा फूल पनि चडाउन पाएनन् । मृत्यु यति सजिलो पनि हुँदो रहेछ । यसरी कथानकको अन्त्य भएको छ । यस कथाको कथानक ढाँचा सिधा रैखिक ढाँचा नभएर कथानकको अन्तिम भागबाट कथानक सुरु भएकाले कथानक ढाँचा घुमाउरो वृत्तकार्य ढाँचामा रहेको छ ।

४.२.१२.२ पात्र वा चरित्र

प्रस्तुत कथाको प्रमुख पात्र गोमा रहेकी छन् र उनी नारी पात्र हुन् । सहायक पात्रहरूमा गोमाको बाबु, आमा, बहिनी र छोरा रहेका छन् भने गौण पात्रका रूपमा उनको श्रीमान रहेको छ । कथाको शुरुदेखि अन्त्यसम्म गोमाको भूमिका सक्रिय रहेको छ । कथाको घटनाहरू गोमाको जीवनका घटनाहरू नै हुन् र प्रत्येक घटनामा गोमा उपस्थित रहेकी छन् । त्यसैले गोमा आसन्नताका आधारमा मञ्चीय पात्रका रूपमा रहेकी छ र उसको स्वभावमा कथानकको शुरुदेखि अन्त्यसम्म नै केही परिवर्तन नआएकोले स्वभावका आधारमा स्थिर पात्रका रूपमा रहेको देखिन्छ । कथानकबाट गोमालाई भिक्दा कथानक विग्रने भएकोले आवद्धताका आधारमा वद्ध चरित्रको रूपमा देखिन्छ । सहायक पात्रहरूमा बाबु, आमा, बहिनी र छोरा रहेका छन् । बाबुको कारणले गोमाले केही मात्रामा सास्ती विहोर्नु परेकोले बाबु प्रतिकुल चरित्रको रूपमा देखा परेका छन् भने आमा, बहिनी र छोराहरूले कथानक अधि बढाउन सहयोग गरेका छन् । त्यसैले उनीहरू मञ्चीय पात्रका रूपमा रहेका छन् । गौण पात्रका रूपमा गोमाको श्रीमान रहेका छन् जो नेपथ्यका चरित्रका रूपमा प्रस्तुत भएका छन् ।

४.२.१२.३ परिवेश

परिवेशका हिसाबले यस कथामा आञ्चलिकता पाइन्छ । यस कथाको वातावरण पूर्वी नेपालको मोरङ जिल्लाको विराटनगरमा केन्द्रित देखिन्छ तापनि कथामा प्रसङ्ग अनुसार अन्य ठाउँहरू भारतको बनारस र नेपालको विरगञ्जका सहरी वातावरणको पनि संकेत गरेको पाइन्छ । गोमाले धेरै कुराहरू सोचेर कमला नदीमा डुबेर मृत्यु वरण गर्न पुग्नुले गोमाको मानसिकताको पनि चित्रण रहेको पाइन्छ । त्यसैले पाठकमा कौतुहलता सिर्जना गर्नु पनि वातावरण सक्षम देखिन्छ ।

४.२.१२.४ दृष्टिविन्दु

प्रस्तुत कथाको प्रारम्भदेखि अन्त्यसम्म गोमाको सक्रिय भूमिका रहेको छ । कथावाचकले कथामा गोमाको जीवनमा घटेका घटनाहरू आफू सर्वदर्शी भएर अभिव्यक्त गरेकाले तृतीय पुरुष बाह्य अर्न्तगत सर्वदर्शी दृष्टिविन्दु पद्धति अंगालिएको छ ।

४.२.१२.५ उद्देश्य

कतिपय अवस्थामा विहेको कुरामा आमा बाबुको इच्छा विपरीत गएको र दुःख पाएको अवस्थामा अथवा श्रीमानले पनि वास्ता नगरेको अवस्थामा एउटा नारीले भोग्नु परेको पीडालाई यस कथाले प्रस्तुत गरेको छ । गोमाले बाबुको इच्छा विपरीत भागेर विहे गरेकाले र लोग्नेले गोमालाई जिन्दगीको बीच बाटोमा छोडीदिएकाले उसको जीवन पीडादायी बन्न पुगेको छ । नारीले आफ्नो इच्छा अनुसार केही गर्न नहुने कुरालाई प्रस्तुत कथाले प्रस्ट्याएको छ । यही यस कथाको उद्देश्य हो ।

४.२.१२.६ भाषाशैली

प्रस्तुत कथामा वर्णनात्मक भाषाशैलीको प्रयोग भइ सरल, सहज र स्वभाविक किसिमको रहेको छ । छोटो छोटो वाक्यहरूको प्रयोगले यस कथाको भाषाशैली सरल सहज बनेको छ । यस कथामा जटिल र दुर्बोध्य भाषाको प्रयोग गरिएको पाइदैन । कथामा के-के, त्यसै-त्यसै, साना-साना, थोपा-थोपा जस्ता द्वित्व व्युत्पन्न शब्द, भै, र जस्ता निपातको पनि प्रयोग भएको छ ।

४.२.१३ भक्तिरहने पर्खाल

यस कथाको विश्लेषण निम्न प्रारूप (कथानक, पात्र वा चरित्र, परिवेश, दृष्टिविन्दु, उद्देश्य भाषाशैली)का आधारमा तल गरिएको छ ।

४.२.१३.१ कथानक

म मेरो सानो कोठालाई सफा गर्छु, सामानहरू ठीक ठाउँमा राखि दिन्छु भन्दै कथानक शुरू भएको छ । म पात्रलाई मनमा एक किसिमको स्फूर्ति जागेको छ । हातगोडा त्यसै त्यसै जोस जाँगर बढेको छ । कोठा सजाइसकेपछि म पात्र मैला लुगाहरू लिएर धुन जान्छु, म पात्रलाई पानी पनि चिसो लाग्दैन, बतास पनि चिसो लाग्दैन । हृदयको चिसो र मिठो बतासले हरू केही चिसो लाग्दैन । जुन चिसो अनि मिठो बतास जसले टाढा टाढाका सम्भन्नाहरूलाई बटुलेर ल्याउँदैछ । म पात्रलाई प्रत्येक शुक्रवारले एउटा नयाँ उमङ्ग ल्याउँछु । उसलाई खुसी र आशा ल्याइदिन्छु भोलीको शनिवारले । कयौँ यस्ता शुक्रवार र शनिवार आए र प्रतीक्षा गर्दा गर्दै प्रतीक्षा आँशु पनि बनेर नबगेको होइन तर म पात्रलाई यो शनिवारमा विश्वास छ आफ्नो लोग्ने आउनेको । मनमा डर र आशाको कुरा खेलाउँदै म पात्र भुसुकक निदाउँछु । आफ्नो लोग्ने नआएको अवस्थामा आफूलाई धेरै पल्ट निराश नबनाएकी पनि होइन । यसैकममा म पात्रले आफ्नो ड्राइभरलाई सम्भन्ना पुग्छु ऊ पनि भोली विदा लिएर घर जाँदैछ । उसको पनि श्रीमतीले पर्खिरहेकी होली । फेरी लुगा सुक्यो होला भनेर सोचन पुग्छे । भोली कुन सारी, कुन चुरा र जुता लगाउने भनि सोच्दा सोच्दै फेरी हराउन पुग्छे, सोच्छे टिकट पनि तयार छ । त्यतिकैमा फोन आउँछ सालु म जान सक्दिन नरिसाउ ल । म पात्रको आशामा तुषारो पर्दै जान्छ हातगोडा फेरी कठ्याङ्ग्रिदै जान्छ । अब म पात्रलाई भोलीको आशा लाग्दैन । उसको प्रतीक्षा बाढीले लैजान्छु र अब त म पात्रले भोलीको कल्पना गर्दिन, भोलीको सपना पनि देख्दिन भन्दै कथानकको अन्त्य भएको छ ।

कथानकमा म पात्रमा एउटा नयाँ जोस जाँगर आउनु र कोठा सफा गर्नु सजाउनु कथानकको आदि भाग हो र भोलीको बारेमा सोच्दै लुगा धुनु, पानी चिसो नलाग्नु, ड्राइभरले विदा लिएको कुरा सोच्नु र उसकी श्रीमतीले पर्खेको कुरा सोच्नु, भोलीको लागी सारी चुरा छान्नु कथानकको मध्य भाग हो भने सबै काम सकेर पर्खिरहनु, म पात्रको लोग्नेले सिनेमा हेर्न नजाने निर्णय आउनु र म पात्रले भोलीको आशा गर्दिन भन्ने निर्णय लिनु कथानकको अन्त्य भाग हो । यसरी यस कथाको कथानक आदि, मध्य र अन्त्यको श्रृंखलामा रहेको छ र कथा रैखिक ढाँचामा रहेको पाइन्छ ।

४.२.१३.२ पात्र वा चरित्र

प्रस्तुत कथामा म पात्र प्रमुख पात्र हो । प्रमुख पात्र नारी पात्र रहेकी छ । सहायक पात्रहरूमा ड्राइभर र म पात्रको लोग्ने रहेको छ । गौण पात्रका रूपमा ड्राइभरकी श्रीमती रहेकी छ । प्रस्तुत कथामा प्रारम्भदेखि अन्त्यसम्म म पात्रको सक्रिय भूमिका रहेको छ । सिनेमा हेर्न जाने खुसीमा लोग्ने आउने खुसीमा घरको सारा काम काजहरू सिध्याउनु र पर्खिरहनु, लोग्ने नआउने निर्णयले म पात्रको भोलीको आशामा तुषारो पर्नु जस्ता सम्पूर्ण कार्यव्यपारहरू म पात्रबाट सम्पन्न भएकाले आसन्नताका आधारमा म पात्र मञ्चीय पात्र हुन् भने कथानकको शुरुदेखि अन्त्यसम्म म पात्रको स्वभाव एउटै नरहेकोले गतिशील पात्रको रूपमा रहेको छ र म पात्रलाई कथानकबाट निकाल्दा कथानक विग्रने भएकोले आवद्धताका आधारमा वद्ध चरित्रको रूपमा रहेको देखिन्छ । सहायक पात्रहरूमा ड्राइभर र म पात्रको लोग्ने रहेका छन् । उनीहरूले म पात्रलाई सोचन बाध्य बनाएर कथानक अघि बढाउन सहयोग गरेका छन् । उनीहरू वद्ध चरित्रको रूपमा रहेका छन् । गौण पात्रका रूपमा ड्राइभरको श्रीमती रहेकी छन् जो नेपथ्यको चरित्रको रूपमा प्रस्तुत भएकी छन् ।

४.२.१३.३ परिवेश

प्रस्तुत कथामा सिनेमा हेर्न जाने म पात्रको इच्छाले सहरिया परिवेशको चित्रण रहेको पाइन्छ । कोठा नियाली नियाली सफा गर्नु, सिनेमा हेर्न जाने कुरा गर्नु, ड्राइभरले विदा लिनु,

कोठा सजाउनु, म पात्रको लोग्ने अफिसमा काम गर्नु, उनीहरू बीच फोनमा कुरा हुनु आदि सबै कुराले सहरिया परिवेशको चित्रण भएको पाइन्छ ।

४.२.१३.४ दृष्टिविन्दु

प्रस्तुत कथामा शुरुदेखि अन्त्यसम्म म पात्रकै सक्रिय भूमिका रहेको छ । यस कथामा कथावाचक नै स्वयम् म पात्र रहेको छ । कथाको प्रमुख पात्र मले कथाको सबै घटना आफैले प्रस्तुत गरेकोले प्रथम पुरुष आन्तरिक अन्तर्गत केन्द्रीय दृष्टिविन्दु पद्धति यस कथामा अंगालिएको छ ।

४.२.१३.५ उद्देश्य

कुनै पनि कुरामा हुनु पर्ने भन्दा धेरै आशा राख्दा त्यो कुरा पुरा हुन नसकी धेरै नै पीडादायी बन्न सक्छ भन्ने कुरालाई देखाउनु, मानिसको भोलीको कुरा जे पनि हुन सक्छ भन्ने कुरा पनि यस कथामा लेखाएको छ । यही कुरा प्रस्तुत गर्नु यस कथाको उद्देश्य रहेको छ ।

४.२.१३.६ भाषाशैली

प्रस्तुत कथामा वर्णनात्मक तथा संवादात्मक भाषाशैली को प्रयोग गरिएको छ । प्रस्तुत कथामा वाक्यहरू कोही कोही ठाउँ पूर्ण नभए पनि अर्थपूर्ण नै बन्न पुगेको छ । वाक्यहरू त्यति लामा छैनन् र सरल प्रकृतिका छन् । त्यसैले यस कथाको भाषाशैली सरल र स्वभाविक बनेको छ । यस कथामा नियाली-नियाली, टाढा-टाढा, कयौं-कयौं, के-के जस्ता द्वित्व व्युत्पन्न शब्द, पटकक, भुसुकक जस्ता अनुकरणात्मक शब्द, नि, र, त, कि, पो जस्ता निपातको प्रयोग भएको छ ।

४.२.१४. छेउ लागेको जीवन

यस कथाको विश्लेषण निम्न प्रारूप (कथानक, पात्र वा चरित्र, परिवेश, दृष्टिविन्दु, उद्देश्य भाषाशैली) का आधारमा तल गरिएको छ ।

४.२.१४.१ कथानक

जीवन टुङ्गिरहेछ भन्दै कथानक शुरु भएको छ । म पात्रलाई निलो नभमा ताराहरूको माझमा उज्यालो टुङ्गिरहे भै लाग्छ । आकाशको एकछेउ च्यातेर जीवनलाई सजाउने ठूलो मन थियो । एउटा विश्वास थियो एउटा आशा थियो सबै भुइँचालोमा भासिएर गयो । म पात्रलाई आफू एउटा रिक्त शालिक भएर रहेको अनुभव भएको छ न त कतै फर्के, न त कतै हिडे, न त कसै संग नै बोलेको छ । मात्र बालकले देखेको सपना सोचेर बस्न पुगेकी छ । म पात्रको कुनैपनि सपना साकार हुन पाएनन् । त्यसैले चुपचाप जीवनलाई आँशु संगै साचिरहेकी छ । जीवन असाध्यै नियास्रो लागि रहेको छ कता जाऊँ के गरूँ कतै जाने बाटो नभए जस्तो लाग्छ म पात्रलाई । बाबु आमाको गुण तिर्न नसकेकोमा आफूलाई अभागी पनि सम्झन पुगेकी छ । यही सोचाइको क्रममा म पात्रको अगाडि भित्ताहरूमा अनेक तस्वीरहरू आउँछन् अचानक त्यहाँ लडाइ हुन थालेको लाग्छ, धूँवा उडेको, आगोको मूस्लोले आकाश धर्ती ढाकेको, बन्दुकका आवाजहरू गुन्जिएको मानिसहरू मर्न लागेको, मरिरहेको, लडिरहेको, कराइरहेको आदि देख्न पुग्छे ।

अचानक शून्य वातावरणलाई च्यातेर मोतीमाया क्वाँ क्वाँ रोएको म पात्रले सुन्न पुग्छे । उसको लोग्ने मरेको आठ महिना भयो आज सम्म उसको आँखामा आँशु सुकेको छैन । उसको पीडामा म पात्रलाई पनि रोइ दिऊ जस्तो लाग्छ । उसको पीडालाई आधा बाडेर ल्याउ जस्तो लाग्छ । छोडेर जाने लोग्नेलाई सम्भेर मोतीमायालाई कता कता रिस पनि उठ्छ, कता कता माया पनि लाग्छ तर उसको रिस उठ्नु र माया लाग्नुको कुनै अर्थ नै लागेन जो संसारमा नरहे पछि । म पात्रलाई लाग्छ आफ्नो र मोतीमायाको जीवन ढुङ्गा र माटो भन्दा पनि मूल्यहीन भएको अनुभव हुन पुग्छ । म पात्रलाई सधैँ विरहको, करुणाको र सधैँ सधैँ नै आँशुको मात्र कथा बिउँझाउने आफ्नो मुटुलाई टुक्रा टुक्रा पारेर एकातिर फालिदिउँ भै लाग्छ । म पात्रलाई अनेक पर्खाल,

वारहरू, माया प्रेमका काँडाहरू उक्लेर गैदिऊ जस्तो लाग्छ जहाँ कोही नहोस र आफू पनि अरू कसैको नभइदिउँ । आफ्नो कथा व्याथा कसैलाई सनाउनु नपरोस, आफूलाई कसैले माया गरेको घृणा गरेको सुन्न नपरोस, आकाश पाताल रोए पनि आफ्नो माया नपगिलओस भन्ने लाग्छ । म पात्र मोतीमायाको अगाडि सधैं घरको तारिफ गर्छे तर उसले नदेख्ने गरेर सधैं बेस्सरी रुँने गर्छे । म पात्रलाई समयलाई थुकिदिन मन लाग्छ । म पात्रलाई दुई जीवन धान्न सक्ने आँट पनि छ तर उसलाई समयले साथ दिएन जस्तो लाग्छ । त्यसैले अरू माथि भार भएर बस्नु पर्दा आफूलाई घृणा लागेर आउँछ । यही कुराले म पात्र सधैं दुःखी भैरहन्छे र कहिले काही चित्त बुझाउने कोशिस पनि गर्छे । त्यसैले म पात्रले जीवनलाई कहिले पहरा, कहिले छहरा, कहिले आँशु, कहिले हाँसो सम्भिन पुगि कथानकको अन्त्य भएको छ । कथानक सिधा सरल नभएर घुमाउरो वृत्तकार्य ढाँचामा रहेको छ ।

४.२.१४.२ पात्र वा चरित्र

प्रस्तुत कथाको प्रमुख पात्र म हो भने सहायक पात्र मोतीमाया हो । कथाको प्रमुख पात्र नारी पात्र रहेको छ । कथानकको प्रारम्भदेखि अन्त्यसम्म म पात्रको सक्रिय भूमिका रहेको छ । म पात्रले आफ्नो जीवनको बारेमा सोच्नु र आफ्नो जीवन टुङ्गिएको अनुभव गर्नु, जीवनमा कुनै पनि सपना साकार हुँन पाएन भनि सोच्नु, मोतीमायाको पीडा आफ्नो पीडा जस्तो लाग्नु, म पात्रलाई कोही नभएको ठाउँमा जान मन लाग्नु र आफू अरूको निम्ती भार भएको अनुभव हुँनु जस्ता सम्पूर्ण कार्यव्यपार म पात्रबाट सम्पन्न हुनु मञ्चीय पात्रको रूपमा रहेको देखिन्छ र कथानकको शुरुदेखि अन्त्यसम्म एउटै स्वभाव रहेकोले स्थिर पात्रको रूपमा रहेको देखिन्छ भने म पात्रलाई कथानकबाट निकाल्दा कथानक विग्रने भएकोले आवद्धताको आधारमा बद्ध चरित्रको रूपमा रहेको देखिन्छ । सहायक पात्रको रूपमा मोतीमाया रहेकी छ । मोतीमाया लोग्नेको मृत्युले मर्माहत बन्न पुगेकी नारी पात्र हो । कथामा मोतीमाया रुँदा म पात्रलाई पनि रुँन मन लागेको छ । उसको पीडा आधा बाडेर ल्याउ जस्तो लागेको छ अथवा म पात्रलाई मोतीमाया र आफ्नो जीवन उस्तै लागेको छ । यसरी मोतीमायाले पनि कथानक अधि बढाउन सहयोग गरेकी छ । त्यसैले मोतीमाया मञ्चीय पात्रको रूपमा रहेकी छ ।

४.२.१४.३ परिवेश

प्रस्तुत कथामा कथाकारले पात्रको मानसिक परिवेशको चित्रण गरेको पाइन्छ । कथानकको शुरुदेखि नै जीवन टुङ्गिरहेको छ भनेर सोच्न थालेको छ । यसरी सोच्दा सोच्दै म पात्रले जीवनमा के सोचेको तर अर्कै भैदिएको करालाई अनेक सोचाइका घटनाहरूले प्रस्तुत गरेको छ । म पात्रको सपना साकार भएको छैन । यही कुरा सोच्ने क्रममा नै कथानक शुरु भै अन्त्य पनि भएको छ । त्यसैले यस कथामा पात्रको मानसिक परिवेशलाई नै प्रमुख परिवेशको रूपमा लिएको छ ।

४.२.१४.४ दृष्टिविन्दु

प्रस्तुत कथामा प्रारम्भदेखि अन्त्यसम्म म पात्रको सक्रिय भूमिका रहेको छ । कथामा म पात्र आफै कथावाचकको रूपमा रहेको छ । कथाका सबै घटनाहरू कथावाचक स्वयम् म पात्रको रूपमा उपस्थित भएर अभिव्यक्त गरेको छ । त्यसैले कथामा प्रथम पुरुष आन्तरिक अन्तर्गत केन्द्रीय दृष्टिविन्दुको प्रयोग भएको पाइन्छ ।

४.२.१४.५ उद्देश्य

प्रस्तुत कथामा मानिस आफूले सोचे जस्तो जीवन जीउन नपाउदा अनेक प्रकार सोचाइहरू सोच्न बाध्य हुन्छ र जीवन टुङ्गिएको भान हुन पुग्छ । आफूले देखेको सानो सानो सपना पनि पुरा हुन नसक्दा जिन्दगी त्यसै नियास्रो भै जीउने इच्छा मरेर जान्छ भन्ने कुरालाई देखाउनु यस कथाको उद्देश्य हो ।

४.२.१४.६ भाषाशैली

प्रस्तुत कथामा वर्णनात्मक भाषाशैलीको प्रयोग भएको छ । कथामा मानसिक परिवेशको चित्रण रहेता पनि साधारण पाठकले बुझ्न सक्ने सरल र कथ्य भाषाको प्रयोग भएको छ । प्रस्तुत कथामा पात्रले सोचिरहेको अवस्थालाई स्वभाविक रूपमा प्रस्तुत गरी कथामा स्वभाविकता प्रधान गरेको छ ।

कथामा धूँवा-धूँवा, कता-कता, संघै-संघै, टुका-टुका जस्ता द्वित्व व्युत्पन्न शब्दको प्रयोग भएको छ भने धुरुधुरु, निर्धक्क, दिक्क आदि अनुकरणात्मक शब्द, र भै, त, नै जस्ता निपातको पनि प्रयोग भएको छ । तारिफ जस्ता आगन्तुक शब्दको पनि प्रयोग भएको छ ।

४.२.१५.....!

यस कथाको विश्लेषण निम्न प्रारूप (कथानक, पात्र वा चरित्र, परिवेश, दृष्टिविन्दु, उद्देश्य भाषाशैली)का आधारमा तल गरिएको छ ।

४.२.१५.१ कथानक

अहिले यो कोठा एक्लो छ जहाँ मात्र म छु, मात्र कल्पना छ, भन्दै कथानक शुरु भएको छ । बाहिर सडकभरि कोलाहल छरिएको छ चिच्याहट फैलिएको छ तर त्यस संग म पात्रलाई केही सरोकार छैन । घाम लागे पनि, पानी परे पनि शायद बतास चले पनि । आकाश रिसाएर बतासको चिच्याहट ल्याएर रुए पनि म पात्रलाई केही मतलब छैन । किन कि म पात्रको एक्लो जीवनलाई केहीले प्रभाव पारेको छैन । म पात्र सोचन पुग्छ आफ्नो पहिलेको दिनहरू जुन दिनमा आकाश भरि जूनै जून थियो, तारै ताराहरू थिए तर अहिले न त जून छ न त ताराहरू सिर्फ व्याथाहरू बोकेर आकाश संघै पल्टिरहेको छ । कुनै समयमा म पात्रले यौनजीवनको उन्मादमा मातिएर आकाश छुने कल्पना गरेको थियो । एउटा राम्रो मान्छे, मोटरको चाहाना र चिटिक्क परेको घरको कल्पना गरेको थियो । त्यतिबेलाका उन्मादहरू अहिले म पात्रको अगाडि रुखो बगर भएर पल्टिरहेको छ । म पात्रलाई कहिले काही सागरको पानी भएर बग्न मन लाग्छ, कहिले बतास भएर उडिजाउँ, आकाशको पानी भएर वर्षी दिउँ तर कुनै पनि सम्भव छैन । म पात्रको मन अहिले ज्वामुखी जस्तो भएको छ, कुनै वर्षातको पानीले निम्न नसक्ने या त सागरको पानीले नै । म पात्रलाई थाहा छ, यस्तै सिमसिम पानी परिरहेको बेला म पात्र एकनासले चिच्याइ चिच्याइ रोइरहेको र भन्दै गरेको मलाई यो विवाह मञ्जुर छैन र म कदापी विहे गर्दिन भनेको । त्यसै समयमा कोही मलाई सम्झाइ रहेको, कोही गाली गरिरहेको र म पात्रले कसैको इज्जत नसम्भि आफ्नो विचारमा अडिक रहेको सम्भन पुग्छे । म पात्रलाई बुबाले सम्झाएको, म पात्रले नसुनेको र बुबाले सराप दिनु भएको कुरा याद आउँछ, 'तँ जिन्दगीमा कहिले खुसी हुन छैनस् सुखी पनि हुने छैनस् र म पात्रलाई लागि रहेको छ, कति यथार्थ थियो त्यो रात हो आज म त्यही सराप भोग्दै छु । अतीतका रात र दिनले म पात्रको मस्तिष्कमा एउटा भूइँचालो जन्माइरहेछ । म पात्रको आफ्नो कुनै संकल्प थिएन जस्ले जता लग्यो उतै जाने त्यसैले त्यस समयमा म पात्रको दिदी, बहिनी र भाइ सबै संग रिस उठ्छ, जस्को भुटा आश्वासनको विश्वास गरेर म पात्रले एउटा स्कूलको मास्टरलाई छातिभरि लात हानेको थियो तर आज त्यही मास्टर लेक्चर भएर स्व-सम्मान बाँचेको छ, रे ! तर म पात्र भने पैसाको लोभमा मात्र इज्जतको आरोप पाएको लागेको छ । म पात्रमा बाँच्ने इच्छा पनि मरेर आएको छ यो एक्लो जीवनमा भन्दै कथानकको अन्त्य भएको छ । कथानक रैखिक ढाँचामा नभएर घुमाउरो वृत्तकार्य ढाँचामा रहेको छ ।

४.२.१५.२ पात्र वा चरित्र

प्रस्तुत कथाको प्रमुख पात्र म हो भने सहायक पात्रका रूपमा बुबा, दिदी, बहिनीर भाइ रहेका छन् । कथाको प्रमुख पात्र नारी पात्र रहेकी छ । कथानकको प्रारम्भदेखि अन्त्यसम्म म पात्रको सक्रिय भूमिका रहेको छ । म पात्रले आफ्नो जीवनको अतीतलाई सोचेर वर्तमानमा पछुताएकी छ । म पात्रलाई विहेको कुरा घरपरिवारले गर्नु, त्यसमा म पात्रको अस्वीकार हुनु, म

पात्रको बुबाले म पात्रलाई सम्झाउनु, म पात्रले कसैको इज्जतको ख्याल नगरीकन आफ्नो विचारमा अडिक रहनु, म पात्रलाई बुबाले सराप दिनु र म पात्रलाई त्यही सराप अहिले भोगिरहेको लाग्नु जस्ता सम्पूर्ण कार्यव्यपारहरू म पात्रबाट सम्पन्न भएकोले आसन्नताको आधारमा म पात्र मञ्चीय पात्र हो र कथानकको शुरुमा हिम्मत भएको र पछि पछि नैराशयले भरिपूर्ण पात्रको रूपमा रहेकोले म पात्रको स्वभावमा परिवर्तन आएकोले स्वभावका आधारमा गतिशील पात्रको रूपमा रहेको देखिन्छ भने म पात्रलाई कथानकबाट निकाल्दा कथानक बिगने भएकोले आवद्धताको आधारमा वद्ध चरित्रको रूपमा रहेकी छ । सहायक पात्रको रूपमा बुबा, दिदी, बहिनी र भाइ रहेका छन् । बुबा जसले आफ्नो इज्जतमा आँच आउन नदिन म पात्रलाई विहे गर्न कर लगाएको छ र म पात्रले नकार्दा सराप पनि दिएका छन् जस्को कारण म पात्रले आफूले दुःख पाएको सम्झन पुगेकी छ । त्यसैले बुबा मञ्चीय पात्रको रूपमा रहेको पाइन्छ भने दिदी, बहिनी र भाइहरूले कथानक अघि बढाउन सहयोग गरेको छ । गौण पात्रको रूपमा मास्टर रहेको छ जसलाई म पात्रले विहेको कुरामा साफ इन्कार गरेकी थिइ । मास्टर नेपथ्य चरित्रको रूपमा रहेको छ ।

४.२.१५.३ परिवेश

प्रस्तुत कथामा सडकको कोलाहलको वातावरणबाट सहरिया परिवेशको चित्रण भएको पाइन्छ । कथामा सडकको कोलाहल, स्कुलको मास्टर पछि लेक्चर बनेको, सडकभरि मोटरको आवाज आउनु, म पाले ठूलो घर, मोटरको चाहाना राख्नु जस्ता कुराहरूले सहरिया परिवेशको चित्रण भएको पाइन्छ ।

४.२.१५.४ दृष्टिविन्दु

प्रस्तुत कथामा शुरुदेखि अन्त्यसम्म म पात्रको सक्रिय भूमिका रहेको पाइन्छ । कथावाचक आफै म पात्रको रूपमा उपस्थित भएको छ । कथाका सबै घटनाहरू कथावाचक स्वयम् म पात्रको रूपमा उपस्थित भएर अभिव्यक्त गरेको छ । कथाको प्रमुख पात्र मले जीवनका सुख दुःख सबै आफैले प्रस्तुत गरेकोले प्रथम पुरुष आन्तरिक अन्तर्गत केन्द्रीय दृष्टिविन्दु पद्धति यस कथामा अंगालिएको छ ।

४.२.१५.५ उद्देश्य

कुनैपनि निर्णय लिदा अरूको कुरामा सुनेर लिनु भन्दा आफूलाई जे सही लाग्छ त्यही गर्नु राम्रो हुन्छ र धेरै अभिमानी हुँदा पनि पछुताउनु पर्ने अवस्था आउन सक्छ र मानिसको जीवनमा भाग्यले कतिबेला साथ दिन्छ थाहा नै हुँदैन भन्ने कुरालाई देखाउनु यस कथाको उद्देश्य रहेको देखिन्छ ।

४.२.१५.६ भाषाशैली

प्रस्तुत कथामा वर्णनात्मक तथा संवादात्मक शैलीको प्रयोग भएको छ । यस कथामा नेपाली ठेट शब्दहरूको प्रयोग भइ कथालाई स्वभाविकता प्रदान गरेको छ । छोटो छोटो शब्दहरूको प्रयोग भइ सरल र सहज बनेको छ । कथामा कहिले-कहिले, विस्तार-विस्तार, संघै-संघै, जस्ता द्वित्व व्युत्पन्न शब्दको प्रयोग भएको छ । दोहोर्नाउनु, ठिक्क, पटकक, चिटिक्क जस्ता अनुकरणात्मक शब्द र कि, र, त, भै जस्ता निपातको प्रयोग भएको छ ।

४.२.१६. पत्रैपत्रमा अल्झेको सम्झना

यस कथाको विश्लेषण निम्न प्रारूप (कथानक, पात्र वा चरित्र, परिवेश, दृष्टिविन्दु, उद्देश्य भाषाशैली)का आधारमा तल गरिएको छ ।

४.२.१६.१ कथानक

साँच्चै ! यो एकलो जिन्दगी बिताइरहेको पनि आज वीस वर्ष नाघिसक्यो भन्दै कथानक शुरु भएको छ । म पात्रलाई यहाँ आँनो कोही आफन्त, स्नेही भएको लाग्दैन, कुनै कुराको पनि पूर्ति छैन केवल अभाव अनि घृणा छ । म पात्रको आँखा वरिपरि अतीतको गहिरो धर्साहरू देखा परि दिन्छन् । कता कता धेरै कुराहरूको सम्झनाहरू मस्तिष्कमा पग्लेर आए भै लागि दिन्छ ।

एउटा भित्तामा रहेको दराजमा थुनिएको एउटा इतिहासले बोलाएको अनुभव हुन्छ र म पात्रलाई लाग्छ यही घृणा र विद्रोहको इतिहास त्यो दराज भित्र निस्सासिदै गुम्सिएको छ । किन होला आज फेरी म पात्रलाई वर्तमानलाई बिसिएर अतीत संग आँखा जुधाउन मन लाग्छ । म पात्रलाई लाग्छ ती पागलपनमा लेखिने पत्रहरू लेख्ने दिनहरू पनि आफ्नै थिए जहाँ म पात्र रुन हाँस्न र जिस्कन सक्थ्यो । अनि यी उमङ्गहीन आँखाहरू चाउरिन थालेको अनुहार र उराठिलो जिन्दगी लिएर बाँचेको पनि म पात्रको आफ्नै दिनहरू हुन् । त्यसैकममा म पात्र एउटा अतीतलाई सम्झन पुग्छ । कसैले उसैको घरको भ्यालको ऐना पर्यान्तको सपनालाई चकनाचुर पारेको तर निर्दोश व्यक्तिलाई आरोप लगाइयो जस्तै आजको समाजले भोगे जस्तै । म पात्रलाई लाग्छ यहाँ प्रत्येक सच्चाइमा भूठको मिरमिरे पर्दा लागि दिन्छ । मान्छे भै मान्छेमा विश्वास गर्नु एउटा अपराध बनि दिन्छ । केही दिन पछि फेरी अर्को गुनासो पोखिएको पत्र आइदिन्छ म पात्रलाई र त्यही प्रश्न 'किन मेरो माया स्नेहको हृदयलाई निराशामा परिणत गर्‍यो ? यही प्रश्न आज म पात्रको हृदयले सोध्छ तर यही प्रश्न लिएर म पात्र एक विहान आफ्नो प्रेमीकोमा गएको थियो । म पात्र बिना उत्तर रित्तै फर्किएकी थिइ । म पात्र माथि भूठा आरोप लगाएर टाढा रहने निश्चय गरेको थियो म पात्रको प्रेमीले र भनेको थियो 'अब तिमी पनि मेरो लागि मरिसक्यौ । यही कुराले म पात्रलाई बारम्बार भस्काइ रहन्छ । म पात्रलाई थाहा थिएन आफू मामूली जमिन्दारकी छोरी र ऊ भने धनि जमिन्दारको छोरा र जातमा पनि म पात्र सानो र उसको ठूलो जात त्यसैले आकाश आलेर धर्तीलाई अंगाल्न सक्दैन भनेर । त्यसैले म पात्रलाई अंगाल्दा उसको इज्जत जाने मानसम्मान घटने डरले होला शायद ऊ टाढा भएको छ भन्दै कथानकको अन्त्य भएको छ । कथानक सिधा रैखिक ढाँचामा नभएर वृत्तकार्य ढाँचामा रहेको छ ।

४.२.१६.२ पात्र वा चरित्र

प्रस्तुत कथाको प्रमुख पात्र म हो भने सहायक पात्रको रूपमा म पात्रको प्रेमी रहेको छ । यस कथामा प्रमुख नारी पात्र रहेको छ । कथानकको प्रारम्भदेखि अन्त्यसम्म म पात्रको सक्रिय भूमिका रहेको छ । कथामा घटेका अधिकांश घटनामा म पात्रको उपस्थिति रहेको छ । कथामा म पात्रको स्वभावमा परिवर्तन आएको देखिँदैन त्यसैले म पात्रको स्वभाव स्थिर रहेको छ । आसन्नताको आधारमा म पात्र मञ्चीय पात्रको रूपमा रहेको छ भने आवद्धताको आधारमा वद्ध चरित्रको रूपमा रहेको पाइन्छ । सहायक पात्रको रूपमा म पात्रको प्रेमी रहेको छ । जसले म पात्रलाई अतीत तिर फर्कन कर लगाएको छ र कथानक अधि बढेको छ । म पात्रको प्रेमीले म पात्रलाई प्रेमको सपना देखाई छोडी जाने प्रेमीको रूपमा प्रस्तुत भएको छ । त्यसैले प्रेमी वद्ध चरित्रको रूपमा रहेको छ ।

४.२.१६.३ परिवेश

प्रस्तुत कथामा पात्रको आन्तरिक मानसिक परिवेशको चित्रण रहेको पाइन्छ । म पात्रले अतीतका कुराहरू सम्झनु, कता कता धेरै कुराहरूको सम्झना मस्तिष्कमा पगलेर आउनु, अब तिमी पनि मेरो लागि जिउदो छैनौं भन्ने आवाज म पात्रले बीस वर्ष यता सुन्दै आउनु, यही कुराहरू सम्झने क्रममा अनि अतीत सबै सम्झन पुग्नु जस्ता कुराहरूले यस कथामा पात्रको मानसिक परिवेशको चित्रण रहेको देखिन्छ ।

४.२.१६.४ दृष्टिविन्दु

प्रस्तुत कथाको प्रारम्भदेखि अन्त्यसम्म म पात्रको सक्रिय भूमिका रहेको छ । कथामा कथावाचक आफै म पात्रको रूपमा उपस्थित भएको छ । कथाका सबै घटनाहरू कथावाचक स्वयम् म पात्रको रूपमा उपस्थित भएर अभिव्यक्त गरेको छ । कथाको प्रमुख पात्र मले जीवनका अतीत सबै आफैले प्रस्तुत गरेकोले प्रथम पुरुष आन्तरिक अन्तर्गत केन्द्रीय दृष्टिविन्दु पद्दति यस कथामा अंगालिएको छ ।

४.२.१६.५ उद्देश्य

मानिसले मन पराएको वस्तु आफू देखि टाढा हुँदा वा आफ्नो प्रिय चिज आफू देखि टाढा हुँदा जिन्दगी रहनुजेल सम्म नै उसलाई याद गरिरहन्छ। मानिसले प्रेम गरेपछि त्यसलाई सफल पार्नु पर्छ अथवा कसैले कसैको भावना संग खेलवाड गर्नु हुन्न भन्ने कुरालाई देखाउनु यस कथाको उद्देश्य हो।

४.२.१६.६ भाषाशैली

प्रस्तुत कथा वर्णनात्मक तथा संस्मरणात्मक भाषाशैलीमा रहेको छ। यस कथाको भाषाशैली अलङ्कार युक्त नभएर साधारण पाठकका लागि पनि बोधगम्य, सरल, सहज रहेको छ। छोटो छोटो वाक्यहरूको प्रयोग गरी सरल, सहज र स्वभाविक बनेको छ। कथामा ठूला-ठूला, कता-कता, धेरै-धेरै, आँनो-आँनो, साना-साना, नीरस-नीरस जस्ता द्वित्व व्युत्पन्न शब्द, धक्का जस्ता अनुकरणात्मक शब्द र भै, नै, र नि जस्ता निपातको पनि प्रयोग भएको छ।

४.२.१७ केही साँभहरू आला रगतका

यस कथाको विश्लेषण निम्न प्रारूप (कथानक, पात्र वा चरित्र, परिवेश, दृष्टिविन्दु, उद्देश्य भाषाशैली)का आधारमा तल गरिएको छ।

४.२.१७.१ कथानक

आखिर सोचन बाध्य हुनुपर्छ भन्दै कथानक शुरु भएको छ। यहाँ म पात्रले आफ्नो प्रेमी रमेशलाई पाएपछि संसार बिसैको, धर्ती भरि पवित्र प्यार पलाएको र आँखाभरि साकार सपना तैरेको थियो। म पात्रलाई जब टी.बी. रोग लाग्छ प्रेमी रमेश पनि म पात्रबाट टाढा भएको छ र पत्र मार्फत मात्र गफ गर्न चाहेको छ किन कि प्रेमी रमेश म पात्रदेखि टाढा हुन खोजी रहेको छ। रोग नलागिन्जेल उही रमेश जिन्दगीको लामो यात्रा संगै गर्ने र संगै मनेबाचाहरू गर्ने गथ्यो र दिनको एक चोटी नभेटी नसक्ने रमेश म पात्रलाई रोगले चापेपछि टाढा हुँदै गइरहेछ। म पात्र विरामी परेर अस्पतालमा रहँदा समेत भेटन नआइ चिठी मात्र पठाउँछ। म पात्रको आँखा भने सधैं रमेशको बाटो हेरिरहन्छ। रोगले ग्रस्त भएको अवस्था ख्याल नगरिकन मलाई भूलिदेउ भन्ने पत्र पठाइरहयो। म पात्रलाई लाग्छ कसरी बिसिँएको ती मिठामिठा साँभहरू, रमाइला विहानहरू। म पात्र भने प्रत्येक दिन रात बिउँभेर उसैको सपना देख्छ। रमेशले एकदिन अन्तिम पत्र पठाएको थियो बिसिँदेउ मलाई मैले मेरी आमाको सपना पुरा गर्नु छ जसलाई एउटी बुहारी घरमा भित्राउने कत्रो रहर छ त्यसकारण म आमाको सपना पुरा गर्न जाँदैछु भनि। म पात्रलाई निसासिएर आउँछ आत्माहत्या गर्नु जस्तो तर त्यो पनि गर्न सकिदैन। म पात्रलाई टी.बी. को किटाणुले भनै निल्ल खोजि रहेको लाग्छ र भन रोग र पीडाले ग्रस्त हुन पुग्छे। त्यसैकममा म पात्रको साहिली बहिनी आइपुग्छे रमेश बाबुको विहे भयो भन्दै सनाउँछे र दुलही पनि राम्री र पढेकी पनि छ रे। त्यसवेला म पात्रलाई आकाशबाट खसे भै लाग्छ र सम्भन पुग्छे मलाई नसुनाएको भए पनि त हुन्थ्यो। त्यतिकैमा म पात्र रगतको बान्तामा पुरिन पुग्छे मृत्युलाई बोलाउन पुग्छे चाँडै आवोस र मलाई लैजाओस भन्दै मृत्युलाई कुरिरहन्छे। यसरी कथानकको अन्त्य भएको छ। कथानक सिधा रैखिक ढाँचामा नभएर घुमाउरो वृत्तकार्य ढाँचामा रहेको छ।

४.२.१७.२ पात्र वा चरित्र

प्रस्तुत कथाको प्रमुख पात्र म हो र सहायक पात्रहरूमा प्रेमी रमेश र म पात्रको साहिली बहिनी रहेका छन्। कथाको प्रमुख पात्र म नारी पात्र रहेको छ। कथानकको प्रारम्भदेखि अन्त्यसम्म म पात्रको सक्रिय भूमिका रहेको छ। कथामा घटेका अधिकांश घटनामा म पात्रको उपस्थिति रहेको छ। म पात्रको स्वभावमा परिवर्तन नआएकोले स्थिर पात्रको रूपमा रहेको देखिन्छ। कथानकको सम्पूर्ण कार्यव्यपार म पात्रबाट सम्पन्न भएकोले आसन्नताको आधारमा म पात्र मञ्चीय पात्रको हो भने कथानकबाट म पात्रलाई निकाल्दा कथानक बिग्रने भएकोले आवद्धताको आधारमा म पात्र वद्ध चरित्रको रूपमा रहेको छ। सहायक पात्रहरूमा म पात्रको प्रेमी रमेश र बहिनी रहेका छन्। प्रेमी रमेश एउटा स्वार्थी प्रेमीको रूपमा उपस्थित भएको छ। आफ्नो

प्रेमीका रोगले ग्रस्त भएको बेला पीडा माथि भन पीडा थप्ने काम गरेको छ । रमेशले कथानक अघि बढाउन सहयोग गरेको छ त्यसैले रमेश वद्ध चरित्रको रूपमा रहेको छ । साहिली बहिनी पनि म पात्रलाई पीडा पत्याउने पात्रको रूपमा नै उपस्थित भएको छ । ऊ मञ्चीय पात्रको रूपमा रहेकी छ ।

४.२.१७.३ परिवेश

प्रस्तुत कथामा सहरिया परिवेशको चित्रणका साथै पात्रको मानसिक परिवेशको पनि चित्रण भएको पाइन्छ । कथामा कलेजका कुरा, संगै घुमेका कुरा आदिले सहरिया परिवेशको चित्रण भएको पाइन्छ भने म पात्रलाई रोग लागे पछि प्रेमी टाढा भएको कुरामा म पात्र धेरै सोच पुगेकी छ । त्यसैले म पात्रको मानसिक परिवेशको पनि चित्रण भएको पाइन्छ ।

४.२.१७.४ दृष्टिविन्दु

प्रस्तुत कथामा म पात्रको प्रारम्भदेखि अन्त्यसम्म सक्रिय भूमिका रहेको छ । कथामा कथावाचक आफै म पात्रको रूपमा उपस्थित भएर कथाको सबै घटनाहरू अभिव्यक्त गरेको छ । कथाको प्रमुख पात्र मले जीवनका दुःखद क्षणहरू सबै आफैले प्रस्तुत गरेकोले प्रथम पुरुष आन्तरिक अर्न्तगत केन्द्रीय दृष्टिविन्दु पद्धति अंगालिएको छ ।

४.२.१७.५ उद्देश्य

प्रेम भनेको मानसिक संवेदना हो । त्यसैले कसैले पनि कसैको भावना संग खेल्नु हुँदैन भनि सफल र सत्य प्रेम गर्न अनुरोध गर्नु नै यस कथाको उद्देश्य हो ।

४.२.१७.६ भाषाशैली

प्रस्तुत कथामा वर्णनात्मक तथा संवादात्मक भाषाशैलीको प्रयोग भएको छ । कथामा सरल, सरस र सभ्य भाषाको प्रयोग भइ कथा स्वभाविक बन्न पुगेको छ । कथामा कुनै किसिमको उखानहरूको प्रयोग भएको पाइदैन । धेरै-धेरै, छिया-छिया, के-के, कता-कता, जस्ता द्वित्व व्युत्पन्न शब्द, दनदन, पलपल, वाक्क, छक्क जस्ता अनुकरणात्मक शब्द र कि, नि, भै, पो जस्ता निपातको पनि प्रयोग भएको पाइन्छ ।

४.२.१८ दुलही

यस कथाको विश्लेषण निम्न प्रारूप (कथानक, पात्र वा चरित्र, परिवेश, दृष्टिविन्दु, उद्देश्य भाषाशैली)का आधारमा तल गरिएको छ ।

४.२.१८.१ कथानक

दिपेशलाई दुलहीको अनुहार कता कता देखे जस्तो लाग्छ भन्दै कथानक शुरु भएको छ । यस्तै आँखा, यस्तै नाक, यस्तै केश, यस्तै हाँसो सबै यस्तै भन्दै विस्तारै विस्तारै उसको कल्पना हावामा उड्न थाल्छ । दिपेश भ्यालनिर उभिएर एकनासले हेरिरहन्छ खम्बा जस्तै भएर उसले दुलहीको चुराको आवाज सुन्छ र देख्न पुग्छ दुलहीको आँखाहरू रोइदिन हतारिरहेका छन् जस्तो दिपेश यो सबै देख्न सक्दैन । त्यसकारण केही हुनु भन्दा पहिले नै ऊ कोठाबाट निस्किएर रातभरी सडकमा घुमिरहन्छ । उता दुलहीको ओछ्यान भरि फूलहरू निसासिरहेका हुन्छन् । दुलहीको श्रृङ्गारमा तुसारो पर्छ, रूपरङ्गहरू भरिले भिज्छ र मिठा रहर लाग्दा उत्सुकतामा असिना पर्छ । त्यसपछि दुलहीको नयाँ जन्म हुन्छ अर्थात् स्वास्थ्यमानिसको नयाँ जीवन शुरु हुन्छ । सबै थोक नयाँ कता कता अफठ्यारो भै लाग्छ । दुलहीले एउटा आवाज सुन्छे, 'भाउजू' उसलाई थाहा लाग्दैन को हो र शंकाले शायद नन्द हाली तर उसले केही बुझिन । दुलहीले हिजोको रातलाई सम्भन पुग्छे यसका सयौं सकुमार भावनाहरू आए अनि गए पनि । सोच पुग्छे कति निर्दयी लोग्ने माया दिन नसक्नेले किन ल्याउनु मलाई । दुलहीका दोस्रो रात पनि यसरी नै बिच्छे हरेक रात प्रतीक्षामा नै बित्न थाल्छ । दुलहीलाई आफ्नो लोग्नेको बारेमा जान्ने इच्छा जाग्न थाल्छ, आखिर कोही पनि किन मेरो लोग्नेको बारेमा केही भन्दैनन् र लोग्ने पनि सधैं टाढा । यसरी सोच्दै भोली त कोही न कोही संग उसको विषयमा सोच्ने कल्पना गर्छे र भै राती आफ्नो लोग्ने संग

सोधने साहस गर्छे, रात पर्छे लोगने आउँछ तर ऊ बोल्न सकिदैन । यसरी कथाको कथानक अन्त्य भएको छ ।

कथानक आदि, मध्य र अन्त्यको ढाँचामा रहेको छ । दिपेशले दुलही भित्राउनु, दुलहीलाई पहिले नै कतै देखे जस्तो लाग्नु, दिपेश एकनासले सोच्नु दुलहीको चुरा र उसको आँखाहरू देखेर दिपेश कोठाबाट निस्कनु, यता दुलहीको रहर र उत्सुकतामा तुसारो पर्नु कथानकको आदि भाग हो र दुलहीको नयाँ जन्म हुँनु अथवा स्वास्नीमानिसको जन्म हुनु उसलाई सबै अपठ्यारो लाग्नु, प्रत्येक रातलाई सम्भन पुग्नु र लोगने निर्दयी लाग्नु कथानकको मध्य भाग हो भने दुलहीले दिपेशको बारेमा कसैलाई सोध्न खोज्नु र आफै पनि दिपेशलाई सोधने साहस गर्नु तर नसक्नु कथानकको अन्तिम भाग हो । यसरी कथानक रैखिक ढाँचामा रहेको छ ।

४.२.१८.२ पात्र वा चरित्र

प्रस्तुत कथाकी प्रमुख पात्र दुलही हो भने सहायक पात्रका रूपमा दिपेश रहेको छ । कथाकी प्रमुख पात्र नारी पात्र हो । कथानकको प्रारम्भदेखि अन्त्यसम्म दुलहीको सक्रिय भूमिका रहेको देखिन्छ । दुलही बनेर दिपेशको घर भित्रिनु, दुलही भित्रिएदेखि नै दिपेश टाढा टाढा रहनु, दुलहीलाई नयाँ घर सबै नयाँ र अपठ्यारो लाग्नु, दुलहीले हरपल दिपेशको बारेमा सोच्नु जस्ता सम्पूर्ण कार्यव्यपारहरू दुलहीबाट सम्पन्न हुनुले आसन्नताको आधारमा दुलही मञ्चीय पात्रको रूपमा रहेको छ । कथानकको शुरुदेखि अन्त्यसम्म दुलहीको स्वभावमा परिवर्तन नआएकोले दुलही स्थिर पात्र हो भने दुलहीलाई कथानकबाट फिक्दा कथानक बिग्रने भएकोले आवद्धताको आधारमा वद्ध चरित्रको रूपमा रहेको पाइन्छ । सहायक पात्रमा दिपेश रहेको छ । दिपेश दुलहीलाई विहे गरेर ल्याएपछि टाढा रहने निर्दयी लोगनेको रूपमा प्रस्तुत भएको छ । दिपेशको पनि कथानकमा सक्रिय भूमिका नै रहेको देखिन्छ । त्यसैले दिपेश मञ्चीय र वद्ध चरित्रको रूपमा रहेको छ ।

४.२.१८.३ परिवेश

प्रस्तुत कथामा सहरिया परिवेशका साथै पात्रको आन्तरिक मानसिक परिवेशको पनि चित्रण रहेको पाइन्छ । सडकको छातीभरि मोटर गुडेको आवाज, बीच बीचमा माग्ने केटाहरू फोहोर गाली गर्दै हिडेको, दिपेश रातभरि सडकमा हिँडिरहनु, भ्यालको पर्दा र घरभित्रको फूलको कुराले सहरिया परिवेशको चित्रण रहेको पाइन्छ भने दिपेशले दुलही भित्राउने बित्तिकै उसको बारेमा सोच्नु र दुलहीले पनि दिपेशको बारेमा सोच्नु जस्ता कार्यव्यपारले पात्रको मानसिक परिवेशको चित्रण रहेको पाइन्छ ।

४.२.१८.४ दृष्टिविन्दु

प्रस्तुत कथामा प्रारम्भदेखि अन्त्यसम्म दुलही र दिपेशको नै सक्रिय भूमिका रहेको देखिन्छ । कथावाचक टाढा रहि दुलही र दिपेशको कार्यव्यपारको वर्णन गरेको छ । कथाकी प्रमुख पात्र दुलहीका जीवनका उसका सोचाइका घटनाहरू कथावाचकले आफू संलग्न नभई प्रत्यक्ष दर्शी भई प्रस्तुत गरेकाले यस कथामा तृतीय पुरुष बाह्य अन्तर्गत सर्वदर्शी दृष्टिविन्दुको प्रयोग भएको छ ।

४.२.१८.५ उद्देश्य

एउटी नारीलाई आफ्नो वैवाहिक जीवनको शुरुवात गर्न कति गाह्रो हुन्छ । त्यसमा पनि आफ्नो लोगनेको स्वभाव थाहा नहुँदा र लोगनेको साथ नपाउदा कति गाह्रो हुन्छ भनि देखाउनु खोजिएको छ । कता कता नारीमाथि गरिएको हिंसा पनि प्रस्तुत गर्नु यस कथाको उद्देश्य देखिन्छ ।

४.२.१८.६ भाषाशैली

यस कथामा कतिपय ठाउँमा केही अपूर्ण वाक्यहरू जस्तै लुगाहरू च्यातिजान चाहिरहेछन् अनि.....इत्यादिको प्रयोग गरिएता पनि अन्य वाक्यहरू छोटो छोटो र पूर्ण देखिन आएकाले वाक्य संगठन जटिल नभई सरल प्रकृतिको छ । जसले गर्दा यसको भाषाशैली सरल, सहज र स्वभाविक बन्न पुगेको छ । यस कथामा कुनै उखान र विम्वहरूको प्रयोग भएको पाइदैन । यस कथामा शीर्षकबाट नै कथाको विषयवस्तु बुझ्न सकिन्छ । जसमा एउटी नयाँ दुलहीको

सोच विचारहरू समेटिएको छ । त्यसैले शीर्षक सार्थक रहेको छ । कथामा कता-कता, आफै-आफै, असिना-असिना, सारा-सारा, टाढा-टाढा, कहिले-कहिले जस्ता द्वित्व व्युत्पन्न शब्द र कि, त, भै जस्ता निपातको प्रयोग भएको छ ।

४.३ 'सूर्यग्रहण' कथासङ्ग्रह भित्रका कथाहरूको विश्लेषण

अनिता तुलाधरको 'सूर्यग्रहण' कथासङ्ग्रह(२०४०) विभिन्न पत्रपत्रिकामा प्रकाशित फुटकर कथाहरू संकलन गरी सङ्ग्रहका रूपमा प्रकाशित गरिएको हो । प्रस्तुत कथासङ्ग्रहमा जम्मा २४ वटा कथाहरू सङ्ग्रहित छन् । यिनीहरूको अध्ययन र विश्लेषण परिच्छेद तीनमा उल्लेख गरिएका कथा विश्लेषणका प्रारूपका आधारमा(कथानक, पात्र वा चरित्र, परिवेश, दृष्टिविन्दु, उद्देश्य र भाषाशैली) मा विश्लेषण गरिन्छ ।

यस कथा सङ्ग्रहमा ससाना आकार प्रकार, सरल सजिलो भाषा, रोचकशैली घरसमाजका अनुभूतिहरू र सुबोध्य प्रस्तुतिभित्र अनिता तुलाधरका घटनाहरू रेखिएका छन् , वस्तु सजिएका छन् र कथा मूर्तिएका छन् । प्राय कोमल र गिला गिला दुखान्तका रमरममा कथाको जीवन निर्मित भएको छ । एक स्पर्स दिएर बाँचिदिने र आघात बिम्भिएर छोडिदिने हावा र लहर जस्तो भई कथाहरू साँचिएका छन् तरङ्गित भएका छन् ।

४.३.१ मोड

यस कथाको विश्लेषण निम्न प्रारूप (कथानक, पात्र वा चरित्र, परिवेश, दृष्टिविन्दु, उद्देश्य भाषाशैली)का आधारमा तल गरिएको छ ।

४.३.१.१ कथानक

मधुरीलाई मैले धेरै चोटी बिसन खोज्दा पनि उनको सम्भना भरखर फकिएको गुलाफ जस्तै भएर फकिदिने गर्छ भन्दै कथानक शुरु भएको छ । जसमा म पात्रलाई माधुरीले छोडेर गएपछि माधुरीलाई उसले हरेकपल बिसन नसकी उसको प्रत्येक क्रियाकलाव म पात्रको मानसपटलमा आइरहन्छ । म पात्रको नजरमा माधुरी सुन्दर बगैचाको फूलहरू मध्ये सुन्दर फूल भै लाग्छ । म पात्रले माधुरीलाई भगाएर काठमाडौंको गल्लि भित्रको डेरामा ल्याउँछ । म पात्र खुसी थियो माधुरी पाएर र माधुरी पनि खुसी थिइन म पात्रलाई पाएर । म पात्रलाई थाहा थियो त्यो डेरामा माधुरी निसासिएको तर पनि माधुरी सबै किसिमले नभए पनि केही किसिमले आनन्दित नै थिइन् । कहिले काही माधुरी रोड्दिन्थिन् के सम्भनेर हो कुन्नी तर म पात्रलाई थाहा थियो उसले माधुरीलाई संसारकोसबै भन्दा बढि माया बाहेक अरु केही दिन सकिरहेको थिएन । माधुरी एक दिन भाइ नबोलेको कुरामा चुपचाप बसिरहिन तर म पात्रले केही गर्न सक्दैन । हुन पनि हो एउटी केटी आफ्नो परिवार संग एकै चोटी कहाँ टाढा रहन सक्छ त्यो थाहा भैरहन्छ म पात्रलाई । म पात्रको माधुरी संगको बसाइ धेरै हुन सकेन । भन्ने गर्थी 'तिम्रो माया नै मेरो सबै भन्दा ठूलो श्रृङ्गार हो ' यो भनाइले म पात्रको खुसीको सिमा नै रहदैन थियो म पात्र तरङ्गित हुन पुग्यो तर म पात्रको जीवनमा माधुरी आउनु र जानुले जीवनका सागरमा छाल आए जति कै नै भयो । त्यसैले म पात्रलाई जीवनमा विश्वास पनि धमिलो लाग्न थाल्छ । म पात्रले जीवनमा फूल फुलेर भर्नु यति कष्टप्रद होला भन्ने कहिल्यै पनि सोचेको थिएन । वातावरणमा मात्र अघ्यारोपन पोखिरहन्छ । एक साँझ म पात्रले माधुरीलाई वाटोमा हिंडिरहेको देख्छ र भएभरको सबै साहस बटुलेर बोलाउने कोसिस गर्छ । खुसीले गर्दा उसको नाम लिन पनि सक्दैन तर धेरै चोटीको प्रयासले माधुरीलाई बोलाउन सफल हुन्छ । माधुरीले सुनेर चिन्दिन भने पछि म पात्रलाई बज्रपात परेको जति कै हुन्छ । यसले छोडेर जादा संसारको सबैभन्दा ठूलो पीर परेको सोचेको थियो म पात्रले तर उसले नचिनेको कुराले जीवन नै शून्य हुन पुग्छ र अहिले पनि उसले छोडेर गएको जीवन, उसले बनाएर गएको बाँझोपनलाई सोचिरहेछ म पात्र भन्दै कथानकको अन्त्य भएको छ ।

कथानक सिधा सरल ढाँचामा नभएर घुमाउरो वृत्कार्य ढाँचामा रहेको छ । माधुरीले छोडेर गैसकेपछि कथानक शुरु भएको छ ।

४.३.१.२ पात्र वा चरित्र

प्रस्तुत कथाको प्रमुख पात्र म पात्र रहेको छ भने सहायक पात्रको रूपमा माधुरी रहेको छ । प्रस्तुत कथाको प्रमुख पात्र पुरुष पात्र रहेको छ । कथानकको प्रारम्भदेखि अन्त्यसम्म म पात्रको सक्रिय भूमिका रहेको छ । कथामा घटेका अधिकांश घटनामा म पात्रको उपस्थिति रहेको छ । कथानकको प्रारम्भमा नै म पात्रले माधुरीलाई सम्झेको छ । यो सम्झनेक्रम चाही कथानकको अन्तिम सम्म नै रहेको छ । त्यसैले म पात्रको स्वभावमा परिवर्तन नआइ स्थिर पात्रको रूपमा प्रस्तुत भएका छ भने म पात्र कथामा उपस्थित भई सम्पूर्ण कार्यव्यपार प्रस्तुत गर्ने भएकोले आसन्नताका आधारमा मञ्चीय पात्रको रूपमा रहेको छ । म पात्रलाई कथानकबाट निकाल्दा कथानक बिग्रने भएकाले आवद्धताका आधारमा वद्ध चरित्रको रूपमा रहेको छ । सहायक पात्रको रूपमा माधुरी रहेकी छिन् । उनी म पात्रको श्रीमती वा प्रेमीका रहेकी छिन् । माधुरीले छोडेर गएपछि म पात्रले यो सोच बाध्य भएको छ । त्यसैले माधुरी मञ्चीय र वद्ध चरित्रको रूपमा रहेकी छिन् ।

४.३.१.३ परिवेश

प्रस्तुत कथामा सहरिया परिवेशको चित्रण रहेको पाइन्छ । काठमाडौंको गल्ली भित्रको डेरामा माधुरी निसासिएको अनुभव म पात्रले गर्नु अथवा कथानकको सबै स्थानहरू काठमाडौं कै परिवेशमा प्रस्तुत भएकोले यस कथामा सहरिया परिवेशको चित्रण रहेको छ ।

४.३.१.४ दृष्टिविन्दु

प्रस्तुत कथामा म पात्रको प्रारम्भदेखि अन्त्यसम्म सक्रिय भूमिका रहेको छ । कथामा कथावाचक आफै म पात्रको रूपमा उपस्थित भएको छ । कथाका सबै घटनाहरू कथावाचक स्वयम् म पात्रको रूपमा उपस्थित भएर अभिव्यक्त गरेको छ । कथाको प्रमुख पात्र मले जीवनका दुःख पीडा सबै आफैले प्रस्तुत गरेकाले प्रथम पुरुष आन्तरिक अन्तर्गत केन्द्रीय दृष्टिविन्दु पद्धति यस कथामा अंगालिएको छ ।

४.३.१.५ उद्देश्य

मनिसले आफू सबल नभइकन विवाह गर्दा यस कथामा घटेका घटनाहरू अरूमा पनि हुन सक्छ भन्ने कुरा देखाउनु यस कथाको मुख्य उद्देश्य हो भन्न सकिन्छ ।

४.३.१.६ भाषाशैली

प्रस्तुत कथामा नाटकीय पाराले संस्मरणात्मक शैलीका माध्यमबाट कथानकको विकास गरिएको छ । कथाको भाषा जटिल र दुर्वोध्य नभई सरल, सरस र स्वभाविक बन्न पुगेको छ । छोटा छोटा र सरल वाक्यहरूको प्रयोग गरिएको छ । कथामा उल्टो-उल्टो, कहिले-कहिले, त्यसै-त्यसै, सारा-सारा, शून्य-शून्य, नसा-नसा, कता-कता, पछाडि-पछाडि, अगाडि-अगाडि आदि द्वित्व व्युत्पन्न शब्द, र, त, भै जस्ता निपात र पटकक जस्तो अनुकरणात्मक शब्दको पनि प्रयोग भएको छ ।

४.३.२ पीडा

यस कथाको विश्लेषण निम्न प्रारूप (कथानक, पात्र वा चरित्र, परिवेश, दृष्टिविन्दु, उद्देश्य भाषाशैली)का आधारमा तल गरिएको छ ।

४.३.२.१ कथानक

भाउजूको आँखाको डिलमा आकाश अहिले सुस्ताइरहेछ भन्दै कथानक शुरु भएको छ । मानौं आकाश निकै थाकेको छ - रोएर थाकेको हो कि ? निकै लामो वाटो हिडेर हो कि ? उनी कही बुझ्न सकिदैनन् । भाउजू जीवनदेखि वाक्क दिक्क निसासिरहेकी छिन् । उनी बिहान उठेदेखि चियादेखि उनको घरको काम धन्दा शुरु हुन्छ । चिया, खाजा, खाना, बेलुकाको खाना कुर्नु, बच्चा

सुताउनु, यसैमा जिन्दगी सिमित लाग्छ । माइतको सुख सयल सम्भेर रुनु जिन्दगीको अनिवार्य कार्य भैसकेको छ । जति भर्को लागे पनि नलागेको अभिनय गर्नु पर्छ । एकदिन नन्दको फाटेको घाँगर सिउँदै गर्दा उनको लोग्नेले भन्यो- तिमि त चाउरिन थालिसक्यौ, कसो? म त अरू दश वर्ष पनि कही हुन्न कसले भन्छ बुढो? उनका आँखामा भयानक ज्वालामुखी फुटेर लाभाहरू निस्कन खोज्छन् र यो समाज र धर्तीका मान्छेहरूलाई नन्दको घाँगर जति कै च्यातिदिन मन लाग्छ तर केही

बोल्न नसकी टुलुटुलु हेरिरहन्छन् । जिन्दगीको लामो यात्रामा सधैं एक अर्काको पीडामा साथ दिन सक्नु नै जीवन साथीको पहिचान हो जस्तो लाग्छ भाउजूलाई । उनलाई घरीघरी स्वास्तीकोदर्जा नोकरलाई पैसा दिन बचाउन भित्राउने लोग्नेहरूको विरुद्धमा आवाज उठाई सडक सडकमा चिच्याएर हिंड्न मन लाग्छ तर विवश भई त्यो पनि गर्न सकिदैन । कुनै समयमा आफ्नो जीवन बगैँचामा फुल्ने गुलाफको फूल भन्दा कम लाग्दैन थियो तर आज त्यही बगैँचामा खड्ग्रङ्ग सुकेको गुलाफको बोट जस्तै लाग्छ ।

हरपल हरक्षण भाउजूको हृदयमा एउटा आँधी चलमलाइरहन्छ । कसै संग गुनासो पोख्न सकिदैन मानौं उनको कोही आफन्त छैन कोही परिचित छैन । भाउजू विरामी परेको बेलामा उनको लोग्नेले कस्तो छौं भनि सोधेको पनि थिएन तर भाउजूलाई सोधिदियोस जस्तो लाग्थ्यो तर भाउजूको त्यो इच्छा कहिल्यै पुरा हुन सकेन । उता छोरा बौलाएर दराजमा पस्न खोज्छ, घरी एकोहोरो कराइरहन्छ । यसरी भाउजूका विवशताहरू छुत्ताछुल्ल भएर पोखिएका हुन्छन् भन्दै कथानकको अन्त्य भएको छ । कथानक सिधा रैखिक ढाँचामा नभएर घमाउरो वृत्तकार्य ढाँचामा रहेको छ ।

४.३.२.२ पात्र वा चरित्र

प्रस्तुत कथामा प्रमुख पात्र भाउजू रहेकी छिन् र सहायक पात्रको रूपमा उनको लोग्ने रहेको छ भने गौण पात्रका रूपमा उनको परिवार रहेका छन् । कथानकको प्रारम्भदेखि अन्त्यसम्म भाउजूको सक्रिय भूमिका रहेको छ । कथामा घटेका अधिकांश घटनाहरू भाउजूको उपस्थितिमा रहेको छ । कथानकको शुरुवातदेखि नै घरपरिवारको हेरचाहमा उनको दिनचर्या बितेको घटना पाइन्छ । त्यस्तो अवस्थामा लोग्नेको साथ नपाउनु, उसले भाउजूको घाउमा नुन छर्कने काम गरेका छन् । भाउजूले आफ्नो माइत सम्भन पुगेकी छ । यस कथामा भाउजूको स्वभावमा परिवर्तन नआएकोले स्वभावका आधारमा स्थिर पात्रको रूपमा रहेकी छ । आसन्नताको आधारमा मञ्चीय पात्रको रूपमा रहेकी छ भने आवद्धताको आधारमा वद्ध चरित्रको रूपमा रहेकी छ । सहायक पात्रको रूपमा लोग्ने र छोरा रहेका छन् । भाउजूको लोग्ने एउटा निर्दयी लोग्नेको रूपमा उपस्थित भएको छ । छोरा चाही भाउजूको पीडा थप्ने काम गरेको छ । गौण पात्रका रूपमा घरपरिवार रहेका छन् जो नेपथ्यका चरित्रका रूपमा रहेका छन् ।

४.३.२.३ परिवेश

प्रस्तुत कथामा सहरिया परिवेशका साथै पात्रको मानसिक परिवेशको पनि चित्रण रहेको पाइन्छ । भाउजूलाई आफ्नो जिन्दगीदेखि वाक्क लाग्नु, आफ्नो जिन्दगीको वारेमा सोच्नु, माइतका सुखका दिनहरू सम्भन्नु, यस्तो अवस्थामा लोग्नेको साथ नपाउनु र सबै लोग्नेमानिसहरूप्रति घृणाको अनुभूति जाग्नु, उनीहरू विरुद्धमा आवाज उठाउन मन लाग्नु तर यो सबै कुराहरू गर्न नसक्नु र आफैलाई धिकानु जस्ता कुराहरूबाट पात्रको मानसिक परिवेशको चित्रण रहेको पाइन्छ भने भाउजूको काम घरभित्रको मात्र उल्लेख भएकोले सहरिया परिवेशको चित्रण रहेको पाइन्छ ।

४.३.२.४ दृष्टिविन्दु

यस कथामा कथाकारले आफू संलग्न नभई भाउजू र उनको लोग्ने, छोरा र घरपरिवार सबैको क्रियाकलावको वर्णन गरेको छ । कथामा सबै घटनाहरू कथावाचकले भाउजू कै संलग्नतामा आफू सर्वदर्शी भएर व्यक्त गरेको छ । त्यसैले यस कथामा तृतीय पुरुष बाह्य अन्तर्गत सर्वदर्शी दृष्टिविन्दुको प्रयोग भएको छ ।

४.३.२.५ उद्देश्य

समाजमा नारीको अवस्थालाई प्रस्तुत गर्नु यस कथाको उद्देश्य रहेको देखिन्छ । कतिपय अवस्थामा यो घटना वास्तविक र यथार्थ रूपमा प्रस्तुत भएको पाइन्छ । एउटी नारीको दयनीय अवस्थालाई प्रस्तुत गरी नारी चेतना जगाउनु यस कथाको मुख्य उद्देश्य रहेको देखिन्छ ।

४.३.२.६ भाषाशैली

कथाकारले यस कथामा सामान्य जनजीवनमा प्रयोग गरिरहने सरल र सरस भाषाको प्रयोग गरेका छन् । प्रस्तुत कथामा कुनै किसिमको विम्वको प्रयोग भएको पाइदैन तर कथा प्रतिकात्मक रहेको छ । कथाको शीर्षकबाट नै कथामा पात्रको अवस्थाको जानकारी भएको पाइन्छ । छोटो र सरल वाक्यहरूका प्रयोग गरी कथालाई सरल बनाइएका छन् । पात्र र परिवेश अनुसारको भाषाको प्रयोगले कथा स्वभाविक बनेको छ । कथामा साना-साना, सडक-सडक, ठाउँ-ठाउँ, कता-कता, कुनै-कुनै, त्यसै-त्यसै, थुप्रै-थुप्रै जस्ता द्वित्व व्युत्पन्न शब्द, वाक्क, दिक्क, खड्ग्रङ्ग, पटकक, जुरमुराउनु जस्ता अनुकरणात्मक शब्द र भै, पक, पो, त जस्ता निपातको पनि प्रयोग भएको छ ।

४.३.३ तृष्णा

यस कथाको विश्लेषण निम्न प्रारूप (कथानक, पात्र वा चरित्र, परिवेश, दृष्टिविन्दु, उद्देश्य र भाषाशैली)का आधारमा तल गरिएको छ ।

४.३.३.१ कथानक

आँखाबाट चारैतिर हरिया पहाडहरू देखिन्छन् भन्दै कथानक शुरु भएको छ । म पात्र यो सधैं देखिरहने पहाडहरू देखेर भस्किन्छन् र उसलाई अत्यास लागेर आउँछ । त्यो देखिरहने पहाडहरू भित्र आफू कैद भए भै लाग्छ । स्वतन्त्र कैद भोगिरहेछु भै लागेर आउँछ । काम नभएको बेलामा मन बहलाउन खेतबारीको वीचमा गएर उभिदा मन शान्त भएको अनुभव हुन्छ । वास्तवमा मनमा भएको घाउ निको हुँदैन, मात्र हाम्रो मन बहलिने कुरा न हो भन्ने लागेको छ ।

म पात्र अरू कसैको जिन्दगी सोच्न पुग्छ । उसको जिन्दगी पनि भत्किरहेको हुनु पर्छ, कतै बाङ्गो भएर मोडिएको हुन सक्छ । म पात्रले उसका दुई वटा निला आँखाहरूलाई गहिरो संग सम्भन पुग्छ लाग्छ ती आँखाहरू निर्दोश छन्, भावनाहरू भरिभराउ भएर पोखिएका छन् । त्यसैले म पात्रलाई उसका आँखाहरू हेरिँहुँ भै लाग्छ । उसको सानो परिवारमा उसको बाबाको लागि ऊ हिरा, आमाको लागि रत्नसरी नै हो तर उसलाई राम्रो लाउने राम्रो खाने इच्छा छैन । बाबु आमाको माया ममता थाहा छैन । उही टोनी जसलाई गाउँको ठिठाठिठीहरूले जान्दछन् । टोनीलाई के माया लाग्छ के घृणा लाग्छ त्यो बुझ्न पनि गाह्रो जतिकै उसको हृदयलाई बुझ्न गाह्रो छ । म पात्र एकलै बसेको बेला उसैलाई सोच्ने गर्छ म पात्रलाई लाग्छ यसको जीवन शून्यताले भरिएको छ । गोरो अनुहारमा तील जस्तो दागहरू र उसको लामा लामा औंलामा सधैंनसालु पदार्थ रहेका हुन्छन् । ऊ धूँवा निलेर विस्तारै अर्कै संसारमा पुग्थ्यो आफैमा बरबराउन थाल्थ्यो । म पात्रलाई उसको कलिलो मृत्युदेखि चिन्ता लाग्छ । म पात्रको टोनी कोही होइन तर पनि माया लाग्थ्यो त्यसैले सोध्ने गर्थोँ-तिमी यसरी कतिन्जेल जीवन बिताउन सक्छौ? यति लामो जीवन बिताउन गाह्रो हुन्छ सोच्ने गर । उसले आफूले जस्तो राम्रो जिन्दगी अरूले नबिताएको कुरा भन्दै अब त यो जिन्दगी नै प्योरो लाग्ने बताउँछ र टोनीले आफ्नो जिन्दगीमा बाबु आमा कसैको माया नपाएको बताउँछ । त्यसपछि म पात्रलाई टोनीप्रतिको गल्लि देख्ने मुटु अब उसको बाबु आमाप्रति गल्लि पहिल्याउन थाल्छ । यस्तै कयौ गल्लिले कयौ कलिला जीवनको निर्मम हत्या भैरहेको जस्तो लाग्यो म पात्रलाई । टोनी विस्तारै निदाउन थाल्छ भने म पात्र उसको अनन्त विश्राम हेरिरहन्छ । यसरी कथानकको अन्त्य भएको छ । यस कथामा म पात्रले टानीको जीवनबारे सोच्नु कथानकक आदि भाग हो । त्यसपछि टोनीको जीवनबारे जान्ने इच्छा जाग्न र बुझ्नु कथानकको मध्य भाग हो भने म पात्रले टानीको पीडा बुझे पछि टोनी विग्रनुमा उसको बाबु आमाको पनि ठूलो हात रहेको छ भन्ने जान्नु कथानकको अन्त्य भाग हो । यसरी कथानक रैखिक ढाँचामा रहेको छ । आदि, मध्य र अन्त्यमा श्रृंखलावद्ध रहेको छ ।

४.३.३.२ पात्र वा चरित्र

प्रस्तुत कथाको प्रमुख पात्र टोनी हो भने सहायक पात्रको रूपमा म पात्र रहेको छ । गाउँका केटाकेटीहरू र टोनीको बाबु आमा गौण पात्रको रूपमा रहेको छ । प्रस्तुत कथाको प्रमुख पात्र टोनी रहेको छ । कथाको प्रारम्भदेखि अन्त्यसम्म म पात्रको सक्रिय भूमिका रहेको छ । म पात्रले कथामा टोनीको बारेमा सोच्नु, उसको वासविकता जान्ने कोशिश गर्नु र उसलाई बुझे पछि, उसको माया लाग्नु, उ विग्रनुमा उसको बाबु आमाको ठूलो हात रहनु जस्ता सम्पूर्ण कार्यव्यपार टोनीबाट सम्पन्न भएकोले टोनी मञ्चीय पात्रको रूपमा रहेको छ भने उसको कथानकको शुरुदेखि अन्त्यसम्म एउटै स्वभाव रहेकाले स्वभावका आधारमा स्थिर पात्र र उसलाई निकाल्दा कथानक बिग्रने भएकोले आवद्धताको आधारमा वद्ध चरित्रको रूपमा रहेको छ । सहायक पात्रको रूपमा म पात्र रहेको छ । म पात्र कै माध्यमबाट केन्द्रीय पात्र टोनीको चरित्रका बारेमा कथाको शुरुदेखि अन्त्यसम्म वर्णन गरेको छ । कथाका बीच बीचमा म पात्रले आफ्ना वैयक्तिक कुराहरू गरेता पनि टोनीको मानसिक चित्रण गर्न कथाकार स्वयम्ले म पात्रको रूपमा रहि सहायक पात्रको भूमिका निभाएको देखिन्छ । यसरी उ मञ्चीय र वद्ध चरित्रको रूपमा रहेको छ । अन्य चरित्रहरूमा टोनीका बाबु आमा मञ्चीय रहेर पनि गौण भूमिका रहेको छ र केटाकेटीहरू नेपथ्यका चरित्रको रूपमा रहेका छन् ।

४.३.३.३ परिवेश

प्रस्तुत कथाको वातावरण सहरको भन्ने बुझिन्छ । पात्रको नाम टोनी उसको बाबु आमाको व्यस्तता, टोनीले लागूपदार्थको सेवन गर्नु जस्ता कुराहरूले सहरिया परिवेशलाई नै जनाएको छ । म पात्रले टोनीको बारेमा सोच्नु र सोध्नुले कौतुहलपूर्ण वातावरणको सिर्जना गर्न पनि कथा सक्षम देखिन्छ ।

४.३.३.४ दृष्टिविन्दु

प्रस्तुत कथाको प्रारम्भदेखि अन्त्यसम्म टोनी संगै संगै म पात्रको पनि भूमिका सक्रिय रहेको छ । कथावाचकले कथामा आफू म पात्रको रूपमा रहेर टोनीको कार्यव्यपारको वर्णन गरेको छ । कथाको प्रमुख पुरुष चरित्र टोनीका सम्पूर्ण घटनाहरू कथावाचकले आफू स्वयम् संलग्न रहेर प्रस्तुत गरेकाले यस कथामा प्रथम पुरुष आन्तरिक अन्तर्गत परिधीय दृष्टिविन्दु पद्धति अंगालिएको छ ।

४.३.३.५ उद्देश्य

प्रस्तुत कथामा छोराछोरीहरू विग्रनुमा उनीहरूको मात्र जिम्मेवार नभएर बाबु आमाको पनि ठूलो हात रहन्छ भन्ने कुरा देखाउनु यस कथाको मुख्य उद्देश्य हो ।

४.३.३.६ भाषाशैली

प्रस्तुत कथामा वर्णनात्मक तथा संवादात्मक भाषाशैलीको माध्यमबाट कथानकको विकास गरिएकोले यसको भाषाशैली सरल र सहज मानिन्छ । वाक्यहरू सरल र पूर्ण भएकाले कथा अर्थपूर्ण र स्वभाविक बन्न पुगेको छ । यस कथामा प्रतीकको प्रयोग शीर्षकबाट नै प्रस्तुत भएको छ । टोनीमा भएको बाबुआमाको माया पाउने तृष्णा उसमा हुँदा हुँदै उ विग्रनु पुगेको छ । त्यसैले कथामा प्रतीकात्मकता भल्केको छ । यस कथामा अलि-अलि, लामा-लामा, के-के, कता-कता, अगाडि-अगाडि, पछाडि-पछाडि, बिस्तार-बिस्तार, भित्र-भित्र जस्ता द्वित्व व्युत्पन्न शब्द, पटकक, पर्लकक, कचकच, भलभली, मगमग जस्ता अनुकरणात्मक क्रिया विशेषणका शब्दहरू र नि, भै, तै, त जस्ता निपातको प्रयोग भएको छ ।

४.३.४ पल्लवी

यस कथाको विश्लेषण निम्न प्रारूप (कथानक, पात्र वा चरित्र, परिवेश, दृष्टिविन्दु, उद्देश्य र भाषाशैली)का आधारमा तल गरिएको छ ।

४.३.४.१ कथानक

एक यामभरि मैले यो सुस्केरामा पनि कसै संग बाचा बाँध्ने प्रण गरेको थिए भन्दै कथानक शुरु भएको छ। म पात्रको जीवनमा पनि एक समयमा बसन्त छाएको थियो, जिन्दगीको सबै भन्दा मिठो पल मिठो समय थियो। अनेक फूलहरू फुलेका थिए म पात्रको जीवनमा तर पनि सबैभन्दा त्यही फूलेको थियो। धेरैचोटी उही मोडमा भेटेपछि पनि उनीहरूमा मौनतामा नै मोडहरू पार गर्थे। हरेक पल म पात्रले पल्लवीलाई सोच्न थालेको छ। उनीप्रति अनायसै प्रेमका रहरिला

आकांक्षा

जन्मन

थाल्छ। आफैँ सोच्न पुग्छ, मैले उनीप्रति यस्तो सोचेर पाप त गरिन, म पात्र डराउन थाल्छ र पल्लवीलाई मनबाट निकाल्न खोज्छ। मनमा बसिसकेकी पल्लवी जब मनबाट निकाल्न खोज्यो म पात्रले अनि मात्र उसलाई थाहा भयो उनी त हृदय भित्र बसिसकेकी रहिछिन् भनेर। म पात्र सडकको मोडमा पुग्दा घडीमा ९:३० बजेको हुन्थ्यो। म पात्र पल्लवी आउनु भन्दा अगाडि नै त्यहाँबाट निस्कन चाहन्छ, तर धेरै चोटी त्यहाँ पुग्दा अचानक उसको आँखाहरूले पल्लवीलाई खोज्न थाल्छ। यसैकममा एकदिन म पात्रले पल्लवी नभट्ने सोचमा चाँडै निस्कियो तर देखेन तर पनि आँखाले नचाहेर पनि उनलाई नै खोज्दै थियो। त्यसैकममा पल्लवीलाई देख्न पुग्छ र उसका पाइलाहरू टक्क अडिन पुग्छ। त्यो देखेर पल्लवीका मुस्कानहरू फुस्कन्छन् र म पात्रको पनि मुस्कान साटासाट हुन पुग्छ। म पात्रले त्यसैबेला पल्लवीको घर नाम सोध्न पुग्छ। उनीहरूको यो मुस्कान शब्दमा परिवर्तन हुन पुग्छ। उनीहरू हरेक दिन भेट्न थाले कता कता प्रेमको अडकुरा हाल्न पुग्छ दुवैमा। यसैकममा म पात्रले पल्लवीलाई विवाहको प्रस्ताव राख्न पुग्छ तर पल्लवीले केही नबोली त्यहाँबाट हिंडि दिन्छे। त्यसपछि तिन चार दिन भेट हुँदैन र एकदिन अचानक भेट हुन्छ र म पात्रले सोध्न पुग्छ तिम्रो मौनतामा म के बुझौँ तिम्री किन प्रस्ट हुँदैन भनि अनि मात्र पल्लवीको आवाज निस्कियो - 'छोरो साह्रै बिरामी छ।' पल्लवीले आफ्नो वास्तविकता भन्दै गइ सानैमा विवाह भएको र छोरो जन्मे पछि लोग्ने मरेको, माइतमा आर्थिक संकटले गर्दा सुखी हुन नसकी आमा, बहिनी र छोरा लिएर बेग्लै बसेको, उनीहरूलाई आफैँ पालेको र म पात्रलाई चाहेर आफूले भूल गरेको बताउँदै माफ माग्न थालेकी छे। उता म पात्र उसका वास्तविक शब्दहरू अस्पष्ट लाग्दै गयो, उ बहिरो हुँदै गयो। लाटो हुँदै गयो। हराउँदै, बिलाउँदै कठ्याङ्ग्रिदै गयो। यसरी कथानकको अन्त्य भएको छ।

प्रस्तुत कथामा म पात्रले पल्लवीलाई देखेपछि आफ्नो मनमा त्यसै त्यसै खुसी भै फूल फुलेको छ। जीवनमा बसन्त छाएको कुरा आदि भाग, म पात्रले पल्लवीलाई नचाहा नचाहदै पनि प्रेम गर्न पुग्नु कथानकको मध्य भाग र म पात्रले पल्लवीलाई प्रेम प्रस्ताव राख्नु र पल्लवीको वास्तविक जीवन थाहा पाउनु कथानको अन्त्य भाग हो। यसरी कथानक आदि, मध्य र अन्त्य श्रृङ्खलामा रहेका छन्।

४.३.४.२ पात्र वा चरित्र

प्रस्तुत कथाको प्रमुख पात्र म हो र सहायक पात्र पल्लवी हुन् भने उसको छोरो, आमा र बहिनी गौण पात्र हुन्। म पात्र यस कथाको प्रमुख पुरुष पात्र हो। कथानकको आरम्भदेखि अन्त्यसम्म म पात्रको भूमिका सक्रिय छ। कथामा घटेका अधिकांश घटनामा म पात्रको उपस्थिति रहेको छ। म पात्रले पल्लवीलाई नचाहदा नचाहदै पनि प्रेम गर्नु, प्रेमको प्रस्ताव राख्नु, पल्लवी मौन रहनु र पल्लवीको वास्तविकता जाने पनि म पात्रको होस हराउनु,, बोली नै नआउनु जस्ता कथाको सम्पूर्ण कार्यव्यापार म पात्रबाट सम्पन्न भएका छन्। त्यसैले म पात्र आसन्नताका आधारमा मञ्चीय पात्रका रूपमा रहेका छन् भने उसको स्वभावका आधार स्थिर रहेका छन् भने म पात्रलाई निकाल्दा कथानक विग्रने भएकोले आवद्धताका आधारमा वद्ध चरित्रका रूपमा रहेका छन्।

सहायक पात्रमा पल्लवी रहेकी छन्। पल्लवी म पात्रको प्रेमीकाको रूपमा प्रस्तुत भइ आफ्नो वास्तविकता बताउने परिस्थितिसँग लडिरहेकी एउटी पीडित नारी हो। जो म पात्रको प्रेमीकाका रूपमा रही पछि प्रस्ताव अस्वीकार गरेकी छन्। उसको भूमिका पनि यस कथामा सक्रिय रूपमा

रहेको छ । पल्लवी गतिशील, मञ्चीय र वद्ध चरित्रको रूपमा नै रहेको छ भने पल्लवीका छोरा, आमा र बहिनीहरूको नेपथ्यकालीन चरित्रको रूपमा गौण भूमिका रहेको छ ।

४.३.४.३ परिवेश

प्रस्तुत कथाको परिवेश शहरिया परिवेशको चित्रण भएको छ । कथामा म पात्र सडकमा हिडनु, सडक अनेक बाटो रहेको चोक हुनु, अफिस जाने आउने कुरा, सडकमा मोटरहरूको आवत जावत गर्नु, प्रेममा परेपछि राम्रो राम्रो ठाउँमा भेट्नु आदि कुराले शहरिया परिवेशको चित्रण रहेको पाइन्छ ।

४.३.४.४ दृष्टिविन्दु

प्रस्तुत कथाको आरम्भदेखि अन्त्यसम्म म पात्रको सक्रिय भूमिका रहेको छ । कथामा कथावाचक स्वयम् म पात्रको रूपमा उपस्थित भएको छ । कथानकका सबै घटनाहरू कथावाचक स्वयम् म पात्रका रूपमा उपस्थित भएर अभिव्यक्त गरेको छ । कथाको प्रमुख पात्र म ले जीवनका सम्पूर्ण घटना सबै आफैले प्रस्तुत गरेकोले प्रथम पुरुष आन्तरिक अन्तर्गतको केन्द्रीय दृष्टिविन्दु पद्धति यस कथामा अंगालिएको छ ।

४.३.४.५ उद्देश्य

मानिसले कसैलाई मन पराउनु भन्दा अथवा मन पराइसके पछि प्रस्ताव राख्नु भन्दा पहिले सबै कुरा जान्न जरुरी छ भने कुरालाई देखाउनु यस कथाको उद्देश्य रहेको छ । किन की उसको बारेमा पहिले नै सबै कुरा जान्नु राम्रो र प्रेम गर्ने नै हो भने विभिन्न बाधा अडचनलाई पनि सहन सक्नु पर्छ भन्ने कुरा प्रस्ट्याइएको छ ।

४.३.४.६ भाषाशैली

यस कथाको भाषाशैली वर्णनात्मक र संस्मरणात्मक किसिमको रहेको छ । साना - साना र पूर्ण वाक्यहरूको प्रयोग कथाको भाषा सरस, सरल र स्वाभाविक रहेको देखिन्छ । शहरिया परिवेशमा रचना गरेर लेखिए पनि कथामा साधारण पाठकका लागि पनि सहज र सरल लाग्ने भाषाको प्रयोग गरिएको छ । कथामा कुनै उखान र विम्बको प्रयोग भएको पाइँदैन ।

प्रस्तुत कथामा थोपा-थोपा, जब-जब, विस्तार-विस्तार, अलि-अलि, आदि-आदि, कुना-कुना जस्ता द्वित्व व्युत्पन्न शब्द र, भै, त जस्ता निपातको प्रयोग भएको छ ।

४.३.५ पिंजरा

यस कथाको विश्लेषण निम्न प्रारूप (कथानक, पात्र वा चरित्र, परिवेश, दृष्टिविन्दु, उद्देश्य र भाषाशैली) का आधारमा तल गरिएको छ ।

४.३.५.१ कथानक

त्यो आँपको रुखलाई एकचोटि नियाल्छु भन्दै कथानक अघि बढेको छ । ठिङ्ग उभिएर बसेको आँपको रुख अब त निकै बुढो प्रतीत हुन्छ । आँपको रुख सँगै म पात्रले पनि दिनहरू, महीनाहरू र वर्षहरूलाई सजिलै सँग निलिसकेकी रहेछ । त्यो सम्भेर ल्याउँदा म पात्रलाई एउटा पहाड आएर किचिरहेछ भै लाग्छ । यहाँको बसाइमा म पात्रले कयौं तातो हावाहरू पनि पचाइसेकेको छ । तर यहाँ बस्नुको कुनै उपलब्धि लाग्दैन म पात्रलाई । म पात्र बसेको ठाउँमा सडक भरि धूलो मात्र थियो तर हिजो आज पीचरोड बनेको छ र दिनभरि सडकमा धेरै बस, ट्रकहरू आउने जाने गर्छन् । यो आउनु जानुमा म पात्रलाई एउटा आशा जागेर आउँछ र सम्भन पुगेकी छ । उसको निम्ति पनि कोही आवोस तर वर्षौं बित्छ कोही आउँदैनन् र म पात्रलाई लागिदिन्छ त्यहाँबाट आउने सबै मरिसके तर यो पनि साँचो लाग्दैन । यही सोच्ने क्रममा म पात्रलाई आफ्नी आमा याद आउँन थाल्छ जो लाठी छिन् उसको भावना कसैले बुझ्दैनन् र बोल्न पनि सकिदैनन् । उनको बारेमा सोच्दा म पात्र विचलित हुन पुगिन्छन् । प्रत्येक साँझ विहान उसको सु-स्वास्थ्यको निम्ति भगवान सँग प्रार्थना गर्छिन् ।

एक चोटि म पात्रलाई आफूले सानै छुट्टा छोडेको आफ्नो घर आफ्नो बस्ती काठमाण्डौं पुग्न मन लाग्छ र पुगिन्छन् पनि । सबै कुरा परिवर्तन भएको सबै कुराको सुविधा म पात्रलाई गर्व

लागछ । म पात्रले अहिले आफू बसेको ठाउँ भुल्दै जान्छिन् । यही सोच्दा सोचै आफ्नो घर पनि ठम्याउन

सक्दिनन् । केहीबेर पछि चिनेर घरको छिन्डीभित्र पस्छिन् । उनलाई खुसीको सिमा नै हुँदैन । बिस्तारै भन्याड चड्दै गइन् मनमा अनेक कुरा खेलाउँदै । उनले चिन्हे कोही थिएन । कसलाई बोलाउँने तर अचानक हुक्का तानेको आवाज सुन्न पुग्छे । म पात्रले वा बसिरहेको देखिन्छन् र वा भनेर बोलाउँछिन् तर बाले चिन्ह सक्दैनन् । म पात्रलाई नरमाइलो लागेर आउँछ र भन्छिन् - यत्रो विशाल काठमाण्डौको खाल्डोमा नअटाएकी तपाईंकी छोरी । आठसयको लालचामा बेचिएकी छोरी । यति भनेर म पात्रले आमा खोज्न थालिन् । आमा सधैं बस्ने भ्याल हेर्न पुग्छे तर त्यहाँ आमाको उपस्थिति थिएन र उनले बालाई सोधिन् - वा आमा खै नी ? वा का दोधारे अनुहार म पात्रले प्रस्ट थाहा पाएर आफ्नो आमा भनिन् उसको जवाफमा बाले आमा बित्तु भएको चार वर्ष भएको कुरा भने पछि म पात्रलाई एकछिन पनि बस्न मन लागेन भन्याडबाट ओर्लिएर बाहिर निस्कन् । त्यहाँ कान्छी आमालाई देखिन् तर म पात्रले आफूलाई चिनाउने कोशिस गरिनन् र आफ्नो घर तर्फ लागिन् । उनलाई कसैले रोक्ने प्रयत्न पनि गरेनन् । फर्कने क्रममा कति पहाड आए, कति घुम्ति आए केही थाहा भएन । आमा आउनु भयो भन्ने आफ्नो छोराको आवाजले झस्काउन पुग्यो । यसरी म पात्र काठमाण्डौ जादा कत्रो खुसी लिएर गएकी उनी फर्कदा त्यति नै धेरै दुःखी भएर फर्किन् र उही आफ्नो प्रतिबिम्बित पिंजरामा फर्किन सधैंको लागि । यसरी कथाको कथानकको अन्त्य भएको छ ।

कथानकको म पात्रले आफू बसेको ठाउँको बुढो रुख सँग आफूलाई दाँज्दै आफ्नो माइती सम्भन पुग्नु कथानकको आदि भाग हो र आफूलाई कसैले नसम्भेको र आफ्नो आमाको याद आउनु मध्य भाग हो भने म पात्र आफ्नो माइती सोचेर काठमाण्डौ जानु, त्यहाँ आफूले चिनेको वा जोनेको कोही नहुनु, उसले म पात्रलाई नचिन्नु, आमा पनि मरिसकेको हुनु र निरास भएर गाउँ फर्कनु कथानकको अन्त्य भाग हो । यसरी कथानक सिधा आदि, मध्य र अन्त्यको रेखा रही रैखिक ढाँचामा रहेको छ ।

४.३.५.२ पात्र वा चरित्र

प्रस्तुत कथाको प्रमुख पात्र म हो भने सहायक पात्रमा बुबा रहेका छन् भने कान्छी आमा, आमा, छोरा गौण पात्रका रूपमा रहेका छन् । म पात्र यस कथाको प्रमुख नारी पात्र हो । कथानकको आरम्भदेखि अन्त्यसम्म म पात्रको भूमिका सक्रिय रहेको छ र कथामा घटेको अधिकांश घटनामा म पात्रको उपस्थित रहेको छ । कथानकका सम्पूर्ण कार्यव्यापार म पात्रको उपस्थितिमा सम्पन्न भएकोले आसन्नताका आधारमा मञ्चीय चरित्रको रूपमा रहेको छ । शुरुदेखि अन्त्यसम्म म पात्रको स्वभावमा परिवर्तन नआएकोले स्वभावका आधारमा स्थिर पात्र रहेको छ भने म पात्रलाई कथानकबाट निकाल्दा कथानक बिग्रने भएकोले आवद्धताका आधारमा वद्ध चरित्रको रूपमा रहेको छ ।

सहायक पात्रमा म पात्रको बाबु रहेका छन् जसले बाबु भएर छरी नचिनेर म पात्रलाई पीडा पुऱ्याउने पात्रको रूपमा रहेका छन् । त्यसैले बाबु मञ्चीय पात्र रहेका छन् । कान्छी आमा, आमा र छोरा नेपथ्यका चरित्रका रूपमा आइ गौण भूमिका प्रस्तुत गरेका छन् ।

४.३.५.३ परिवेश

प्रस्तुत कथामा तराइको ग्रामिण परिवेश र काठमाडौंको सहरिया परिवेशको चित्रण भएको छ । कथामा आँपको बुढो रुख, कच्चि सडकमा धूलो उड्नु, गर्मी भएर आँपको बोटको शितल तापु आदिले तराइको ग्रामिण परिवेशलाई देखाएको छ । अर्कोतिर काठमाडौंको विकसित रूपको वर्णन गर्नु, म पात्रको माइती घर नै काठमाडौं हुनुले काठमाडौंको सहरिया परिवेश देखाएको छ । त्यसैले यस कथामा ग्रामिण र सहरिया दुवै परिवेशको चित्रण रहेको पाइन्छ ।

४.३.५.४ दृष्टिविन्दु

प्रस्तुत कथाको प्रारम्भदेखि अन्त्यसम्म म पात्रको सक्रिय भूमिका रहेको छ । कथामा कथावाचक आफै म पात्रको रूपमा उपस्थित भएको छ । कथाका सबै घटनाहरू कथावाचक

स्वयम् म पात्रको रूपमा उपस्थित भएर अभिव्यक्त गरेको छ । कथाको प्रमुख पात्र मले जीवनका सुख दुःख सबै आफैले प्रस्तुत गरेकाले प्रथम पुरुष आन्तरिक अन्तर्गतको केन्द्रीय दृष्टिविन्दु यस कथामा अंगालिएको छ ।

४.३.५.५ उद्देश्य

प्रस्तुत कथामा बुबाको मायालाई आमाको ममताले जितेको देखाइ आमाको माया आफ्नो सन्तानको लागि संघै अटल र अटुट रहन्छ भन्ने कुरा देखाउनु र अर्को कुरा गाउँको तुलनामा सहरमा धेरै सुविधा हुन्छ र गाउँमा मानिसहरूले कष्टमय जीवन बिताउन बाध्य भएको कुरा देखाएको छ । यही कुराहरू देखाउनु यस कथाको उद्देश्य रहेको छ ।

४.३.५.६ भाषाशैली

यस कथामा कतिपय ठाउँमा केही अपूर्ण वाक्यहरू जस्तै 'त्यति बुझिदिने क्षमता उनीहरूमा भैदिएको भए.....!' इत्यादिको प्रयोग गरिए पनि अन्य वाक्यहरू छोटो छोटो र पूर्ण भएकाले वाक्यसंगठन जटिल नभई सरल प्रकृतिको छ, जसले गर्दा यसको भाषाशैली सरल र सहज बन्न पुगेको छ । प्रस्तुत कथामा दुईवटा प्रतीकहरूको प्रयोग भएको पाइन्छ । म पात्रले आफ्नो जिन्दगीलाई आफ्नो नजिकको बुढो आँपको रुख संग दाँजेकी छ । बुढो रुखले जस्तै आफूले पनि धेरै दिनहरू, महिनाहरू र वर्षहरू निलिसकेको कुरालाई प्रस्तुत गर्नु, छोरी मान्छे विहे गरेर गएपछि पिँजरामा थुनिन पुगिने कुरालाई प्रतीकात्मक रूपमा प्रयोग गरिएको पाइन्छ । प्रस्तुत कथामा पहिले-पहिले, कुना-कुना, कहिले-कहिले, बिस्तार-बिस्तार जस्ता द्वित्व व्युत्पन्न शब्द, परपर, फनफनी, भतभती, गदगद, ट्वाल्ल, पुलुकक जस्ता अनुकरणात्मक शब्द र भैं, त, पो जस्ता निपातको पनि प्रयोग भएको छ ।

४.३.६ निष्पाप

यस कथाको विश्लेषण निम्न प्रारूप (कथानक, पात्र वा चरित्र, परिवेश, दृष्टिविन्दु, उद्देश्य र भाषाशैली)का आधारमा तल गरिएको छ ।

४.३.६.१ कथानक

बरण्डाको एकछेउदेखि अर्को छेउसम्म घाम छायाँ परेर पोखिएको छ भन्दै कथानक शुरु भएको छ । डुँडलीको छायाँ यताउता छरिएर रहेको छ । डुँडाली समातेर भूपेश एक किसिमले भोक्रिएर तलतिर नियालिरहेको छ एकनासले । उसले खेलाएको कागज एकचोटी म्वाइ खाएर उडाउँछ, तल खेलिरहेको बच्चाहरू त्यो कागज लिनलाई कुस्ताकुस्ती गर्छन । त्यो देखेर भूपेश मरीमरी हाँस्छ । त्यसै बीच भित्रबाट युगल आवाज एकै चोटी प्रस्फुटित हुन्छन्-भूपेश । भूपेश काँतर आँखाले भित्र एकचोटी नियाल्छ कही नबोली बस्छ । उसको अनुहार भरि डर जस्तो भावना पोखिन्छ । सानुमायालाई गएर भूपेशलाई आफ्नो काखभरि लिने इच्छा हुन्छ तर केही गर्न नसकेर वाल्ल परिरहन्छ । सानुमाया सोचाइमा जताततै बग्न खोज्छे तर किनारा कतै हुँदैन मात्र एउटा रिक्तो बगाइ बगिरहन्छे । घाम डुबिसकेको छ । बरण्डामा कतै केही नभएर एक डल्लो भएर एउटा कुनामा बसिरहेको हुन्छ । सानुमायालाई श्वासप्रश्वास पनि निरस अनुभव हन्छ । चुल्हामा आगो निभेर जताततै धूँवा छरिरहेको हुन्छ । उनलाई भूपेशको बरण्डाको वातावरणले विचलित बनाइ रहेको हुन्छ । त्यतिकैमा एउटा आवाज सुन्न पुग्छे- ए सानामाया । सानामायालाई कसैले बोलाएको प्रतीत हन्छ । के गरिरहेकी भ्यालमा एकलै बत्ति बाल्नु पर्दैन । सानुमायाको आँखा बल्ल खुल्छन् । ऊ बत्ति बाल्न पुग्छे, उसको लोग्ने छेउमा बसेर गुनगुनाइरहन्छ- तँलाई भनेकै लाग्दैन त्यो भ्यालमा नबस भनेको सुन्दनस् । कति माया लोको तँलाई तेरो मायाले केही हुने छैन त्यहाँ । तैले बुझिस् भने यहाँ पनि छ माया, ममता, हाँसो र खुसी सानुमाया केही बोल्दिन एकोहोरो चुल्हातिर हेरेर बसिरहन्छे । सानुमायालाई आफ्नो बहिनीको अनुहार उसको आँखाको अगाडि आउँछ र बहिनीप्रति घृणा लागेर आउँछ । अब त उसलाई बहिनी भन्दा ज्यादा सौता नै लाग्न थालेको छ । सानुमायाले जसलाई आफ्नो श्रृंगार सम्भेको थियो उसैले ठूलो चोट दिएपछि पीडा

खप्नु शिवाय केही रहेन । सानुमायाका आँशुका दानाहरू त्यही टोलमा बस्ने कमलबहादुर नजानिदो किसिमले टिप्दै जाँदै थियो । त्यसैले एकदिन कमलबहादुरले सानुमायालाई भगाएर लैजान्छ तर कमलबहादुरको घरलाई आफ्नो साच्चे प्रयासमा कति महिना र वर्षहरू बिते तर पनि सानुमाया आफ्नो कोखबाट जन्मेको भूपेश र तरुनो भइसकेको छोराहरू देखेपछि भस्किन्थी । उसलाई भक्कानो छोडेर रुन मन लाग्थ्यो । सानुमाया रुन थाले पछि कमलबहादुर उसलाई सम्झाइ रहन्थ्यो र कहिले कुनै अप्रिय बोली बोल्दैन थियो । सानुमाया कमलबहादुरको एउटा कमलो मुटु शिवाय केही पाउँदैनथी । यस्तो निस्पाप मायाको अगाडि सानुमाया सधैं पग्लिरहन्थी । यसरी कथानकको अन्त्य भएको छ ।

प्रस्तुत कथामा कथानक रैखिक ढाँचामा नभइ घमाउरो वृत्तकार्य ढाँचामा रहेको छ । कथानक समाप्तको विन्दुवाट शुरु भएकोले पाठकलाई कौतुहल सिर्जना गर्न सफल भएको छ ।

४.३.६.२ पात्र वा चरित्र

प्रस्तुत कथाकी प्रमुख पात्र सानुमाया हो भने सहायक पात्र कमलबहादुर र छोरा भूपेश रहेका छन् । सानुमायाको जेठोलोग्ने र बहिनी गौण पात्रको रूपमा रहेका छन् । सानुमाया प्रस्तुत कथाको प्रमुख नारी हो । कथानकको प्रारम्भदेखि अन्त्यसम्म सानुमाया कै सक्रिय भूमिका रहेको छ । कथानकको सम्पूर्ण कार्यव्यपार सानुमायाबाट सम्पन्न भएकोले सानुमाया आसन्नताको आधारमा मञ्चीय पात्र हो र कथानकको शुरुदेखि अन्त्यसम्म एउटै स्वभाव रहेकोले स्वभावको आधारमा स्थिर पात्रको रूपमा रहेकी छन् भने सानुमायालाई कथानकबाट निकाल्दा कथानक बिग्रने भएकोले आवद्धताको आधारमा वद्ध चरित्र हो । सहायक पात्र रूपमा कमलबहादुर र छोरा भूपेश रहेका छन् । कमलबहादुर सानुमायाको दास्रो पति हो जसले सानुमायाको आँशु पुछ्ने काम गरेको छ र सानुमायाको दुःखमा साथ दिएको छ । त्यसैगरी छोरा भूपेश सानुमायाको अतीत सम्झाउने काम गरेको छ । त्यसैले दुबै पात्रहरू मञ्चीय र वद्ध पात्रहरू हुन् । गौण पात्रको रूपमा सानुमायाको पहिलो लोग्ने र बहिनी रहेका छन् । जो नेपथ्यका रूपमा उपस्थित भइ कथानक अघि बढाउनमा सहयोग गरेका छन् ।

४.३.६.३ परिवेश

प्रस्तुत कथामा काठमाडौंको नेवारी परिवेशको चित्रण भएको छ । कथामा प्रयोग भएका शब्दले काठमाडौंको नेवारी परिवेशको झल्केको पाइन्छ । जस्तै; सानुचा, बुइँगल, भ्यालमा बस्नु, बरण्डामा घाम ताप्नु जस्ता कुराहरूले काठमाडौंको नेवारी परिवेशको चित्रण रहेको पाइन्छ ।

४.३.६.४ दृष्टिविन्दु

प्रस्तुत कथामा प्रारम्भदेखि अन्त्यसम्म सानुमायाको सक्रिय भूमिका रहेको पाइन्छ । कथावाचकले सानुमाया, उसको पहिलो लोग्ने, बहिनी, कमलबहादुर र छोरा भूपेश आदिको क्रियाकलावहरू आफू संलग्न नभइ वर्णन गरेको छ । सानुमायाको मानसिकताका साथै क्रियाकलावहरू सानुमायाकै माध्यमबाट अभिव्यक्त गरिएको छ । यसरी सम्पूर्ण कार्यव्यपारहरूलाई कथाकारले आफू सर्वदर्शी भएर प्रस्तुत गरेकाले तृतीय पुरुष बाह्य अन्तर्गतको सर्वदर्शी दृष्टिविन्दु पद्धति अंगालिएको छ ।

४.३.६.५ उद्देश्य

प्रस्तुत कथामा निश्चार्थ प्रेमले मानिसलाई अवश्य पनि पगाल्छ भन्ने कुरालाई देखाउनु यस कथाको उद्देश्य हो । आफ्नो कोखबाट जन्मेको छोराछोरीहरूलाई आफूले जति धेरै माया पाए पनि बिर्सन सकिन्न भन्ने कुरालाई पनि देखाएको छ ।

४.३.६.६ भाषाशैली

यस कथामा वर्णनात्मक र संवादात्मक भाषाशैलीको प्रयोग भएको छ । केही संयुक्त वाक्यहरूको प्रयोग भएको भएता पनि अधिकांश वाक्यहरू सरल र छोट्टा रहेकाले यस कथाको भाषाशैली जटिल र दुर्बोध्य नभइ सरल, सहज र स्वभाविक रहेको पाइन्छ । प्रस्तुत कथामा

विस्तार-विस्तार, कुना-कुना, कता-कता, धुजा-धुजा, विचलित-विचलित, डराइ-डराइ जस्ता द्वित्व व्युत्पन्न शब्द, धपक्क, जुरुक्क, मरिमरि, थचक्क जस्ता अनुकरणात्मक शब्द र नि, भै, त जस्ता शब्दको प्रयोग पनि भएको छ ।

४.३.७ निष्फल

यस कथाको विश्लेषण निम्न प्रारूप (कथानक, पात्र वा चरित्र, परिवेश, दृष्टिविन्दु, उद्देश्य र भाषाशैली)का आधारमा तल गरिएको छ ।

४.३.७.१ कथानक

शायद यही मौनता मैले पनि चाहेकी हुँ कि ? भन्दै कथानक शुरु भएको छ । म पात्रले एउटा स्तब्ध वातावरण आफ्नो वरिपरी चाहेकी पनि हुँन सक्छ । चिसो बतास मन्द मन्द चलेको छ, वातावरणमा एक किसिमको मात छाएको छ । म पात्रले एकातिर मन पराएकी हुन्छ भने अर्कोतिर छटपटी लागेर आउँछ । म पालाई हरेक जाडो याम यसरी नै काँडाले घोचेको जस्तो लाग्छ । त्यसैले यो ठाउँ छोडेर जाने विचार आउँछ तर म पात्र सक्दैन । यो ठाउँमा म पात्रको अत्याधिक माया छ स्नेह छ, हृदयमा अर्कै किसिमको विश्वास छ, जून जस्तै शितल विश्वास त्यसैले म पात्र कतै गएर जान सक्दिन । यो ठाउँ एउटा आगमनको प्रतीक्षा छ र म पात्रलाई त्यो आगमन चाँडै आवोश भन्ने लागेको छ । बाटो विराएको यात्री जस्तै भएर रन्थिनिएर ती अतीतलाई सम्झन खोज्दा गहवाट अझै आँशु चुहिन खोज्छन् । आफू मूर्ख भएर विदेश उठाए लाग्छ । उसको विदेश जाने इच्छा रोक्नु पथ्यो तर फर्केर आउँछु भन्ने कुराले म पात्रलाई विश्वास दिलाउन सफल भयो र म पात्रलाई लाग्यो मेरी मधु मेरो इच्छा पुरा गर्न फर्किन्छन् । म पात्रको सपना पनि त्यही नै थियो कि मधु पढेर डाक्टर बनून् । उसको आत्माविश्वास बढाउनको निम्ती म पात्र संघै साथ दिरहन्थी । म पात्र मधुलाई डाक्टरी पढाउने दृढविश्वास हरतरह पुरा गर्न चाहन्थिन् । मधु ६ वर्षको लागि विदेशिइन् । त्यसपछिको वातावरणमा नीरसता भन्दा म पात्रले केही पाउदैन । पहिले उनलाई पढाउन नपाइएला भन्ने पीर थियो पढाइसकेपछि भन धेरै पीरको बोभले थिचेको अनुभव भयो म पात्रलाई । दिनहरू बित्दै गए तापनि ६ वर्ष भन्ने बितिकै कहाँ बित्दो रहेछ । बुढापाकाहरू को भनाइ पनि धेरै सुन्नु पयो म पात्रले- छोरीलाई विदेश पठाएर खाउलिस मिठो फल, विहे नगरिदिएर । म पात्रलाई त्यसै त्यसै अत्यास लाग्न थाल्छ । मन कहालिएर आउँछ । उसको निम्ती म पात्रले सबै बिसिदिएको तर मधुले यी सबलाई केही सम्झनन् । म पात्रका विश्वास, आकांक्षाहरू सेलाउदै गैरहन्छन् । म पात्रले सुन्न पुग्छ मधु अब म पात्रकी भएर फर्कने छैनन् उनले विहे गरिसकेकी छन् रे । यो कुराले म पात्रको मस्तिष्कमा बज्रपात परे जस्तै हुन्छ तैपनि सहने प्रयत्न गर्छे म पात्र । म पात्रलाई लाग्छ मधुलाई विहे गर्ने स्वतन्त्रता नभएको होइन तर फर्किएर आउनु पथ्यो । म पात्रले मधुको बाबालाई सम्झन पुग्छे, अनायसै आँखा आँशुको दहमा जम्न खोज्छन् । मधुको बाबाको मृत्युलाई कठोरताका साथ स्वीकारेको थियो मात्र मधुको आशामा । अस्ताउन लागेको घामको साथै झलमल्ल जूनलाई देखेकी थिइ म पात्रले । त्यसपछि सारालाई बिसिंएर मधुलाई मधु बनाउने चेष्टामा लागि रही तर त्यसको अतिरिक्त म पात्रले आज निरासा भोगिरहेछ । अब त यसलाई मधुप्रतिको माया पनि पातलिदै गएको लागि रहेको छ । उसलाई सम्झनाको पानाबाट च्यातचुत पारिदिन नै आफ्नो विजय लाग्न थालेकको छ । यही विजय पर्खिबसकी छ म पात्र । यसरी कथानकको अन्त्य भएको छ । कथानक सिधा रैखिक ढाँचामा नभएर घमाउरो वृत्कार्य ढाँचामा रहेको छ ।

४.३.७.२ पात्र वा चरित्र

प्रस्तुत कथामा प्रमुख पात्र म पात्र हो भने सहायक पात्र मधु रहेकी छन् । मधुको बाबा गौण पात्रको रूपमा रहेको छ । कथाको प्रमुख पात्र म नारी पात्र रहेकी छन् । कथाको प्रारम्भदेखि अन्त्यसम्म म पात्रको सक्रिय भूमिका रहेको छ । म पात्रको पति को मृत्यु हुनु, म पात्र छोरी मधुको आशामा बाँच्नु, उसलाई डाक्टर बनाउने दृढविश्वास लिनु, मधु विदेश गएपछि म पात्रलाई बिसिनु त्यसपछि म पात्रले मधुलाई बिसिनु नै आफ्नो विजय सम्झनु जस्ता सबै कार्यव्यपार म

पात्रवाट सम्पन्न हुनुनले म पात्र मञ्चीय पात्रको रूपमा देखिन्छ र कथानकमा म पात्रको स्वभावमा परिवर्तन देखिएकोले म पात्र गतिशील पात्रको रूपमा देखिन्छ भने म पात्रलाई निकाल्दा कथानक बिग्रने भएकोले आवद्धताको आधारमा म पात्र वद्ध चरित्रको रूपमा रहेको देखिन्छ ।

४.३.७.३ परिवेश

प्रस्तुत कथामा सहरिया परिवेशको चित्रण रहेको पाइन्छ । किन कि गाउँघरको स्थितिमा छोरीलाई डाक्टर पठाउन सकिने अवस्था कम नै हुन्छ । त्यसमा पनि एकलो नारीले त्यसैले यस्तो वातावरण प्रायः सहरमा मात्र सम्भव हुन्छ ।

४.३.७.४ दृष्टिविन्दु

प्रस्तुत कथामा प्रारम्भदेखि अन्त्यसम्म म पात्रको सक्रिय भूमिका रहेको छ । कथामा कथावाचक आफै म पात्रको रूपमा उपस्थित भएको छ । कथाका सबै घटनाहरू कथावाचक स्वयम् म पात्रको रूपमा उपस्थित भएर अभिव्यक्त गरेको छ । कथाको प्रमुख पात्र मले जीवनका सुख दुःख सबै आफैले प्रस्तुत गरेकाले प्रथम पुरुष आन्तरिक अन्तर्गतको केन्द्रीय दृष्टिविन्दु पदति यस कथामा अंगालिएको छ ।

४.३.७.५ उद्देश्य

हाम्रो समाजमा बुबा आमाले छोराछोरीको इच्छा पुरा गर्न सम्पूर्ण कुरालाई सुम्पिएको हुन्छ । त्यस्तो अवस्थामा कतिपय छोराछोरी स्वर्धी निस्कन पुगेको कुरा विद्यमान छ । यही कुरालाई देखाउन खोज्नु नै यस कथाको उद्देश्य रहेको देखिन्छ ।

४.३.७.६ भाषाशैली

यस कथाको भाषाशैली अलङ्कारयुक्त नभएर साधारण पाठकका लागि पनि बोधम्य, सरल र सहज रहेको छ । यस कथामा छोटो छोटो वाक्यहरूको प्रयोग गरी वर्णनात्मक र संस्मरणत्मक शैलीको प्रयोग भएको छ । सहरी परिवेशमा लेखिएको यस कथामा कुनै किसिमको विम्बको प्रयोग भएको पाइन्दैन भने शीर्षकबाट नै प्रतीकको प्रयोग भएको पाइन्छ । किन कि म पात्रले छोरीलाई डाक्टर बनाउने विश्वासले छोरीलाई विदेश पठाउनु तर छोरी डाक्टर भएर पनि आमालाई सम्भेर फर्केर नआउनुबाट शीर्षक प्रतिकामक रहेको छ । कथामा मन्द-मन्द, शून्य-शून्य, सेलाउँदै-सेलाउँदै, चिच्याई-चिच्याई जस्ता द्वित्व व्युत्पन्न शब्द, झलझल, झलझल जस्ता अनुकरणात्मक शब्द र कि, त, भै जस्ता निपातको पनि प्रयोग भएको छ ।

४.३.८. अतृप्ति

यस कथाको विश्लेषण निम्न प्रारूप (कथानक, पात्र वा चरित्र, परिवेश, दृष्टिविन्दु, उद्देश्य र भाषाशैली)का आधारमा तल गरिएको छ ।

४.३.८.१ कथानक

उसले अर्थात् सानुमायाले विवाह गरेको पनि ३१ वर्ष नाधिसक्यो भन्दै कथानक शुरु भएको छ । ३१ वर्षको अवधी भरिमा सानुमायाले कहिल्यै सुखको आभाष पाउन सकिन । सबै उनको भाग्य रेखालाई प्रशंसा गरिदिन्थे तर सानुमाया आफ्नो भाग्य रेखा हेरेर सधैं रुने गर्छे । हातको भाग्य रेखा हेरेर सुख पाउने कुराले उसलाई चित्त बुझ्दैन र आफ्नो हातको रेखालाई कोपरिरहन्छिन् । उनी अहिले बौलाही जस्ती भएकी छिन् । उसको लोग्ने अनौठो मान्छे जो कसै संग पनि कम बोल्दथ्यो । स्वास्नी संग त झन सोभो मुखले, राम्रो मुखले कहिले बोल्दैन थियो तर सानुमायालाई बानी परिसकेको छ । उनले जिन्दगीभरि आफ्नो लोग्नेको प्रेम पाउन सकिनन् । उनी हेर्न नहुने पनि छैनन् सबैको आर्कषक नै थिइन् तर पनि उनको लोग्नेले कहिले पनि राम्ररी बोलाएनन् । सानुमायाको लोग्ने मदनदाइको निमित्त स्वास्नी र छोराछोरी शत्रु जति कै नै थिए देख्ने वित्तिकै कराउने । सानुमायालाई सहदा सहदा घर नै छोडेर जाने इच्छा जागृत्यो तर छोराछोरीको मायाले उनी यसो पनि गर्न सकिदैनन् । कुनै बेला आधारातमा मातेर आएको बेला भन्ने गर्छ- 'मैले

तिमीलाई कहिले माया गर्न सकिन, तिमी मलाई सधैं माया गरिरहन्छौ तर एक दिन तिम्रो यो माया सुकी जानेछ र तिमी रित्तिले छौ ।' सानुमायालाई यही मातेर आएको रात नै रमाइलो लाग्छ र सधैं मातेरै आवोस र यस्तै भनिरहोस जस्तो लाग्छ । तर कुनैबेला नमाति आएको बेला पनि कराइरहन्छ-तिमीहरू सबै निस्केर गैहाल भन्दै । छोराछोरी त जवाफ फर्काउन तमिसन्धे तर सानुमाया नै अग्लो पहाड बनेर बीचमा बसिरहन्थी । सानुमायाको लोग्नेलाई घर भत्केको पनि मतलब छैन, स्वास्नीको चोलो फाटे पनि वास्ता छैन । शायद आफ्नो परिवारलाई दिने माया अन्तैकतै दिदै होला । सानुमायालाई आफ्नो जीवन श्रृगाने कत्रो इच्छा थियो, कञ्चन खोला भएर बगिदिने कति रहर थियो तर यो सबै कहिले साकार हुन पाएनन् तर पनि सानुमायाको बाँच्ने रहर अझै छ । यसरी कथानकको अन्त्य भएको छ । कथानक सिधा रैखिक ढाँचामा नभएर घुमाउरो वृत्तकार्य ढाँचामा रहेको छ ।

४.३.८.२ पात्र वा चरित्र

प्रस्तुत कथाको प्रमुख पात्र सानुमाया हो र सहायक पात्र सानुमायाको लोग्ने मदनदाइ रहेका छन् । गौण पात्रका रूपमा छोराछोरी रहेका छन् । प्रस्तुत कथाको प्रमुख पात्र सानुमाया नारी पात्र हो । कथानकको प्रारम्भदेखि अन्त्यसम्म सानुमायाको सक्रिय भूमिका रहेको छ । सानुमायाले आफ्नो जीवनको आधा उमेर आफ्नो लोग्ने संग बिताउदा पनि जीवनमा सुख भन्ने कहिल्यै नपाएको कुरालाई प्रस्तुत गर्नु जस्ता सम्पूर्ण कार्यव्यपारहरू सानुमायाबाट सम्पन्न भएकोले उनी मञ्चीय पात्रको रूपमा रहेकी छन् भने उनी स्वभावका आधारमा स्थिर र आवद्धताको आधारमा वद्ध चरित्र रहेकी छन् । सहायक पात्रको रूपमा सानुमायाको लोग्ने मदनदाइ रहेका छन् । जसले विहे गरेर ल्याएको सानुमायालाई कहिल्यै सुख शान्ति दिन सकेको छैन । लोग्ने भएर लोग्नेको कर्तव्य निभाएको पाइदैन । त्यसैले ऊ यस कथामा नकरात्मक रूपमा उपस्थित भइ प्रतिकूल पात्रको रूपमा प्रस्तुत भएको पाइन्छ । मदनदाइ मञ्चीय र वद्ध पात्र पनि हो । सानुमायाको छोराछोरीहरू नेपथ्य चरित्रको रूपमा प्रस्तुत भइ कथानक अधि बढाउन सहयोग गरेका छन् ।

४.३.८.३ परिवेश

प्रस्तुत कथामा पात्रको आन्तरिक मानसिक परिवेशको चित्रण रहेको छ । यस कथामा स्थान विशेष वातावरणको प्रस्तुत भएको नपाइएकोले पात्रको मानसिक परिवेशको चित्रण रहेको छ भन्न सकिन्छ । यस कथामा सानुमायाको मानसिक परिवेशको चित्रण रहेको पाइन्छ । जीवनमा कहिल्यै सुख शान्ति नपाएको कुरा सोच्नेक्रममा नै कथानक शुरु भइ अन्त्य भएकोले प्रस्तुत कथामा पात्रको मानसिक परिवेशको चित्रण रहेको पाइन्छ ।

४.३.८.४ दृष्टिविन्दु

प्रस्तुत कथाको प्रारम्भदेखि अन्त्यसम्म सानुमायाको सक्रिय भूमिका रहेको छ । कथावाचकले सानुमाया, सानुमायाको लोग्ने मदनदाइ र छोराछोरी सबैको क्रियाकलावहरू आफू संलग्न नभइ वर्णन गरेको छ । कथामा घटेका सबै घटनाहरू कथावाचकको माध्यमबाट वर्णन गरिएको छ । कथावाचकले सम्पूर्ण पात्रको क्रियाकलावलाई आफू सर्वदर्शी भएर व्यक्त गरेकोले यस कथामा तृतीय पुरुष बाह्य अन्तर्गत सर्वदर्शी दृष्टिविन्दु पद्धति अंगालिएको छ ।

४.३.८.५ उद्देश्य

प्रस्तुत कथामा हाम्रो समाजमा घटिरहेको घटनालाई कथामा उजागर गरी प्रस्तुत गरेको छ । समाजमा नारीलाई पुरुषले कस्तो किसिमको दर्जा दिएको हुन्छन् र कस्तो पीडा दिइ राखेका हुन्छन् र नारीले आफू शोसित भइ सबै कुरालाई सहेर बसेको कुरालाई प्रस्तुत गरी नारीचेतनालाई जगाउनु नै यस कथाको उद्देश्य रहेको देखिन्छ ।

४.३.८.६ भाषाशैली

प्रस्तुत कथामा वर्णनात्मक तथा संस्मरणात्मक भाषाशैलीका माध्यमबाट कथानक शुरु भएको छ । वाक्यहरू सरल र पूर्ण भएकोले कथा अर्थपूर्ण र स्वभाविक बन्न पुगेको छ । कथामा समय-समय, के-के, ठूला-ठूला, खोजी-खोजी, कहिले-कहिले, टुका-टुका, यस्तै-यस्तै जस्ता द्वित्व

व्युत्पन्न शब्द,नि, कि, त, भै जस्ता निपातको प्रयोग भएको छ । हत्केलाको भाग्यरेखालाई विश्वास गरी प्रस्तुत गर्नु जस्ता उखानको पनि प्रयोग भएको छ ।

४.३.९ डिस्चार्ज

यस कथाको विश्लेषण निम्न प्रारूप (कथानक, पात्र वा चरित्र, परिवेश, दृष्टिविन्दु, उद्देश्य र भाषाशैली)का आधारमा तल गरिएको छ ।

४.३.९.१ कथानक

मौसम धमिलो छ । घाम छैन । साँझ परिसकेछ क्यार ! वातावरणमा खलबली छाएको छ भन्दै कथानक शुरु भएको छ । सबै विरामी कोठाहरूमा आफ्ना आफ्ना आफन्तहरू साथी भाइहरू भेट्न आइरहेछन् । लामो बरणडामा खलबली छ किन भने धेरै जसो कोठामा त्यहीबाट जानु पर्छ । दिउँसो बरणडाको शून्यताले म पात्रको ब्याथा बढि भएर आउँछ । हरदम एउटा नमिठो दुर्गन्ध लिएर बहने हावा अझ बढी बेगले बढेको हुन्छ । म पात्रलाई यो दुर्गन्ध सुघ्नु नितान्त आवश्यकता हो जस्तो लाग्छ किन कि डेढ महिनादेखि मृत्युलाई जितिरहेछु जस्तै लाग्छ । म पात्रलाई आफू चाँडै मर्दिन जस्तो लाग्न थालेको छ । मृत्युलाई स्वीकार्न नसकेर फूल भै जिन्दगीलाई मन पराएर म पात्रलाई आफै मूर्ख बनेको लाग्छ । हस्पिटलको बेडमा विरामी रुडने सबैले म पात्रलाई सोध्ने गर्छन्- तपाईंको आफन्त कोही पनि छैनन् ? र म पात्र संग सधैं एउटै जवाफ छ-छन् सबै छन् । विरामी रुडन आउनेको गफ सुनिदिने म पात्रको दिनचर्या भैसकेको छ । एकदिन जिन्दगीदेखि वाक्क लागेर आफ्नो हातले आफ्नो घाँटी रेट्न पुग्छ तर म पात्रको त्यो प्रयास पनि असफल हुन पुग्छ । आँशु बगाएर जीवनलाई स्वीकार्नु शिवाय अरु कुनै विकल्प थिएन म पात्रको । म पात्रलाई लाग्न थाल्छ, जीवनले वास्तवमा आफूलाई केही नदिएको लाग्छ तर फेरी आफैलाई लाग्छ, केही नदिएको पनि कसरी भन्नु एउटा मार्मिक कथा, ठाउँ ठाउँमा भासिन सक्ने एउटा पहाड, चुँडिएका मक्किएका इच्छा आकांक्षा बस यिनै प्रसस्त छन् एउटा जिउँदो लाशको निमित्त ? म पात्रलाई लाग्न थाल्छ, मानिस विवश भएर होस या बाध्य भएर होस आफ्नो वरिपरीको वातावरण संग एकदिन सहमत हुनु नै पर्छ । हस्पिटल म पात्रलाई आफ्नै घर लाग्न थालेको छ । त्यहाँको वातावरणसंग एक किसिमले माया जाग्न थालेको छ । जीवन मन पर्न थालेको छ । त्यसैकममा एउटा नर्सले तपाईंको भोली डिस्चार्ज हुने भयो । यो आवाज बारम्बार म पात्रको कानमा ठोकिरहन्छ । यसरी कथानकको अन्त्य भएको छ । कथानक सिधा रैखिक ढाँचामा नभएर घुमाउरो वृत्तकार्य ढाँचामा रहेको छ ।

४.३.९.२ पात्र वा चरित्र

प्रस्तुत कथाको प्रमुख पात्र म हो भने सहायक पात्र नर्स रहेको छ र विरामी हेर्न आउने मानिसहरू गौण पात्रको रूपमा रहेको छ । प्रस्तुत कथाको प्रमुख पात्र नारी पात्र हो । कथानकको प्रारम्भदेखि अन्त्यसम्म म पात्रको सक्रिय भूमिका रहेको छ । कथानकको सम्पूर्ण कार्यव्यपार म पात्रबाट सम्पन्न भएकोले आसन्नताको आधारमा मञ्चीय पात्र हो भने कथानकको शुरुतिर म पात्रलाई बाँच्ने इच्छा नहुनु र कथानकको अन्त्यतिर बाँच्ने इच्छा पलाएकोले स्वभावको आधारमा गतिशील पात्रको रूपमा रहेको पाइन्छ । म पात्रलाई कथानकबाट निकाल्दा कथानक विग्रने भएकोले आवद्धताको आधारमा वद्ध चरित्रको रूपमा रहेको पाइन्छ । सहायक पात्र नर्स रहेकी छ, जसले म पात्रलाई भोलीको डिस्चार्ज सुनाएर दुखी बनाएको छ । किन कि म पात्रलाई हस्पिटल प्यारो लाग्न थालेको छ र जाँदा कहाँ जाने ठाउँ पनि नभएको कारण म पात्र दुखी हुन पुगेकी छ । नर्स मञ्चीय पात्रको रूपमा रहेकी छ । हस्पिटलमा विरामी हेर्न आउने मानिसहरू गौण पात्रको रूपमा रहेका छन् । उनीहरू नेपथ्य चरित्रको रूपमा रहेकाछन् ।

४.३.९.३ परिवेश

प्रस्तुत कथामा सहरिया परिवेशका साथै पात्रको मानसिक परिवेशको पनि चित्रण रहेको पाइन्छ । म पात्र पर्खालबाट लड्नु, बाह्य परिवेशमा सबै वातावरण नै हस्पिटलको उल्लेख भएकोले सहरिया परिवेशको चित्रण पाइन्छ । म पात्रलाई कुनैबेला मर्ने इच्छा जाग्नु र कुनैबेला

वाँच्ने इच्छा लाग्नु अन्त्यमा आँशु बगाएर भएपनि जीवनलाई स्वीकार्ने निर्णय लिनु आदिले म पात्रको मानसिक परिवेशको चित्रण रहेको पाइन्छ ।

४.३.९.४ दृष्टिविन्दु

प्रस्तुत कथामा म पात्रको प्रारम्भदेखि अन्त्यसम्म सक्रिय भूमिका रहेको पाइन्छ । कथामा कथावाचक आफै म पात्रको रूपमा उपस्थित भएको छ । कथाका सबै घटनाहरू कथावाचक स्वयम् म पात्रको रूपमा उपस्थित भएर अभिव्यक्त गरेकोले कथामा प्रथम पुरुष आन्तरिक अर्न्तगत केन्द्रीय दृष्टिविन्दु पद्धति अंगालिएको छ ।

४.३.९.५ उद्देश्य

प्रस्तुत कथामा मानिसले मृत्यु नआउन्जेल मर्न चाहेर पनि मर्न नसकिने, जस्तोसुकै पीडा खपेर पनि, आँशु बगाएर भए पनि जीवनलाई स्वीकार्नु पर्ने रहेछ । विवश भएर होस या बाध्य भएर आफ्नो वरिपरीको वातावरण संग एकदिन सहमत हुनु पर्दो रहेछ भन्ने कुरालाई देखाउनु यस कथाको उद्देश्य हो ।

४.३.९.६ भाषाशैली

प्रस्तुत कथामा वर्णनात्मक भाषाशैलीको प्रयोग भएको पाइन्छ । कथामा सरल, सहज र सभ्य भाषाको प्रयोग भएकोले कथा स्वभाविक बन्न पुगेको छ । कथामा जीवन र मृत्युको दोसाँदको अवस्थालाई प्रस्तुत गरेको छ । म पात्रले जीवनदेखि वाक्क भएर आत्माहत्या गर्दा पनि मृत्युलाई वरण गर्न नसकेको कुरालाई प्रस्तुत गरेको छ । आफ्ना-आफ्ना, साना-साना, थुप्रै-थुप्रै, पहिले-पहिले, ठाउँ-ठाउँ जस्ता द्वित्व व्युत्पन्न शब्द, त, क्यार, भै, जस्ता निपातको पनि प्रयोग भएको छ भने वाक्क, चुल्म्म, धुरुधुरु, पपलपल जस्ता अनुकरणात्मक शब्दको प्रयोग भएको छ ।

४.३.१० प्रतिबन्ध

यस कथाको विश्लेषण निम्न प्रारूप (कथानक, पात्र वा चरित्र, परिवेश, दृष्टिविन्दु, उद्देश्य र भाषाशैली)का आधारमा तल गरिएको छ ।

४.३.१०.१ कथानक

म अहिले जीवनको दोधारमा छु भन्दै कथानकको शुरु भएको छ । यस स्थितिमा म पात्रको जीवनको कुनै पनि लक्ष्यलाई अन्तिम मोड दिन सकिरहेको छैन । म पात्रले उनीलाई बढी भन्दा बढी माया गर्थो । त्यसैले उनको दुई छोराछोरीलाई समेत स्वीकार गर्थो । म पात्रले खाएको किरिया कसम र आफूले आवेगमा आएर दिएको वचनले आफैलाई घात बनाएको छ । म पात्र समाजको बन्धन, व्यावहारिक बन्धन कानूनी नियम सबै तोडेर उनको छोराछोरी र उनलाई आफ्नो घरमा ल्याएको छ । यता उनी रातभरि सुकसुकाइरहिन् ति सबै बन्धनलाई सोचेर शायद । म पात्रलाई एकैचोटी तीन तीन जना थपिदा कता कता आफ्नो सबै भाँडाकँडा सानो भए जस्तो लाग्यो । छिमेकीका आँखाहरू सधैं म पात्रतिर सतर्कित भइरहेको पाउँछ । म पात्र अफिस जान्छ, म पात्रकी उनी घरमा बस्छिन् दुई छोराछोरी लिएर तर यस प्रकारले धेरै चलन सकेन । कताकता म पात्रलाई मनमा अनेक कुराहरू उठ्न थाल्छन् र बालकहरूलाई हेलाको दृष्टिले हेर्न शुरु गर्छ । दुईवोटा बालक त्यसै पाले जस्तो र पैसाको नास भए जस्तो अनभव हुन थाल्छ र भन्न पुग्छ, यिनीहरूलाई म पाल्न सकिदैन भनि कठोर वचन निकाल्न पुग्छ म पात्रले । सोही अनुसार बच्चाहरू मामा घर पुग्याइन्छ । म पात्रलाई एउटा ठूलो बोझ हटेको जस्तो लाग्यो तर पनि मनलाई शान्ति मिलेन । आफू अफिस गएको बेला उनको पहिलो लोग्ने आयो कि भन्ने शंका उपशंका म पात्रको मनमा आउन थाल्छ । त्यत्रो प्रतिबन्धको पर्खाल लगाएर पनि शान्ति नमिलेर अफिसबाट घरमा आउन थाल्छ । घरमा आउदा उनी त्यही प्रतिबन्धलाई सम्भेर रोइरहेकी हुन्छिन् । यसरी कथानकको अन्त्य भएको छ । कथानक सरल रैखिक ढाँचामा नभइ घुमाउरो वृत्तकार्य ढाँचामा रहेको छ ।

४.३.१०.२ पात्र वा चरित्र

प्रस्तुत कथाको प्रमुख पात्र म रहेको छ भने म पात्रको उनी सहायक पात्रको रूपमा रहेकी

छन् । छोराछोरीहरू गौण पात्रको रूपमा रहेका छन् । प्रस्तुत कथाको प्रमुख पात्र पुरुष पात्र रहेको छ । कथानकको शुरुदेखि अन्त्यसम्म म पात्रको सक्रिय भूमिका रहेको छ । कथानकको सम्पूर्ण कार्यव्यपार म पात्रबाट सम्पन्न भएकोले आसन्नताको आधारमा मञ्चीय पात्र हो र कथानकको शुरुमा अनुकूल पात्रको रूपमा उपस्थित भई कथानकको अन्त्यमा प्रतिकूल पात्रको रूपमा उपस्थित भइ स्वभावको आधारमा पनि गतिशील पात्रको रूपमा उपस्थित भएको पाइन्छ । म पात्रलाई कथानकबाट निकाल्दा कथानक बिग्रने भएकोले आवद्धताको आधारमा वद्ध चरित्रको रूपमा रहेको पाइन्छ । सहायक पात्रको रूपमा म पात्रको उनी अथवा स्वास्नी रहेकी छन् । जो आफ्नो पहिलो लोगने छोडेर म पात्र संग दोस्रो विहे गर्न पुगेकी छ । उनी मञ्चीय र वद्ध चरित्रको रूपमा रहेकी छन् । गौण पात्रका रूपमा छोराछोरी रहेका छन् जो नेपथ्य चरित्रका रूपमा उपस्थित भएका छन् ।

४.३.१०.३ परिवेश

प्रस्तुत कथामा सहरिया परिवेशको चित्रण रहेको पाइन्छ । म पात्रले अफिसको कुरा गर्नु, म पात्रले कोठाको सामानको कुरा गर्नु जस्ता कुराहरूले सहरिया परिवेशको चित्रण रहेको पाइन्छ ।

४.३.१०.४ दृष्टिविन्दु

प्रस्तुत कथामा म पात्रको प्रारम्भदेखि अन्त्यसम्म सक्रिय भूमिका रहेको छ । कथामा भएका सबै घटनाहरू कथावाचक स्वयम् म पात्रको रूपमा उपस्थित भएर अभिव्यक्त गरेको छ । कथाको प्रमुख पात्र मले आफूले गरेको गलतिलाई प्रस्तुत गरेकाले प्रथम पुरुष आन्तरिक अन्तर्गत केन्द्रीय दृष्टिविन्दुको प्रयोग गरिएको छ ।

४.३.१०.५ उद्देश्य

मानिसले कुनैपनि काम आवेशमा आएर गर्नु हुन्न जीवनभर पछुताउनु पर्ने अवस्था आउन सक्छ भन्ने कुरालाई देखाउनु यस कथाको उद्देश्य हो ।

४.३.१०.६ भाषाशैली

प्रस्तुत कथाको भाषाशैली वर्णनात्मक र सस्मरणात्मक शैलीमा लेखिएको प्रस्तुत कथाको भाषा सरल, सरस र स्वभाविक रहेको देखिन्छ । प्रस्तुत कथामा कुनै उखान तथा विम्वको प्रयोग गरेको पाइदैन । यस कथामा के-के, साना-साना, बिस्तार-बिस्तार, कता-कता जस्ता द्वित्व व्युत्पन्न शब्द, ढिक्का, फुक्का, पटक्क जस्ता अनुकरणात्मक शब्द र त, भै जस्ता निपातको पनि प्रयोग भएको छ ।

४.३.११ बाँच्ने क्रम

यस कथाको विश्लेषण निम्न प्रारूप (कथानक, पात्र वा चरित्र, दृष्टिविन्दु, उद्देश्य र भाषाशैली) का आधारमा तल गरिएको छ ।

४.३.११.१ कथानक

धेरै चोटि यो सहरलाई, यो बस्तीलाई बिसन प्रयत्न गर्दा पनि निर्मलाले सहरलाई बस्तीलाई बिसन सकेकी छैन भन्दै कथानक शुरु भएको छ । सहरको कोलाहलमा बाँच्ने इच्छा नहुँदा पनि यही सहर प्यारो लाग्न थालेको छ । अनुहारको तन्केका मासु खुम्चिनु एक दुई वोटो कपाल फुल्नु यही हो उनको उपलब्धि । आधा उमेर गइ सकेको निर्मलाले एम.ए. पढी सिध्याएको पनि धेरै भएको छ । सहरको कोलाहलमा टाउको दुखाउनु उनको नियमितता भैसकेको छ । तै पनि घरको वरणडामा बसेर सडकमा हिंड्ने विद्यार्थी, अफिस जाने मानिसहरूलाई हेर्नु र याद गर्नु उनको दिनचर्या बनिसकेको छ । सडकमा हिंड्नेले उनको आकर्षक अनुहार देखेर या उनले थुकेकोले उनीहरूको वरणडामा हेर्ने

हिंडछन् । विस्तारै वरण्डामा बसेर भित्तातिर हेर्न पुगिछन् र उनलाई चारैतिर हेरेर आफ्नो अतीतलाई कोट्याएर बस्ने बानी छ । बाहिर टोलाई सकेपछि भित्र पस्छिन् जहाँ एउटा दुर्गन्ध मिश्रित रोगी श्वास कोठाभरि पोखिएको छ । उनलाई निस्सासिएको अनुभव हुन्छ । उनी दुबै हात निधारमा राखेर उनी निउरिएर बस्छिन् । त्यसैबेला शून्य वातावरणमा एउटा आवाजले उनलाई विउभाउँछ, “तिमीलाई केही खानु पर्दैन ” उनले टाउको हल्लाएर इशाराले नखाने कुरा जनाउँछिन् । उनको लोग्नेले उनको दयनीय अवस्थालाई टुलुटुलु हेरिरहन्छन् । निर्मला टेवलमा छरिएका औषधी, फलफूल र किताबहरू मिलाउँछिन् र आफ्नो ओछ्यान मिलाउँछिन् र पल्टिन्छिन् । निद्रा पर्दैन उनलाई ।

बाहिर चोकमा ढोका ढकढकाएको आवाजले निर्मला भस्किन्छिन् । अगाडिको घरको छोरा बुहारी होला । एकैछिनमा हाँसेको आवाज साथै भय्याङ उक्लेको आवाज सुन्छिन् । आवाज मधुरो हुँदै जान्छन् । निर्मला निदाउने प्रयास गर्छिन् तर निद्रा लाग्दैन । उनले लोग्नेलाई हेर्न पुगिछन लोग्ने मन्द रूपमा हाँसेको जस्तो देखिन्छन् र छेउमा आएको देखेर लोग्ने पनि आफू तिर जान्छ निर्मलामा अचानक तागत उम्रिन्छ उनले लोग्नेलाई आफ्नो दुबै हातले बेस्सरी बाँध्छे । अनायसै निर्मला उठेर आफ्नो ओछ्यानमा पुगिछन् । लोग्नेको दम एक्कासी बढेर स्वाँ स्वाँ गरिरहन्छ निर्मला हेरिरहन्छिन् । यसरी कथानकको अन्त्य भएको छ ।

प्रस्तुत कथामा निर्मलाले सहरको कोलाहलमा बाँच्ने इच्छा नहुँदै पनि बाँच्न मन पराउनु थाल्नु कथानकको आदि भाग, निर्मलाले सडकमा मानिसको आवात जावत हेर्नु, उसको दिनचर्या बन्नु, भित्र आउनु आफ्नो रोगी लोग्नेको श्वास निस्सासिन, टेवलको सामान मिलाएर राख्नु, सुत्ने कोशिश गर्नु । बाहिरको आवाजले भस्कुनु कथानकको मध्य भाग हो र आफ्नो लोग्नेलाई हेर्नु, लोग्नेको समिप जानु, लोग्नेको दम बढ्नु आदि कथानकको अन्त्य भाग हो । यसरी कथानक सरल, सिधा रूपमा अधि बढी आदि, मध्य र अन्त्य श्रृङ्खलाबद्ध बन्न पुगेकोले रैखिक ढाँचामा रहेको पाउन सकिन्छ ।

४.३.११.२ पात्र वा चरित्र

प्रस्तुत कथाको प्रमुख पात्र निर्मला हो भने निर्मलाको लोग्ने सहायक पात्र हो र गौण पात्रका रूपमा पल्लो घरको छोरा बुहारी रहेका छन् । प्रस्तुत कथाको प्रमुख पात्र निर्मला नारी पात्र हो । कथानको प्रारम्भदेखि अन्त्यसम्म निर्मलाको सक्रिय भूमिका रहेको छ । कथामा भएका प्रायः सबै कार्यव्यापारमा निर्मलाको संलग्नता देखिएको छ । त्यसैले निर्मला आसन्ताका आधारमा मञ्चीय पात्रको रूपमा रहेको छ भने कथानकको शुरुदेखि अन्त्यसम्म एउटै स्वाभाव रहेकोले स्थिर पात्रको हो भने निर्मलालाई कथानकबाट नियाल्दा कथानक विग्रने भएकाले आवद्धताका आधारमा वद्ध चरित्र हो ।

निर्मलाको लोग्ने सहायक पात्र हो । उसले निर्मलाको इच्छा पुरा गर्न नसकेको अवस्था प्रस्तुत गरेको छ । त्यसैले मञ्चीय पात्रका रूपमा रहेको देखिन्छ । छोरा बुहारी पल्लो घरका उनीहरू नेपथ्यकालीन चरित्र भएकोले गौण पात्रका रूपमा रहेको पाइन्छ ।

४.३.११.३ परिवेश

प्रस्तुत कथामा शहरिया परिवेश चित्रण भएको छ । प्रस्तुत कथामा निर्मलाले उहिल्यै एम.ए. पास गर्नु, कथामा पहिलो वाक्य शहरको वर्णन गरेबाट, स्कुले विद्यार्थीलाई, अफिस जाने मान्छेलाई सडकमा निर्मलाले हेरेर बस्तु आदिले शहरिया परिवेशको चित्रण भएको पाइन्छ ।

४.३.११.४ दृष्टिविन्दु

प्रस्तुत कथाको आरम्भदेखि अन्त्यसम्म निर्मलाको सक्रिय भूमिका रहेको छ । कथावाचकले निर्मला र उसको लोग्नेको क्रियाकलापहरू आफू संलग्न नभई वर्णन गरेको देखिन्छ । कथामा घटेका सबै घटनाहरू अरू पात्रमा माध्यमबाट वर्णन गरिएको छ । निर्मला र उसको लोग्ने क्रियाकलापहरू कथावाचकले आफू सर्वदर्शी भएर व्यक्त गरेको छ । त्यसैले यस कथामा तृतीय पुरुष बाह्य अन्तर्गत सर्वदर्शी दृष्टिविन्दु पद्धति अंगालिएको छ ।

४.३.११.५ उद्देश्य

प्रस्तुत कथामा कतिपय अवस्थामा मानिसले चाहेको कुरा गर्न नपाउदा जिन्दगी त्यसै खेर गएको अनुभव हुन पुग्छ र जिन्दगी सोचेको जस्तो नभैदिदा मानिसमा एक किसिमले नैराश्य उत्पन्न हुन्छ भन्ने कुरालाई देखाउनु यस कथाको उद्देश्य हो ।

४.३.११.६ भाषाशैली

साना साना र पूर्ण वाक्यहरूको प्रयोग गरी वर्णनात्मक शैलीमा लेखिएको प्रस्तुत कथाको भाषा सरल, सरस र स्वाभाविक रहेको देखिन्छ । यस कथामा कतै पनि उखान र विम्बहरूको प्रयोग भएको पाइदैन । प्रस्तुत कथामा ट्वाल्ल, पटक्क, टुलुटुलु, पुलुक्क, गुनगुन, वाक्य जस्ता अनुकरणात्मक शब्द र र, भै,त, कि जस्तो निपातको प्रयोग भएको छ ।

४.३.१२ भग्नावशेष

यस कथाको विश्लेषण निम्न प्रारूप (कथानक, पात्र वा चरित्र, दृष्टिविन्दु, उद्देश्य र भाषाशैली) का आधारमा तल गरिएको छ ।

४.३.१२.१ कथानक

सम्पूर्ण वातावरण खाडलमा पुरिए जस्तै भान भैरहेछ भन्दै कथानकको विकास भएको छ । म पात्रका अंग प्रत्यङ्गमा आवेगहरू आक्रोशहरू सलबलाइरहेका छन् । म पात्रलाई सहनु, पिल्सनु, रुनु, कहालिनु सिवाय आफ्नो जिन्दगीमा केही रहेन छ भन्ने लाग्छ । उसलाई आफ्नो जिन्दगी एउटा भग्नावशेष जस्तो लाग्छ जो जताततै भत्किसकेको छ र जताजतै भासिसकेको छ ।

म पात्रलाई केही पनि थाहा छैन आफू कहाँ जन्मे कहिले जन्मे र आफ्नो आफन्तहरूको न्यानो काख पनि थाहा छैन र म पात्रले आफ्नो कोही नभएर त यहाँ राखियो होला भन्ने सोच पुग्छ र म पात्रलाई यति थाहा छ यो आफू बसेको घर मन्दिर हो रे ! बालकहरूको मन्दिर । अब त म पात्रलाई यही मन्दिर प्यारो लाग्न थालेको छ । जहाँ एउटा बेग्लै संसार छ । उसलाई लाग्छ आफ्नो धेरै भाइ बहिनी भएको दाजु भाइ दिदी भएको देखेर मनमनै खुसी लाग्छ र उसलाई एकलोपनको अनुभव हुँदैन । यहाँ भएका आमा हाम्रो निमित्त ममताले भरिपूर्ण आमा हुन् । सबै गुरुआमा आमा भन्दा कम थिएनन् तर यो सबै हाम्रो अज्ञानी पन बाहेक केही नभएको लाग्छ । वास्तवमा हामी चारैतिरबाट बञ्चित एक हुल मान्छे र हामीलाई वास्तविक आमाको माया पनि थाहा हुँदैन । सबै कुराको बन्दोबस्त भएको पढ्नेको एउटा मन्दिर हो । एकदिन म पात्रले नौ वर्ष बिताए र थाहा हुन पुगेको थियो । सबै त्यसैबेला म पात्र आफ्नो आमा खोज्न पुगिन्छन् र एउटी बुढी आमालाई सोध्न पुगिन्छन् - आमा मलाई कसरी यहाँ ल्याइयो ? प्रश्नले बुढी आमा भस्किन् र भनिन् यहाँ रहने सबैको आ-आफ्नो कथा छ त्यस्तै तिम्रो पनि कथा छ - तिम्री जन्मेर तिम्रो आमा विरामी भएर केही दिन सम्म निस्कन सकिनन् रे धेरै दिन सम्म ननिस्केकोले टोलका छिमेकीले माथि गएर हेर्दा तिम्रो आमाको मृत्यु भैसकेको र उनको काखमा पल्टिएर तिम्री उनको दूध तानी चुसिरहेकी रहिछौ । तिम्रो कोही नभएकोले तिम्रो बुबा तिम्री जन्मिनु भन्दा पहिले नै मृत्यु भएकाले तिम्रीलाई यहाँ ल्याएको हो । यस्तो कुराले म पात्रको मनमा हलचल ल्यायो । खुसी लाग्नै छाड्छ, हरेक कुराको सुख थियो तर पनि म पात्रलाई सुखको अनुभव भने हुन छाड्छ । सोच पुग्छ म कस्तो बच्चा मरिसकेको आमाको दूध चुस्न सक्ने । आमाको मृत्यु पक्का पनि खान नपाएर भयो होला । म पात्र खाना खान मन हुँदैन । त्यसै त्यसै आँशु भर्न पुग्छन् । संसारमा एकलो भएको अनुभव लाग्छ । त्यसैबेला म पात्रको दाजु भनेर कोही लिन आएको थियो र म पात्रको मनमा फेरी एउटा खुसीको लहर छाउँछ र म पात्र आफ्नो दाजुसँग घर लाग्छन् । केहीदिन त राम्रो नै भयो तर यो केही समय सम्म रह्यो । म पात्रलाई भाउजूको कचकच सुन्नु पर्थ्यो । भाउजूको हेलाको व्यवहारले म पात्रलाई जहिले आँशु खस्न पुग्छन् । त्यसैले म पात्रको एउटा साथीलाई म पात्रको पीडा देख्न नसकि एउटा मान्छे ल्याइ विहेको कुरा चलाउन थाल्यो र म पात्रले स्वीकार गरि दिन्छ । तर दुर्भाग्य म पात्रको आफ्नो उमेर भन्दा २ गुणा बढी लोग्नु भनाउँदो उस्तै निस्कन पुग्छ । जो जहिल्यै रक्सी पिएर आउने, खान लाउन केही नपुग्ने । कुनै

फुर्सदबिना काम गरिरहदा पनि समस्या कहिल्यै टरेन । उसलाई लेखको कुरा मेटिदैन भन्ने कुरा सम्झना आइरहन्छ । यसरी कथानकको अन्त्य भएको छ । कथानक सिधा रैखिक ढाँचामा नभइ घुमाउरो वृत्तकार्य ढाँचामा रचना भएको छ ।

४.३.१२.२ पात्र वा चरित्र

प्रस्तुत कथाको प्रमुख पात्र म हो र सहायक पात्रहरू बालमन्दिरको बुढीआमा, म पात्रको दाजु, भाउजू रहेका छन् भने गौण पात्रका रूपमा बालमन्दिरका केटाकेटी, म पात्रको आमा र म पात्रको लोग्ने रहेका छन् । म पात्र यस कथामो प्रमुख नारी पात्र हो । कथानकको आरम्भदेखि अन्त्यसम्म म पात्रको भूमिका सक्रिय छ र कथामा घटेका अधिकांश घटनामा म पात्रको उपस्थिति रहेको छ । प्रस्तुत कथामा म पात्र स्थीर, मञ्चीय र वद्ध चरित्रका रूपमा प्रस्तुत भएकी छन् । भने सहायक पात्रहरू बुढीआमा, दाजु, भाउजू रहेका छन् । जसले गर्दा कथानक अधि बढाउन सहयोग पुगेको छ । उनीहरू मञ्चीय, वद्ध चरित्रका रूपमा रहेका छन् । गौण पात्रहरूका रूपमा बालमन्दिरका केटाकेटी, म पात्रकी आमा र लोग्ने रहेका छन् । उनीहरू नेपथ्यकालीन चरित्रका रूपमा प्रस्तुत भइ कथानक अधि बढाउन सहयोग पुगेको छ ।

४.३.१२.३ परिवेश

प्रस्तुत कथामा बालमन्दिरको कुरालाई लिएर कथानकको विकास भएको छ । त्यसैले बालमन्दिर यस्तो व्यवस्था प्राय गरेर सहर बजारमा बढी मात्रा हुने भएकोले सहरिया परिवेशको चित्रण रहेको छ भन्न सकिन्छ ।

४.३.१२.४ दृष्टिविन्दु

प्रस्तुत कथामा प्रारम्भदेखि अन्त्यसम्म म पात्रको भूमिका सक्रिय रहेको देखिन्छ । कथामा कथावाचक आफै म पात्रको रूपमा उपस्थित भएको छ । कथाका सबै घटनाहरू कथावाचक स्वयम् म पात्रको रूपमा उपस्थित भएर अभिव्यक्त गरेको छ । कथाको प्रमुख पात्र म ले जीवनका दुःख सुख सबै आफैले प्रस्तुत गरेकोले प्रथम पुरुष आन्तरिक केन्द्रीय दृष्टिविन्दु पद्धति यस कथामा अंगालिएको छ ।

४.३.१२.५ उद्देश्य

प्रस्तुत कथामा बालमन्दिर अथवा अनाथलयमा रहने सबै बालबालिकाको आफ्नो आफ्नो कथा हुन्छ भन्ने देखाउनु र मानिसको भाग्यमा लेखेर ल्याएको कुरा जति गर्दा पनि मेटिदैन र त्यो उसले भोग्नु नै पर्छ भन्ने कुरा देखाउनु यस कथाको उद्देश्य रहेको छ ।

४.३.१२.६ भाषाशैली

प्रस्तुत कथामा वर्णनात्मक र संस्करणात्मक भाषाशैलीको प्रयोग भएको छ । यस कथामा जटिल र दुर्बोध्य खालका भाषाशैलीको प्रयोग नभई सरल र सहज स्वभाविक खालका रहेका छन् । यस कथामा अलङ्कारिक शब्दहरूको प्रयोग गरिएको छैन र विम्बको प्रयोग भएको पाइदैन । प्रस्तुत कथामा कहिले-कहिले, आफ्नो-आफ्नो, तानी-तानी, कुना-कुना जस्ता द्वित्व व्युत्पन्न शब्द, पटकक, ट्याकक, पुलुकक, चटचटी, कचकच जस्ता अनुकरणात्मक शब्द र र, कि, भै, त, तै जस्ता निपातको प्रयोग भएको छ ।

४.३.१३ अग्निशिखा

यस कथाको विश्लेषण निम्न प्रारूप (कथानक, पात्र वा चरित्र, दृष्टिविन्दु, उद्देश्य र भाषाशैली) का आधारमा तल गरिएको छ ।

४.३.१३.१ कथानक

यसरी मैले जीवनलाई एकछिन ढाँट्ने प्रयास गर्दा गर्दै विश्राम कहिल्यै पाउन सकिन भन्दै कथानकको विकास भएको छ । अहिले हुरी एकछिन थामिएको छ । संभव छ फेरि आउने । मनमा त्यो हुरी फेरि आवोस जस्तो लागेर म पात्र प्रतीक्षा गर्छ । म पात्रमा जीवनका यस्तै हुरीका दिन धेरै आउन सक्छन् नभए अन्तरालमा छितर वितर भएर आउने हुरीले आकाश एकछिन मैलो देखिन्छ । मैलो आकाशको आभासले जिन्दगी पनि खल्लो अनुभव भैदिन्छ म पात्रलाई तर आकाश

सँधै निलै मात्र कहाँ हुन्छ र ? कहिले कालो कहिले मैलो यस्तै न हो । म पात्रको छानाको सानो भाग हुरीको वेगले त्यही आकाशको अनन्तमा बिलायो । म पात्रलाई त्यो पनि हैन लाग्छ । आकाशको अनन्तमा भन्दा धर्तीको विशालतामा हरायो । म पात्र एक भाग छाना नभएको व्हाङ्ग प्वाल हेर्छ -आकाश इनार भएर देखिन्छ । त्यही छाना नभएको प्वालबाट देखिने गहिरो सीमित आकाश जीवन यस्तै लाग्छ म पात्रलाई । यसलाई फैलाउँ भन्दा भन्दै सीमित भैदिन्छ । कति कठोर भैदिन्छ । स्थितिवोध भैदिनाको कारण पनि । यही स्थिति बोधले जीवन टुकिन्छ, फेरिन्छ, जीवन ओइलाउँछ, फेरी मौलाउँछ, पनि भने पानी भएर बग्छ, फेरि दह भएर जम्छ, पनि । म पात्रकी छोरी निदाइ रहेकी छ र उसलाई लाग्छ छोरी उठ्ने छे र कयौ प्रश्न गर्ने छे, ती प्रश्नहरूको जवाफ मसँग हुँदैन होला लाग्छ । मायाले सुमसुम्याउँछ । ऊ पनि विउँभिएर फिसिक्क हाँसिदिन्छे ।

म पात्रले सम्भन पुग्छ, उनले कसरी यस्ती फूल जस्ती छोरीलाई बिसिएर जान सकेकी होला । म पात्रको अतीत फेरी दोहोरिन खोज्छ, उसलाई उही घाउको दुखाइको अनुभव हुन्छ । सानी आमाकोमा जान्छु भनेर गाएकी दुई वर्ष भैसक्यो आज सम्म फर्किएकी छैन । त्यसवेला कुनै बतास थिएन, कुनै हुरी थिएन वातावरण सबै हलुङ्गो थियो । त्यही भएर म पात्रले त्यो दिनभरी कुनै प्रतिक्षा गरेन । दिन सजिलै सँग बित्यो । छोरीले म पात्रसँग खेलेर दिनहरू बिताइ । म पात्रलाई शंकाले मन घोचन थाल्छ । खोज्न जाउ कता जाउ छोरीलाई छोडेर । दिनको प्रतीक्षा अनि अन्तिम निष्कर्ष उनी कहिल्यै फर्किनन् । उनी पोइल गाएकी रही छन् । यसरी भैसकेको घरवारलाई सजिलैसँग भताभुङ्ग पारेर भत्काएर जानु कति सजिलो हुँदो रहेछ । अन्तिममा म पात्रले छोरीलाई बाबुको माया आमाको ममता आफै नै दिइरहेछ । अब त छोरीले कुनै प्रश्न गर्दिन सायद बुझि क्यार सबै । म पात्रलाई अग्निशिखाले बेरिएको अनुभव हुन्छ । यसरी कथानकको अन्त्य भएको छ । प्रस्तुत कथाको कथानक घुमाउरो वृत्तकार्य ढाँचामा रचना भएको छ । यो कथा प्रतीकात्मक किसिमको रहेको छ ।

४.३.१३.२ पात्र वा चरित्र

प्रस्तुत कथाको प्रमुख पात्र म हो र सहायक पात्र छोरी रहेकी छ भने गौण पात्रको रूपमा म पात्रकी श्रीमती रहेकी छ । यस कथाको प्रमुख पात्र पुरुष पात्र हो । कथानकको प्रारम्भदेखि अन्त्यसम्म म पात्रको सक्रिय भूमिका रहेको छ । कथामा घटेका सबै घटनामा म पात्रको उपस्थिति रहेको छ । म पात्रका जीवनमा आएको आँधीले घरको छानाको एकछेउ भत्काएर लैजानु, त्यहाँबाट आकाशको विभिन्न रूपहरू नियाल्नु, छोरीको प्रश्न देखि म पात्र डराउनु, पोइल गाएकी श्रीमतीको याद आउनु, उसको प्रतीक्षा गर्नु, छोडेर गएको दिनको याद गर्नु आदि सबै कार्यब्यापार म पात्रबाट सम्पन्न हुनुले म पात्र मञ्चीय पात्रको रूपमा रहेको छ भने स्थिर र वद्ध चरित्रको रूपमा पनि रहेको छ ।

सहायक पात्रका रूपमा छोरी रहेकी छे । उसको अनेक प्रश्नले कथा अधि बढाउन सहयोग गरेको छ । त्यसैले छोरी मञ्चीय र वद्ध चरित्र हो र गौण पात्रका रूपमा म पात्रकी श्रीमती रहेकी छे, जो नेपथ्यकालीन चरित्रको रूपमा प्रस्तुत भइ कथानक अधि बढाउन मद्दत गरेको छ ।

४.३.१३.३ परिवेश

प्रस्तुत कथामा वाह्य परिवेश भन्दा पात्रको मानसिक परिवेशको चित्रण रहेको पाइन्छ । प्रस्तुत कथामा म पात्रले आफ्नो जीवनमा आएको आँधीको सम्भना गर्नु र सोच्नु फेरी पनि आउन सक्ने, जीवनलाई आकाशको परिवर्तित रूपसँग दाज्ज पुग्नु, छोरीको बारेमा सोच्नु, आफ्नो पोइल गाएकी पत्नीको बारेमा सोच्नु जस्ता सम्पूर्ण कुराले कथाको शुरु भइ अन्त्य भएकोले सोचाइमा कथानक पुरा भएको छ । त्यसैले कथामा पात्रको मानसिक परिवेशको चित्रण भएको पाइन्छ ।

४.३.१३.४ दृष्टिविन्दु

प्रस्तुत कथाको प्रारम्भदेखि अन्त्यसम्म म पात्रको सक्रिय भूमिका रहेको छ । कथामा कथावाचक आफै म पात्रको रूपमा उपस्थित भएको छ । कथाका सबै घटनाहरू कथावाचक स्वयम् म पात्रको रूपमा उपस्थित भएर अभिव्यक्त गरेको छ । त्यसैले प्रस्तुत कथामा प्रथम पुरुष आन्तरिक अन्तर्गत केन्द्रीय दृष्टिविन्दु पद्धति यस कथामा अंगालिएको छ ।

४.३.१३.५ उद्देश्य

मानिसको जीवनलाई आकाशको परिवर्तीत स्वरूपसँग दाँज्नु र जीवनको वास्तविकता नै यही हो भनेर देखाउनु नै यस कथाको उद्देश्य हो ।

४.३.१३.६ भाषाशैली

प्रस्तुत कथामा वर्णनात्मक र स्मरणात्मक भाषाशैलीको प्रयोग हुनुका साथै कथा प्रतीकात्मक पनि रहेको छ । जीवनलाई आकाशको परिवर्तीत स्वरूपसँग दाँज्नु अथवा जीवन पनि त्यस्तै हो भन्ने प्रस्तुत गर्नु र यस कथामा म पात्रले आँधी फेरी आउला भनी आँधीको प्रतीक्षा गर्नु र आफ्नो घर छोडेर गएको स्वास्थ्यी पनि फेरी फर्केर आउछेकी भनि प्रतीक्षा गर्नुले प्रतीकात्मकता भल्काएको छ । भाषा सरल र सहज किसिमको नै रहेको छ । प्रस्तुत कथामा एक-एक, साना-साना, कहिले-कहिले जस्ता द्वित्व व्युत्पन्न शब्द, फिसिक्क, दनदनी, ट्वाल्ल जस्ता अनुकरणात्मक शब्द र र, त, भै जस्ता निपातको पनि प्रयोग भएको पाइन्छ ।

४.३.१४ पश्चत्ताप

यस कथाको विश्लेषण निम्न प्रारूप (कथानक, पात्र वा चरित्र, दृष्टिविन्दु, उद्देश्य र भाषाशैली) का आधारमा तल गरिएको छ ।

४.३.१४.१ कथानक

घाम अझै डाँडाभरि पोखिएको छ भन्दै कथानकको विकास भएको छ । घाम भोलि पनि यसरी नै पोखिने छ, छानाभरि, चोकभरि, समस्त, पृथ्वीभरि त्यसपछि फेरि डाँडाभरि, त्यसपछि आँध्यारोले छोप्ने छ । भयालको डिलमा उनलाई सम्भरेर डाँडालाई हेरेर -कृष्णमान अनायसै गुनगुनाउँछ । आँखाको नागबेली गोरेटोमा कृष्णमान नानुदिदीलाई देख्छ । नानुदिदी अझै पनि उही रन्केको पारामा चिच्याई रहेकी हुन्छिन् । अब म एकदिन पनि बस्न सकिदैन, तिमी मलाई खान दिन सक्दैनौ, एक जोर लाउन दिन सक्दैनौ, तिमीलाई स्वास्थ्यी भन्ने अधिकार पनि छैन । म त्यो अधिकार तिमीलाई दिन पनि सकिदैन । कृष्णमान केही भन्न नसकेर आँखाको दुबै डिलमा सिमसिम पानी जमाउन पुग्छ । त्यसबेला आँशुलाई उसले पचाउन खोजेको थियो तर अहिले त उसले लगभग पचाइ सकेको छ ।

कृष्णमान बस चलाउनबाट फूसद हुने बित्तिकै ऊ भयालमा बसेर नानु दिदीलाई केलाई रहन्छ । नानु दिदी दुई छोराछोरी लिएर लोग्नेलाई छोडेर कृष्णमान सँग आएको छ । नानुदिदीको घरमा ट्रक ड्राइभरको रूपमा रहेको कृष्णमानमा यती ठूलो साहस कसरी आयो -अनौठो कुरा । त्यहाँबाट कृष्णमान नयाँ डेरामा सरेको छ । शुरु शुरुमा राम्ररी नै चल्यो । पछि कृष्णमान पट्टि पनि दुई छोराहरू जम्मिए र उनीहरूको जीवन कष्टमय बन्दै गयो । तर पनि कृष्णमान हरतरह खुसी हुने कोशिश

गर्थ्यो । तर अचानक कृष्णमानको हृदय चिसो भएर आउँछ र मनमनै सोचन पुग्छ । व्यार्थे आफूले नानुदिदीलाई दुःख दिए । उसलाई पश्चत्तापले सताउन थाल्यो । उसले नानुदिदी त्यत्रो सम्पत्ति छोडेर आफू सँग किन आएको होला भनेर सोचन पुग्छ र अफसोच पनि लागि रहन्छ नानुदिदीलाई सुख दिन नसकेर । नानुदिदी धूवाले आँखा पोलेको बाहानामा धेरै रोएको याद छ कृष्णमानलाई । कृष्णमान दिनभरी यही कुरा सम्भरहन्छ । उसलाई जीवनलाई त्यही टुङ्ग्याउन मन लाग्छ तर सक्दैन । उसलाई रोइदिन मन लाग्छ । कृष्णमानले आफ्नो जीवन त्याग्न सक्दैन उता नानुदिदीले उसलाई छोडेर जान पनि सक्दैन । कृष्णमान हरेक पलट सोचेर निष्कर्षमा पुग्न सक्दैन र कुनैपनि

भयानक बाढी आएर यो नाउ डुबाउला कि भन्ने पीर लागिरहन्छ । यसरी कथानकको अन्त्य भएको छ । कथानक सरल रैखिक ढाँचामा नभएर घुमाउरो वृत्तकार्य ढाँचामा रचना भएको छ ।

४.३.१४.२ पात्र वा चरित्र

प्रस्तुत कथामा प्रमुख पात्र कृष्णमान हो र सहायक पात्रका रूपमा नानुदिदी रहेकी छन् भने छोरा छोरी गौण पात्रका रूपमा रहेका छन् । कथाको प्रमुख पुरुष पात्र हो । कथानकको प्रारम्भदेखि अन्तसम्म कृष्णमानको सक्रिय भूमिका रहेको छ । कथामा घटेका अधिकांश घटना कृष्णमानको उपस्थिति कायम रहेको छ । कथानको सम्पूर्ण कार्यव्यापार कृष्णमानले नानुदिदी र उसका छोराछोरी समेतलाई भगाएर ल्याउनु, नानुदिदीलाई सुख दिन नसकेकोमा पश्चताप गर्नु र जीवन देखि अत्यास लाग्नु, मृत्यु चाहनु तर नहुनु अन्तिममा नानुदिदीले छोडेर नजानु तर जिन्दगीमा कतै ठूलै बाढी आउला कि भन्ने डर लाग्नु जस्ता कार्यव्यापार सम्पन्न हुनुले आसन्नताका आधारमा मञ्चीय र स्थिर र वद्ध चरित्रको रूपमा रहेका छन् ।

सहायक पात्रमा नानुदिदी रहेकी छन् । जसले आफ्नो लोग्ने र सबै सुख सयल छोडेर कृष्णमानसँग आएकी छ । जसले गर्दा कृष्णमान सोच बाध्य भएको छ । त्यसैले नानुदिदी मञ्चीय र वद्ध चरित्र हो । गौण पात्रका रूपमा उनीहरूको छोराछोरी रहेका छन् । जसको कारण उनीहरूमा थप समस्या बढेको छ । उनीहरू नेपथ्यकालिन चरित्रका रूपमा उपस्थित भएका छन् ।

४.३.१४.३ परिवेश

प्रस्तुत कथामा शहरिया परिवेशको चित्रण रहेको छ । नानुदिदी एक धनिमनि मानिसको पत्नी हुनु, कृष्णमान उनीहरूको ट्रक ड्राइभर हुनु, कृष्णमानले डेरा सर्नु जस्ता कुराहरूले शहरिया वातावरणको चित्रण गरेको पाइन्छ ।

४.३.१४.४ दृष्टिविन्दु

प्रस्तुत कथाको प्रारम्भदेखि अन्त्यसम्म कृष्णमानको सक्रिय भूमिका रहेको छ । कथाकारले कृष्णमान र नानुदिदीको सक्रियतामा कथाको सिर्जना गरेका छन् । कथामा सम्पूर्ण घटनाहरू कथावाचकले आफ्नो अनुपस्थितिमा अभिव्यक्त गरेको छ । कथामा कृष्णमान र नानुदिदीको सम्पूर्ण दुःख सुखको चरित्रलाई कथावाचकले आफू सर्वदर्शी भएर प्रस्तुत गरेकाले तृतीय पुरुष बाह्य अन्तर्गतको सर्वदर्शी दृष्टिविन्दु पद्दति यस कथामा अंगालिएको छ ।

४.३.१४.५ उद्देश्य

प्रस्तुत कथामा आवेगमा आएर गलति गर्नु र पछाडि पछुताउनु मानिसको बानी हो र यसलाई नगर्नको निमित्त यस कथा प्रस्तुत गर्नु यसको उद्देश्य हो । यस कथामा कृष्णमानले आफ्नो मालिकनीलाई उसको छोराछोरी सँगै लैजानु र पछाडि पछुताउनु र नानुदिदीले आफ्नो हुँदा हुँदाको सुख सयल छोडेर आफ्नो ड्राइभर सँग भागेर आउनु र पछुताउनु जस्ता घटनाले प्रस्तुत गरेको छ ।

४.३.१४.६ भाषाशैली

प्रस्तुत कथा विनिर्माणवादी र विसंरचनावादी शैलीमा लेखिएको भएता पनि यसमा प्रयुक्त भाषा जटिल र दुर्वोध्य नभई साधारण पाठकले पनि बुझ्न सक्ने सामान्य, सरल र सरस छ साथै यसमा प्रयुक्त वाक्यहरू त्यति लामा छैनन् । वाक्यहरू सरल छन् । यस कथामा कुनै किसिमको उखान टुक्काको प्रयोग भएको पाइदैन । प्रस्तुत कथामा कहिले-कहिले, विस्तार-विस्तार जस्ता द्वित्व व्युत्पन्न शब्द, खुलदुली, पटकक, खलखल जस्ता अनुकरणात्मक शब्द र भै, कि, त र जस्ता निपातको प्रयोग भएको छ ।

४.३.१५ अनिशिचत

यस कथाको विश्लेषण निम्न प्रारूप (कथानक, पात्र वा चरित्र, दृष्टिविन्दु, उद्देश्य र भाषाशैली) का आधारमा तल गरिएको छ ।

४.३.१५.१ कथानक

टोलमा कहिले कहिले सुन्छु, बेटीमाया दिदीलाई त्यो घरमा विहे गरेर ल्याउँदा उनी सात वषकी मात्र थिइन रे ! भन्दै कथानक शुरु भएको छ। पुतली आफ्नै हातमा बोकेर ल्याएकी थिइन रे । कति अनौठो । उनले ल्याएको पुतली सँग उनी कति दिन खेल्न पाइन् होला म पात्रले देखे देखि कुनै दिन उनलाई फूसद छैन । म पात्रको थकाइ लाग्दैन भन्ने प्रश्नमा -लाग्यो कहाँ भन्न पाइन्छ, र । उनको जिन्दगी देखेर म पात्रलाई बरु हाम फालेर मर्नु नी जस्तो लाग्थ्यो तर त्यत्रो छोराछोरी छोडेर कहाँ मर्न सकिन्छ, र । उनको जिन्दगीले न्याय कहिले पाउने होला एउटा नोकरले पाउने आश्रय पाएकी छिन् । तै पनि उनको ओठमा मुस्कान खोलिरहन्छ । उनले एकदिन छोरीको निम्ती साँढै रुदै बीस रूपैया मागेकी थिइन । घरमा माग्दा सासुको वचन सुन्नु परेको कुरा पनि उल्लेख गरिन । म पात्रले बीस रूपैया त दिइन तर उनको छोरी बाँचन सकिनन् । बेटीमाया दिदी आफ्नो सारा पीर ब्याथालाई पखाल्ने गरी रोइन् । म पात्रले उनले उनको छोरीलाई मायाले खेलाएको विर्सन सकिदैन । उनले कसरी विर्सन सकिन्छ, होली । त्यसपछि म पात्रले बेटीमाया दिदीले विरामी भएको अवस्था मात्र आराम गर्न पाएकी छिन् । त्यही पनि बिना औषधी । कतै जाने ठाउँ छैन माइतमा को छन् को छैनन् थाहा छैन । विहे गरेर ल्याउँदा आमा पछि भेट्न आउनु भा थियो रे आमासँगै जान्छु भनि रोएको थिए रे भन्दै आफ्नो अतीत कोट्याउन थालिन्छन् बेटीमाया दिदी । चौध वर्षको उमेरमा लोग्नेलाई विफर आएको बेला जिन्दगीको भयानक रूप देखेकी थिइन । लोग्नेको अनुहार डरलाग्दो भयो तर पनि आफ्नो लोग्ने स्वीकार्नै पर्थ्यो र जीवनसँगै बिताउनु पर्थ्यो । तर त्यसको केही दिन पछि छ, लोग्नेले वास्ता गर्न छोडेर अर्को स्वास्नी ल्याउने सुर चड्यो । उनको लोग्नेलाई बेटीमाया दिदी अब काम गर्न नसक्ने भएर अरे । विवश बेटीमाया दिदीले पनि स्वीकारी दिइन् । उनले जीवनमा कहिले सुख पाउन सकिनन् । उनले आफ्नो जिन्दगीलाई कसरी सम्हाल्ने हो - एउटा अन्धकार भविष्यतिर हिँडिरहेकी छिन् । यसरी कथानकको अन्त्य भएको छ । कथानक रैखिक ढाँचामा नभएर वृत्तकार्य ढाँचामा रहेको छ ।

४.३.१५.२ पात्र वा चरित्र

प्रस्तुत कथाकी प्रमुख पात्र बेटीमाया दिदी रहेकी छ भने म पात्र सहायक पात्रका रूपमा रहेको छ । बेटीमाया दिदीको लोग्ने र सासु छोरी गौण पात्रका रूपमा रहेका छन् । बेटीमाया दिदी प्रस्तुत कथाकी प्रमुख नारी पात्र हो । कथानकको आरम्भदेखि अन्त्यसम्म उनको सक्रिय भूमिका देखाएको छ । म पात्रले बेटीमाया दिदीको बारेमा सोच्नु, उसको दुःख सुखको प्रस्तुत गर्नु, उसका कयौं पीडाहरू म पात्रले देख्नु र बेटीमाया दिदीले म पात्रलाई सुनाउनु आदिले बेटीमाया दिदीको सम्पूर्ण क्रियाकलाप प्रस्तुत गर्नाले बेटीमाया दिदी मञ्चीय, स्थिर र वद्ध चरित्रका रूपमा रहेकी छन् ।

म पात्र प्रस्तुत कथाको सहायक चरित्रका रूपमा आएको छ । उसकै माध्यमबाट केन्द्रीय पात्र बेटीमाया दिदीको चरित्रका बारेमा कथाको शुरुदेखि अन्त्यसम्म वर्णन गरिएको छ । म पात्रले बेटीमाया दिदीको दुःख देख्नु, उसको बारेमा सोच्नु, बेटीमाया दिदीले पनि म पात्रलाई आफ्नो दुःख सुख सुनाउनु, जस्ता कार्य उसकै माध्यमबाट प्रस्तुत भएका छन् । कथामा बीच बीचमा म पात्रले आफ्ना वैयक्तिक कुराहरू गरेतापनि बेटीमाया दिदीको मानसिक चित्रण गर्नु कथाकार स्वयम्ले म पात्रको रूपमा कथामा सहायक पात्रको भूमिका निभाएको देखिन्छ । यसरी म पात्रले मञ्चीय र वद्ध चरित्रका रूपमा भूमिका निभाएको छ । अन्य बेटीमाया दिदीको लोग्ने, सासु र छोरी मञ्चीय चरित्र भए पनि उनीहरूको भूमिका गौण देखिन्छ ।

४.३.१५.३ परिवेश

प्रस्तुत कथामा ग्रामीण र शहरिया दुवै परिवेशको चित्रण रहेको पाइन्छ । किनकी यस कथामा प्रमुख पात्र बेटीमाया दिदीको भनाइबाट उनको माइत गाउँमा र लोग्नेको घर चाही शहरमा भएको कुराको पुष्टि हुन्छ । म पात्रले चोकको कुरा गरेबाट बेटीमाया दिदीको लोग्ने घर र म पात्रको घर बजारमा भएको पाइन्छ । त्यसैले यस कथामा शहरिया र ग्रामीण दुवै परिवेशको

४.३.१५.४ दृष्टिविन्दु

प्रस्तुत कथाको प्रारम्भदेखि अन्त्यसम्म बेटीमाया दिदी सँगसँगै म पात्रको भूमिका पनि सक्रिय देखिएको छ । कथावाचकले कथामा आफू म पात्रको रूपमा रहेर बेटीमाया दिदीको कार्यब्यापारको वर्णन गरेको छ । कथाकी प्रमुख नारी चरित्र बेटीमाया दिदीको जीवनका सम्पूर्ण घटनाहरू कथावाचकले आफू स्वयम् संलग्न रहेर प्रस्तुत गरेकाले यस कथामा प्रथम पुरुष आन्तरिक अन्तर्गत परिधीय दृष्टिविन्दु पद्धति अंगालिएको छ ।

४.३.१५.५ उद्देश्य

प्रस्तुत कथामा बालविवाह, नारीले नारीमाथि गरेको दमन र पुरुषले नारी माथि गरेको दमन, अन्याय, अत्याचारलाई यो कथा मार्फत प्रस्तुत गरि यसको विरोधमा आवाज उठाई नारी चेतना जगाउनु यस कथाको उद्देश्य हो ।

४.३.१५.६ भाषाशैली

प्रस्तुत कथामा वर्णनात्मक र संवादात्मक भाषाशैली प्रस्तुत भएको छ । छोटो-छोटा वाक्यहरूको प्रयोग भएकोले प्रस्तुत कथा सरल, सहज र स्वभाविक बन्न पुगेको छ । ग्रामीण र शहरिया दुवै परिवेशको चित्रण भएतापनि भाषा जटिल र दुर्बोध्य बन्न नगइ सरल र सहज बन्न पुगेको छ । प्रस्तुत कथामा कहिल-कहिले, कता-कता, कस्तो-कस्तो जस्ता द्वित्व व्युत्पन्न शब्द, पटकक, मुसुकक जस्ता अनुकरणात्मक क्रियाविशेषण पदहरू र कि, त, भै, र, नि जस्ता निपातको प्रयोग भएको छ ।

४.३.१६ परिवर्तन

यस कथाको विश्लेषण निम्न प्रारूप (कथानक, पात्र वा चरित्र, दृष्टिविन्दु, उद्देश्य र भाषाशैली) का आधारमा तल गरिएको छ ।

४.३.१६.१ कथानक

बच्चा एक किसिमको आनन्दले काखमा सुतिरहेको हुन्छ भन्दै कथानकको शुरु भएको छ । म पात्रले उसको मायालु तातो हातलाई अनायसै एक चोटि सुमसुम्याउँछ । म पात्रलाई रमाइलो लाग्छ । बरण्डामा घाम लागेको र हिँउदको दिन पनि सिरकभित्र हतार हतार गुम्सिन म पात्रलाई आनन्द र रमाइलो लाग्छ ।

म पात्र नियास्रो सँग के के सोचन पुग्छ । यसरी सोच्दा सोच्दै म पात्रलाई कहिले डर र कहिले मन खाली भए जस्तो र रिक्तो भए जस्तो लाग्छ । पर क्षितिजमा बुझ्नु धूलो उडेको जस्तो बतास पनि चलेको छैन । सधैं देखिने पहाडहरू अलि अस्पष्ट भए जस्तो, आकाशमा बादलहरूका थुम्काहरू छरिएका र त्यसलाई हेरिरहन मन लाग्छ, म पात्रलाई । त्यसमा अनायसै एउटा बरण्डा र त्यस बरण्डामा एउटा बच्चा रमाइ रमाइ खेलिरहेको देख्न पुग्छ तर स्पष्ट छैन र म पात्रलाई केहीको संकेत जस्तो लाग्छ । केही बेरपछि म पात्रको मन अन्ततिर लागे जस्तो लाग्छ र बादलको थुम्को बच्चा केही हुँदैन । सधैं जस्तो कहि रातो, निलो, कहीकालो बादल मात्र ।

फेरी केही बेर मै कृष्णदाइको घर हल्लेर भत्कन लागे जस्तो लाग्छ । भ्याल भत्कियो कृष्णदाइ रुदै कराउँदै निस्किए सबैतिर धूलोले पुरिएको लाग्न थाल्छ । म पात्रलाई सबै लथालिङ्ग, सबै भताभुङ्ग भएको जस्तो, सबै घरहरू भत्किएका छन् सबै बस्ती नै अस्तव्यस्त भएको लाग्छ । म पात्र भक्त्यास हुन्छ कतै केही भएको रहेन छ भूईँचालो पनि आएको होइन रहेछ । म पात्र आफैलाई कस्तो कस्तो कतै आफै कमजोर भए जस्तो, भावनाहरू मक्किए जस्तो विकृति, अनास्था विनास खोजिरहेको भै लाग्छ । कोठा भित्र पस्दा पनि अस्तव्यस्त नै लाग्छ निस्सासिएर आउँछ । म पात्र शुन्य भएर टोलाउन पुग्छ ।

म पात्रले यो घर आँगन सम्हालेर बसेको नतिजा यति नै हो त ? म पात्रले यो घरको आँगन टेक्दा विकल अर्कै थियो र आज पनि उही विकल चाहेकी छ । तर आजको समाज विकल मेरो निमित्त विकराल रूप लिएर आइरहेको लाग्छ । पैसाको निमित्त उ जे पनि गर्न पुग्छ । म पात्रलाई विकल र आफ्नो बीच पैसा छेकवार भएर उभिदियो भने यस्तै यस्तै टुकिदै गइरहेका सम्पर्करू लाम लागेर जीवनमा उभिदिए भने र जिन्दगीमा एउटा पूर्ण विराम लाग्यो भने भन्दै म पात्र एउटा पूर्ण विराम नै चाहन्छु । यसरी कथानकको अन्त्य भएको छ । कथानक सरल सिधा नभएर घुमाउरो र विनिर्माण शैलीमा लेखिएको पाइन्छ ।

४.३.१६.२ पात्र वा चरित्र

प्रस्तुत कथामा प्रमुख पात्र म हो भने म पात्रको लोग्ने सहायक पात्रका रूपमा रहेका छन् र कृष्णमान गौण पात्रका रूपमा रहेका छन् । प्रस्तुत कथामा प्रमुख पात्र नारी हो । कथानकको प्रारम्भदेखि अन्त्यसम्म म पात्रको सक्रिय भूमिका रहेको छ । म पात्रले बच्चा काखमा सुताउनु, उसको मनमा अनेक कुराहरूको भ्रम हुनु, आफ्नो जिन्दगी केही गर्न नपाइ त्यसै त्यसै वितेको लाग्नु, आफ्नो लोग्ने स्वाभावमा आएको परिवर्तन म पात्र मन नपर्नु, जीवनमा एउटा पूर्णविराम चाहनु जस्ता सम्पूर्ण कार्यब्यापार म पात्रबाट सम्पन्न हुनुले आसन्नताका आधारमा म पात्र मञ्चीय पात्र हो । कथानकको शुरुदेखि अन्त्यसम्ममा पनि स्वभावमा परिवर्तन नआएकोले स्वभावका आधारमा स्थिर पात्र र म पात्रलाई कथानकबाट निकाल्दा कथानक बिग्रने भएकाले आवद्धताका आधारमा बद्ध चरित्रको रूपमा रहेकी छ । लोग्ने विकल सहायक पात्रका रूपमा रहेका छन् । जो कथानकको शुरु मा अर्कै चरित्रको भएर अन्त्यमा परिवर्तन भएकोले गतिशील पात्रको रूपमा रहेका छन् ।

कृष्णमान र नानी गौण पात्रको रूपमा रहेका छन् । कृष्णमान नेपथ्यकालीन चरित्रको रूपमा रहेको छ भने नानी मञ्चीय भएर पनि गौण पात्रको रूपमा रहेको छ ।

४.३.१६.३ परिवेश

प्रस्तुत कथामा सहरिया परिवेशका साथै पात्रको आन्तरिक मानसिक परिवेशको पनि चित्रण रहेको पाइन्छ । सडकको पेट्टीमा मानिसहरू सुतेर घाम तापेर बसेको कुरा गर्नु, टेबिलमा फूलदानी राख्नु, विकलले प्रसस्त पैसा कमाउनु जस्ता कुराहरूले सहरिया परिवेशको चित्रण पाइन्छ । म पात्रको मनमा अनेक किसिमको भ्रम आउनु, जिन्दगीमा केही गर्न नसकेकोमा निराश हुनु, आफ्नो लोग्नेको परिवर्तित स्वरूपको बारेमा सोच्नु र जिन्दगीका सम्बन्धहरू सबै टुकिने पो होकि भन्दै सोच्नु आदिले पात्रको मानिक परिवेशको चित्रण रहेको देखिन्छ ।

४.३.१६.४ दृष्टिविन्दु

प्रस्तुत कथामा प्रारम्भदेखि अन्त्यसम्म म पात्रको सक्रिय भूमिका रहेको छ । कथावाचक नै आफै म पात्र रहेको छ । कथाका सबै घटनाहरू कथावाचक स्वयम् म पात्रको रूपमा उपस्थित भएर अभिव्यक्त गरेको छ । कथाका प्रमुख पात्र मले जीवनका सुख दुःख सबै आफैले प्रस्तुत गरेकाले प्रथम पुरुष आन्तरिक अन्तर्गत केन्द्रीय दृष्टिविन्दु पद्धति अंगालिएको छ ।

४.३.१६.५ उद्देश्य

प्रस्तुत कथामा पैसाले मानिसको रूप परिवर्तन हुन सक्छ जसले गर्दा सम्बन्धमा नराम्रो वातावरण पैदा हुन सक्छ भन्ने कुरालाई प्रस्तुत गर्नु नै यस कथाको उद्देश्य हो ।

४.३.१६.६ भाषाशैली

प्रस्तुत कथामा मनोवाद तथा वर्णनात्मक दुवै भाषाशैलीका माध्यमबाट कथानक शुरु भएको छ । छोटो छोटो र सरल पूर्ण वाक्यहरूको प्रयोग गरी भाषालाई सरल र स्वभाविक बनाइएको छ । यस कथामा के-के, रमाइ-रमाइ, अलि-अलि, विस्तार-विस्तार, भरि-भरि जस्ता द्वित्व व्युत्पन्न शब्द, र नि, कि, भै, त जस्ता निपातको पनि प्रयोग भएको छ ।

४.३.१७ परिस्थिति

यस कथाको विश्लेषण निम्न प्रारूप(कथानक, पात्र वा चरित्र, दृष्टिविन्दु, उद्देश्य र भाषाशैली) का आधारमा तल गरिएको छ ।

४.३.१७.१ कथानक

अब त यस्तो लाग्छ आफूभरिका सम्पूर्ण क्षमताहरू सेलाउदै वैलाउदै गइरहेछ भन्दै कथानक शुरु भएको छ । म पात्रले विहे गरेर आएको यो घरमा पाइला टेकेको २७ वर्ष भैसकेको रहेछ । यसरी निसासिएर भए पनि २७ वर्ष कसरी बिताए म पात्रलाई आश्चर्य लाग्छ । छोरो अहिले २५ वर्ष भैसकेछ । छोरालाई यहाँ सम्म डोच्याएर ल्याउनुमा कति दुःख भोग्नु प्यो त्यसको हिसाबै रहेन । छोरा पाउदा बिलाउन लागेको विश्वास फेरी पलाएको थियो । छोरा स्कूल जाँदा पहिलो क्षण जीवन कै सबैभन्दा खुसीको क्षण थियो र छोरा स्कलदेखी घर नफर्कुन्जेल पीरै पीरमा समय बित्थ्यो तर आफूलाई यति कमजोर छु जस्तो लाग्दैन थियो । परिस्थितिले मानिसलाई कमजोर बनाउदो रहेछ भन्ने लागेको छ म पात्रलाई । म पात्रलाई धेरै धेरैले नचाहेका हैनन् तर भाग्यले अथवा समयले नै यस्तै चाहेर हो म पात्रले मुटुभित्र कामिरहेको ढुकढुकीलाई साँची राखेर आँशुको धाराले विवाहको शुभ साइतमा सही छाप लगाउन पुग्छ एउटा पागल संग । विहेको कही दिन सम्म त दिनहरू कसरी बित्छन् थाहा नै हुँदैन । पछि पछि अनौठो लाग्न थाल्छ । जिन्दगीदेखी हतास लागेर आउँछ । लोग्नेलाई राम्ररी चिनीसकेकी पनि हुँदैन म पात्रले एक बिहानै सबै हल्ला गरिरहेको घरका मान्छे पनि अताल्लिदै कराइरहेका र म पात्रलाई डर लाग्छ के भएछ भनेर म पात्रले देख्न पुग्छे आफ्नो लोग्ने भ्यालवाट हाम फाल्न खोजिरहेको रहेछ । म पात्रलाई अनि मात्र थाहा हुन पुग्छ आफ्नो लोग्ने पागल रहेछ भनेर । म पात्रलाई चिच्याएर रुन कराउन मन लाग्छ । जिन्दगीमा कति आशा लिएर गएकी म पात्र त्यसै त्यसै हराउन पुग्छे । ढाटेर पागलसंग विहे गरिदिएका रहेछन् । लोग्नेको माया प्रेम के हो केही थाहा भएन म पात्रलाई । त्यसै बेला अमृतमान सधै आइरहने गर्थ्यो । कतिबेला उसको भावनामा हराउन थाल्यो थाहा भएन म पात्रलाई । त्यसैकममा म पात्र र अमृतमानले ननाघ्नु पर्ने सिमाहरू नाघ्न पुग्छन् । म पात्रलाई यो भूल यो गल्लि हो भन्ने थाहा भएर पनि यौवनको उन्मादलाई उसले रोकेर राख्न सकिन । त्यसैले उनीहरू बीच भएको सम्पर्कमा एउटा छोरो जन्मिन पुग्छ । म पात्रलाई यो छोरा अमृतमानको भन्ने थाहा छ तर गाउँले सबै पागलको छोरा भन्छन् । म पात्रलाई आज पनि लाग्छ यो आफ्नो गल्लिको दोष समाजको भूल हो । त्यसैले म पात्रलाई यो समाजप्रति आफ्नो श्रुदा गैरहेको भान हुन्छ । यसरी कथानकको अन्त्य भएको छ । कथानक सिधा रैखिक ढाँचामा नरहेर घुमाउरो वृत्तकार्य ढाँचामा रहेको छ ।

४.३.१७.२ पात्र वा चरित्र

प्रस्तुत कथाको प्रमुख पात्र म हो र सहायक पात्रको रूपमा अमृतमान रहेको छ । सासु, पागल लोग्ने, छोरा र छिमेकीहरू गौण पात्रको रूपमा रहेका छन् । कथाको प्रमुख पात्र नारी पात्र हुन् । कथानकको प्रारम्भदेखि अन्त्यसम्म म पात्रको सक्रिय भूमिका रहेको छ । म पात्रले आमा बाबुको रोजाइमा विहे गरेर जानु, लोग्ने एउटा पागल हुनु, म पात्रको जीवन फुल्नु अगाडि नै भर्न पुग्नु, म पात्रको इच्छा आफ्नो लोग्नेबाट पुरा नहुनु फलस्वरूप अमृतमान संगको सम्पर्कबाट छोरा जन्मनु, म पात्रलाई आफूले भूल गरेको भान हुनु तर यो भूल परिवार र समाजले गर्न लगाएको सोच्नु जस्ता सम्पूर्ण कार्यव्यपारहरू म पात्रबाट सम्पन्न हुनुले म पात्र मञ्चीय पात्रको रूपमा रहेको देखिन्छ । त्यस्तै म पात्र गतिशील र वद्ध चरित्रको रूपमा पनि रहेकी छ । सहायक पात्रका रूपमा अमृतमान रहेका छन् जो म पात्रलाई एउटा भूल गराउन बाध्य बनाउने पात्रको रूपमा रहेर कथानक अधि बढाउन सहयोग पुऱ्याएको छ । अमृतमान मञ्चीय र वद्ध चरित्र हो । अन्य पात्रहरू सासु, छोरा, पागल लोग्ने मञ्चीय पात्र भएर पनि गौण पात्रको रूपमा रहेका छन् । गाउँका छिमेकीहरू नेपथ्य चरित्रको रूपमा रहेका छन् ।

४.३.१७.३ परिवेश

प्रस्तुत कथामा सहरिया परिवेशको चित्रणका साथै पात्रको मानसिक परिवेशको पनि चित्रण रहेको पाइन्छ । छोरालाई स्कुल पढाउनु, अमृतमान त्यहाँबाट सरुवा भइ अन्तै जानुले सहरिया परिवेशको चित्रण पाइन्छ भने म पात्रले कथाको शुरु भागमा नै वर्तमानमा अतीतलाई याद गरी कथानक शुरु गरेकी छे । सम्पूर्ण घटनाहरू सोच्नेक्रममा नै प्रस्तुत गरेकी छ । म पात्रको विवाह पागल संग हुनु, यौन चाहनाले निकासको बाटो खोज्नु र अमृतमानको आकर्षणमा फस्नु, म पात्रले भूल भएको महसुस गर्नु र यो भूल समाजले गर्न लगाएको सम्झनु जस्ता कुराले म पात्रको मानसिक परिवेशलाई प्रस्तुत गरेको छ ।

४.३.१७.४ दृष्टिविन्दु

प्रस्तुत कथामा प्रारम्भदेखि अन्त्यसम्म म पात्रको सक्रिय भूमिका रहेको छ । कथामा कथावाचक आफै म पात्रको रूपमा उपस्थित भएको छ । कथाका सबै घटनाहरू कथावाचक स्वयम् म पात्रको रूपमा उपस्थित भएर अभिव्यक्त गरेको छ । कथाको प्रमुख पात्र मले आफ्नो जीवनका सुख दुःख सबै आफैले प्रस्तुत गरेकाले प्रथम पुरुष आन्तरिक अन्तर्गत केन्द्रीय दृष्टिविन्दु पदति यस कथामा अंगालिएको छ ।

४.३.१७.५ उद्देश्य

प्रस्तुत कथामा मानिस बिग्रनुको पछाडि अथवा मानिसले कुनै पनि गलति गर्नु पछाडि उसको मात्र दोष नभई परिवार र समाजको पनि त्यति नै हात रहन्छ भन्ने कुरालाई प्रस्तुत गर्नु यस कथाको उद्देश्य हो ।

४.३.१७.६ भाषाशैली

प्रस्तुत कथामा संस्मरणात्मक तथा वर्णनात्मक दुवै शैलीको प्रयोग भएको छ । छोटा छोटा सरल र पूर्ण वाक्यहरूको प्रयोग गरी भाषालाई सरल र स्वभाविक बनाएको छ । कथामा विस्तार-विस्तार, कता-कता, ठाउँ-ठाउँ, कहिले-कहिले जस्ता द्वित्व व्युत्पन्न शब्दको, ट्याक्कै, पटककै, निर्धक्क जस्ता अनुकरणात्मक शब्द र कि, त, भै, पो क्यार जस्ता निपातको पनि प्रयोग भएको छ ।

४.३.१८ सूर्यग्रहण

यस कथाको विश्लेषण निम्न प्रारूप(कथानक, पात्र वा चरित्र, दृष्टिविन्दु, उद्देश्य र भाषाशैली) का आधारमा तल गरिएको छ ।

४.३.१८.१ कथानक

म यो सहर छोडेर जाने कुरा नियमित रूपले सोच्छु । तर छोड्न मनलाग्दैन भन्दै कथानक शुरु भएको छ । तर यहाँ म पात्र यो सहरलाई छोडेर जान पनि सक्दैन र यही बसेर बाँच्नको लागी सर्घष पनि गर्न सकेको छैन । म पात्र यस सहरमा नरमाउन सक्छ न त छोडेर जान नै सक्छ । केवल अभावमा पिल्छिएर बाँच्न बाध्य छ । तर पनि यो सहरसंग एक किसिमको माया बसिसकेको अनुभव गर्न पुग्छ । यही सोच्नेक्रममा म पात्रलाई चिया खान मन लाग्छ तर चियाको पैसा तिर्न सक्ने हैसियत हुँदैन । त्यसैले आफूलाई भुन कमजोर भएको महसुस गर्न थाल्छ । म पात्रले वाटो बिराएर आएको पनि हैन घर,परिवार, श्रीमती, छोराछोरी र बा आमा नभएको पनि हैन र म पात्रसंग खान लाउन पुग्ने खेतीबारी पनि छ तर पनि सहरमा पुगेको सोच्न थाल्छ । यसरी सोच्दा सोचदै जिन्दगी सक्भनामा बित्ने पो हो कि दुःखी पनि हुन पुग्छ । यसैक्रममा फेरी चियाको याद आउँछ म पात्रले घरमा श्रीमतीले बनाएको चिया सम्भन पुग्छ र साथीहरूकोमा जाँदा खाएको चिया याद गर्न पुग्छ । म पात्रले साथी उर्मिलालाई सम्भन पुग्छ मानिसहरूले म पात्र र उर्मिलाको बारेमा नराम्रो सोचिदिएको कुरा तर आफूहरू बीचको सम्बन्ध दाजु बहिनीको थियो । म पात्रलाई अर्को साथी हरिप्रसादको याद आउँछ जसको कोठामा गएर खाएको चिया पनि याद आउँछ तर त्यहाँ हरिप्रसादले उसको स्वास्नी संग गफ गरेर बस्दा हेरेको सक्भन पुग्छ । यही कुरा सोच्दा सोचदै म पात्रलाई भुन रोगले चापेको अनुभव भैदिन्छ । म

पात्रसंग डाक्टरकोमा जाने पैसा पनि हुँदैन त्यसैले आफैलाई धिकार्न पुग्छ। म पात्रलाई आफ्नो श्रीमतीले पठाएको चिठी याद आउँछ 'यस पाली त पक्कै आउनु हुन्छ भनेर केटाकेटीहरू रमाइरहेका थिए ।' यही कुरा म पात्रलाई एउटा लामा भाइले दोहोर्‍याइ दिएको छ । तर म पात्रलाई दशैंको यादै थिएन किन कि ऊ रोग, भोक र चिन्ताले ग्रस्त थियो । म पात्रले आफूले आफैलाई एउटा सहरमा हतकडी बिना नै बाँधिएको महसुस गर्न पुग्छ । म पात्र घर जानु पर्ने हो कि नजानु पर्ने अन्योलमा पर्छ । जिन्दगीमा भोग्नु पर्ने परिधी र बाँच्नुको मूल्य यति नै हो कि जस्तो लाग्छ । म पात्रलाई लाग्छ आफूभित्र विश्वास पग्लदै छ । त्यसैवेला साथीहरूले सूर्यग्रहण लागेको वारेमा कुरा गरेको सम्झन पुग्छ त्यो समयमा आफूले हाँसेर उडाएको र रुढीवादीको संज्ञादिएको सम्झन्छ र म पात्र भन विक्षिप्त बन्छ । म पात्रलाई नीलकाँडाको घोचाइको सम्झना गराउँछ । तर यति भएर पनि म पात्र जीवनमा केही सुगम घुम्ति भेन्छि कि भन्ने आशामा बाँच्न चाहन्छ । तर त्यो घुम्ति अगाडि छ वा छैन त्यो पनि थाहा हुँदैन र म पात्र अत्यास भएर सोचन पुग्छ । यसरी कथानकको अन्त्य भएको छ ।

कथानकमा म पात्रलाई सहर छोडेर जाने इच्छा भएर पनि जान नसकेको र सहरप्रति माया भएको अनुभव हुनु कथानकको आदि भाग हो र म पात्रले आफू रोगले ग्रस्तभएको र औषधी उपचार गर्ने पैसा साथमा नभएको र म पात्रले भोक, अभाव र चिन्तामा दिनहरू बिताएको कुरा सोच्नु कथानकको मध्य भाग हो भने जीवनमा अभै केही आशा भएको तर पुरा हुँने कि नहुने भन्ने अन्योलमा पर्नु कथानकको अन्त्य भाग हो । यसरी कथानक आदि, मध्य र अन्त्यको सरल रेखामा रहेको छ ।

४.३.१८.२ पात्र वा चरित्र

प्रस्तुत कथाको प्रमुख पात्र म हो र सहायक पात्रहरू उर्मिला, हरिप्रसाद, हरिप्रसादकी स्वास्नी र लामा भाइ रहेका छन् भने गौण पात्रको रूपमा घरपरिवार रहेका छन् । कथाको प्रमुख पात्र म पुरुष पात्र रहेको छ । म पात्र कथानकमा शारिरीक रूपमा र मानसिक रूपमा कमजोरी र लुरे पात्रको रूपमा रहेको छ । कथानकको सम्पूर्ण कार्यव्यपार म पात्रबाट सम्पन्न भएको छ त्यसैले म पात्र यस कथाको आसन्नताको आधारमा मञ्चीय पात्रको रूपमा रहेको पाइन्छ र म पात्रको स्वभाव कथानकभरि परिवर्तन नभएको कारण स्वभावका आधारमा स्थिर पात्र रहेको पाइन्छ भने म पात्रलाई कथानकबाट निकाल्दा कथानक बिग्रने भएकोले आवद्धताको आधारमा वद्ध चरित्रको रूपमा रहेको पाइन्छ । सहायक पात्रको रूपमा उर्मिला, हरिप्रसाद, हरिप्रसादकी स्वास्नी र लामा भाइ रहेका छन् । जसले म पात्रलाई सोचन बाध्य बनाएको र कथानक अघि बढाउन सहयोग गरेको पाइन्छ । उनीहरू मञ्चीय पात्रको रूपमा रहेका छन् । गौण पात्रको रूपमा घरपरिवार रहेका छन् । जो नेपथ्य चरित्रका रूपमा रहेका छन् ।

४.३.१८.३ परिवेश

प्रस्तुत कथामा वास्तव्य परिवेशमा सहरिया परिवेश रहेको छ भने आन्तरिक परिवेशमा पात्रको मानसिक परिवेशको चित्रण रहेको पाइन्छ । कथामा म पात्रको बसाइ नै सहरमा रहेको छ र त्यहाँको वातावरणको प्रस्तुत गरेको छ त्यसैले सहरिया परिवेशको चित्रण रहेको पाइन्छ । आन्तरिक परिवेशमा म पात्रको अन्तर्द्वन्द्वको प्रस्तुती मुख्य रूपमा रहेको छ । म पात्रले सहर छोडेर जाने कुरालाई सोच्दा सोचै कथानक शुरु भै अन्त्य पनि भएकोले पात्रको मानसिक परिवेशको पनि चित्रण रहेको पाइन्छ ।

४.३.१८.४ दृष्टिविन्दु

प्रस्तुत कथामा म पात्रको प्रारम्भदेखि अन्त्यसम्म सक्रिय भूमिका रहेको पाइन्छ । कथामा कथावाचक आफै म पात्रको रूपमा उपस्थित भएको छ । कथानकका सबै घटनाहरू म पात्र स्वयंमूले आफै प्रस्तुत गरेकोले कथामा प्रथम पुरुष आन्तरिक अन्तर्गत केन्द्रीय दृष्टिविन्दुको प्रयोग भएको छ ।

४.३.१८.५ उद्देश्य

प्रस्तुत कथा मार्फत कथाकारले मानिसले जीवनमा कुनै पनि निर्णय लिदा ठोस निर्णय लिन सक्नु पर्छ भन्ने कुरालाई देखाउनु नै यस कथाको उद्देश्य हो ।

४.३.१८.६ भाषाशैली

प्रस्तुत कथामा मनोवादात्मक तथा संस्मरणात्मक भाषाशैलीको प्रयोग भएको छ । कथामा भाषाशैली सरल, सहज र सहरिया सु-सभ्य भाषाको प्रयोग भएको पाइन्छ । यस कथामा केही उखानहरूको प्रयोग भएको पाइन्छ जस्मा कथाकारले सूर्यग्रहणलाई एउटा नराम्रो कुराको प्रतीकको रूपमा प्रस्तुत गरेर कथानकमा म पात्र सूर्यग्रहण लागेको बेला घरबाट निस्केको र म पात्रले सोचेको कुराहरू पुरा नभएको कुरालाई प्रस्तुत गरी देखाएको छ । यसरी शीर्षक नै प्रतीकात्मक रूपमा रहेको छ । प्रस्तुत कथामा गल्ली-गल्ली केही-केही, अलि-अलि, कहिले-कहिले, ठूला-ठूला जस्ता द्वित्व व्युत्पन्न शब्द, मुसुकक, पक्कै, निर्धक्क, सुटुकक, झलझली जस्ता अनुकरणात्मक शब्द र ए, कि, नि जस्ता निपातको प्रयोग भएको छ ।

४.३.१९ निषेध-निर्णय

यस कथाको विश्लेषण निम्न प्रारूप (कथानक, पात्र वा चरित्र, परिवेश, दृष्टिबिन्दु, उद्देश्य र भाषाशैली) का आधारमा तल गरिएको छ ।

४.३.१९.१ कथानक

वातावरण एक किसिमले चारैतिर मौन छ भन्दै कथानक शुरु भएको छ । सधैं यसरी निस्तब्ध भएर पल्टिरहेको देख्दा म पात्रको मनमा एउटा फूल फुल्छ । म पात्रको मौनता पनि यसरी निस्तब्ध भएर पोखिए पनि ठीक लाग्छ । आफ्नो जिन्दगी एउटा सानो कोठामा सिमित लाग्छ । भ्याल, ढोकाको पर्दाहरू पनि ठीक आफ्नै जिन्दगी जस्तै अमिल्दा लाग्छन् । तर त्यसलाई मिलाउने जाँगर छैन म पात्र संग अथवा पैसा छैन । पैसा नहुनु पनि एउटा विडम्बना हो लाग्छ । तर पैसाले भन्दा पनि मानिसलाई परिस्थितिले दुःखी बनाउदो रहेछ । म पात्रलाई यही परिस्थितिले चपाइरहेछ ।

म पात्रलाई लाग्छ म किन यो भुमरीमा परे ? वास्तवमा म पात्रलाई थाहा नै थिएन विवाह भुमरी हो भन्ने । आफू जस्तै कति स्वास्नी बुहारी पिल्सि रहेको होला र कति नपिल्सिकन बाँच्न जानेको होला । उनीहरूलाई थाहा थियो भुमरीमा पर्नु अगाडि जाल विछ्याउनु पर्छ भन्ने लोग्नेलाई आफ्नो बसमा राख्ने तर उनीहरूको वातावरण खल्बनिने पनि गर्दछ । म पात्र यस्ता सारा कुरा सोचेर रुने गर्छ । रातभर निदाउन नसकेर तर उसको लोग्नेले देखेर पनि नदेख्ने भएर केही वास्ता गर्दैन । बाहिर मानिसले देखि दिदा सबैले राम्रो देखिदिन्छन् । बेलैमा अफिस जाने आउने तर घरमा आएपछिको व्यवहारमा म पात्र दिन दिनै पिल्सिदै गईरहेकी छ त्यो कसैले देख्दैनन् । स्वास्नी कि नोकर्नी आफ्नो दर्जा म पात्रलाई केही थाहा हुन्न । सधैं काममा व्यस्त र परिवारसंग मात्र कुराकानी स्वास्नीको वास्ता नगर्ने कस्तो लोग्ने हो जस्तो लाग्छ । त्यसैबेला अतीतको सम्झना आउँछ आफूले भान्साको काम सकेर आउँदा आफ्नो लागि प्रतिक्रिया गरेर बसेको तर आज आधारातमा आएर केही नबोली अर्कोतिर फर्केर निदाउनु म पात्रलाई छटपटी लाग्छ र निदाउन सक्दैन । म पात्रले पनि सोचन पुग्छे धेरै सहने र पनि केहि भएन भने छोडेर जाने निर्णय गर्न पुग्छे । त्यो निर्णय अरूको निमित्त सहि नभएर आफ्नो लागि मात्र सहि हुने छ । यस्तो निषेध निर्णय लिन पुग्छे । यसरी कथानकको अन्त्य भएको छ ।

कथानक सिधा सरल नभएर घुमाउरो किसिमको रहेकोले कथानक वृत्तकार्य ढाँचामा रहेको छ । कथानको अन्तिम भागबाट कथानकको शुरु भएको छ ।

४.३.१९.२ पात्र वा चरित्र

प्रस्तुत कथामा प्रमुख म पात्र रहेको छ । सहायक पात्रहरू म पात्रको लोग्ने रहेको छ भने उसको घरपरिवार गौण पात्रका रूपमा रहेका छन् । कथामा प्रमुख पात्र नारी पात्र रहेकी छ । कथानकको प्रारम्भदेखि अन्त्यसम्म म पात्रको सक्रिय भूमिका रहेको छ । कथामा घटेका अधिकांश घटनाहरूमा म पात्रको उपस्थिति रहेको छ । म पात्रले वातावरण चारैतिर मौन देख्नु, आफूलाई एउटा अमिल्दो कोठामा सिमित देख्नु, विवाह भूमरी भै लाग्नु, लोग्नेको मायाबाट आफू बञ्चित हुँदै गएको अनुभव हुनु र अन्तिममा म पात्रले निषेध निर्णय लिन पुग्नु जस्ता कार्यव्यापार म पात्रबाट सम्पन्न हुनुले म पात्र आसन्नताका आधारमा मञ्चीय पात्रको रूपमा रहेको पाइन्छ, र म पात्रको स्वभावमा परिवर्तन देखिएकोले स्वभावका आधारमा गतिशील पात्रको रूपमा रहेको देखिन्छ भने म पात्रलाई कथानकबाट निकाल्दा कथानक विग्रने भएकोले आवद्धताका आधारमा बद्ध चरित्रको रूपमा रहेको पाइन्छ । सहायक पात्रका रूपमा म पात्रको लोग्ने रहेको छ जो विहे गरेर ल्याएपछि शुरु-शुरुमा माया देखाइ पछि वास्ता नगर्ने गतिशील पात्रको रूपमा रहेको छ । लोग्ने मञ्चीय पात्रको रूपमा रहेको छ । गौण पात्रको रूपमा घरपरिवार रहेका छन् । जो नेपथ्यकालीन चरित्रको रूपमा रहेका छन् ।

४.३.१९.३ परिवेश

प्रस्तुत कथामा शहरिया परिवेशको चित्रण रहेको छ । कोठाको भ्यालको पर्दा र ढोको पर्दाको रंग नमिलेको कुरा, लोग्ने अफिस जाने, बेलुका घरको परिवारसँग कारोवारको कुरा गर्नुले शहरिया वातावरणको प्रस्तुती रहेको बुझिन्छ । त्यसैले यस कथामा शहरिया परिवेशको चित्रण रहेको पाइन्छ ।

४.३.१९.४ दृष्टिविन्दु

प्रस्तुत कथामा प्रारम्भदेखि अन्तिमसम्म म पात्रको सक्रिय भूमिका रहेको छ । कथामा कथावाचक आफै म पात्रको रूपमा उपस्थित भएको छ । कथाका सबै घटनाहरू कथावाचक स्वयं म पात्रको रूपमा उपस्थित भएर अभिव्यक्त गरेको छ । कथामा प्रमुख पात्र म ले आफ्नो जीवनका सुख-दुःख सबै आफैले प्रस्तुत गरेकोले प्रथम पुरुष अन्तर्गतको केन्द्रीय दृष्टिविन्दु पद्धति यस कथामा अँगालिएको छ ।

४.३.१९.५ उद्देश्य

कतिपय नारीहरूको अवस्था यस्तो हुन्छ जो बाहिरबाट देखेहरूले सँधै राम्रो देख्छन् तर उनीहरू पीडा भित्र कसरी पिल्सिरहेका हुन्छन् भन्ने कुरालाई देखाउनु यस कथाको उद्देश्य हो । लोग्ने मानिसहरूले आफ्नो स्वास्नीलाई कस्तो दर्जा दिएका हुन्छन् त्यो सिर्फ एउटी नारीलाई मात्र थाहा हुन्छ भन्ने कुरा यस कथाबाट प्रस्तुत गरिएको छ ।

४.३.१९.६ भाषाशैली

प्रस्तुत कथामा मनोवादात्मक र वर्णनात्मक भाषाशैलीको प्रयोग भएको छ । जसमा म पात्रको अन्तरद्वन्द्व प्रस्तुत भएको छ । भाषाशैली अलङ्कारयुक्त नभएर साधारण पाठकका लागि पनि बोधगम्य, सरल र सहज रहेको छ र कथा स्वभाविक बनेको छ । यस कथामा एक-एक, कहिले-कहिले, कहाली -कहाली, शुरु -शुरु, साना-साना, कतै-कतै, कोट्याइ- कोट्याइ जस्ता द्वित्व व्युत्पन्न शब्द, पटकक, मुसुकक जस्ता अनुकरणत्मक शब्द र भै, पो, त, नि जस्ता निपातको प्रयोग भएको छ ।

४.३.२० धानको हरियो बाला

यस कथाको विश्लेषण निम्न प्रारूप (कथानक, पात्र वा चरित्र, परिवेश, दृष्टिविन्दु, उद्देश्य र भाषाशैली) का आधारमा तल गरिएको छ ।

४.३.२०.१ कथानक

भित्ताको फोटो देखेर म नक्कलीलाई जिस्काउँदै भन्छु- 'तिमी त भाग्यमानी रहिछौ, कस्तो राम्रो दुल्हा रहेछ तिम्रो ।' भन्दै कथानकको शुरु हुन्छ । नक्कली आफ्नो टम्म मिलेको दाँतहरू देखाउँदै हरर हाँस्छन् । मानौ उसको हृदय सफा छ । तर एकै छिन पछि उसको गोलो

अनुहारमा इन्द्रेणीका धर्साहरू कोरिदै जान्छन् । बच्चा निदाउन आँटिसकेको हुन्छ । म पात्रले नक्कलीलाई तिम्रो फोटो धेरै छान् होला हैन भनी सोध्न पुग्छ यो प्रश्नले नक्कली एकोहोरो हेरिरहन्छन् । म पात्रलाई नक्कलीले त्यो फोटो एक वर्ष भयो खिचेको त्यसमा आफू मोटो र राम्रो भएको कुरा सुनाउँछे र मान्छे मर्ने बेला सम्म त्यस्तै भइरहन पाए हुन्थ्यो जस्तो कुरा गर्छे । नक्कली आफू शहर गएको कुरा सुनाउँछे म पात्रलाई र शहर राम्रो र राम्रो खानु राम्रो लाउनु पाइने कुराहरू गर्छे । आफू र आफ्नो बच्चालाई सधैं सफा राख्न र बस्न मनपराउँछे तर गाउँमा सफा भएर बस्दा गाउँका बुढापाकाको भनाई खानु पर्ने कुरा गर्छे र गाउँको मान्छेको जूनी एकचोटि फेर्नु पर्ने जस्तो लाग्छ किन की सफा राम्रो भएर हिड्दा गाउँको मान्छेलाई मन पर्दैन त्यसैले उनीहरूको सोच कमजोर भएको बताउँछे । म पात्रलाई नक्कलीले आफूलाई पढ्ने इच्छा भएको तर बुढापाकाले छोरीलाई पढाउनु हुन्न भने पछि आफ्ना वा आमाले आफूलाई स्कूल नपठाएको भन्छे ।

नक्कलीलाई लाग्छ धेरै पढेका मान्छे बुद्धि पनि धेरै र राम्रो हुन्छ र अर्धकल्चो पढेका मान्छेको बुद्धि पनि अर्धकल्चो हुन्छ जो आफै मात्र जान्ने आफै मात्र ठूलो जस्तो कुरा गर्ने । आफ्नो लोग्ने पनि त्यही अर्धकल्चो नै रहेको कुरा बताउँछे म पात्रलाई र छोरी मान्छेको जीवन केही गर्न नपाइ बच्चा जन्माउने उनीहरूको दिसा पिसाब सोर्नुमा नै विच्छ भन्छे नक्कली । नक्कलीको यस्तो सोचविचारले म पात्र दङ्ग पर्छे । उसलाई आफ्नो लोग्नेले सहरमा के गर्छे होला जस्तो लाग्छ र म पात्रलाई सोध्छे सहरमा त कति सुख होला होइन? तर म पात्रलाई लाग्छ सहरमा सुख नभएर

सहर	कति	गुम्सिएको
-----	-----	-----------

छ । नक्कली भ्यालबाट बाहिर हेरि रहन्छे खै के सोचेर म पात्र पनि त्यही हेर्न पुग्छे धानको बालाहरू सुस्तरी आपसमा भुलिरहेका हुन्छन् । म पात्रलाई मानिसको जीवन पनि धानको बाला जस्तै लागि दिन्छ । पहिले रहर लाग्दो हरियो पछि कमल पित्त लागे जस्तो पहुँलो हुँदै जान्छ । त्यसपछि जीवन के हो ? सौन्दर्य के हो ? साँचो उपलब्धि के हो ? यसरी कथानकको अन्त्य भएको छ ।

कथानक आदि, मध्य र अन्त्यको श्रृंखलामा अधि बढेको छ । म पात्रले फोटो हेर्दै नक्कलीलाई जिस्काउनु देखि शहर राम्रो लाग्नु, शहरका मान्छेको तुलनामा गाउँका मान्छेको चेतना कम भएको पाउनु सम्म कथानकको आदि भाग हो र नक्कलीलाई आफूलाई पनि पढ्न मन भएको कुरा गर्नु र धेरै वा आधामात्र पढेको मान्छे चेतना पनि आधा नै भएको पाउनु, आफ्नो पीडा आफूलाई मात्र थाहा भएको कुरा गर्नु मध्य भाग म पात्रलाई नक्कलीले देखेको शहर वास्तवमा उसले देखेको जस्तो नभएर पीडादायी नै छ भन्ने सोच्नु, त्यसपछि म पात्रले धानको बाला जस्तै मानिसको जीवन पनि लाग्नु कथानकको अन्त्य भाग हो । यसरी कथानक रैखिक ढाँचामा रहेको छ ।

४.३.२०.२ पात्र वा चरित्र

प्रस्तुत कथाको प्रमुख पात्र नक्कली हो भने सहायक पात्र म हो । त्यस्तै नक्कलीको लोग्ने, बच्चा र गाउँका बुढापाका मान्छेहरू गौण पात्रहरू हुन् । कथामा प्रमुख पात्र नक्कली नारी पात्र हो । कथानकको शुरु देखि अन्तिमसम्म उसको भूमिका सक्रिय रहेको छ । कथामा घटेका सम्पूर्ण घटनामा नक्कलीको उपस्थिति रहेको छ । त्यसैले नक्कली आसन्नताका आधारमा मञ्चीय चरित्र हो र स्वभावका आधारमा सोचमा परिवर्तन ल्याउनु पर्छ भन्ने सोच रहे पनि उनको अन्त्यसम्म नै स्वभावमा परिवर्तन नआएकोले स्थिर पात्रको रूपमा रहेको देखिन्छ भने आवद्धताका आधारमा बद्ध चरित्रको रूपमा रहेको पाइन्छ । म पात्र सहायक पात्रका रूपमा रहेको पाइन्छ । उसले प्रमुख पात्र नक्कलीको स्वभाव, विचार र चरित्रको बारेमा शुरुदेखि अन्तिमसम्म वर्णन गरेको छ । कथानकको बीच बीचमा म पात्रले आफ्नो व्यक्तिगत कुराहरू पनि प्रस्तुत गरेको छ । म पात्रको विशेष चासो भने नक्कली देखिन्छ । नक्कलीको मानसिकता चित्रण गर्नु कथाकार स्वयमूले म पात्रको रूपमा कथाको सहायक पात्रको भूमिका निभाएको छ । गाउँको बुढापाकाहरूको सोचविचारलाई विरोध गर्दै गाउँको रूपको परिवर्तन चाहेको कुरा प्रस्तुत गर्नुका साथै नारीहरूको पीडालाई पनि देखाउनु

म पात्रको धारणा रहेको पाइन्छ । कथामा म पात्र मञ्चीय पात्र हो । नक्कलीको मानसिकतालाई चित्रण गर्न सघाउ पुऱ्याएकोले बद्ध चरित्र हो।

अन्य पात्रहरूमा लोग्ने र बच्चा मञ्चीय भए पनि गौण पात्रका रूपमा प्रस्तुत भएका छन् र गाउँका बुढापाकाहरू नेपथ्यकालीन चरित्रका रूपमा उपस्थित भएका छन् ।

४.३.२०.३ परिवेश

प्रस्तुत कथामा ग्रामीण र शहरिया दुवै परिवेशको चित्रण भएको पाइन्छ । कथाको प्रमुख पात्र नक्कली गाउँमा बसेको र गाउँको वातावरणको प्रस्तुत गरेकी छ र शहर आउँदा शहर राम्रो लागेको र म पात्रले शहर देखे जति राम्रो नभएको कुराहरू प्रस्तुत गरेबाट यस कथामा दुवै परिवेश चित्रण रहेको पाइन्छ ।

४.३.२०.४ दृष्टिविन्दु

प्रस्तुत कथाको प्रारम्भदेखि अन्त्यसम्म नक्कलीको सँगसँगै म पात्रको पनि सक्रिय भूमिका रहेको छ । कथामा कथावाचक म पात्रको रूपमा रहेर नक्कली तथा उसको क्रियाकलापको वर्णन गरेको छ । त्यसैले कथामा प्रथम पुरुष आन्तरिक अन्तर्गत परिधीय दृष्टिविन्दु पद्धति कथामा अंगालिएको छ ।

४.३.२०.५ उद्देश्य

प्रस्तुत कथामा गाउँ र शहरको फरक देखाइ मानिसहरूको सभ्यताको पहिचान गराएको छ भने अर्कोतिर नारीहरूको दयनीय अवस्थाको उजागर गरेर देखाउनु नै यस कथाको उद्देश्य रहेको छ ।

४.३.२०.६ भाषाशैली

प्रस्तुत कथामा वर्णनात्मक तथा संवादात्मक भाषाशैलीको प्रयोग भएको छ । गाउँ र शहर दुवै परिवेशको चित्रण रहेता पनि भाषा जटिल र दुर्बोध्य नभई सरल, सहज भइ स्वभाविक बन्न पुगेको छ । प्रस्तुत कथामा विम्बको प्रयोग नभई धानको बाला सँग मानिसको जीवनलाई दाँजि धानको बालालाई प्रतीकको रूपमा लिएको छ ।

४.४ 'विडम्बना' कथासङ्ग्रह भित्रका कथाहरूको विश्लेषण

अनिता तुलाधरको 'विडम्बना' कथासङ्ग्रह (२०४६) विभिन्न पत्रपत्रिकाहरूमा प्रकाशित फुटकर कथाहरू सङ्कलन गरी सङ्ग्रहका रूपमा प्रकाशित गरिएको हो । प्रस्तुत कथासङ्ग्रह भित्र जम्मा एघारवटा कथाहरू सङ्ग्रहीत छन् । यिनीहरूको अध्ययन र विश्लेषण परिच्छेद तीनमा उल्लेख गरिएका कथा विश्लेषणका प्रारूप वा आधार (कथाकन, पात्र वा चरित्र, परिवेश, दृष्टिविन्दु, उद्देश्य र भाषाशैली) मा विश्लेषण गरिन्छ ।

'यस कथासङ्ग्रहका कथाहरू अर्न्तदन्द्धका भित्तिमा खडा छन् । आत्ममनोविश्लेष यिनमा विशेष सशक्त रूपमा टट्कारा भएर देखा परेका छन् र मानवमनका महत्वकाँक्षको पूर्ति वा आपूर्ति भै सुख दुःख आधृत रहने नियतिको पक्षमा लेखिएका यो कथाहरू समस्यलाई प्रतीकात्मक रूपमा भनौ अन्तत टट्कारो रूपमै अधि सारेको पाइन्छ ।'^{१६६}

४.४.१ कन्दन

यस कथाको विश्लेषण निम्न प्रारूप (कथानक, पात्र वा चरित्र, परिवेश, दृष्टिविन्दु, उद्देश्य र भाषाशैली) का आधारमा तल गरिएको छ ।

^{१६६} अनिता तुलाधर, विडम्बना: (काठमाडौं, नेपाल, नेपाल राजकीय प्रज्ञा-प्रतिष्ठान, २०४६), प्रकाशकीय: विजय बहादुर मल्ल ।

४.४.१.१ कथानक

मैले दुई तीन पल्ट कोठाको सानो भ्याल बाहिरतिर हेरे भन्दै कथानको शुरु भएको छ । त्यहाँ प्रशस्त अध्याँरो, चिसो र बिजुलीको खम्बालाई पनि लगभग कुहिलेले टम्म ढाकेको थियो । त्यसैमा म पात्रले त्यही आफ्नो आँखा परपर सम्म बिछ्याउन पुग्यो । सडकमा भुस्याहा कुकुरहरू एकै ठाउँमा गुडुल्किएर सुतिरहेका हुन्छन् वा हुँदैनन् म पात्रले हेर्दा सुतिरहेका हुन्छन् । त्यही नजिक अर्को एक डल्लो देख्न पुग्यो । म पात्रले थोरै जाँड खाएको हुन्छ त्यसैले कति बेला निदाउन पुग्यो उसलाई थाहै हुँदैन । म पात्रलाई बहालको पैसा तिर्ने बेला भएको र आफू संग तिर्ने पैसा नभएको कुरा याद आउँछ निदाउन सक्दैन सावित्रीको याद आउँछ जसलाई आफ्नो जीवनको अध्यारो ओडार भित्र हुलेर महापाप गरेको र उसको निम्ती सामान्य रोगको औषधी पनि गर्न नसकेको कुराहरू सम्झन पुग्यो । त्यसैले भोली देखि धेरै बालुवा ओसार्ने अठोट लिन पुग्यो । तर सावित्रीलाई म पात्रले बालुवा ओसारेको मन पर्दैन किन की उसको ढाडमा घाउ भएको सावित्रीलाई थाहा छ । तर म पात्रलाई बालुवा ओसादा त्यो घाउ दुख्दैन बरु सावित्रीलाई भोकै सुताउनु परेको दिन त्यो घाउ दुख्न पुग्यो । म पात्रलाई लाग्यो जिन्दगीमा अनेक नाल, भार, काँडाहरू आइपर्थे त्यसबाट भाग्न पनि नसकिने, थाक्न पनि नसकिने । घरिघरि म पात्रलाई आफ्नो यस्तो परिवेश, आफ्नो विचार, आफ्नो वातावरण देखेर आफैलाई हरहर्ति बल्ल मन लाग्यो सारा परिस्थितिलाई किचीमिची पारेर च्यातिदिन मन लाग्यो । तर जिन्दगी देखि थाक्नु कायर र आइपरेका संकट संग लड्नु नै जिन्दगीको वास्तविकता जस्तो लाग्यो ।

म पात्रले आज धेरै बालुवा ओसार्ने अठोट गरेको छ । ऊ सावित्रीले थाहा नपाई रिमरिम उज्यालोमा नै ओछ्यान छोडेर उठ्यो र बाक्लो लागेको कुहिलो छिचोल्दै आफ्नो गन्तव्य तिर लाग्यो र धेरै पर गइसकेपछि नदीको आसपास पुग्यो । त्यहाँ मानिसहरूको आवाज सुन्न पुग्यो । नजिक पुग्दा आफूसंगै बालुवा ओसार्ने साथीहरू आगो बालेर आगो तापिरहेका हुन्छन् । म पात्र पनि नजिक गएर आगो ताप्न थाल्यो । त्यस बीचमा एकजनाले आज काम हुँदैन शाहुले भनेको त्यसैले आगो धेरै बेर तापे हुन्छ । यो कुराले म पात्र खम्बा जस्तो बन्न पुग्यो, उसका भरखरै सम्म जाडो संग लड्नु शक्ति त्यसै त्यसै बिलेर जान्छ, हातगोडा नचलेर सोचहरू सबै बिलिन हुँदै जान्छन् । यसरी कथानकको अन्त्य भएको छ ।

म पात्रले जाँड थोरै खाएको र बाहिरको वातावरण हेर्दा हेर्दै म पात्र एक निद्रा भुसुक्क निदाउनु कथानकको आदि भाग हो र कोठाको पैसा तिर्ने बेला हुनु म पात्र संग पैसा नहुनु, त्यसैले गर्दा निद्रा नलाग्नु, आफ्नो सारा अभावको जिन्दगी सोच्नु, त्यसमा सावित्रीलाई ल्याएर अझ पाप गरेको सोच्नु कथानकको मध्य भाग हो भने म पात्रले भोली धेरै बालुवा ओसार्ने सोच्नु र कोठाबाट निस्केर हिड्नु, पुग्दा आज काम नहुने कुरा सुन्नु र उसले देखेको सपना चकनाचुर हुनु यो कथानकको अन्त्य भाग हो । यसरी कथानक सिधा रैखिक ढाँचामा भएर पनि पाठकलाई कौतुहल उत्पन्न गराउन सक्ने किसिमको रहेको छ ।

४.४.१.२ पात्र वा चरित्र

प्रस्तुत कथाको प्रमुख पात्र म हो र सहायक पात्रमा सावित्री र गौण पात्रहरूमा आमा र बालुवा ओसार्ने साथीहरू रहेका छन् ।

प्रस्तुत कथाको प्रमुख म पात्र पुरुष पात्र हो । कथानकको प्रारम्भदेखि अन्त्यसम्म म पात्रको सक्रिय भूमिका रहेको छ । कथामा घटेका सम्पूर्ण घटनामा म पात्रको उपस्थिति रहेको छ । कथामा म पात्रलाई कोठाको पैसा तिर्न धौउ धौउ पर्नु, आफ्नो जिन्दगीको बारे सोच्नु, अभावले जिन्दगीको कष्टकर बन्नु, यस्तो अवस्थामा सावित्रीलाई ल्याएर अपराध गरेकी भन्ने लाग्नु, कोठाको पैसा तिर्न भोली अरूबेलाको भन्दा धेरै बालुवा ओसाउँनु भन्ने सोच्नु र धेरै पैसा कमाउँछु भन्ने सोचेर काममा जानु तर काम नहुनु जस्ता सम्पूर्ण कार्यव्यापार म पात्रबाट सम्पन्न हुनुले स्थिर पात्रको मञ्चीय पात्रको रूपमा रहेको देखिन्छ र स्वाभावमा परिवर्तन नआएकोले स्थिर

पात्रको रूपमा देखिन्छ भने म पात्रलाई निकाल्दा कथानक विग्रने भएकोले आवद्धताका आधारमा म पात्र बढ्द चरित्रको रूपमा देखिन्छ ।

सहायक पात्रमा सावित्री रहेकी छ । जो म पात्रको स्वास्नीको रूपमा प्रस्तुत भएकी छ । जसले म पात्रको सोचाइलाई बढाउने काम गरेकी छ तर पनि लोर्ने दुःख सुखमा साथ दिएर एउटी राम्रो स्वास्नीको भूमिका निर्वाह गरेकी छ । त्यसैले मञ्चीय पात्रको रूपमा मान्न सकिन्छ । अन्य पात्रहरू आमा र बालुवा ओसार्ने साथीहरू मञ्चीय भएर पनि गौण पात्रका रूपमा रहेका छन् ।

४.४.१.३ परिवेश

प्रस्तुत कथामा ग्रामीण र शहरिया दुवै परिवेशको चित्रण भएको छ । म पात्रको चिन्ताको विषय नै बहालको पैसा तिर्न नसकेको विषयलाई लिएर गरेको छ । बहालको पैसा सडकको विजुली, सडकमा मोटरहरू चल्नु, भुस्याहा कुकुरहरू गुडुल्किएर सुत्नु, बालुवा ओसार्ने काम गर्नु, सबै शहरी वातावरण रहेको छ । भने म पात्र गाउँबाट आएको र उसको स्थाई बसोवास गाउँमा रहनु र आमा गाउँमा नै रहनुले ग्रामीण परिवेशको पनि चित्रण रहेको देखिन्छ ।

४.४.१.४ दृष्टिविन्दु

प्रस्तुत कथामा प्रारम्भदेखि अन्त्यसम्म म पात्रको सक्रिय भूमिका रहेको छ । कथामा कथावाचक नै स्वयम् म पात्र रहेका छन् । कथामा सबै घटनाहरू कथावाचक स्वयम् म पात्रका रूपमा उपस्थित भइ अभिव्यक्त गरेको छ । कथाको प्रमुख पात्र म ले जीवनका सुख दुःख सबै आफैले प्रस्तुत गरेकाले प्रथम पुरुष आन्तरिक अन्तर्गत केन्द्रीय दृष्टिविन्दु पद्धति यस कथामा अंगालिएको छ ।

४.४.१.५ उद्देश्य

गरिब र निम्नस्तरका मानिसहरूको जीवन कसरी भोक र अभावमा पिल्सिएको हुन्छ भन्ने कुरा देखाउनु र मुख्य कुरा मानिस नियतीको खेलमा चलिरहेको हुन्छ भन्ने कुरा म पात्रले गर्न खोजेर पनि गर्न नसकेको अवस्थाले प्रस्ट्याएको छ । त्यसैले मानिसको जिन्दगी नियतीको हातमा रहन्छ भन्ने कुरालाई यस कथामा प्रस्तुत गर्नु पनि यस कथाको उद्देश्य हो ।

४.४.१.६ भाषाशैली

प्रस्तुत कथामा वर्णनात्मक तथा मनोवादात्मक भाषाशैलीको प्रयोग भएको छ । कथामा म पात्रले आफूलाई निद्रा नपरुन्जेल सम्म उसले देखेको कुराको वर्णन गरेको छ । त्यसपछि म पात्रले मनोवादको रूपमा प्रस्तुत गरेको छ । कथामा ग्रामीण र शहरी दुवै परिवेशको चित्रण भए पनि भाषा, सरल, सहज र स्वभाविक रहेको छ । कथामा जाँड खाएर सुतेको जस्ता वाक्यहरूले कथामा स्वभाविकता थपेको पाइन्छ । कथामा भरि-भरि, हतार-हतार, धाउ-धाउ, ठाउँ-ठाउँ, धमिलो - धमिलो, छोडे -छोडे जस्ता द्वित्व व्युत्पन्न शब्द, खलबली, ट्वाल्ल, कचकच, दनदनी, पटककै, पक्का जस्ता अनुकरणात्मक शब्द र कि, र, पो, त जस्ता निपातको प्रयोग भएको छ ।

४.४.२ निश्चय

यस कथाको विश्लेषण निम्न प्रारूप (कथानक, पात्र वा चरित्र, परिवेश, दृष्टिविन्दु, उद्देश्य र भाषाशैली) का आधारमा तल गरिएको छ ।

४.४.२.१ कथानक

मेरो आँखामा कुनै पनि चिज अटाउन सकेको छैन भन्दै कथानकको विकास भएको छ । जुन अबिरल आँसुका धारा थिए ती पनि छुत्ताछुल्ल भएर पोखिएर गइसकेका छन् । हाँडीको सुखापन लिएर आँखालाई टोलाउनु सिवाय अरु केही छैन । एउटा महा शुन्यता, जीवनको वरिपरि नीरवता । कुनै दिन अब म पात्रलाई लाग्छ बाफिएर बिलाइ जाउँला, घनघोर जंगलमा हराइ जाउँला । आफूलाई हरेक चोटि टुकिन र जोडिन सक्ने मूर्ति हुँ जस्तो लाग्छ । यही प्रश्नले आफैलाई
आश्चर्य
लाग्छ
म
पात्रलाई । उसलाई अतीतहरू सोच्नेक्रममा आफैलाई अनौठो लागिदिन्छ । जीवनको तपस्या कति

चाडै भङ्ग हुँदो रहेछ, एकैक्षण पछि, नै कसरी कति मूल्यहीन भएर, आकृतिविहिन भएर जाँदो रहेछ म पात्र आफैँ सोचन पनि सकदैन । विवाह गर्दिन भनेर बसेको आधा उमेर गइसकेपछि, फेरी विवाह गर्ने निश्चय गर्न पुगेको छ । दुई छोरा र एक छोरीकी आमा विमला जस्को छोराछोरीलाई म पात्र द्युसन अंग्रेजी र हिसाब पढाउँछ । यही कममा म पात्र विमला संग नजिकिन पुग्छ अथवा विमलाको आकर्षणमा आर्कषित बन्न पुग्छ । उसलाई विमला मन पर्न थाल्छ । त्यसपछि म पात्रले धेरै जसो समय नै विमलाको घरमा बिताउन पुग्छ । त्यहाँ नगएको दिन निद्रा पनि राम्रोसँग लाग्दैन । विमलाको साना-साना आँखाको गहिराइमा डुल्न पुग्छ । त्यही नै म पात्रको ठूलो भूल बन्न पुग्छ । म पात्रको यौवनले उहिल्यै खोजेको प्रेमको भेल थियो त म पात्रले त्यसलाई बलजपती थुनी राखेर जुन अहिल्यै छताछुल्ल भएर पोखिएको छ । म पात्रले विमलालाई चाहेर घनघोर अन्याय गर्न पुग्छ, विश्वासघात अनि वात्सल्यलाई छियाछिया पारेर चिथौन पुग्छ । यो सबै दोषी आफूलाई मान्न पुग्छ । म पात्रले जति विमलालाई प्रेम गर्छ त्यति उसको छोराछोरीलाई गर्न सकदैन । यो कुरा विमलालाई पनि थाहा हुन थाल्छ । त्यसैले आज म पात्रले हामीले सोचेको जति सुखी हुन सकेनौँ भनेका छन् । यसरी कथानकको अन्त्य भएको छ । कथानक सिधा रैखिक ढाँचा नभएर घुमाउरो वृत्तकार्य ढाँचामा रहेको छ ।

४.४.२.२ पात्र वा चरित्र

प्रस्तुत कथामा प्रमुख पात्रहरूमा विमला र उसका छोराछोरीहरू रहेका छन् । कथाको प्रमुख पात्र पुरुष पात्र रहेको छ । कथानकको प्रारम्भदेखि अन्त्यसम्म म पात्रको सक्रिय भूमिका रहेको छ । कथामा घटेका अधिकांश घटनामा म पात्रको उपस्थिति रहेको छ । म पात्रले जीवनमा विहे नगर्ने अठोट गर्नु, म पात्र विमलाको छोराछोरीलाई द्युसन पढाउँदा पढाउँदै विमलाको पनि नजिक हुनु, विमलाको आँखाहरूमा मायाको थुप्रो देख्नु, विमलालाई विहे गर्नु र उसको छोराछोरीलाई पनि स्वीकार्नु, तर विमलालाई जति दिएको माया छोराछोरीलाई पनि नसक्नु, जीवन सोचे जस्तो सुखमय नहुनु जस्ता सम्पूर्ण कार्य व्यापार म पात्रबाट सम्पन्न हुनुले मञ्चीय मात्र हो र म पात्रको स्वभावमा परिवर्तन आएकोले गतिशील पात्रको रूपमा रहेको छ भने म पात्रलाई निकाल्दा कथानक विग्रन सक्ने भएकाले आवद्धताका आधारमा बद्ध चरित्र देखिन्छ ।

सहायक पात्रका रूपमा विमला र उसका छोराछोरी रहेका छन् । म पात्रले विमलालाई मन पराएर अन्त्यमा उसको मातृत्वको विजय भइ छोराछोरी सबैलाई लिएर म पात्रको घरमा भित्रिएकी छे । उनीहरू मञ्चीय चरित्रको रूपमा रहेको देखिन्छ ।

४.४.२.३ परिवेश

प्रस्तुत कथामा शहरिया परिवेशका साथै पात्रको आन्तरिक मानसिक परिवेशको चित्रण रहेको पाइन्छ । प्रस्तुत कथामा घर घरमा द्युसन पढाउने कुरा, म पात्र डेरा गरी बस्नु जस्ता वातावरणले शहरिया परिवेश रहेको देखिन्छ भने म पात्र आफूले गरेको प्रत्येक क्रियाकलापहरूलाई भूल हो भनि सोच्नु आफैँलाई मन मनै धिकार्नु जस्ता कुराहरूले पात्रको मानसिक परिवेशको चित्रण रहेको पाइन्छ ।

४.४.२.४ दृष्टिविन्दु

प्रस्तुत कथामा प्रारम्भदेखि अन्त्यसम्म म पात्रको सक्रिय भूमिका रहेको छ । कथामा कथावाचक आफैँ म पात्रको रूपमा उपस्थित भएको छ । कथाको प्रमुख पात्र म ले आफ्नो जीवनमा आफूले गरेका भूलहरू आफैँले प्रस्तुत गरेकोले यस कथामा प्रमुख पुरुष आन्तरिक अन्तर्गत केन्द्रीय दृष्टिविन्दु पद्विति यस कथामा रहेको छ ।

४.४.२.५ उद्देश्य

मानिसले कुनै पनि काम गर्दा आवेगमा आएर गर्नु हुन्न त्यसको परिणाम राम्रो हुँदैन र यौवनलाई बलजपती थुनि राखेमा त्यसले उचित निकासको बाटो नपाएमा छताछुल्ल भएर पोखिने छ जसलाई सम्हाल्न गाह्रो हुनेछ । त्यसैले यो प्रकृतिको देनलाई सहि तरिकाले अपनाउनु नै राम्रो हुने छ नत्र जिन्दगी भरि पछुताउनु पर्नेछ भनि सन्देश दिनु नै यस कथाको उद्देश्य हो ।

४.४.२.६ भाषाशैली

प्रस्तुत कथामा वर्णनात्मक तथा सस्मरणात्मक भाषाशैली रहेको छ । कथा नै छोटो शैलीमा लेखिएकाले वाक्यहरू छोटो सरल र स्वभाविक बनेको छ । कथामा साना- साना, खाँदा- खाँदा जस्ता द्वित्व व्युत्पन्न शब्द वाक्य जस्ता अनुकरणात्मक शब्द र त, कि जस्ता निपातको प्रयोग भएको छ ।

४.४.३ सन्तपप्त

यस कथाको विश्लेषण निम्न प्रारूप (कथानक, पात्र वा चरित्र, परिवेश, दृष्टिबिन्दु, उद्देश्य र भाषाशैली) का आधारमा तल गरिएको छ ।

४.४.३.१ कथानक

सम्भावना यसरी हराउँदै, बिलाउँदै जीवन अहिले पाकिसकेको अनुभव हुन्छ भन्दै कथानक शुरु भएको छ । पुनचा म पात्र सँग बसेको पनि धेरै भैसकेको छ । म पात्रले सुनेको छ पुनचालाई जन्माएर उनको बुवा आमा छोडेर भागेका रे ! किन छोडेर जानु पर्थ्यो होला । तर हिजो आज म पात्रलाई पुनचाको अभावमा जीवन एककिसिमको शून्य रिक्तो - रिक्तो अनुभव हुन थालेको छ । अथवा तिनी म पात्रको अभिन्न साथी भैसकेकी छन् ।

म पात्रलाई सम्भना छ धेरै अगाडिको कुरा त होइन तैपनि केही वर्ष अगाडिको कुरा यस टोलमा म पात्रका परिवारहरू सम्पन्न परिवारमा गनिन्थ्यो । म पात्रलाई कुनै भौतिक साधनको अभाव थिएन तर म पात्रलाई त्यस सम्पन्नता प्रति कहिले आस्था र स्नेह रहेन । म पात्रलाई माइतबाट घर फर्कदै गर्दा बाटो विराएर यहाँ पुऱ्याइयो जुन म पात्रको केही थिएन । उसको आफ्नो घर थियो संसार थियो । म पात्रको लोग्नेले कति फर्काउने कोशिश गरे तर फर्काउन सकेनन् । म पात्रले वाक्क-ब्याक्क भए पनि आफ्नो जीवनको परिस्थिति र मोडलाई स्वीकारेन । नयाँ जीवन प्रति घृणा फैलिएको पनि पचाउन कर लाग्यो । समाजमा म पात्र प्रति नराम्रो हल्ला चल्थो तर म पात्र आफूलाई भनिरहिन आफू पोइल नआए यहाँ पुऱ्याइएको भनेर । म पात्रलाई लाग्थ्यो कसरी हेरचाह गर्न सकुंला आमा नभएका छोराहरूलाई तर सबै पुनचाले नै हेर्ने गर्थिन् सकिनसकी ।

म पात्रले एकदिन आफ्नो पहिलो लोग्नेलाई कौशीबाट देख्नु पुगिन्छन् । म पात्रको खाली - खाली, रिक्ता- रिक्ता बन्न पुगिन्छन । आफ्नो लोग्नेको हालत देखेर चिच्याएर रुन मन लाग्छ । तर आफूलाई सम्हाल्ने प्रयत्न गर्छिन् । त्यतीबेला कागले कुखुराको चल्ला टिपेर लान्छ, माउले भएभरको स्वर निकालेर कराउँदा पनि कागले लान्छ । म पात्रलाई आफ्नो जीवन याद आउँछ र शून्यमा हराउन पुग्छे । आफूलाई बलियो नेलमा जकडिएर जेलको सजाय भोग्नु परेको लाग्छ । यो वास्तविकता र यर्थाथता पनि हो जस्तो लाग्छ ।

दोस्रो लोग्ने कलकत्ता गएको उतै मृत्यु भएको छ । म पात्रलाई बुढाको बरखी बार्ने कि नबार्ने भन्ने लागि रहन्छ र त्यहाँबाट भागेर अन्तै कतै जाउ जस्तो लाग्छ । त्यो देखेर पुनचा क्वाँ क्वाँ रोइदिन्छे । म पात्रले सेतो लुगामा ऐना हेरेर धेरै चोटि रोएकी छे । म पात्रलाई जिन्दगी देखेर दिक्क लागेर आउँछ र कतै बौद्ध अनुयायी बन्ने इच्छा जाग्छ तर त्यहाँ कठोर नियम देखेर इच्छा त्यसै मर्न पुग्छ । अन्तिममा आफूलाई पुनचा भन्दा हारेको सम्भन पुगेकी छे । आँखाका निद्रा आउन नसकेर अनेक रङ्गहरू आँखामा आइदिन्छन् । यसरी कथानकको अन्त्य भएको छ । कथानक सिधा रैखिक ढाँचामा नभएर घुमाउरो वृत्कार्य ढाँचामा रहेको छ ।

४.४.३.२ पात्र वा चरित्र

प्रस्तुत कथाको प्रमुख पात्र म हो र पुनचा सहायक पात्र हो भने ज्यापुनी, छोराहरू, म पात्रको पहिलो र दोस्रो लोग्नेहरू सबै गौण पात्रका रूपमा रहेका छन् । कथाको प्रमुख पात्र नारी पात्र हो । कथाको प्रारम्भदेखि अन्त्यसम्म म पात्रको सक्रिय भूमिका रहेको छ । कथामा घटेका अधिकांश घटनाहरूमा म पात्रको उपस्थिति रहेको छ । म पात्र माइतबाट घर फर्कने क्रममा बीच बाटोबाट अर्कोतिर पुऱ्याइनु, त्यसपछि म पात्रलाई त्यहाँको सबै कुरा मन नपर्नु, म पात्रको

घरवरिवार लोगने सबै बेग्लै हुनु, आफ्नो लोगनेले कति फर्काउने कोशिश गर्नु तर नसक्नु र अन्तिममा म पात्रले त्यस्तै अफठ्यारा अमिल्दा परिस्थिति सँग जिन्दगी बिताउन सिक्नु जस्ता सम्पूर्ण कार्यव्यापारहरू म पात्र सम्पन्न हुनु, म पात्र आसन्नताका आधारमा मञ्चीय पात्रको रूपमा रहेको छ र म पात्रको स्वाभाव कथानकको शुरुदेखि अन्त्यसम्म एकै नासको रहेकोले स्थिर पात्रका रूपमा रहेकी छ भने म पात्रलाई कथानकबाट निकाल्दा कथानक बिग्रन सक्ने भएकोले आवद्धताका आधारमा वद्ध चरित्रको रूपमा रहेको देखिन्छ ।

सहायक पात्रका रूपमा पुनचा रहेकी छन् । जसले म पात्रलाई जीवनको हरेकपल साथ दिएकी छन् । त्यसैले म पात्र पुनचाको आभारी बनेकी छे । त्यसैले पुनचा मञ्चीय र वद्ध चरित्रको रूपमा रहेको देखिन्छ । अन्य पात्रहरू नेपथ्यकालीन चरित्र भएकाले गौण पात्रका रूपमा रहेका छन् ।

४.४.३.३ परिवेश

प्रस्तुत कथामा काठमाण्डौली नेवारी परिवेशको चित्रण रहेको पाइन्छ । जसमा राणकालीन समयको निरङ्कुशताको पनि केही मात्रा चित्रण भएको पाइन्छ । प्रस्तुत कथामा नेवारी भाषाबाट नामहरूको उच्चारण हुनु जस्तै पुनचा, ज्यापनी, कौशी, छिंडी र बुइगल जस्ता शब्दहरूको प्रयोग हुनु र स्वम्भूको बौद्ध अनुयायी बन्न मन पर्नु, जस्ता कुराहरूले काठमाण्डौ र काठमाण्डौ नेवारी परिवेशको चित्रण रहेको पाइन्छ । अर्को कुरा म पात्रलाई आफ्नो घर फर्कदा अर्कै बाटो तिर लाग्नु र अर्को घरमा पुऱ्याइनु जस्ता जर्बजस्ती गर्ने वातावरण राणाशासनकालमा राणाहरूले गरेको हुनाले कता कता राणाकालीन समयको परिवेश पनि प्रस्तुत गरेको हो कि भनेर भन्न सकिन्छ ।

४.४.३.४ दृष्टिविन्दु

प्रस्तुत कथामा प्रारम्भदेखि अन्त्यसम्म म पात्रको सक्रिय भूमिका रहेको छ । कथामा कथावाचक आफै म पात्रको रूपमा उपस्थित भइ प्रस्तुत गरेको छ । कथाको प्रमुख पात्र म आफैले जीवनका दुःख सुख सबै आफैले प्रस्तुत गरेकोले प्रथम पुरुष आन्तरिक अन्तर्गत केन्द्रीय दृष्टिविन्दु पद्धति यस कथामा अंगालिएको छ ।

४.४.३.५ उद्देश्य

प्रस्तुत कथामा मानिसलाई सम्पत्ति जति धेरै भए पनि मन परेको वस्तु आफूदेखि टाढा रहेको अथवा आफ्नो साथ छैन भने सम्पत्तिले मात्र खुसी बनाउन सक्दैन भन्ने कुरालाई प्रस्तुत गरेको छ । यही यस कथाको उद्देश्य हो ।

४.४.३.६ भाषाशैली

प्रस्तुत कथामा कतिपय ठाउँमा केही अपूर्ण वाक्यहरू जस्तै मेरो लागि स्वीकार योग्य थिएन, तैपनि.....तैपनितै पनि इत्यादिको प्रयोग गरिए तापनि अन्य वाक्यहरू छोटो छोटो र पूर्ण देखिन आएकोले वाक्य सङ्गठन जटिल नभइ सरल प्रकृतिको छ । जसले गर्दा यसको भाषाशैली सरल सहज र स्वभाविक बन्न पुगेको छ । प्रस्तुत कथामा नेवारी परिवेश रहेको कारण कतिपय शब्दावलीहरू नेवारी भाषाबाट नै लिएको पाइन्छ । जस्तै ; पुनचा, ज्यापुनी, बुइगल, छिंडी आदि ।

यस कथामा ठूला-ठूला, खाली-खाली, रित्तो-रित्तो जस्ता द्वित्व व्युत्पन्न शब्द टुलुटुलु, अकमक्क, वाक्क, व्याक्क, पटक्कै जस्ता अनुकरणात्मक शब्द र रे, त, पो, कि जस्ता निपातको प्रयोग भएको छ । कायरता जस्ता आगन्तुक शब्दको पनि प्रयोग भएको छ ।

४.४.४ अभियोग

यस कथाको विश्लेषण निम्न प्रारूप (कथानक, पात्र वा चरित्र, परिवेश, दृष्टिविन्दु, उद्देश्य र भाषाशैली) का आधारमा तल गरिएको छ ।

४.४.४.१ कथानक

एउटा लामो रेखा कोरिएपछि त्यहाँबाट उसको जीवन शुरु भएको थियो भन्दै कथानकको शुरु भएको छ । जिन्दगी छोटो भन्दा भन्दै स्वास्नी ६२ वर्ष आफू ६८ वर्ष भएको ऊ पात्रलाई

थाहा नै हुँदैन । ऊ अतीत सम्भन पुग्छ । जीवनमा कयौं कोपिला फुलेको र वैलाई भरेको लेखाजोखा नै छैन । ऊ पात्रलाई जीवनमा कतिपल्ट थकाइको अनुभव भयो कति पल्ट सुखको तर पनि जिन्दगी कहिल्यै भार लागेको थिएन । तर यो वर्ष उसलाई जिन्दगीमा सबै दुःख कष्ट आएको भान भइरहेको छ । त्यसैले उसको मन भौतारि रहेको छ । सडकको व्यस्तता हेर्दै म पात्र बाटोको पाटीमा बस्छ र सबैले आफ्नो घरको भ्याल हेर्दा ऊ पात्र पनि हेर्न पुग्छ । एउटा सेतै फुलेको कपाल भ्यालवाट चिच्याउँदै बसेको देख्नु पुग्छ ऊ पात्रलाई डर पनि लाग्छ । तर लाग्छ त्यही कपालको प्रशंसा कुनै समय आफूले गरेको । उसको मन यसरी नातानातिनी खेलाउने बेला किन हुँदा भएर बसेको हाला भन्ने लाग्छ ऊ पात्रलाई । विगतलाई सम्भन पुग्छ ऊ पात्रले स्वास्नी विष्णुमायालाई आज भन्दा अगाडि कहिल्यै माया नदेखाएको जोइटिडग्रे हुइन्छ भन्ने डरले जहिल्यै आफ्नो भाइ बहिनी र छोराछोरीलाई मात्र माया गरेको सम्भन पुगि पश्चताप लागेको छ । उसलाई आफ्नो स्वास्नीले असर्फीको माला लगाइदिन्छु भनेको खै अहिल्यै सम्म छैन भनेको कुरा याद आउँछ । तर त्यो वचन ऊ पात्रले नै दिएको थियो । तर अब त स्वास्नीको अनुहार चाउरिएको र सेतो कपाल फुलेको देख्छ र अब असर्फीको के काम जस्तो लाग्न थाल्छ । कुनै समयमा उही विष्णुमायाको सौन्दर्य वर्णन गर्ने ऊ पात्र आज उसलाई देखेर निरास बन्न पुग्छ । विष्णुमाया आफ्नी आमाको मृत्युको खबर आउँदा पनि उनलाई केही अफसोच लागेको थिएन जसलाई एकलै छोडेर आएकी थिइ । विगतको सम्भनाले ऊ पात्रलाई यतीग्रस्त बनाउँदै लगेको छ । स्वास्नीलाई भर्खर जन्मेको बच्चालाई जस्तो स्याहार गर्नु परेको छ । निको हुन्छ भन्ने आशामा । अब त फेरी निको हुन्छे र सामान्य जीवन बिताउली भन्ने आशा पनि छोडि सक्यो । उसलाई अदृश्य व्यस्तताले निचोरि राखेको छ । उसले स्वास्नीलाई चामल छुएर हेर्न बैद्य कहाँ देखाउन जाँदा सर्प मारेको अभियोग लगाइयो । तर त्यो भएर बौलाएकी भनेर पनि कसरी बुझे ? भन्दै कथानकको अन्त्य भएको छ । कथानक सिधा रैखिक ढाँचामा नभएर घुमाउरो वृतकार्य ढाँचामा रहेको छ ।

४.४.४.२ पात्र वा चरित्र

प्रस्तुत कथाको प्रमुख पात्र ऊ हो र सहायक पात्रमा ऊ पात्रकी स्वास्नी विष्णुमाया रहेकी छ भने गौण पात्रका रूपमा विष्णुमायाकी आमा रहेकी छ । ऊ प्रस्तुत कथाको प्रमुख पुरुष पात्र हो । कथानकको प्रारम्भदेखि अन्त्यसम्म ऊ पात्रको सक्रिय भूमिका रहेको छ । त्यसैले ऊ पात्र मञ्चीय, गतिशील र वद्ध चरित्रको रूपमा प्रस्तुत भएको छ ।

सहायक पात्रका रूपमा ऊ पात्रकी स्वास्नी विष्णुमाया रहेकी छे । विष्णुमाया मञ्चीय र वद्ध चरित्र हो । भने विष्णुमायाकी आमा गौण पात्रको रूपमा रहेकी छन् जो नेपथ्यकालीन चरित्रको रूपमा प्रस्तुत भएकी छन् ।

४.४.४.३ परिवेश

प्रस्तुत कथामा शहरिया परिवेशको चित्रण रहेको छ । सडकहरू मोटर, रिक्साको आवाजले गुञ्जयमान हुनु, मान्छेहरूका स्वरहरूले हल्लायुक्त हुनु, विष्णुमाया हस्पिटलमा सेतो कपडामा ओहोर दोहोर गरिरहेको ऊ पात्र देख्नु जस्ता कुराहरूले शहरिया परिवेशको चित्रण रहेको पाइन्छ ।

४.४.४.४ दृष्टिविन्दु

प्रस्तुत कथामा प्रारम्भदेखि अन्त्यसम्म ऊ पात्रको सक्रिय भूमिका रहेको छ । कथा वाचकले ऊ पात्र, उसकी स्वास्नी विष्णुमायाको क्रियाकलाप आफू संलग्न नभइ वर्णन गरेकोले यस कथामा तृतीय पुरुष बाह्य अन्तर्गत सर्वदर्शी दृष्टिविन्दु पद्धति अंगालिएको छ ।

४.४.४.५ उद्देश्य

प्रस्तुत कथामा सबै पात्रहरू नियतीको भोगी बन्न पुगेको कुरालाई देखाइ अन्धविश्वासलाई प्रस्तुत गरी देखाउनु यस कथाको उद्देश्य हो ।

४.४.४.६ भाषाशैली

यस कथामा वर्णनात्मक र संस्मरणात्मक भाषाशैलीको प्रयोग भएको छ । यसमा प्रयुक्त वाक्यहरू त्यति लामा लामा छैनन् र सरल प्रकृतिका छन् त्यसैले यस कथाको भाषाशैली सहज, बोधगम्य स्वाभाविक बनेको छ । यस कथामा केही उखानहरूको प्रयोग भएको छ जस्मा लाटो सर्प मार्दा ऊ पात्रको स्वास्नी बौलाउनु, विष्णुमायाले आफ्नो आमालाई एकलै छोडेर विहे गर्नु र आमामाको मृत्यु हुँदा पनि नगएकोले पाप भोगेको जस्ता कुराले प्रस्तुत गरेको छ । प्रस्तुत कथामा पटककै, दिक्क, दनदनी जस्ता अनुकरणात्मक शब्द, कता-कता, नशा-नशा, धमिलो-धमिलो, जति-जति, त्यति-त्यति जस्ता द्वित्व व्युत्पन्न शब्द र त, कि जस्ता निपातको पनि प्रयोग भएको छ ।

४.४.५ हिमशिला

यस कथाको विश्लेषण निम्न प्रारूप (कथानक, पात्र वा चरित्र, परिवेश, दृष्टिबिन्दु, उद्देश्य र भाषाशैली) का आधारमा तल गरिएको छ ।

४.४.५.१ कथानक

ऊ एकदिन स्तब्ध हुन्छ भन्दै कथानक शुरु भएको छ । किम्मुको उपस्थितिको सम्भावना नै थिएन । अचानक किम्मुको आभास पाउँछ । त्यसैले उसको सोचाइका श्रृंखलाहरू अनायसै विलाउँछ । किम्मुलाई आफ्नो आँखाबाट पन्छाउने तागत नै हुँदैन । त्यसैले उसलाई नबिभाँउने गरी आँखामा बन्द गरी दिन्छ र ऊ हराउँदै जान्छ । यसरी जीवन कहिले यथार्थ र कहिले सपनाको दोसाँदमा विलाउँदै गरेको उसलाई ज्यादै मिठो लाग्ने गर्छ ।

किम्मुले पहिलो पटक ऊ पात्रको जीवनमा प्रवेश गर्दा एउटी बहिनीको रूपमा प्रवेश गरेको थियो । सँधै घण्टौ बसेर कुरा गर्ने पढ्ने बहानामा तर ऊ पात्र र किम्मुको दाजु बहिनीको नाता बिस्तारै प्रेमी प्रेमीकाको सम्बन्धमा परिणत हुँदै गइरहेको थियो । मानिसहरूले हेर्दा दाजु बहिनी नै थिए । यसै क्रममा किम्मुको यौवनको आर्कषणमा लोभिने धेरै थिए । यो कुरामा ऊ पात्रलाई सँधै डर लागिरहन्थ्यो र ऊ पात्रले किम्मुलाई कयौ प्रश्नहरू गर्न पुग्थ्यो तर किम्मुले कोहीबेला हाँसोमा उडाउथी र कोही मायाले सम्झाउने गर्थी । हामी एकदिन छुटिनु त पर्छ तर हामी छुटियो भने कहिल्यै भेट नहुने गरी छुटिन्छौ अथवा जिन्दगीको अन्तिम मोडमा मात्र । उनीहरूले आफ्नो विहेको कुरालाई स्वीकारी दिन्छन् र आफूहरू चाहिँ नछुटिने हिसाबले आफ्नो आफ्नो श्रीमान र श्रीमती आफ्नो लागि केही होइन । हामी सिर्फ एक अर्काको हो अरू कोही हाम्रो आफ्नो हुने छैन भन्दै समाज अगाडि देखावटी दुबैले विहे गर्छन् । तर यो विहेको स्वीकार अरू सँग गरेर एक अर्कालाई गलित गरेको थाहा भैइरहन्छ । ऊ पात्रलाई हरपल किम्मु मात्र आफ्नो आँखामा आइरहन्छे उता किम्मुलाई पनि । ऊ पात्रलाई लाग्छ यस्तो हुनु पनि कहाँ सम्म सम्भव हो र ? आखिर दुवैको बेग्ला बेग्लै विवाह हुन पुग्छ । किम्मु आफ्नो लोग्नेको अगाडि सामान्य व्यावहार गर्न पुग्छे उता ऊ पात्रको पनि धमाधम नै विहे हुन्छ । तर उनीहरूले आफ्नो मेलमिलाप कायम नै राखे । किम्मुको लोग्नेलाई मन परेन यस्तो किम्मुको यस्तो व्यावहार र उता ऊ पात्रको पनि स्वास्नीले शंकाको दृष्टिले हेर्न पुग्छे । किम्मुको लोग्नेले किम्मुलाई सम्झाउने कोशिश गर्छ तर किम्मुलाई लोग्नेले सम्झाएको पट्टकै मन पर्दैन र एक दिन किम्मु ऊ पात्र कहाँ आउँछे सबै छोडेर र तर त्यसवेला ऊ पात्रले समाज बाहिर निस्केर किम्मुलाई अपनाउन सकेन र चुपचाप मौन भएर बसि रह्यो । त्यहाँ एउटा सहिनसक्नुको मौन व्याप्त भएको थियो । यसरी कथानकको अन्त्य भएको छ । कथानक रैखिक ढाँचामा नभएर घुमाउरो वृत्तकार्य ढाँचा रहेको छ । त्यसैले पाठकमा कौतुहल सिर्जना गर्न सफल भएको छ ।

४.४.५.२ पात्र वा चरित्र

प्रस्तुत कथामा ऊ पात्र र किम्मु दुवै प्रमुख पात्रको रूपमा रहेको पाइन्छ । उनीहरूको भूमिका यस कथाको नायक र नायिकाको रूपमा रहेको पाइन्छ । कथामा पुरुष पात्रमा ऊ पात्र र

नारी पात्रमा किम्मु रहेकी छ । प्रस्तुत कथाको प्रारम्भदेखि अन्त्यसम्म ऊ र किम्मुको सक्रिय भूमिका रहेको छ । त्यसैले उनीहरू मञ्चीय, स्थिर र वद्ध चरित्रको रूपमा उपस्थित भएका छन् ।

४.४.५.३ परिवेश

प्रस्तुत कथामा शहरिया परिवेशको चित्रण रहेको पाइन्छ । पढाइको बहानामा घण्टौं कोठामा कुराकानी गर्नु, सँगसँगै राम्रो राम्रो ठाउँ घुम्न जानु, विवाह बेग्ला बेग्लै ठाउँमा गर्नु र विवाह पछि पनि भेटघाट गरिरहनु जस्ता कुराले शहरिया परिवेशको चित्रण भएको पाइन्छ ।

४.४.५.४ दृष्टिविन्दु

प्रस्तुत कथामा पात्र पात्री दुबैको सक्रिय भूमिका रहेको पाइन्छ । कथावाचकले ऊ पत्र र किम्मु दुबैको क्रियाकलापहरू आफू संलग्न नभई वर्णन गरिएको छ । कथावाचकले ऊ पात्र र किम्मु दुबैको मानसिकता उनीहरूकै माध्यमबाट अभिव्यक्त गरेको छ । त्यसैले यस कथामा कथावाचक आफू सर्वदर्शीको रूपमा रहेकाले तृतीय पुरुष बाह्य अन्तर्गत सर्वदर्शी दृष्टिविन्दु पद्धति अंगालिएको छ ।

४.४.५.५ उद्देश्य

मानिस समाजिक प्राणी भएकाले मानिसलाई समाज चाहिन्छ र समाजका नियममा नै रहनुपर्छ समाज भन्दा बाहिर रहेर जीवन निर्वाह गर्न सकिन्न त्यसैले समाजको नियम विपरित भएर जिउन खोज्दा जीवन गान्छो हुने कुरा यस कथाले प्रस्तुत गरेको छ । यही कुरा देखाउनु यस कथाको उद्देश्य हो ।

४.४.५.६ भाषाशैली

प्रस्तुत कथामा वर्णनात्मक र संवादात्मक भाषाशैलीको प्रयोग भएको छ । छोटो-छोटो, सरल- सरल र सभ्य भाषाको प्रयोगले कथा स्वभाविक बन्न पुगेको छ । प्रस्तुत कथामा विस्तारै-विस्तारै, जस्ता द्वित्व व्युत्पन्न शब्द, पटककै, चटककै, लुरुक्क, पक्का जस्ता अनुकरणात्मक शब्द, र पो, कि, त जस्ता निपातको पनि प्रयोग भएको छ ।

४.४.६ अभिषाप

यस कथाको विश्लेषण निम्न प्रारूप (कथानक, पात्र वा चरित्र, परिवेश, दृष्टिविन्दु, उद्देश्य र भाषाशैली) का आधारमा तल गरिएको छ ।

४.४.६.१ कथानक

सुन्छु जीवन अहिले पनि एउटा ढुङ्गा भएर बसिरहेछ भन्दै कथानक शुरु भएको छ । म पात्रले पनि देखेको ऊ साच्चै एउटा विशालढुङ्गा भएर बसिरहेछ । उसलाई बोलाउने चलाउने सक्ने केही भएनन् । उसको आँखा कहिले गंगा जमुना भएर बगिदिन्छन् । कहिल्यै त्यसै टोलाइरहन्छन् । मानौ उसको आँखा अगाडि रूपा खेलिरहेछिन् । मानिसहरू उसलाई पागल भन्छन् तर ऊ पागल त पक्कै होइन । उसका अशक्तुलित भावना र आकांक्षालाई मात्र पागल भन्ने हो भने म पात्रलाई लाग्छ हामी सबै नै पागल हौं ।

जिवन सहरको प्रतिष्ठित साहुको एक मात्र सन्तान जिन्दगीमा अभावमा कहिल्यै बाँच्नु परेन । त्यसैले परिवारले बिग्रेला कि भन्ने डरले चाँडै विहे गरिदिने निधो गरे । सबै तिर केटी खोज्न लगाए । कतिले त धनको लोभ आफ्नो छोरीहरू पनि देखाए । तर एउटा सम्पन्न परिवार कै छोरी रूपासँग जिवनको विवाहको कुरा छिन्यो र विवाह पनि भयो । नयाँ जोडिले घरको सबैतिर खुसीको लहर छाएको थियो । त्यसैको केहि समयपछि अर्को खुसीको कुरा थपिन पुग्यो । रूपाको गर्भवतीको कुराले । रूपाले अस्पतालमा एउटी छोरीको जन्म दिइन् र आफू यो संसारबाट सदाको लागि विदा भइन् । त्यसपछि एउटा नवजात शिशुलाई आमाको मृत्यु जस्तो कठोर र कष्टप्रद अरु के हुन सक्ला र ? बालक चिच्याएर रुँदा जीवन आफू पनि पग्नेको अनुभव गर्थ्यो । त्यसपछि जिवनलाई एउटै स्वरले पगाल्न थालेको छ । जिवनलाई लाग्छ बच्चा रुँदा रूपाले आफ्नो

बच्चालाई नरुँवाउन सायद आग्रह गर्दै होलिन । बच्चाको निम्ती सम्पूर्ण भएर सोच सायद भन्दै होलिन त्यसमा जति आनन्द कहाँ होला र ! भन्दै होलिन जस्तो लाग्छ जिवनलाई र अब बाँच्नको निम्ती एउटै बाटो तेर्सिएको लाग्छ त्यो हो छोरी । आफूलाई कहिले छोडेर नजाने कुरा गर्ने रूपाले छोडेर गएर जिवनको जिन्दगीमा एउटा नलेखिने इतिहास लेखिन्छ । यसरी कथानकको अन्त्य भएको छ । कथानक सिधा रैखिक ढाँचामा नभएर घुमाउरो वृत्तकार्य ढाँचामा अथवा कथानकको अन्त्य भागबाट कथानकको शुरु भएकाले वृत्तकार्य ढाँचामा रहेको पाइन्छ ।

४.४.६.२ पात्र वा चरित्र

प्रस्तुत कथाको प्रमुख पात्र जिवन हो र सहायक पात्र म रहेको छ भने रूपा, बच्चा र जिवनको मातापिता गौण पात्रका रूपमा रहेका छन् । कथाको प्रमुख पात्र जिवन पुरुष पात्र हो । कथानकको प्रारम्भदेखि अन्त्य सम्म जिवनको सक्रिय भूमिका रहेको छ । जिवन रूपाको मृत्यु भएदेखि हुँदा जस्तो भएर बस्नु, उसलाई रूपाले भनेका कुराहरू याद आउनु, रूपाको मृत्यु पनि आफ्नो बाँच्ने सहारा मात्र छोरी हुनु जस्ता सम्पूर्ण कार्यव्यापार जिवनबाट सम्पन्न हुनुले जिवन मञ्चीय, स्थिर र वद्ध चरित्रको रूपमा रहेको देखिन्छ । म पात्र प्रस्तुत कथाको सहायक चरित्रका रूपमा आएको छ । उसकै माध्यमबाट केन्द्रीय पात्र जिवनको चरित्रका बारेमा कथाको शुरुदेखि अन्त्यसम्म वर्णन गरेको छ । म पात्रले पनि जिवन हुँदा जस्तो भएर बसेको देख्नु सुन्नु जस्ता कार्यहरू म पात्रबाट प्रस्तुत भएका छन् । कथानकको बीच बीचमा म पात्रले आफ्ना वैयक्तिक कुराहरू त्यति धेरै नराखे पनि जिवनको मानसिक चित्रण गर्नु कथाकार स्वयंले म पात्रको रूपमा उपस्थित भइ कथामा सहायक पात्रको भूमिका निभाएको देखिएको छ । यसरी म पात्रले मञ्चीय र वद्ध चरित्रको रूपमा भूमिका निभाएको छ । अन्य पात्रहरू मञ्चीय भएर पनि गौण भूमिकामा रहेको पाइन्छ ।

४.४.६.३ परिवेश

प्रस्तुत कथामा जिवन अथवा प्रमुख पात्र शहरको प्रतिष्ठित शाहूको एक मात्र सन्तान भनेर उल्लेख गरेकोले यस कथाको परिवेश स्वतः शहरिया रहेको बुझिन्छ र जिवनकी श्रीमतीको रूपमा भित्रिएकी रूपा पनि शहरको सम्पन्न परिवारको हुनु जस्ता कुराहरूले शहरिया परिवेश चित्रण भएको पाइन्छ ।

४.४.६.४ दृष्टिविन्दु

प्रस्तुत कथाको प्रारम्भदेखि अन्त्यसम्म जिवन सँगसँगै म पात्रको भूमिका पनि सक्रिय देखिएको छ । कथावाचकले कथामा म पात्रको रूपमा रहेर जिवनको सम्पूर्ण क्रियाकलापको वर्णन गरेको छ । प्रमुख पात्र जिवनको सम्पूर्ण घटनाहरू कथावाचकले आफू संलग्न रहेर प्रस्तुत गरेकोले कथामा प्रमुख आन्तरिक अन्तर्गत परिधीय दृष्टिविन्दु पद्धति अंगालिएको छ ।

४.४.६.५ उद्देश्य

मानिसको जीवनमा कहिले के हुन्छ, कहिले के हन्छ कसैलाई थाहा हुँदैन । नसोचेको घटना घटी जीवन तहसनहस हुन पुग्छ । त्यसैले मानिसको जीवन सोचे कहिल्यै हुँदैन भन्ने कुरा देखाउनु नै यस कथाको उद्देश्य हो ।

४.४.६.६ भाषाशैली

प्रस्तुत कथामा वर्णनात्मक तथा सस्मरणात्मक भाषाशैलीको प्रयोग भएको छ । वाक्यहरू सरल र पूर्ण भएकाले कथा अर्थपूर्ण र स्वभाविक बन्न पुगेको छ । यस कथामा सोर्स- फोर्स, ब्लड इन्फेक्शन जस्ता आगन्तुक शब्द, पक्कै जस्ता अनुकरणात्मक शब्द, भित्र-भित्रै, कुना- कुना द्वित्व व्युत्पन्न शब्द र र, कि, त जस्ता निपातको पनि प्रयोग भएको छ ।

४.४.७ विडम्बना

यस कथाको विश्लेषण निम्न प्रारूप (कथानक, पात्र वा चरित्र, परिवेश, दृष्टिविन्दु, उद्देश्य र भाषाशैली) का आधारमा तल गरिएको छ ।

४.४.७.१ कथानक

त्यो स्वर मलाई अभै मनपर्छ भन्दै कथानकको शुरुवात हुन्छ । म पात्रले सधैं ढोकाको संघारमा बसेर सुन्ने गरेकी छु ति विभिन्न स्वरहरू । जस्मा बाटोको दायाँ वायाँ रुखका पातहरूले सुस्तरी सुस्ताउने गरेको स्वर भन बढी मन पर्छ । त्यस सुस्केराहरूलाई आत्मसाथ गर्न नसकेर मनभरी अटेसमटेस भएर सलबलाउँछु । त्यसलाई निस्सासी निस्सासी निल्ने र पचाउने प्रयास गर्छु ।

म पात्रलाई संसारदेखि नसक्ने कुरा प्रथम पल्ट अनुभव हुँदा म पात्रलाई एउटा घाउ दुख्छु । त्यस दुखाइले उसको सर्वाङ्ग शरीर सबै दुख पुग्छ तर पनि त्यो दुखाइमा म पात्रले संसार बिर्सन चाहिन । म पात्रले कल्पना गर्न पुग्छे जस्मा संसार कति सजिसजाउ भएको सुन्दर र रमाइलो होला । म पात्रको सोचाइको संसारमा अध्यारो माझ पनि ताराहरू उदाउने गर्थ्यो र जीवन भोग्न पर्ने विवशतासँग वाक्क लागेको थिएन ।

म पात्र सिमित घेरा देखि पर जान सक्दिन त्यसैले उसको घरको आँगन र सानो फूलबारी र त्यहाँ खेल आउने केटाकेटीहरूसँग रमाइलो गर्थो । उसलाई त्यतिमा नै स्वर्ग यही हो जस्तो लाग्थ्यो । म पात्र एउटी बुढी आमसँग बस्दै आएको छे र उही बुढी आमाले भन्ने गर्छिन्
अब तेरो विहे गरिदिन्छु । तर यो कुराले म पात्र हाँस्छे र भन्छे मलाई विहे गर्ने मान्छे यो धर्तीमा होला ? तर बुढी आमा फेरी पनि भन्थिन् पक्कै गरिदिन्छु । म पात्रले नगरेर उनको निम्ती सदा बोझ भएर बस्ने कुरा हुँदैन थियो । त्यसैले म पात्रले पनि स्वीकार गरिदिन पुग्छे । म पात्रलाई दुलाहाको अनुहार देख्न नपाएर छटपटी लाग्थ्यो । विहे गरेर त गइ तर एकदम सुनसान, एकलो घरमा कोही नभएको र एकदिन म पात्रले दुलाहालाई सोध्न पुग्छे र दुलहाले आफ्नो कोही नभएको र आफू पनि आँखा नदेख्ने बताए पछि म पात्र त्यसै हराउन पुग्छे अनकन्टार जंगलमा । जिन्दगीलाई च्यातचुत पारेर फाल्न मन लाग्छ तर यो सोच्दा सोच्दा जिन्दगीलाई मिल्काउन नहुने गरी केही रमाइलो र केही गाह्रो आइपुग्छ । म पात्रको जिन्दगीमा छोरी आएको छ । उसलाई लाग्थ्यो छोरी कस्ती छे होला तर अरूले भन्थ्यो आँखा राम्रो छ । छोरी जन्मेको कुरा सुनेर बुढी आमा आउलीन भन्ने लगेको थियो म पात्रलाई तर त्यो दिन कहिले आएन । एकदिन म पात्र आफै बुढी आमा कहाँ जान्छे तर त्यहाँको वातावरणमा केही थिएन मात्र शून्यता अनि रिक्तता घरमा कोही नभएको सबै सबै हराए जस्तो । यसरी कथानकको अन्त्य भएको छ । कथानक रैखिक ढाँचामा नभएर अन्तिम भागबाट कथानकको शुरुवात गरेकाले घुमाउरो वृत्तकार्य ढाँचामा रहेको पाइन्छ ।

४.४.७.२ पात्र वा चरित्र

प्रस्तुत कथामा प्रमुख म पात्र हो र सहायक पात्र बुढी आमा र म पात्रको लोग्ने रहेका छन् भने गाउँका केटाकेटीहरू गौण पात्रका रूपमा रहेका छन् । कथाको प्रमुख पात्र म नारी पात्र रहेको छ जो आँखा नदेख्ने र निम्नस्तरको पात्रको रूपमा रहेकी छ । कथानकको प्रारम्भदेखि अन्त्यसम्म म पात्रको सक्रिय भूमिका रहेको छ । कथामा घटेका अधिकांश घटनाहरू म पात्रको उपस्थितिमा रहेको । त्यसैले म पात्र मञ्चीय, स्थिर र वद्ध चरित्रको रूपमा रहेको छ । सहायक पात्रमा बुढी आमा र म पात्रको लोग्ने रहेका छन् । जसमा बुढी आमा जस्ले म पात्रलाई पालेर विहे पनि गरिदिएकी छन् । त्यसैले उनी मञ्चीय पात्र हुन् भने म पात्रको लोग्ने जस्ले म पात्रलाई विहे गरेर म पात्रलाई सोच्न बाध्य बनाएको छ । त्यसैले म पात्रको लोग्ने मञ्चीय पात्रका रूपमा रहेको छ । अन्य पात्रहरूले कथानक अधि बढाउन सहयोग पुऱ्याएकाले गौण पात्रका रूपमा रहेका छन् । जो मञ्चीय पात्र भएर पनि गौण पात्र बनेका छन् ।

४.४.७.३ परिवेश

प्रस्तुत कथामा बाह्य परिवेश भन्दा पात्रको आन्तरिक मानसिक परिवेशको चित्रण भएको पाइन्छ । प्रस्तुत कथामा प्रमुख पात्र अन्धी हुनु र कथानकको सम्पूर्ण घटनाले म पात्रलाई सोच्न

बाध्य बनाएको छ । त्यसैले कथामा म पात्रको आन्तरिक वातावरणको प्रस्तुती रहेकोले यस कथामा बाह्य भन्दा पात्रको आन्तरिक मानसिक परिवेशको चित्रण राम्रो सँग पाइएको छ ।

४.४.७.४ दृष्टिविन्दु

म पात्रको भूमिका कथानकको प्रारम्भदेखि अन्त्यसम्म सक्रिय रहेको छ । कथामा कथावाचक आफै म पात्रको रूपमा उपस्थित भएको छ । कथामा सबै घटनाहरू र जीवनका दुःख सुख सबै म पात्र आफैले प्रस्तुत गरेकोले प्रथम पुरुष आन्तरिक अन्तर्गत केन्द्रिय दृष्टिविन्दु पद्धति अंगालिएको छ ।

४.४.७.५ उद्देश्य

मान्छेको जीवन नियतीको पक्षमा रहेको छ भन्ने कुरा देखाउनु यस कथाको उद्देश्य हो । यस कथामा प्रमुख पात्र म पात्र अन्धी हुनु, र विहे गरेर गएको लोग्ने पनि अन्धा पर्नु, एउटी भएको आमा जस्ले म पात्रलाई पालन पोषण गरेर हुर्काउने ऊ पनि यस संसारबाट चाँडै बिदा भएर जानु, म पात्रको जीवन भन भन कष्टकर बन्दै जानु जस्ता कुराले नियतीको पक्षलाई प्रस्ट्याएको छ ।

४.४.७.६ भाषाशैली

प्रस्तुत कथामा वर्णनात्मकता तथा संमरणात्मक भाषाशैलीको प्रयोग भएको छ । यस कथामा छोटो छोटो वाक्यहरूको प्रयोग गरी संवादात्मक शैलीको पनि प्रयोग भएको छ । प्रस्तुत कथामा केही विम्बको प्रयोग भएको पाइन्छ । “मैले सोच्ने गरेको आफ्नो संसारमा कतै पहाड थिएन, कतै खोलानाला थिएन, उकालो ओरालो थिएन तर यतिबेला मलाई सोचन कर लगायो संसारमा कतै उभिन सक्ने कतै ठाउँ नै छैन जताजतै हिलो, खोलानाला, जंगल, पहाड भञ्ज्याङ्गले भरिएको छ, जहाँ म हराउँदै गए ” जस्ता विम्बको प्रयोग भएको पाइन्छ । भाषा सरल, सहज र स्वभाविक किसिमको रहेको छ । प्रस्तुत कथामा त्यसै- त्यसै, कुना-कुना, समय-समय, विस्तारै-विस्तारै, ठूला-ठूला, टाढा-टाढा जस्ता द्वित्व व्युत्पन्न शब्दको प्रयोग भएको छ भने फलमल्ल, पटककै, भनकक, पककै जस्ता अनुकरणात्मक शब्द र र, त, नि, कि जस्ता निपातको पनि प्रयोग भएको छ ।

४.४.८ सम्भव - असम्भव

यस कथाको विश्लेषण निम्न प्रारूप (कथानक, पात्र वा चरित्र, परिवेश, दृष्टिविन्दु, उद्देश्य र भाषाशैली) का आधारमा तल गरिएको छ ।

४.४.८.१ कथानक

त्यसो त अर्को कुनै उपाय नै थिएन..... भन्दै कथानको शुरुवात भएको छ । म पात्रलाई जीवन साँघुरो भए पनि तीतो मीठो जे भए पनि भोग्नु पर्ने एउटा अपठ्यारो भोगाई हो लाग्छ । म पात्रले भोगको जिन्दगी म पात्रले सोचे भन्दा धेरै भिन्न । म पात्रलाई यथार्थ सपना भएको धेरै थाहा छ तर सपना यथार्थ भएको थाहा छैन । म पात्रलाई लाग्छ, मान्छेहरू गीता पढ्छन्, पुराण पढ्छन् तर त्यो पढेर व्यावहारमा लागू नगर्ने भने पढेर मात्र के काम त्यसैबेला म पात्रलाई अष्टमानको याद आउँछ, यही कुरामा अष्टमानले लोकोचारको लागि मात्र भएपनि पढ्नु पर्छ सुन्न पर्छ । हुन पनि अष्टमानले आफूसँग पैसाको थुप्रो थुपारेर राखेको देखिन्छ । उसकी स्वास्नी भन सबै सोनु मै व्यस्त तर आफ्नो कोखबाट जन्मिएको छोराछोरीमा विभेद जन्माएर के फाइदा सम्पति थुपारेर । त्यसैले नराम्रो गरेका सन्तानको नजरमा दयाकी पात्र सम्म पनि बन्न सकेकी छैन ।

उनीहरू देखा म पात्रलाई आफ्नो आमा बुबाको याद आउँछ । जस्ले म पात्रलाई घरदेखि निकालेर ढोका लगाएको आमा घरबाट निकाल्ने बुबा केही बोल्न नसकेर मौन भएर हेरि रहने । त्यसरी घरबाट निकालेर म पात्र यहाँ आएको बेला यही अष्टमानले साथ दिएको थियो र म पात्रले आफ्नो कथा सुनाउँदा जे भए पनि आमा हो भन्ने कुरा गरेथ्यो त्यो बेला म पात्रले उसलाई निलुँला भै

गरेथ्यो । पछि धेरै वर्षवाद आमाले म पात्रलाई चिठी पठाउनु भएछ त्यो चिठी म पात्रले हेर्दै नहेरी च्यातेर नालामा फालेको थियो । त्यतिवेला म पात्रलाई आफ्नी आमालाई नाला धकेलेको भान भएको थियो । म पात्रलाई लाग्छ जस्ले जन्माएको हो उसैलाई छोरा भन्नु भिभो लाग्छ भने मलाई के कर्तव्य आमा भनिरहने । अहिले सम्म आमाको केही आर्शिवाद पाइन अब के आशा । अब त विश्वास पनि हराइसक्यो जस्तो लाग्छ । अष्टमान पनि स्वास्नीको कुरा देखि भिभो मान्न थालेको छ । म पात्रलाई आफ्नो भाइ याद आउँछ । जो म पात्रले घर छोडेको केही दिनमा उसको मृत्यु भएको थियो । उसले दिउँसो खानाको रूपमा जाँडको भोल र चिउरा सिवाय केही खान पाएन । सँधै गोलभेडाको अचार खान माग्दा माग्दै उसको मृत्यु भयो । आफूले पनि एकचोटि घरमा ल्याएको आँप खान खोज्दा यो महंगो हो भन्दै लुकाएको याद आउँछ । भाइको मृत्युमा आमा छाती पिटी-पिटी रोइन रे तर रुनु र बिर्सनु तिनको लागि केही होइन । तर म पात्र भने सँधै यि घटनाहरूमा रुमलिरहन्छ । यसरी कथानकको अन्त्य भएको छ । कथानक सिधा र सरल नभएर घुमाउरो वृत्कार्य ढाँचामा रहेको छ ।

४.४.८.२ पात्र वा चरित्र

प्रस्तुत कथामा प्रमुख पात्र म हो भने सहायक पात्र अष्टमान रहेको छ र गौण पात्रहरूमा म पात्रको आमा, बुबा, भाइ, अष्टमानकी श्रीमती उसका छोराछारी रहेका छन् । कथामा प्रमुख पात्र पुरुष पात्र हो । कथानकको प्रारम्भदेखि अन्त्यसम्म म पात्रको सक्रिय भूमिका रहेको छ । कथामा घटेका अधिकांश घटनामा म पात्रको उपस्थिति रहेको छ । त्यसैले म पात्र मञ्चीय पात्र हो र म पात्र गतिशील पात्रको रूपमा देखिन्छ भने वद्ध चरित्रको रूपमा रहेको छ । सहायक पात्रका रूपमा अष्टमान रहेका छन् । जो म पात्रले घर छोडेर आउँदा सहयोग गर्ने साथीको रूपमा उपस्थित भएको छ । अष्टमान मञ्चीय र वद्ध चरित्रको रूपमा रहेको छ । अन्य पात्रहरू मञ्चीय भएर पनि गौण पात्रका रूपमा रहेको पाइन्छ ।

४.४.८.३ परिवेश

प्रस्तुत कथामा मध्यम वर्गीय काठमाण्डौ शहरिया नेवारी परिवेशको चित्रण शुक्ष्म रूपमा गरिएको पाइन्छ । जाँडको भोल सँग चिउरा यो नेवारी परिकारमध्ये एउटा हो । आँप महंगो हुनुले काठमाण्डौ शहरिया परिवेशको चित्रण भएको छ ।

४.४.८.४ दृष्टिविन्दु

प्रस्तुत कथाको प्रारम्भदेखि अन्त्यसम्म म पात्रको सक्रिय भूमिका रहेको छ । कथावाचक आफै म पात्रको रूपमा उपस्थित भएको छ । कथानकका सबै घटनाहरू र जीवनका दुःख सुख सबै आफैले प्रस्तुत गरेकाले यस कथामा प्रथम पुरुष आन्तारिक अन्तर्गत केन्द्रीय दृष्टिविन्दु पद्दति अंगालिएको छ ।

४.४.८.५ उद्देश्य

प्रस्तुत कथामा मानिसहरू ठूला ठूला कुरा गर्ने तर त्यसलाई व्यावहारमा नउतार्ने मानिसहरूप्रति व्यङ्ग्य प्रस्तुत गर्नु र समाजमा कतिपय मानिसहरू सम्पति जोड्न आफ्नो साथै छोराछोरीको पनि इच्छा मारेर जोड्नेहरूलाई व्यङ्ग्य प्रस्तुत गरेको छ । यही नै यसको उद्देश्य हो र कथाकारले समाज सुधारको चाहना राखेको पाइन्छ ।

४.४.८.६ भाषाशैली

प्रस्तुत कथामा वर्णनात्मकता तथा संवादात्मक भाषाशैलीको प्रयोग भएको छ । यस कथामा छोटा छोटा वाक्यहरूको प्रयोग गरी सम्वादात्मक शैली प्रयोग गरिएको छ । यस कथामा कुनै विम्बको प्रयोग भएको पाइदैन । तर पनि पाठकका लागि सरस, सहज र स्वभाविक किसिमको रहेको छ । कथामा घुटुघुटु, पटककै, डोन्याएर, लुसुकक, टुलुटुलु, खर्लप्प जस्ता अनुकणात्मक शब्द, आफ्नै -आफ्नै, कता-कता जस्ता द्वित्व व्युत्पन्न शब्द र कि, त, भै जस्ता निपातको पनि प्रयोग भएको छ ।

४.४.९ रजत जयन्ती

यस कथाको विश्लेषण निम्न प्रारूप (कथानक, पात्र वा चरित्र, परिवेश, दृष्टिबिन्दु, उद्देश्य र भाषाशैली) का आधारमा तल गरिएको छ ।

४.४.९.१ कथानक

स्कूलको हाताभरि चहलपहल भैराखेको धेरै दिन भैसकेको छ तर आज विशेष चहलपहल थियो भन्दै कथानक शुरु भएको छ । कसैलाई पनि फुर्सद छैन र ससाना केटाकेटीदेखि तरुनी, तन्नेरी बुढाबुढी सबैलाई सास फेर्ने सम्म पनि फुर्सद भएन । कोही स्कूलको आँगनमा ध्वजापातले सिंगानर उतिकै लागि परेको देखिन्छ । आज स्कूलको पन्चिसौ वर्ष अथवा रजत जयन्ती मनाउन पाएकोमा स्कूलका हेडमास्टर बढी प्रसन्न देखिन्छन् ।

विष्णुमाया आफ्ना आँखा थाक्न नदिइकन यी सब तमासा हेरिरहन्छे कहिले यो छेउ कहिले उ छेउबाट । उसलाई स्कूलको वातावरण बेहुली भित्रायाएको घर जस्तै लागि रहेको थियो । उसमा आज एउटा अनौठो स्फूर्ति पैदा भएको छ । तर विष्णुमायाको अनुहारमा कतै उत्सुकता पोखिएको छ भने कतै अमिलो पिरो भावना । उसले आफ्नो साठी वर्षको अन्तरालमा आफूले कुनै सन्तान हुर्काउन नसकेको तर नजन्मिएको पनि होइनन् कोही साथ नहुँदा आफूलाई रूखो बगर सम्भन पुगेकी छे । यस स्कूलबाट कयौं विद्यार्थी गए कयौं मास्टर भए तर विष्णुमायाले यो स्कूल छोड्ने कुरा सम्म पनि सोचिन । स्कूल विष्णुमायालाई आफ्नो घर आँगन जतिकै लाग्छ ।

स्कूलको प्राङ्गडभरि मान्छे खचाखच छन् । उसलाई फूल टिपेर ल्याउन आग्रह आउँछ र फूल टिपेर ल्याउँछे तर रातो ल्याउदिन र एउटा गुरुआमाबाट रातो फूल पनि ल्याउन आग्रह हुन्छ तर विष्णुमायाले बर्खी बारेको कुराको जानकारी दिन्छे, रातो फूलले पिरोल्ने गरेको कुरा बताउछे । अटुट सेवाको निमित्त स्कूलको रजत जयन्तीको दिन उसलाई पुरस्कार स्वरूप रु १५,००० पाउने भएकी छ । विष्णुमायाको जिन्दगीमा पहिलो पल्ट यति धेरै पैसा एकैचोटि पाएकी थिइन् , त्यसैले उसको अनुहारमा न त हाँसो न त आँशु । उसले यो त्यो पैसा पाउदा आफ्नो लोग्ने सम्भन पुगकी छ । आज लोग्ने भएको भए कति खुसी हुन्थे होला । पैसाको विषयमा धेरै कुराहरू खेल थाल्छ मनमा उसलाई केही पैसा बैकमा राख्ने मन हुन्छ, फेरी लोग्नेको औषधी उपचारमा लागेको खर्च जो उधारो थियो । तर उसको अन्त्यमा सबै उधारो तिर्ने मन हुन्छ । बैकमा राखेर ब्याज लिने रहर बिस्तारै ओइलाउँदै जान्छ, सबै स्कूलको वातावरणबाट आफ्नो घर तर्फ फर्कदै जान्छ तर विष्णुमायालाई घर जाने हतार छैन । सबै स्कूल शून्य लागेको छ । यसरी कथानकको अन्त्य भएको छ ।

कथानक आदि, मध्य र अन्त्यको श्रृंखलामा रहेको छ । विष्णुमायाले स्कूलको चहलपहल हेर्नु, स्कूलको वातावरण बेहुली भित्रायाएको घर भै रमाइलो लाग्नु कथानकको आदि भाग हो र विष्णुमाया हेर्दाहेदै आफ्नो अतीत याद आउनु, रजत जयन्तीमा उसले १५,००० पैसा पुरस्कार पाउनु मध्य भाग हो भने पुरस्कार पाए पछि लोग्ने याद आउनु, त्यो पैसाको बारेमा धेरै कुराहरू सोच्नु, स्कूलको वातावरण सबै शून्य लाग्नु कथानकको अन्त्य भाग हो । यसरी कथानक रैखिक ढाँचामा रहेको पाइन्छ ।

४.४.९.२ पात्र वा चरित्र

प्रस्तुत कथामा प्रमुख पात्र विष्णुमाया रहेकी छ । सहायक पात्रहरूमा हेडमास्टर र तरुनी मास्टरनी रहेका छन् भने स्कूलका विद्यार्थी र विष्णुमायाको लोग्ने गौण पात्रका रूपमा रहेका छन् । कथाको प्रमुख पात्र नारी पात्र रहेकी छ । कथानकको प्रारम्भदेखि अन्त्यसम्म विष्णुमायाको सक्रिय भूमिका रहेको छ । कथानकका सम्पूर्ण कार्यव्यापार विष्णुमायाको उपस्थितिमा सम्पन्न भएकोले ऊ मञ्चीय पात्रको रूपमा रहेकी छ र कथानकमा उसको स्वभावमा परिवर्तन नआएकोले स्थिर पात्र रहेकी छ भने कथानकबाट म पात्रलाई निकाल्दा कथानक विग्रने भएकाले वद्ध चरित्रका रूपमा रहेकी छ ।

सहायक पात्रका रूपमा हेडमास्टर र तरुनी मास्टर्नी रहेका छन् । जसले कथानक अधि बढाउन सहयोग पुर्याएका छन् । उनीहरू मञ्चीय पात्रका रूपमा रहेका छन् । अन्य पात्रहरू मञ्चीय भएर पनि गौण रहेका छन् ।

४.४.९.३ परिवेश

प्रस्तुत कथामा स्कुलको वातावरणलाई लिएर पात्रको आन्तरिक मानसिक परिवेशको चित्रण रहेको छ । यस कथामा स्कुलको रजत जयन्तीमा प्रमुख पात्र विष्णुमायाले पुरस्कार पाउनु त्यस पछि विष्णुमायाको अर्न्तद्वन्द्व शुरु हुनुले पात्रको मानसिक परिवेशको चित्रण रहेको पाइन्छ ।

४.४.९.४ दृष्टिविन्दु

प्रस्तुत कथाको प्रारम्भदेखि अन्त्यसम्म प्रमुख पात्र विष्णुमायाको सक्रिय भूमिका रहेको छ । कथावाचकले विष्णुमाया, हेडमास्टर, तरुनी मास्टर्नी आदिका क्रियाकलाप र स्कुलको वातावरणको आफू सलग्न नभइ वर्णन गरेको छ । त्यसले सम्पूर्ण कार्यव्यापार कथाकारले आफू सर्वदर्शी भएर प्रस्तुत गरेकाले तृतीय पुरुष बाह्य अर्न्तगत सर्वदर्शी दृष्टिविन्दु पद्धति अंगालिएको छ ।

४.४.९.५ उद्देश्य

मानिसको प्रिय वस्तु आफ्नो साथ नहुँदा अथवा एक्लो भएको अवस्थामा जति धेरै खुसी आए पनि त्यस खुसीको महत्व हुँदैन भन्ने कुरा यस कथाले प्रस्तुत गरेको छ । यही कुरालाई देखाउनु यस कथाको उद्देश्य हो ।

४.४.९.६ भाषाशैली

प्रस्तुत कथामा वर्णनात्मक, संवादात्मक तथा सस्मरणात्मक भाषाशैलीको प्रयोग गरिएको छ । यस कथामा संयुक्त वाक्यहरू प्रयोग गरिएको भएतापनि अधिकांश वाक्यहरू सरल र छोटो भएकाले यस कथाको भाषाशैली जटिल र दुर्वोध्य नभइ सरल, सहज र स्वभाविक रहेको पाइन्छ । कथामा साना- साना, आफ्ना - आफ्ना, सारा -सारा, विस्तारै-विस्तारै जस्ता द्वित्व व्युत्पन्न शब्द, भ्रमकक, धुरुधुरु, कुचकक, ढकमकक, थचकक, पटककै जस्ता अनुकरणात्मक शब्द र र, नि, पो, कि, भै जस्ता निपातको पनि प्रयोग भएको छ ।

४.४.१० आकस्मिकता

यस कथाको विश्लेषण निम्न प्रारूप (कथानक, पात्र वा चरित्र, परिवेश, दृष्टिविन्दु, उद्देश्य र भाषाशैली) का आधारमा तल गरिएको छ ।

४.४.१०.१ कथानक

होइन केही पनि होइन भन्दै कथानकको शुरु भएको छ । म पात्रको साथी उ एउटा निष्कर्षमा पुगेको कुरा सोचेर आफै टाउको हल्लाउँछ र एउटै कुरा दोहोर्‍याउँछ - हो केही पनि होइन जिन्दगी केही पनि होइन मात्र एउटा रहर हो रहर । प्राप्ति नै जिन्दगीको एउटा वास्तविकता हो । हावाको चिसो सँगै ऊ एक डल्लो भएर सुत्छ । त्यसैबेला म पात्रले एउटा प्रश्न गर्छ । तिमीले ढाकाको सिरक किनेउ ? उसले भस्केर हेर्न पुग्छ, म पात्रलाई र कताकता अफठ्याराहरू पलाउँछन् म पात्रमा । म पात्रको आँखा भ्यालदेखि सडकमा पुग्छन् । त्यहाँ पसलमा ढाँकाको सिरक देख्नु पुग्छ, म पात्रलाई एकचोटि चिच्याएर कराउन मन लाग्छ । तर सक्दैन । ऊ जिन्दगीमा एउटा मूर्ति पाउन चाहन्छ, तर पाउन सक्छ, या सक्दैन । जिन्दगीबाट मूर्ति पाउन पनि कहाँ सजिलो हुन्छ ?

एक डल्लो भएर बसेको केही बेर पछि उसले आफ्नो सम्पूर्ण कुराहरू म पात्रलाई सुनाउन थाल्यो । मैले मेरी शीलाको निम्ती कति परिश्रम गर्दा पनि खुसी तुल्याउन सकिन्न यो मेरो कमजोरी हो या उसको भूल । ऊ पात्र विहानदेखि एकैचोटि बेलुका मात्र अथवा भोक लागेपछि मात्र घर फर्कन्थ्यो । त्यसैले उनी शीला सहदा सहदै ढुङ्गा हुँदै बज्र हुँदै गइन् । यो ऊ पात्रले अनुभव गरेथ्यो । यो वातावरणबाट ऊ पात्रले छुटाउन खोजेको कुरा म पात्रले पनि सुनेको थियो । पछि सन्दूरको लाज पचाउन नसकी म पात्रको साथीलाई बिसन खोजेकी थिइ । त्यसबेला म पात्रको साथीले विस्तारै आफ्नो सन्तुलन हराउन खोजे थियो । उसले शीलाको निम्ति संसार भूल्यै

थियो । उता उसको छोरा लहरेखोकीले खोकै लडबुडी गर्दा गर्दै मृत्युसंग लड्दै थियो । उसले एकचोटि पनि हेरेन त्यही छोरा जन्मदा खुसीले म्वाई खादै थियो ।

यसरी उसले शीलाको निम्ती एउटा छुट्टै शहरको सिर्जना गरेको थियो । जहाँ कुनै बाधा थिएन दुःख पीडा थिएन । उसको निम्ती उसले आफ्नो घरपरिवार सबै बिर्सेको थियो । त्यही कुरा आज उसको निमित्त अभिषाप बनेको छ । उसको आँखाको अगाडि उसको समाज र परिवार भताभुङ्ग भयो । तै उसका आँखाको अगाडि एउटा सुखद परिवारको तरङ्गहरू र तृष्णहरू छन् । कताकता मायाको पखेटाहरू चल्मलाएका छन् । सबै छन् तर केही छैनन् पनि । यसरी कथानकको अन्त्य भएको छ । कथानक सिधा सरल नभइ घुमाउरो वृतकार्य ढाँचामा रहेको छ ।

४.४.१०.२ पात्र वा चरित्र

प्रस्तुत कथामा प्रमुख पात्र ऊ हो भने सहायक पात्र म रहेको छ । शीला, छोरा गौण पात्रका रूपमा रहेका छन् । कथाको प्रमुख पात्र ऊ पुरुष पात्र हो । कथानकको प्रारम्भदेखि अन्त्यसम्म ऊ पात्रको सक्रिय भूमिका रहेको छ । ऊ पात्रले म पात्रलाई आफ्नो जिन्दगीको कथा ब्याथा सुनाउनु नै कथानकको शुरुदेखि अन्त्यसम्म रहेको छ । त्यसैले कथानकको सम्पूर्ण कार्यव्यापार ऊ पात्रको उपस्थितिमा रहेको छ । त्यसैले ऊ पात्र मञ्चीय पात्रको रूपमा रहेको छ । कथानकको शुरुदेखि अन्त्यसम्ममा ऊ पात्रको स्वभावमा परिवर्तन आएकोले गतिशील पात्रको रूपमा रहेको देखिन्छ भने ऊ पात्रलाई निकाल्दा कथानक बिग्रने भएकाले आवद्धताका आधारमा वद्ध चरित्रका रूपमा रहेको पाइन्छ ।

म पात्र प्रस्तुत कथाको सहायक पात्रका रूपमा रहेको छ । उसैको माध्यमबाट केन्द्रीय पात्र ऊ को चरित्रका बारेमा कथाको शुरुदेखि अन्त्यसम्म वर्णन गरिएको छ । कथाको बीच बीचमा म पात्रले आफ्ना वैयक्तिक कुराहरू गरेता पनि ऊ पात्रको मानसिकताको चित्रण गर्नु कथाकार स्वयम्ले म पात्रको रूपमा उपस्थिति भइ सहायक पात्रको भूमिका निभाएको देखिन्छ । यसरी म पात्रले मञ्चीय र वद्ध चरित्रका रूपमा भूमिका निभाएको छ । अन्य चरित्रहरू शीला र छोरा मञ्चीय चरित्र भएतापनि उनीहरूको भूमिका गौण देखिन्छ ।

४.४.१०.३ परिवेश

प्रस्तुत कथामा शहरिया परिवेशको चित्रण पाइन्छ । म पात्रले भ्यालबाट सडकमा हेर्दा पसलहरू देख्नु त्यहाँ ढाकाको सिरक देख्नु, यस कथाको सडक व्यस्त हुनु, यसरी यस कथामा शहरिया परिवेशको चित्रण रहेको पाइन्छ ।

४.४.१०.४ दृष्टिविन्दु

प्रस्तुत कथाको प्रारम्भदेखि अन्त्यसम्म ऊ पात्र संगसंगै म पात्रको भूमिका पनि सक्रिय देखिन्छ । कथावाचकले कथामा आफू म पात्रको रूपमा रहेर ऊ पात्रको क्रियाकलापहरूको वर्णन गरेको छ । ऊ पात्रका जीवनका सम्पूर्ण घटनाहरू म पात्र आफू स्वयम् संलग्न रहेर प्रस्तुत गरेकाले यस कथामा प्रथम पुरुष आन्तरिक परिधीय दृष्टिविन्दु पद्धति अंगालिएको छ ।

४.४.१०.५ उद्देश्य

मानिसले समाजको नियमलाई तोड्न पुगेमा र जीवनलाई अर्को बाटो अपनाउन पुगेमा मान्छेले सबै कुरा एकैचोटि गुमाउन पर्ने स्थिति आउन सक्छ । मानिस समाज भन्दा बाहिर बाँच्न सक्दैन भन्ने कुरालाई ऊ पात्रको माध्यमबाट प्रस्तुत गर्नु यस कथाको उद्देश्य हो ।

४.४.१०.६ भाषाशैली

प्रस्तुत कथामा वर्णनात्मक भाषाशैलीको प्रयोग भएको छ । कथानकको बनावट भुमरी जस्तो घुमाउरो भएको कथा अरू कथा हेरी यो कथा अलि जटिल बन्न गएको छ । तर पनि वाक्यहरू सरल र स्वभाविक नै बन्न पुगेको छ । केही आलङ्कारिक शब्दहरूको प्रयोग भएको पाइन्छ । कथामा पहिले -पहिले, त्यसै -त्यसै, बिस्तारै-बिस्तारै, धुजा- धुजा, कता-कता जस्ता

द्वित्व व्युत्पन्न शब्द, छक्क, झलक्क, भुसुक्कै, वाल्ल जस्ता अनुकरणात्मक शब्द र कि, भै, नि, त जस्ता निपातको प्रयोग भएको छ ।

४.४.११ आत्मघात

यस कथाको विश्लेषण निम्न प्रारूप (कथानक, पात्र वा चरित्र, परिवेश, दृष्टिबिन्दु, उद्देश्य र भाषाशैली) का आधारमा तल गरिएको छ ।

४.४.११.१ कथानक

त्यो परिस्थिति, त्यो समय उनलाई जीवनको अन्तिम मोड र घुम्ती जस्तो लागेको थियो भन्दै कथानक शुरु भएको हुन्छ । ऊ पात्रले जीवनको हरेक प्वाललाई टालेर जिन्दगीको अन्तिम क्षणसम्म सुख पाउने एउटा अदृश्य आकांक्षा उनले आफ्नो हृदयमा साचेकी थिइन् । यो दिन जुन दिन उनले आफ्नो कोमल हृदयकी स्वीकृती आमाबाबु प्रति पस्केकी थिइन् । र स्वीकारेकी पनि थिइन् । बाबु आमाको आँखामा सम्पूर्ण नीरसताले बोभिल भएर झुकेकी थिए । ऊ पात्रलाई वातावरण एक किसिमको खल्लो र नियास्रो लाग्छ । जुन वातावरणमा न त उसलाई भिजे रहर हुन्छ न त त्यसबाट पन्छिने नै उपाय हुन्छ । ऊ पात्रलाई विरालाले बाटो काटेको कुरा याद आउँछ । अन्धविश्वासका एक टुक्रा बादल उनको वरिपरी घुम्छ तर पनि विरालो निर्दोष साबित भैरहन्छ । उनको मनस्थिति खलबलि रहन्छ । विरालोले बाटो काट्नु उनको मुटुमा सम्भावित दुर्घटनाको जरो भएर गाडिन्छ । जुन दुर्घटना उनको जीवनको पहिलो दुर्घटना उनको पहिलो दुर्घटना र अन्तिम भने पनि हुन्छ ।

उनको बाबुले ल्याइदिएको औठी राम्रो भएर पनि राम्रो लाग्दैन म पात्रलाई त्यो औठी लाएदेखि उनलाई आफूले अपठ्यारो दुर्घटनाहरूको सामना गर्नु परेको थाहा छ । त्यस महायुद्धमा उनका कयौं कोमल सपनाहरू घायल हुनुपर्छ । त्यसमा न त खोक्रो भएर रित्तिन सकिन् न त हराभरा भएर फुल्ल सकिन् । कुनै लक्ष्य विनाको यात्रामा आफूलाई हिँडाएर उनी थाक्न चाहन्छन् ।

सोच्दा सोच्दै उनलाई आफू साँच्चै नै ठूलो रोगले पिडित विरामी जस्तै लागेर आउँछ । कतै केही नदुखीकन यस्तो भयानक रोग कसरी लाग्यो र ? त्यसैले भयङ्कर पापको प्रायश्चित्त भोग्नु परिरहेछ । आज यही हल्लाले उनको दुलाहा उनको निम्ती सयम्बर गर्न नआउने भए । त्यस पछि उनको भविष्य त्यही भताभुङ्ग हुन पुग्यो । तर पनि उनलाई सहानुभूतिको पात्र बन्न मन लाग्दैन । उनलाई एउटा रिक्तताले पछ्याउँछ जसको कहि गए पनि परिपूर्ति हुँदैन । उनका असहाय वेदनाहरू असंख्य भएर पोखिन्छन् कतै आँशु भएर, कतै सुस्केरा भएर, कतै रोदन भएर, कतै चित्कार, कतै मौन भएर भन्दै कथानकको अन्त्य भएको हुन्छ । कथानक सिधा सरल नभइ घुमाउरो भूमरी भै भएकाले कथावस्तु विशृंखलित वृत्कार्य ढाँचामा रहेको पाइन्छ ।

४.४.११.२ पात्र वा चरित्र

प्रस्तुत कथाको पात्र उनी हो र सहायक पात्र उनी पात्रको आमा बुवा रहेका छन् । भने दुलाहा गौण पात्रका रूपमा रहेका छन् । कथाको प्रमुख पात्र उनी नारी पात्र हो । कथानकको प्रारम्भदेखि अन्त्यसम्म उनी पात्रको सक्रिय भूमिका रहेको छ । कथानकका सम्पूर्ण कार्यव्यापारहरू उनी पात्रको माध्यमबाट सम्पन्न भएकोले उनी पात्र मञ्चीय, स्थिर र वद्ध चरित्रको रूपमा रहेको पाइन्छ । सहायक पात्रका रूपमा बुवाआमा रहेका छन् । जो पात्रलाई विवाहको निम्ती स्वीकृती मागी रहेका थिए र पछि विवाह नहुने भएपछि ऊ पात्र सँगै उनीहरू पनि दुःखी बन्न पुगेका छन् । त्यसैले उनीहरू मञ्चीय पात्रको रूपमा रहेको देखिन्छ । दुलाहा गौण पात्रको भूमिका निभाएको पाइन्छ ।

४.४.११.३ परिवेश

प्रस्तुत कथामा पात्रको मानसिक परिवेशको चित्रण रहेको पाइन्छ । यस कथामा उनी पात्रको जीवनमा आइपरेका दर्दनाक घटनाले सिर्जना गरेको अर्न्तद्वन्द्व द्वारा कथाको परिवेश निर्माण भएको छ । त्यसैले यस कथामा पात्रको मानसिक परिवेशको चित्रण भएको पाइन्छ ।

४.४.११.४ दृष्टिविन्दु

प्रस्तुत कथामा प्रारम्भदेखि अन्त्यसम्म उनी पात्रको सक्रिय भूमिका रहेको छ । कथावाचकले उनी पात्र र उनी पात्रको बुवा, आमा र दुलाहाको आदिका क्रियाकलापहरू आफू संलग्न नभई वर्णन गरेको छ । उनी पात्रको मानसिकता कथावाचककै माध्यमबाट अभिव्यक्त गरिएको छ । उनी पात्रको सम्पूर्ण कार्य व्यापारहरूलाई कथाकारले आफू सर्वदर्शी भएर प्रस्तुत गरेकाले तृतीय पुरुष बाह्य अन्तर्गतको सर्वदर्शी दृष्टिविन्दु पद्धति कथामा अंगालिएको देखिन्छ ।

४.४.११.५ उद्देश्य

मानिसको स्वार्थीपनले जो कसैको जिन्दगी पनि शून्य बन्न पुग्छ, भन्ने कुरा देखाउनु हो भने अर्को कुरा मानिसले अन्धविश्वासका कुराले पनि कसरी प्रभाव परेको छ, भन्ने अन्धविश्वासका कुराहरूले समाजलाई कसरी जकडी राखेको छ, र त्यसले आज सम्म पनि प्रभाव परेको छ, भन्ने कुरा देखाउनु यस कथाको उद्देश्य हो ।

४.४.११.६ भाषाशैली

प्रस्तुत कथामा वर्णनात्मक भाषाशैलीको प्रयोग भएको छ, भने केही उखानको पनि प्रयोग भएको छ । बिरालोले बाटो काट्नु र यो नराम्रो कुराको संकेत भन्ने समाजमा भएका अन्धविश्वासहरूको प्रस्तुत गरिएको छ । यस कथामा प्रतीकात्मक कुराहरूको प्रयोग ज्यादै नै भएको

छ । बिरालोले बाटो काट्नु जस्तै गर्दा विवाह नहुनु, आकाशमा चीलले गोलो चक्कर लिएर घुमिरहेको हुनुले कुनै लाशको संकेत गर्नु, जो उनी पात्र जिउँदो लाश सरह बन्नु, टोलमा चलेको हुरीले म पात्रको आँखा भतभती पोल्नु, जस्ता प्रतीकात्मक वाक्यहरूको प्रशस्त प्रयोग भएको पाइन्छ । यस कथाको भाषाशैली सरल र स्वाभाविक बनेको छ । कथामा ठाउँ- ठाउँ, क्षण-क्षण, च्याहाँ- च्याहाँ, छिन-छिन, कता-कता जस्ता द्वित्व व्युत्पन्न शब्द, पटककै, दोहोच्याउनु, बारम्बार, पुलुकक जस्ता अनुकरणात्मक शब्द र नि, पो, त जस्ता निपातको प्रयोग भएको छ ।

पाँचौं परिच्छेद

अनिता तुलाधरका कथाको प्रवृत्तिगत विश्लेषण

कथाका अनिता तुलाधरका कथाहरूलाई प्रवृत्तिगत आधारमा पनि विश्लेषण गर्न सकिन्छ । जसमा विशेष निम्न प्रवृत्तिहरू रहेका छन् ।

१. सामाजिक यथार्थको चित्रण,
२. नारीवादी चेतनाको अभिव्यक्ति,
३. नारीमनोविज्ञानको चित्रण,
४. घरव्यवहार र पारिवारिक परिवेशको चित्रण,
५. प्रणयपरक सन्दर्भको प्रस्तुति,
६. यौनको प्रयोग,
७. सामाजिक विकृतिप्रति व्यङ्ग्य,
८. रुढीवादी परम्पराको प्रयोग,
९. नियतिमाथि विश्वास ।

जसको व्याख्या तल गरिएका छन् ।

५.१ सामाजिक यथार्थको चित्रण

सामाजिक जीवनका घटनाहरूलाई यथार्थपरक ढङ्गले प्रस्तुत गरी समाज जस्तो छ त्यस्तै रूपमा प्रस्तुत गर्ने काम सामाजिक यथार्थवादी कथामा गरिन्छ । यी कथामा आर्थिक, सामाजिक, संस्कृतिक र राजनितिक आदि विविध पक्षको यथार्थ रूपले चित्रण गरिएको हुन्छ । समाजको यथार्थ प्रतिविम्ब भल्केको कथालाई नै सामाजिक यथार्थवादी कथा भनिन्छ । कथाकार अनिता तुलाधर पनि सामाजिक यथार्थवादी कथाकार हुन् । सरल र सरस भाषाशैलीका माध्यमबाट उनले सामाजिक यथार्थलाई प्रस्तुत गरेकी छन् । नेपाली समाजमा भएका घटना र नेवारी समाजको सानो-सानो घटना, मानिसहरूको दिनचर्या, जीवन पद्धति र सुख दुःख आदिलाई कथाकार तुलाधरले नजिकैबाट नियाल्ने प्रयास गरेको देखिन्छ । उनका अधिकांश कथाहरूले सामाजिक यथार्थलाई नै पृष्ठभूमि बनाइ समाजको विसङ्गति, विकृति, गरिबीको वास्तविक चित्रण, कुव्यावहार, नेपाली नारीहरूले भोग्नु परेको पीडा आदिलाई कलात्मक तथा शुद्ध ढङ्गले वर्णन गरेकी छन् । यस किसिमका कथाहरूमा कान्छा मगर, मेटिसकेको सन्दूर, बन्धन, तरङ्गित छालहरू, खोजी, विस्थापीत, परिस्थिति, भग्नावशेष, क्रन्दन, आत्माघात, निष्फल, अभिषाप, सम्भव-असम्भव, धानको बाला आदि रहेका छन् ।

५.२ नारीवादी चेतनाको अभिव्यक्ति

‘नारीलाई मुक्ति दिन, उठाउन, आत्मनिर्भर बनाउन र नारी अधिकार एवम् अस्तित्व प्राप्त तथा समान अधिकारका निमित्त उत्प्रेरित गराउने सिद्धान्त नै नारीवाद हो । नारीवाद चिन्तन र चेतना भएका समकालीन नेपाली कथामा पुरुषविद्वेषी स्वरभन्दा पनि नारी अस्तित्व र नारी पीडाबोधका स्वरहरू बढी मुखरित भएको पाइन्छ । जसको मूलभूत उद्देश्य लैङ्गिक समानताका पक्षमा आवाज उठाउनु हो र यसले समान अधिकारको अपेक्षा पनि गरेको देखिन्छ ।^{१२३} नारीवादी चेतनाको अभिव्यक्ति भएका अन्य कथाकार सरह कथाकार अनिता तुलाधरले पनि यस खालका कथाहरू लेखेको पाइन्छ । जसमा नारीले विभिन्न किसिमका पीडा भोग्न बाध्य भएका छन् र त्यसको मुक्तिको निम्ती विभिन्न नारीवादी कथाहरू प्रस्तुत गरी नारी चेतनाको अभिव्यक्ति दिन सफल उनका कथाहरू रहेको पाइन्छ । नारीले पुरुषप्रधान समाजमा अधिकारको खोजी गरेको पाइन्छ । उनका यस खालका कथाहरूमा धानको बाला, बाँच्ने क्रम, परिस्थिति, पीडा आदि रहेको पाइन्छ ।

५.३ नारीमनोविज्ञानको चित्रण

पात्रको आन्तरिक परिवेशको चित्रण गर्ने कथालाई मनोवैज्ञानिक कथा भनिन्छ। मनोवैज्ञानिक कथामा यौनजन्य असामान्य गतिविधि, मनका कुण्ठा, अतृप्ति र दमित इच्छाको अभिव्यक्ति हुन्छ।

यस खालका कथामा पात्र वा पात्रको मनको विश्लेषण गरिन्छ। पात्र वा पात्रका सामान्य वा असामान्य मनोदशाको चित्रण गरिन्छ। यस किसिमका कथाको उद्देश्य मानसिक कुण्ठा वा विकृतिको उद्घाटन गर्नु देखिन्छ। त्यसैगरी कथाकार अनिता तुलाधरका कथाहरू पनि नारीमनोविज्ञानको चित्रण भएका कथाहरू रहेको पाइन्छ। जस्मा नारी यौनइच्छालाई प्रस्तुत गरी त्यसबाट उत्पन्न विभिन्न समस्या र विकृति देखाएको पाइन्छ। यस खालका कथाहरूमा बन्दन, दुलही, बाँच्नेक्रम, पीडा, परिस्थिति, भत्किरहने पर्खाल आदि रहेको पाइन्छ।

५.४ घरव्यवहार र पारिवारिक परिवेशको चित्रण

कथाकार अनिता तुलाधरका कथाहरूमा घरव्यवहार र पारिवारिक परिवेशको चित्रण पनि रहेको पाइन्छ। जसमा विभिन्न किसिमको घरव्यवहार वा पारिवारिक परिवेशको चित्रण रहेको छ। गरिवीको कारण घरव्यवहार कसरी बिग्रन सक्छ र घरव्यवहार राम्रो हुन र बिग्रनमा परिवारको सदस्यको कति ठूलो भूमिका रहन्छ भन्ने कुरालाई देखाइ घरव्यवहार र पारिवारिक परिवेशको चित्रण गरिएको पाइन्छ। यस किसिमका कथाहरूमा कान्छा मगर, कन्दन, पीडा, तरङ्गित छालहरू, सम्भाव-असम्भव, अतृप्ति आदि रहेका छन्।

५.५ प्रणयपरक सन्दर्भको प्रस्तुति

प्रेम सम्बन्धि लेखिएका कथाहरूलाई प्रणयपरक कथा भनिन्छ। कथाकार अनिता तुलाधरका प्राय धेरै कथाहरूमा प्रणयपरक सन्दर्भको प्रस्तुति रहेको पाइन्छ। उनका कथाहरू प्रेममा विछोडका पीडाबोध भएका कुराहरूलाई आफ्नो कथाहरूमा प्रस्तुत गरेको पाइन्छ। उनका कथाहरू प्रेममा धोका पाए पछि गुनासो पोख्ने क्रममा कथाहरूको सिर्जना भएको छ। यस्ता खालका उनका कथाहरूमा सुस्केराहरू, रित्तो शहर, केही साँझ आला रगतमा, पत्रैपत्रमा अल्फेको सम्भना, मोड, हिमशिला, चित्ताभिन्न सेलाएको लाश, पल्लवी आदि रहेका छन्।

५.६ यौनको प्रयोग

मानिसको अर्न्तमनको संसारलाई चियाउने र उद्घाटन गर्ने कथा मनोवैज्ञानिक कथा हुन्। जसमा मानिसका कामवासना र उत्तेजना सम्बन्धी रुचि राखेर लेखिएका कथा यौन मनोविश्लेषण कथा बन्न पुग्छन्। त्यसैले अन्य कथाकार सरह कथाकार तुलाधर पनि यी विषयमा कथा लेख्न सफल भएको पाइन्छ। उनले यस विषयमा नारी र पुरुष दुबैका यौन विषयलाई प्रस्तुत गरेकी छन्। यसले मानिसका मनमा कस्तो स्थान लिएको हुन्छ भन्ने कुरालाई देखाइ यसले उचित निकास नपाउदा कस्तो समस्याहरूको सिर्जना गर्न पुग्छ भन्ने कुरालाई प्रस्तुत गरेको पाइन्छ। उनका यसको प्रयोग भएको कथाहरू भत्किरहने पर्खाल, दुलही, निषेध- निर्णय, निश्चित, परिस्थिति आदि रहेको पाइन्छ।

५.७ सामाजिक विकृतिप्रति व्यङ्ग्य

उनका कथाहरू प्राय सबै समाजका यथार्थ घटनामा आधारित कथाहरू रहेकाले समाजमा प्रचलनका रूपमा रहेका विभिन्न संस्कार, रिति, नियमहरूमा नारीले बेहोर्नु परेको विभिन्न पीडाको प्रस्तुत गरी सामाजिक विकृतिप्रति व्यङ्ग्य गरेको पाइन्छ। त्यसैगरी समाजमा सम्पन्न व्यक्तिहरूले गरिब निमुखाहरूलाई शोषण गर्ने जस्ता समाजका विकृतिप्रति व्यङ्ग्य गर्न सफल उनका कथाहरू रहेको पाइन्छ। उनका यस खालका कथाहरूमा आत्मावाद, मेटिसकेको सिन्दुर, कान्छा मगर, पिंजरा, अनिश्चित, परिस्थिति, सन्तप्त आदि रहेको पाइन्छ।

५.८ रुढीवादी परम्पराको प्रयोग

समाजमा रहेका विभिन्न विकृतिहरू मध्ये परम्परागत रुढी र अन्धविश्वासका कुराहरू पनि पर्दछन् । जसको कारण समाजमा नराम्रो प्रभाव पारेको पाइन्छ र विकृति फैलिएको हुन्छ । यस परम्पराको विरोधमा कथाकार अनिता तुलाधरले आफ्नो कथाहरूमा व्यक्त गरी यो परम्पराको विपक्षमा आवाज उठाएको पाइन्छ । उनको यस खालका कथाहरूमा अभियोग,.....!; मेटिएको सिन्दुर, अनिश्चित, आत्माघात, सूर्यग्रहण, वातावरण आदि रहेको पाइन्छ ।

५.९ नियतिमाथि विश्वास

अन्य कथाकार सरह उनले पनि नियतीको पक्षमा कथाहरू लेखेकी छन् । जसमा मान्छेको जीवन नियतीको बसमा चल्छ । अथवा भाग्यमा जे लेखेको छ त्यो गर्ने पर्ने मान्छेले चाहेर आफ्नो भाग्य बदल्न नसक्ने कुरालाई उनका कथाहरूमा प्रस्तुत गरेकी छन् । जसमा विडम्बना, कन्दन जस्ता कथाहरू रहेका छन् ।

छैटौं परिच्छेद

उपसंहार

वि.सं. २००७ साल वैशाख १७ गते पूर्वी नेपालको कोशी अञ्चल मोरङ जिल्लाको विराटनगरमा जन्मिएकी अनिता तुलाधर नेपाली साहित्यको क्षेत्रमा अनिता तुलाधर नामले नै सुपरिचित छिन् । स्नातक तहसम्म अध्ययन गरेकी तुलाधरको रुची बाल्यकालदेखि नै साहित्यिक क्षेत्रमा रहेको बुझिन्छ ।

साहित्यकार अनिता तुलाधरले अन्य विधामा कलम चलाए पनि कथा विधामा विशेष उनको रुची रहेको देखिन्छ र सफल पनि भएको देखिन्छ । वि.सं. २०२४ सालदेखि औपचारिक रूपमा कथा यात्राको थालनी गरेकी तुलाधरले हाल सम्म चारवटा कथासङ्ग्रह **फूल** (२०३४), **रित्तो सहर** (२०३५), **सूर्यग्रहण** (२०४०) र **विडम्बना** (२०४६) प्रकाशित भएको छ, जसमा बहत्तरवटा कथाहरू सङ्कलित छन् भने अन्य कथाहरू विभिन्न पत्रपत्रिकाहरूमा फुटकर रूपमा पनि प्रकाशित भइसकेको कुरा उनीबाट नै जानकारी पाइएको छ ।

नेपाली कथाको विकासप्रक्रियामा नवचेतनावादी धारामा योगदान दिने विभिन्न कथाकारहरू मध्ये तुलाधर पनि एक हुन् । वि.सं.२०२४ सालदेखि सुरु भएको उनको कथायात्रालाई पूर्वाद्ध र उत्तराद्ध गरी दुई भागमा विभाजन गरिएको छ । उनको कथायात्रा त्यति लामो नभए पनि उनले ६ दर्जन भन्दा बढी कथाहरू लेखिसकेकी छिन् । समग्रमा उनको कथायात्रालाई अध्ययन गर्दा उनका कथाहरूमा समसामयिक सामाजिक जीवनलाई कथावस्तुको स्रोत र रुची अनुसार पात्रको प्रयोग, स्थानीय सहरिया परिवेशको प्रयोग, सरल भाषाशैली, सरल तथा वर्णनात्मक र संवादात्मक कथानक ढाँचा, विशेष गरी सहरिया र ग्रामिण समाजको यथार्थ प्रस्तुति, समाजमा नारी माथि गरिएको दमनको चित्रण, यौनमनोविज्ञानको प्रयोग आदि विविध प्रवृत्ति उनको कथामा पाइन्छन् । उनका कथाहरू लघुदेखि छोटो तथा मध्यम आयामका रहेका छन् ।

उनको चारवटा **‘फूल’**, **‘रित्तो सहर’**, **‘सूर्यग्रहण’** र **‘विडम्बना’** कथासङ्ग्रहमा सङ्कलित कथाहरूलाई कथा विश्लेषणका प्रारूपका आधारमा विश्लेषण गरिएको छ । उनको कथासङ्ग्रहहरूमा पहिलो कथासङ्ग्रह **फूल** लघुकथासङ्ग्रह रहेको छ र अन्य कथासङ्ग्रहहरू छोटो छोटो आयामका नै रहेको देखिन्छ । यसरी विश्लेषण गर्दा उनका कथाहरू **फूल** सङ्ग्रहका कथाहरू लघु आयामका छन् भने अन्य सङ्ग्रहका कथाहरू छोटो र मध्यम आयामका नै रहेको देखिन्छ । नेपाली समाजमा विद्यमान सामाजिक, आर्थिक, साँस्कृतिक, मनोवैज्ञानिक, यौनमनोवैज्ञानिक, समसामयिक घटना, विकृति, विसङ्गति आदि कुराहरूलाई प्रमुख विषय बनाएकी छिन् ।

पात्र चयन गर्दा समाजकै पात्रहरूलाई विभिन्न परिवेश अनुसार प्रयोग गरेकी छिन् । यद्यपी मनोवैज्ञानिक कथाहरूमा मानविय परिवेशको चित्रण पनि गरेकी छिन् तापनि कथाको परिवेश नेपाली समाजलाई नै बनाएकी छिन् । उनका कथामा काठमाडौँली सहरिया नेवारी परिवेशका साथै समग्र नेपाली परिवेशलाई लिएको छ । सरल, सहज भाषाशैलीका माध्यमबाट नेपाली समाजमा विद्यमान घटनाहरूको यथार्थ प्रस्तुत गर्दै उनका कथाले परम्परगत सामाजिक मूल्य र मान्यताले निम्त्याएका परिणामहरू, समाजमा नारी र पुरुष बीच हुने असमानताको चित्रण, समाजमा नारीले भोग्नु परेका विभिन्न पीडाहरूका चित्रण, यौनच्छाले व्यक्तिमा पैदा गर्ने मानसिक स्थितिको शुद्ध विश्लेषण, साँस्कृतिक विकृतिप्रति सुधार गर्ने सन्देश र असल दाम्पत्य जीवनको चित्रण गर्नु जस्ता विभिन्न उद्देश्य बोकेका छन् ।

समग्रमा भन्दा साहित्यकार अनिता तुलाधर सामाजिक यथार्थवादी साथै विसङ्गतिवादी कथाकार हुन् । उनले अन्य कथाकारहरूले जस्तै कथावस्तुको स्रोत समकालीन सामाजिक जीवनलाई नै बनाएकी छिन् र उनको कथाकार व्यक्तित्व मूलतः सामाजिक कथाकारकै व्यक्तित्वको रूपमा देखिन्छ । उनले आफू बाँचेको, आफूले देखेको, सुनेको र अनुभव गरेको जीवन

र जगतबाट कथा सामाग्री लिएकी छिन् । सामाजिक कथाकारको रूपमा जीवनका विडम्बना, विसङ्गति र विकृतिको यथार्थ चित्रण गरेकी छिन् । अन्य कथाकारले जस्तै सामाजिक, आर्थिक, साँस्कृतिक, मनोवैज्ञानिक आदि विषयवस्तुको प्रयाग गरेता पनि ती विषयवस्तुलाई सामान्य जीवनका माध्यमबाट शुक्ष्मताका साथ चित्रण गर्न उनी सफल देखिएकी छिन् । उनका कथाको मुख्य स्रोत साधारण नेपाली जनजीवन नै हो ।

कथाकार अनिता तुलाधर आफ्ना कथामा अधिकांश रूपमा आफै रमाइरहेकी हुन्छिन् र कुनै न कुनै रूपमा आफैलाई सजाएर प्रस्तुत गर्छिन् तापनि उनको पात्र छनौट गर्ने प्रवृत्ति अलिक भिन्न देखिन्छ । उनले आफ्ना कथामा पात्रलाई छाँटकाँट गरेर आफ्नो रुची अनुसार चरित्र निर्माण गरेकी छिन् । पात्रका दृष्टिले उनका कथाको मूल्याङ्कन गर्नु पर्दा उनका कथामा पात्रको एकरूपता पाइँदैन । सबैखाले चरित्रको प्रयोग गरिएको पाइन्छ । उनले परिवेश अनुसारको पात्र चयन गरेकी छिन् । उनले धेरै जसो कथामा म पात्रलाई समावेश गराएकी छिन् । यो उनको कथागत विशेषता नै देखिन्छ । म पात्रका माध्यमबाट आफ्नै अनुभवलाई प्रस्तुत गरेको भान पाठकलाई पर्नसक्ने प्रसस्तै सम्भावनाहरू देखिन्छन् । उनका कथाहरू पढ्दै जाँदा पाठकले आफ्नै वरिपरिका र आफैसंग सम्बन्धित व्यक्तिहरू सम्झन्छन् । उनले सामाजिक परिवेशबाट नै चरित्रहरू प्रस्तुत गरेकी छिन् । उनले आफ्ना कथाहरूमा प्रथम पुरुष 'म' र तृतीय पुरुष 'ऊ' पात्रहरूको प्रयोग गरेकी छिन् ।

कथाकथनका सन्दर्भमा देश, काल र वातावरणप्रति कथाकार पूर्ण सचेत छिन् । आफ्ना कथामा स्थानिय सहरिया परिवेशको आवश्यक र उचित चित्रण गरेकी छिन् । उनको कथाजगतमा प्रकृती र जीवनको सामर्थ्य देखिन्छ । आफ्ना कथामा प्रभात, दिवा, सन्ध्या र रात्रीका घटनाहरू समावेश गरेकी छिन् । तिनमा रुख, नदी, बगैँचा, जंगल, पहाड, खेत, आकाश र बारी आदिको चित्रण रहेको छ ।

सरल भाषिकअभिव्यक्तिका माध्यमबाट कथाको विकाश गर्ने तुलाधरका कथाले तीव्र पाठकिय प्रभाव स्वतः सिर्जना गर्न पुगिन्छन् । सामान्य घटना टिप्ने, सामान्य विषयवस्तुको स्पर्स गर्ने र त्यसलाई सामाजिक जीवनका सन्दर्भमा व्यक्त गर्दै जीवनका यथार्थको अभिव्यक्ति दिन सक्नु उनका कथाको रूप विन्यासगत प्रवृत्ति हो । सरल, संवादात्मक, वर्णनात्मक, संस्मरणात्मक र अन्तर्द्वन्द्वात्मक भाषाशैलीका माध्यमबाट यथार्थको अभिव्यक्ति गर्नु उनको कथाको महत्वपूर्ण पक्ष हो । उनका कतिपय कथाहरूमा आफ्नै निजी अनुभवहरूलाई थोपरेको पाइएतापनि उनका प्रायः सबै कथाले मानविय जीवनको यथार्थको चित्रण गरेका छन् ।

शीर्षक चयनका दृष्टिले उनका कतिपय कथाहरू भद्दा र लामा प्रतीत भए पनि शीर्षक र उद्देश्य बीचको तादत्म्यताले उनका कथाहरू स्वभाविक बन्न पुगेका छन् । सामान्य विषयवस्तुलाई साधारणीकरण गर्ने प्रवृत्तिले पाठकिय प्रभाव पार्न सफल छन् । उनको कथालेखनशैली अरूका कथा भन्दा केही भिन्न देखिन्छन् ।

कथाकार अनिता तुलाधरका कथासङ्ग्रहहरूको अध्ययन गर्दा सबै कथाहरू घटनाको आयामका दृष्टिले एकनासका छैनन् । उनको पहिलो कथासङ्ग्रह फूलु लघुकथासङ्ग्रह भएकोले घटना पनि थोरै र कथा पनि धेरै छोटो खालका रहेका छन् र अन्य तीन सङ्ग्रहहरूका कथाहरूमा पनि घटनाहरू थोरै नै प्रस्तुत भएका छन् र कम व्यापकताका कारण छोटो र मध्यम खालका देखिन्छन् । समाज, मानवमन आदि जस्ता स्रोतबाट कथानक ग्रहण गरी घटनालाई त्यसै अनुसार विकसित गरिएको छ । उनका कथाका घटनाहरूमा श्रृंखला मिलेको पाइन्छ तापनि कतिपय धेरै कथाहरूमा विश्रृंखलित घटनाहरू पनि पाइन्छन् । कल्पनाशक्तिका दृष्टिले उनका कथाहरू शक्तिशाली मान्न सकिन्छ । किन भने उनले शुक्ष्म विषयवस्तुलाई टिपेर त्यसलाई मानविय जीवनमा साधारणीकरण गर्दै स्वभाविक रूपमा तन्काउदै लगेको पाइन्छ । उनले सामान्य विषयवस्तुको प्रतिपादन गर्दै मानिसकै जीवनमा घटिरेहका तर बेवास्ता गरिएका शुक्ष्म कुराहरूलाई विषयवस्तुका रूपमा लिएर कथानकको विकास गर्न उनी सिपालु देखिन्छन् ।

उनका कथामा विभिन्न किसिमका पात्रहरू प्रयोग गरिएको देखिन्छ । कथामा प्रयुक्त पात्रहरू प्रायः स्त्री पात्रहरू शिक्षित र अशिक्षित दुवै खाले स्त्री पात्रका प्रयोग भएको देखिन्छ तर शिक्षित भए पनि सामाजिक मूल्य र मान्यताका नकरात्मक पक्षमा आवाज उठाउन नसक्ने र निस्सारताले ग्रस्त पात्रको रूपमा रहेका छन् भने पुरुष पात्रहरू पनि शिक्षित भए पनि सत्यतथ्य बुझ्न नसक्ने बुझे पनि त्यसको विरोधमा प्रत्यक्ष देखिन नसक्ने र नारीको महत्व नबुझ्ने कमजोर चरित्रको रूपमा देखिन्छन् । विभिन्न किसिमका पात्रहरूको प्रयोग गरी तिनीहरूको भावनासंग मेलखाने किसिमले चरित्रको विकास गर्न कथाकार सफल देखिन्छन् । पात्रहरूको चरित्र विकासमा कुनै किसिमको कृतिमता नदेखाइ सहज रूपमा चरित्र निर्माण गरेकी छिन् ।

उनका कथाहरूलाई भाषिक दृष्टिले हेर्दा अभिव्यक्तिलाई कलात्मक बनाउन विषयवस्तु, स्थान र परिवेश अनुरूप शब्दको चयन गरेकी छिन् । यौनसंग सम्बन्धित केही शब्दहरूको प्रयोग भएतापनि अशिष्ट र अपाच्य शब्दहरूको प्रयोग उनले गरेकी छैनन् । उनको भाषिक अभिव्यक्ति सरल, सहज, स्वभाविक र शिष्ट नै रहेको छ । भाषालाई सरलताका साथ रोचक र सुन्दर ढङ्गले अभिव्यक्ति दिन कथाकार सिपालु देखिन्छन् ।

समाप्तिमा पुग्दा नपुग्दै तुलाधरका कथाहरू पाठकको मनमा केही न केही विशेष प्रभाव छोड्ने खालका देखिन्छन् । कथामा कुनै दुःखद घटनाले पाठकको मनमा स्वतः सहानुभूति जगाउने र केही रहस्योद्घाटनको महसुस गराउने क्षमता कथाकार तुलाधरमा देख्न सकिन्छ । कथा पढ्दा पाठकमा स्वयम् घटना र पीडाको भोक्ता बनिरहेको अनुभव गर्न सकिन्छ ।

उनका कथाका प्रमुख प्रवृत्तिहरू यस प्रकार रहेका छन् ।

१. बान्किला कथालेखन प्रवृत्ति,
२. सामाजिक यथार्थको चित्रण,
३. नारीवादी चेतनाको अभिव्यक्ति,
४. नारीमनोविज्ञानको चित्रण,
५. घरव्यवहार र पारिवारिक परिवेशको चित्रण,
६. प्रणयपरक सन्दर्भको प्रस्तुति,
७. यौनको प्रयोग,
८. सामाजिक विकृतिप्रति व्यङ्ग्य,
९. रूढीवादी परम्पराको प्रयोग,
१०. सहरिया परिवेशको चित्रण ।

लामो समयदेखि नेपाली कथा साहित्यमा कलम चलाएकी कथाकार अनिता तुलाधरको समसामयिक नेपाली साहित्यको फाँटमा अतुलनीय योगदान रहेको छ । त्यसमा पनि नेपाली साहित्यको क्षेत्रमा नारी साहित्यकारका अभावमा उनले आफ्नो कथाहरू लिई आएर अभाव कम गरेको पाइन्छ । यस सन्दर्भमा पनि नेपाली साहित्यमा थप योगदान पुऱ्याएको पाइन्छ । साभा प्रकाशनले प्रकाशकीयमा उनलाई नारी कथाकारमा अविराम लेखिरहने नाम नै दुर्लभ देखिएको अवस्थामा दुर्लभ मध्येकी सुलभ नारी कथाकार अनिता हो भनेका छन् । यसबाट पनि उनको नेपाली साहित्यमा महत्वपूर्ण योगदान रहेको देखिन्छ ।

उनको पुस्तककार कृतिको रूपमा विभिन्न प्रतिष्ठित प्रकाशन संस्थाहरूबाट कथासङ्ग्रहहरूको प्रकाशित भएको छ । विभिन्न समयमा प्रतिष्ठित पत्रपत्रिकामा **मधुपर्क**, **रत्नश्री**, **गरिमा**, **सुसेली**, **कस्तुरी** आदि पत्रिकामा छापिएको कथाहरूको र कथा सङ्ग्रहभित्र सोभै छापिएका कथाहरूको मूल्याङ्कनबाट पनि उनको योगदान थाहा पाउन सकिन्छ ।

आधुनिक नेपाली कथाको इतिहासमा उनको नविनतम ऐतिहासिक योगदान देखिन्दैन र अग्रज हिँडेको बाटोमा नै हिँडेको देखिन्छ तर यति भएर पनि नेपाली नारी कथाकारको इतिहासको जगमा थप इँटको काम भने गरेकी छिन् । उनको गुणात्मक र परिमाणात्मक योगदानलाई भने भूल्न सकिन्दैन । उनको कथाहरूको प्रकाशन पछि उनले पाएको विभिन्न पुरस्कारहरू र उनलाई विभिन्न पत्रपत्रिकाले लिएको अर्न्तवार्ता आदिबाट पनि उनको गुणात्मक योगदान मान्न सकिन्छ

भने कथासङ्ग्रहहरूमा उनले छ दर्जनभन्दा बढी कथाहरूको रचना गरिसकेकी छिन् जसबाट उनको परिमाणत्मक योगदान मान्न सकिन्छ ।

यसरी विद्यमान समाजको अवस्था, दयनिय आर्थिक अवस्था, नारीका वेदना र मानविय संवेगका धरातललाई केलाएर लेखेका उनका कथाले नेपाली कथा साहित्यमा आफ्नो छुट्टै पहिचान बनाउन सफल भएकी छिन् । कथाकार अनिता तुलाधरका कथाले पाठकको मन छुनु , विभिन्न प्रतिष्ठित पत्रिकाले महत्व दिनु र विभिन्न पुरस्कार द्वारा सम्मानित र उनको अर्न्तवाता आदिबाट उनको साहित्यिक योगदान उच्च रहेको पाउन सकिन्छ ।

सन्दर्भग्रन्थ सूची

- एटम, नेत्र, समकालीन, नेपाली कथा परिवेश र प्रवृत्ति, **समकालीन साहित्य**, २०५९, (वर्ष १२, अङ्क ४, पूर्णाङ्क ४६, साउन-भदौ-असोज), पृ.१३८-१३९ ।
- गौतम, लक्ष्मणप्रसाद (२०६६), **समकालीन नेपाली कविताका प्रवृत्ति**, काठमाडौं: पैरवी प्रकाशन ।
- गौतम, लक्ष्मणप्रसाद र ज्ञानु अधिकारी (२०६९), **नेपाली कथाको इतिहास**, काठमाडौं: नेपाल प्रज्ञा प्रतिष्ठान ।
- गौतम, लक्ष्मण, लघुकथाको सैद्धान्तिक स्वरूप र नेपाली लघुकथाको सन्दर्भ, **समकालीन साहित्य**, २०६७, (अङ्क ४, पूर्णाङ्क ६२, कार्तिक-मङ्सिर-पुष), पृ.१०१ ।
- त्रिपाठी, गीता , समकालीन नेपाली कथामा नारीकलमको वैचारिक घनत्व, **समकालीन साहित्य**, २०६७, (अङ्क ४, पूर्णाङ्क ६२, कार्तिक-मङ्सिर-पुष), पृ.८५ ।
- दाहाल, सोमप्रसाद (२०६६) **राजेन्द्र विमलको कथाकारिता**, अप्रकाशित स्नाकोत्तर शोधपत्र, त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय, त्रिभुवन विश्वविद्यालय क्याम्पस, काठमाडौं ।
- भट्ट, जयदेव (२०५४), **नेपाली साहित्यकार र अभिव्यक्ति**, काठमाडौं: ने.रा.प्र.प्र. ।
- भट्टराई, घट्टराज (२०५६), **नेपाली लेखककोष**, काठमाडौं: लक्ष्मीप्रसाद देवकोटा प्रतिष्ठान ।
- भट्टराई, रमेश, नेपाली कथा समालोचना, **समकालीन साहित्य**, २०५९,(वर्ष १२, अङ्क ४, पूर्णाङ्क ४६, साउन-भदौ-असोज) पृ.१३० ।
- लुइँटेल, खगेन्द्रप्रसाद (२०५८), **कविताको संरचनात्मक विश्लेषण**, अप्रकाशित विद्यावारिधि शोधपत्र, त्रि.वि. ।
- श्रेष्ठ, दयाराम (२०५६), **नेपाली कथा भाग ४**, ललितपुर : साभा प्रकाशन) ।
_____ (२०६६), **अभिनव कथाशास्त्र**, काठमाडौं : पालुवा प्रकाशन) ।
- श्रेष्ठ, कल्पना (२०६६), **कृष्ण धरावासीको कथाकारिता**, अप्रकाशित स्नाकोत्तर शोधपत्र, त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय , त्रिभूवन विश्वविद्यालय क्याम्पस, काठमाडौं ।
- शर्मा, मोहनराज (२०६६), **आधुनिक तथा उत्तरआधुनिक पाठकमैत्री समालोचना**, काठमाडौं : क्वेस्ट पब्लिकेसन ।
- शर्मा, मोहनराज र खगेन्द्रप्रसाद लुइँटेल (२०५५) **शोधविधि** (दोस्रो.सं.), ललितपुर: साभा प्रकाशन ।
- सुवेदी, राजेन्द्र (२०५७), **स्नातकोत्तर नेपाली कथा**, ललितपुर : साभा प्रकाशन ।
- Vow भ्वाइस अफ वुमन** ,परिवर्तनका लागि आत्मविश्वास, (कार्तिक २०६६) मासिक पत्रिका, पृ.३९